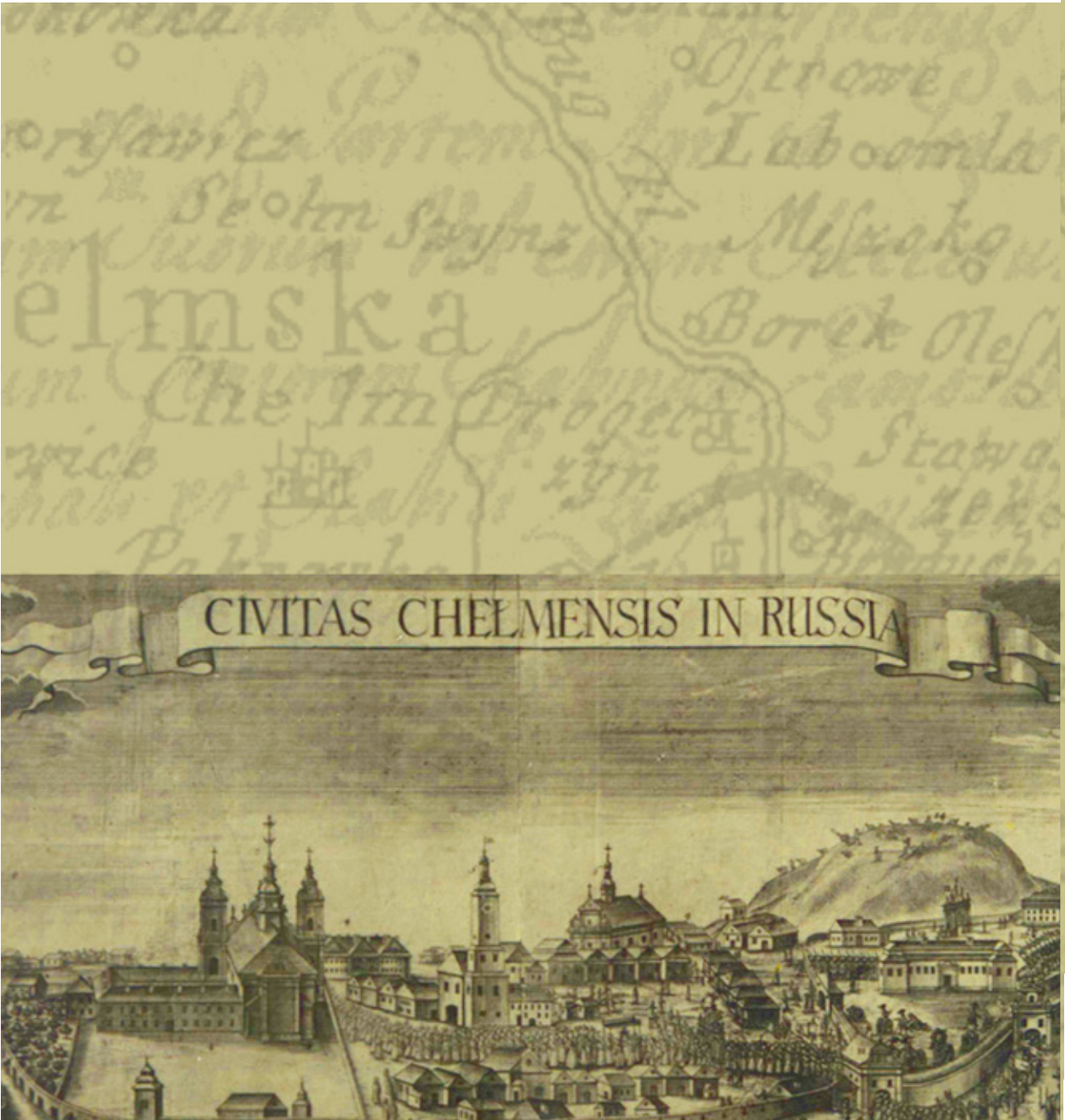

Irena Mytnik

Imiennictwo ziemi chełmskiej w XVI–XVII wieku

**IMIENNICTWO
ZIEMI CHEŁMSKIEJ
W XVI-XVII WIEKU**

UNIWERSYTET WARSZAWSKI
KATEDRA UKRAINISTYKI

IRENA MYTNIK

**IMIENNICTWO
ZIEMI CHEŁMSKIEJ
W XVI–XVII WIEKU**

WARSZAWA–LUBLIN 2019

Recenzenci

Prof. Ewa Wolnicz-Pawłowska, *Uniwersytet Warszawski*
Prof. Feliks Czyżewski, *Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej*

Redaktor

Dorota Białkowska

Projekt okładki

Oksana Draczkowska

Praca naukowa finansowana w ramach programu Ministra Nauki i Szkolnictwa
Wyższego pod nazwą „Narodowy Program Rozwoju Humanistyki” w latach 2012–2014

NARODOWY PROGRAM
ROZWOJU HUMANISTYKI

Publikacja sfinansowana przez Prorektora UW ds. badań naukowych i współpracy
z zagranicą, Fundację Uniwersytetu Warszawskiego,
Wydział Lingwistyki Stosowanej oraz Katedrę Ukrainistyki

Grafika na okładce

fragment ryciny Teodora Rakowieckiego, opatrzonej napisem *Civitas Chelmensis in
Russia*, która pochodzi z dzieła Maksymiliana Ryłły, *Koronacja cudownego obrazu
Najświętszej Maryi Panny w chełmskiej katedrze obrządku greckiego [...] odprawiona roku
1765 dnia 15 miesiąca września, Berdyczów 1780.*

© Copyright by Uniwersytet Warszawski, Warszawa 2019
© Copyright by Wydawnictwo KUL, Lublin 2019

ISBN 978-83-954964-0-0

ISBN 978-83-8061-746-9

Katedra Ukrainistyki, Uniwersytet Warszawski
ul. Szturmowa 4, 02-678 Warszawa
<http://www.ukraina.uw.edu.pl>

Wydawnictwo KUL
ul. Konstantynów 1 H, 20-708 Lublin, tel. 81 740-93-40
e-mail: wydawnictwo@kul.lublin.pl, <http://wydawnictwo.kul.lublin.pl>

W kręgu języka, literatury i kultury
У колі мови, літератури і культури

**Seria wydawnicza Katedry Ukrainistyki Uniwersytetu Warszawskiego
i Uniwersytetu Przykarpackiego im. Wasyla Stefanyka
pod red. Iryny Kononenko, Ireny Mytnik**

Том XV

W serii ukazały się:

Lidia Stefanowska, *Mission Impossible: MUR i odrodzenie ukraińskiego życia literackiego w obozach dla uchodźców na terytorium Niemiec (1945–1948)*, Warszawa–Iwano-Frankiowski 2013

Kobieta we współczesnej kulturze ukraińskiej, pod red. Katarzyny Jakubowskiej-Krawczyk, Warszawa–Iwano-Frankiowski 2013

Тенденції розвитку української лексики та граматики, ч. 1, за ред. Ірини Кононенко, Ірени Митнік, Світлани Романюк, Варшава – Івано-Франківськ 2014

Метаморфози у сучасній українській літературі, за ред. Пауліни Олеховської, Марти Замбжицької та Катажини Якубовської-Кравчик, Варшава – Івано-Франківськ 2014

Lidia Stefaniwska, *Mission Impossible. MUR i odrodzenie ukraińskiego życia literackiego w niemieckich obozach dla uchodźców na terytorium Niemiec (1945–1948). Część druga. Antologia tekstów źródłowych*, Warszawa–Iwano-Frankiowski 2014

Тарас Шевченко: погляд з третього тисячоліття, за ред. Степана Хороба, Івано-Франківськ – Варшава 2014

Marta Zambrzycka, *Sacrum i profanum w prozie Walerija Szewczuka*, Warszawa–Iwano-Frankiowski 2015

Тенденції розвитку української лексики та граматики, ч. 2, за ред. Ірини Кононенко, Ірени Митнік, Світлани Романюк, Варшава – Івано-Франківськ 2015

Katarzyna Jakubowska-Krawczyk, *Kształtowanie się tożsamości narodowej a obraz Polaka i Ukraińca w polskiej i ukraińskiej literaturze I połowy XIX wieku*, Warszawa–Iwano-Frankiowski 2015

Сучасні дослідження української культури, за ред. Марти Замбжицької, Пауліни Олеховської та Катажини Якубовської-Кравчик, Варшава – Івано-Франківськ 2015

Зіставно-типологічні студії: українська мова на тлі споріднених мов, за ред. В. І. Кононенка, Київ – Івано-Франківськ – Варшава 2016

Switłana Romaniuk, *Ukraiński dyskurs polityczny w latach 2010–2014. Analiza lingwistyczna*, Warszawa–Iwano-Frankiowski 2016

Тенденції розвитку української лексики та граматики, ч. 3, за ред. Ірини Кононенко, Ірени Митнік, Світлани Романюк, Варшава – Івано-Франківськ 2016

Ciało i tożsamość w ukraińskiej kulturze, literaturze i języku, pod red. Katarzyny Jakubowskiej-Krawczyk, Pauliny Olechowskiej, Switłany Romaniuk, Marty Zambrzyckiej, Warszawa–Iwano-Frankiowski 2016

*Moim ukochanym
Kseni, Łukaszowi, Bartusiowi i Tomusiowi
poświęcam*

WPROWADZENIE

1. ZARYS HISTORII ZIEMI CHEŁMSKIEJ¹

Historycy nie są zgodni co do pierwotnego osadnictwa i etnicznej przynależności ziemi chełmskiej. Jedni uważają, że początkowo zamieszkiwała tu ludność ruska, inni zaś są zdania, że pierwotnie dawna ziemia chełmska była terenem osadnictwa plemion zachodniosłowiańskich. Zarówno przez historyków, jak i badaczy kultury, ziemie te (poza rubieżami wschodnimi, tj. powiatem ratneńskim i lubomelskim) traktowane są również jako

¹ Por. *Chełm i Chełmskie w dziejach*, pod red. R. Szczygła, Chełm 1996; W. Czarnecki, *Szlachta ziemi chełmskiej do połowy XVI wieku*, Białystok 2012; *Dzieje Lubelszczyzny*, t. 1, pod red. T. Mencla, Warszawa 1974; D. Dąbrowski, *Dzieje Chełmszczyzny w świetle informacji latopisów (lata 1170–1218)*, „Rocznik Chełmski”, t. 15, 2011, s. 69–84; Z. Gloger, *Geografia historyczna ziem dawnej Polski*, Kraków 1903; M. Грушевський, *Історія України–Русі*, т. 4–5, Київ–Львів 1907; A. Gruszka, *Ziemia chełmska w polityce wschodniej Kazimierza Wielkiego*, „Rocznik Chełmski”, t. 7, 2001, s. 31–46; M. Кордуба, *Історія Холмицини і Підляшшя*, Краків 1941; R. Kozyrski, *Sejmik szlachecki ziemi chełmskiej 1684–1717*, Lublin 2006; Idem, *Samorząd szlachecki Ziemi Chełmskiej w strukturze parlamentarnej województwa ruskiego w XVI–XVIII w.*, „Rocznik Chełmski”, t. 11, 2007, s. 33–51; J. Orzechowski, *Okcydentalizacja Rusi Koronnej w XIV, XV i XVI w.* [w:] *Państwo, naród, stany w świadomości wieków średnich. Pamięci Benedykta Zientary 1929–1983*, pod red. A. Gieysztor, S. Gawlasa, Warszawa 1990, s. 215–216; Є. Пастернак, *Нарис історії Холмицини і Підляшшя*, Вінніпер 1968; В. Площанский, *Прошлое Холмской Руси: по архивным документам XV–XVIII в. и др. источникам*, т. 1–2, Вильна 1899–1901; A. Podraża, *Polacy i Ukraińcy w czasach nowożytnych – zbliżenia i konflikty* [w:] *Sąsiedztwo. Osadnictwo na pograniczu etnicznym polsko-ukraińskim w czasach nowożytnych*, pod red. J. Półciwarka, Rzeszów 1997, s. 11–22; A. Rybak, *Dzieje Ziemi Chełmskiej. Kalendarium*, Chełm 1998; W.A. Serczyk, *Historia Ukrainy*, Wrocław–Warszawa–Kraków 1990; *Urzednicy województwa bełskiego i ziemi chełmskiej w XIV–XVIII wieku: spisy*, opr. H. Gmiterek, R. Szczygieł, Kórnik 1992 (*Urzednicy dawnej Rzeczypospolitej XII–XVIII wieku*, pod red. A. Gašiorowskiego, t. 3, z. 2.).

pogranicze o mieszanym polsko-ukraińskim charakterze etnicznym, bez wyraźnej granicy między plemionami polskimi i ruskimi², co potwierdzają badania nad językiem³. Nie budzi wątpliwości fakt, że od wieków były to

² Por. np. J. Bartmiński, *O języku folkloru na pograniczu polsko-ukraińskim* [w:] *Dzieje Lubelszczyzny*, t.VI, *Między Wschodem a Zachodem*, cz. IV, *Zjawiska językowe na pograniczu polsko-ruskim*, pod red. J. Bartmińskiego i M. Łesiowa, Lublin 1992, s. 141–153; M. Łeśiów, *Folklor pogranicza polsko-ukraińskiego* [w:] *Literatura ludowa i literatura chłopska*, pod red. A. Aleksandrowicz, Cz. Hernasa, J. Bartmińskiego, Lublin 1977, s. 173–194; A. Nowakowski, *Górne Pobuże w wiekach VIII–IX. Zagadnienia kultury*, Łódź 1972.

³ Szerzej o stosunkach językowych polsko-ukraińskich na omawianym terenie w świetle badań onomastycznych, dialektologicznych i historyczno-językowych por. niżej, podrozdział 2. *Stan badań* oraz rozdział IV. *Wpływy międzyjęzykowe w antroponomii ziemi chełmskiej w świetle kontaktów polsko-ukraińskich*.

Warto w tym miejscu przywołać dwie prace podejmujące temat zasięgów gwar polskich i ukraińskich, które pozwoliły wyznaczyć dawną granicę między osadnictwem polskim i ruskim: J. Bartmiński, J. Mazur, *Wschodnia granica a pochylonego w gwarach południowej Lubelszczyzny*, „*Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska*”, t. XXII, 9, Sectio F, Lublin 1967, s. 175–221 oraz Cz. Kosyl, *Nazwa miejscowa Ochodza II Ochoża*, „*Slavia Orientalis*”, XXV, 1976, s. 249–256.

Autorzy pierwszej pracy konstatują, że granica zwartego zasięgu *a* pochylonego w gwarach południowej części Lubelszczyzny „przebiega prawie w całości po wschodniej stronie Wieprza. Idąc od północy, biegnie na zachód od Chełma w kierunku Krasnegostawu, następnie wraca na północ i nie dochodząc do Chełma, skręca ku wschodowi, obejmując swym zasięgiem południową część powiatu chełmskiego prawie do samego Bugu. Dalej, pozostawiając po stronie wschodniej Hrubieszów, biegnie ukośnie (tj. w kierunku południowo-zachodnim) w stronę Tomaszowa i przekracza granicę województwa w miejscu jej największego zbliżenia do tego miasta. Podkreślamy – teren zamknięty tą linią stanowi zwartą całość, ślady *ã*, silniejsze lub słabsze, udaje się stwierdzić niemal we wszystkich należących do niego wsiach”, por. s. 207. Tak zakreślona wschodnia granica zasięgu *a* pochylonego wobec *a* jasnego wskazuje jednocześnie granicę etniczną między osadnictwem polskim i ruskim.

Podobny obraz, ukazujący dawne granice plemion zachodnio- i wschodniosłowiańskich na omawianym terenie, wyłania się z analizy nazwy miejscowej *Ochoża* wobec *Ochoża*, *Ochodza* – form charakterystycznych dla języka ukraińskiego, których zachodnia granica funkcjonowania „wykazuje wyraźne zbieżności z zasięgiem występowania form językowych ukraińskich oraz niektórych cech typowych dla lubelskich gwar kresowych (np. formy *na blasę*, *muse*). Faktem tym tłumaczy się być może brak nazw tego typu w południowowschodniej części Lubelszczyzny, gdzie polskie cechy gwarowe (np. typ *na blasę*, *a* pochylone) sięgały daleko na wschód, na niektórych odcinkach niemal do Bugu”, por. s. 255.

Również przeprowadzona przez W. Makarskiego analiza dawnych stosunków polsko-ruskich, sięgających okresu sprzed 1340 r. na pograniczu rozciągającym się od Karpat po ziemię pojańwięskie, a więc obejmującym także interesujący nas obszar Chełmszczyzny, jest potwierdzeniem obecności na tym terenie starych tradycji osadniczych

tereny pogranicza Rusi i państwa polskiego, a zarazem dwóch cywilizacji: zachodnio- i wschodnioeuropejskiej oraz wpływów dwóch Kościołów – prawosławnego i katolickiego. Pochodzenie etniczne mieszkańców pokrywało się z przynależnością do konfesji: Ukraińcy byli wyznania prawosławnego, a po unii brzeskiej w większości – greckokatolickiego, Polacy zaś byli katolikami.

Pierwsze wzmianki, dotyczące Chełmszczyzny, pochodzą z 981 r. z latopisu Nestora. W owym roku książę ruski Włodzimierz I wyprawił się do Lachów, zajmując Przemyśl i Grody Czerwieńskie, których obszar odpowiadał późniejszej ziemi chełmskiej (po lewej stronie Bugu). Tereny między Bugiem a Wieprzem znajdowały się wówczas poza granicami państwa Mieszka I, należały prawdopodobnie do państwa wielkomorawskiego lub do Czechów. Wydarzenie to zapewne zapoczątkowało osadnictwo ruskie na zachodzie (aż po rzekę Wieprz), postępujące „w miarę wzrostu ekspansji mongolskiej na Ruś Kijowską”⁴. Rozpoczęła je budowa Włodzimierza Wołyńskiego w 988 r., który „po myśli jego książęcego założyciela, winien był służyć jako strażnica tych stron przeciw wrogim sąsiadom i w związku z tym był przeciwstawieniem grodu Czerwienia, byłego centrum Czerwieńskiej Ziemi”⁵.

zarówno ruskich, jak i polskich. „Wyznaczono zachodnią granicę strefy zagęszczonego osadnictwa ruskiego na linii zasadniczo zgodnej z polskim i ruskim podziałem dialektalnym. Jest on oparty na historycznym i aktualnym zasięgu braku mazurzenia na Podlasiu oraz na dawnej i dzisiejszej nieobecności *a* pochylonego na odcinku czerwonoruskim. Na zachód od tej linii wyznaczono strefę <polską> – a właściwie mieszaną – z rosnącym w miarę posuwania się na zachód elementem polskim. Są ten oznacza rewizję dotychczasowego poglądu o ostrej etniczno-językowej granicy polsko-ruskiej sprzed 1340 r., utożsamianej przez językoznawców (m.in. K. Nirscha, T. Lehr-Spławińskiego) z aktualną i historyczną wschodnią izofoną mazurzenia, a ostatnio przez historiografię (M. Parczewski) uzasadnianej ostrością podziałów politycznych i religijnych w okresie XI–XIV w. (zob. *Etniczna granica...*). W ten sposób obszar późniejszych gwar małopolskich (pogranicze młodsze) zamknięty od zachodu linią mazurzenia, a od wschodu granicą zwartych gwar ruskich i dawnego zasięgu *ā > â* – jako teren z wyraźnie widocznym elementem polskim jeszcze sprzed 1340 r. – byłby traktowany jako mieszany, podobnie jak to się przyjmuje dla zachodniego i środkowego pasa Podlasia [...]", por. W. Makarski, *Pogranicze polsko-ruskie do potowu wieku XIV. Studium językowo-etniczne*, Lublin 1996, s. 292.

⁴ J. Górak, *Miasta i miasteczka Zamojszczyzny*, Zamość 1990, s. 11.

⁵ Н. И. Теодорович, *Город Владимир Волынской губернии в связи с историей Волынской иерархии: исторический очерк: в память девятистолетнего юбилея Волынской*

W 1018 r. Grody Czerwieńskie na krótko zajęte zostały przez króla Bolesława Chrobrego w wyprawie na Kijów. W 1031 r. Jarosław Mądry przyłączył je do Rusi Kijowskiej. W 1073 r. Bolesław Śmiały, powracając z wyprawy do Kijowa, ponownie wcielił Grody Czerwieńskie do Polski, lecz za Władysława Hermana z powrotem znalazły się w posiadaniu książąt ruskich, którzy w okresie rozbitcia dzielnicowego stworzyli, niezależne od Kijowa, państwo ze stolicą w Haliczu. Tereny nadbużańskie należały do Rusi do drugiej połowy XIV wieku⁶, po czym powróciły do Polski, pozostając w jej granicach do czasów rozbiorów. Intensywne osadnictwo polskie, pochodzące głównie z Mazowsza, Małopolski i Wielkopolski, wyraźnie zróżnicowało strukturę etniczną i wyznaniową mieszkańców regionu. Tutaj „zetknęły się i przemieszały wpływy kulturowe zachodnie i wschodnie, stwarzając specyficzny charakter tych ziem odczuwalny do dziś”⁷.

Wzrost znaczenia Chełmszczyzny przypada na wiek XIII, głównie za sprawą księcia Daniela Romanowicza, który w latach 1232–1235 przeniósł stolicę z Halicza do Chełma, rozbudował gród i na wiele lat uczynił najważniejszym ośrodkiem swego księstwa. Wybudował tu monumentalny zamek, który stał się jego ulubioną rezydencją. Od około 1240 r. Chełm był również stolicą eparchii prawosławnej.

W XIII w. ziemię chełmską osłabiły siejące grozę najazdy mongolsko-tatarskie: pierwszy w 1241 r., drugi w latach 1259–1260 i trzeci w 1287 r.

енархуи 992–1892, Почаев 1893, с. 5 [za:] J. Górak, Regionalne formy architektury drewnianej Lubelszczyzny na tle zagadnień osadniczych, Zamość 1994, s. 44.

Por. też inne prace przedstawiające rozwój osadnictwa na omawianym terytorium, np. W. Czarnecki, *Osadnictwo ziemi chełmskiej XIV–XVI wieku w historiografii i źródłach*, „Kwartalnik Historii Kultury Materialnej”, t. 40, z. 2, 1992, s. 169–183; Idem, *Sieć osadnicza ziemi chełmskiej od połowy XIV do połowy XV wieku*, „Rocznik Chełmski”, t. 3, 1997, s. 9–63; Idem, *Rozwój sieci osadniczej ziemi chełmskiej w latach 1451–1510*, „Rocznik Chełmski”, t. 5, 1999, s. 9–59; H. Gmiterek, *Ziemia chełmska. Granice i podziały*, „Przegląd Kresowy”, nr 2–3, 1991, s. 6–61; A. Janeczek, *Osadnictwo pogranicza polsko-ruskiego. Województwo bełskie od schyłku XIV do początku XVII wieku*, Warszawa 1993; J. Skrzypek, *Studia nad pierwotnym pograniczem polsko-ruskim w rejonie Wołynia i Grodów Czerwieńskich*, Warszawa 1962.

Na temat początków etnicznych Chełma, por. J. Kłoczowski, *Zarys historii rozwoju przestrzennego miasta Chełma*, „Roczniki Humanistyczne KUL”, t. 6, nr 5, 1956–1957, s. 193–221, 229.

⁶ Por. mapa historyczna przedstawiająca zasięg terytorialny Księstwa Halicko-Wołyńskiego w drugiej połowie XIII w. oraz usytuowanie ziemi chełmskiej [w:] *Атлас української мови*, т. II, карта II, Київ 1988 (АУМ).

⁷ J. Górak, *Miasta i miasteczka ...*, s. 12.

W kolejnym stuleciu nastąpił kryzys polityczny w Księstwie Halicko-Włodzimierskim spowodowany wygaśnięciem linii rodowej księcia Daniela. Pretensje do tronu zgłaszali władcy państw ościennych: Litwy, Węgier oraz Korony: król Władysław I Łokietek i książę mazowiecki Bolesław Trojdenowic, który ostatecznie objął władzę. Po bezpotomnej śmierci kolejnego władcy doszło do walki o tron pomiędzy królem Polski Kazimierzem Wielkim, królem Węgier Karolem Robertem, księciem litewskim Lubartem oraz chanem tatarskim Uzbekiem. W wyniku tych zmagania ziemia chełmska znalazła się pod panowaniem Litwy. Jednak w 1349 r., w czasie wyprawy przeciwko książętom litewskim, król Polski zajął Chełm, lecz w następnych wyprawach Litwini odzyskali utracone ośrodki. Potwierdza to układ z 1352 r., na mocy którego Bełz i Chełm znalazły się we władaniu księcia Jerzego Narymuntowicza, wnuka księcia Giedymina. W 1366 r. po zwycięskiej wyprawie Kazimierza Wielkiego przyjął on zależność lenną, nadal pozostając ich władcą. Po śmierci ostatniego z Piastów książę zerwał związki lenne z Koroną, włączając podległe mu tereny do Litwy. W 1377 r. ziemia chełmska przypadła władającemu Rusią księciu Władysławowi Opolczykowi, po objęciu przez niego w 1378 r. regencji w Polsce znalazła się pod bezpośrednią władzą węgierską. Tego samego roku w następstwie wyprawy królowej Jadwigi na Ruś rządy węgierskie zostały zlikwidowane, a tereny ziemi chełmskiej na ponad 400 lat przyłączono do Rzeczypospolitej.

Wiek XV naznaczony został najazdami tatarskimi, które niosły ze sobą zniszczenie i wyludnienie miast. Mimo powtarzających się jeszcze w latach 20. kolejnego stulecia napadów tatarskich, ziemia chełmska przeżywała czas względnej stabilizacji i rozwoju gospodarczego. Jednak w XVII w. stała się miejscem starć wojsk kozackich, polskich, rosyjskich i szwedzkich.

Na przełomie XV i XVI w. zakończył się proces kształtowania ustroju administracyjnego w Rzeczypospolitej⁸. Chełmszczyzna prawdopodobnie wówczas weszła w skład rozległego terytorium województwa ruskiego obok ziemi przemyskiej, sanockiej, lwowskiej i halickiej. W Metryce Koronnej wymieniana jest jako część składowa województwa ruskiego w roku 1525. W XVI–XVIII w. od północy graniczyła z województwem brzesko-litewskim, od wschodu z województwem wołyńskim, od południa z województwem bełskim, od zachodu z województwem lubelskim. Od początku XVI w.

⁸ W. Czarnecki, *Szlachta ziemi chełmskiej ...*; R. Kozyrski, *Samorząd szlachecki ...*; Idem, *Urządnicy województwa bełskiego i ziemi chełmskiej...*

aż do czasu rozbiorów dzieliła się na dwa powiaty: chełmski i krasnostawski (z prywatnym powiatem szczebrzeskim w części południowej), które posiadały starostwa grodowe w Chełmie i w Krasnymstawie. W jej skład wchodziły również starostwa niegrodowe: lubomelskie, ratneńskie – w części zabużańskiej oraz hrubieszowskie (enklawa na terenie województwa bełskiego). Mimo formalnego zjednoczenia, przez cały okres swego istnienia, zachowywała samodzielność polityczną i gospodarczą, również administracyjną, rządząc się oddzielnie od województwa ruskiego⁹.

W powiecie chełmskim, jako pierwszym, pojawiła się pełna hierarchia urzędów. Dużym zainteresowaniem wśród szlachty cieszyły się urzędy ziemskie umożliwiające awans polityczny¹⁰. Urzędnicy grodcy podlegali staroście. Najwyższym urzędnikiem był podkomorzy, którego kompetencje dotyczyły rozstrzygania sporów w sprawach o rozgraniczenie dóbr ziemskich. Urząd ten w omawianym okresie pełnili m.in.: Jan z Tęczyna, Mikołaj Sienicki, Paweł Orzechowski, Mikołaj Daniłowicz, Jan Karol Romanowski. Ważne miejsce w hierarchii zajmował urząd chorążego, towarzysza przeznaczonego do noszenia chorągwi w czasie pospolitego ruszenia oraz sędziego ziemskiego, pełniącego funkcję przewodniczącego sądu ziemskiego dla ziemi, któremu pomagali podsędkowie oraz pisarz ziemski. W powiecie chełmskim i krasnostawskim był również niższy urząd wojskiego – do jego zadań należała troska o bezpieczeństwo w czasie zawirowań wojennych. Istniały też pomniejsze, tytularne urzędy ziemskie: stolnika, podczaszego, podstolego, cześnika, łowczego, miecznika i skarbnika.

W Chełmie, Krasnymstawie, niekiedy również w innych miejscowościach, odbywały się sejmiki szlacheckie, na których wybierano posłów na sejm walny i deputata do Trybunału Koronnego. Sejmiki zajmowały się zarówno kwestiami wewnętrznymi, jak i problemami państwowymi, które szlachta chełmska omawiała również ze szlachtą innych sejmików partykularnych województwa. Było to szczególnie istotne dla wypracowania wspólnej polityki, zwłaszcza w sytuacji trudności militarnych, gospodarczych, demograficznych i politycznych, które, począwszy od połowy XVII w.,

⁹ Ważnym źródłem informacji na temat struktury ziemi chełmskiej, również zasobności miast i wsi oraz powinności mieszkańców, są lustracje, por. *Lustracja województwa ruskiego, podolskiego i bełskiego 1564–1565*, cz. 1, wyd. K. Chłapowski i H. Żytkiewicz, Warszawa–Łódź 1992, s. 5–107; *Lustracja województwa ruskiego 1661–1665*, cz. 3: *Ziemia halicka i chełmska*, wyd. E. i K. Arłamowski i W. Kot, Wrocław 1976, s. 177–300.

¹⁰ R. Kozyrski, *Sejmik szlachecki ...*, s. 25.

szczególnie dotkliwie dotykały mieszkańców ziemi chełmskiej. W okolicznościach tych sprawdzali się doświadczeni funkcjonariusze sejmikowi, kierujący do ważnych osób misje dyplomatyczne. „Bez wątpienia ogromną rolę odgrywał w tym przypadku podział własności ziemskiej, zgodnie z którym majątki szlachty sąsiadowały obok latyfundiów Zamoyskich, Rzewuskich, Potockich, Sapiehów, a więc osób piastujących najważniejsze godności świeckie i kościelne w Rzeczypospolitej przedrozbiorowej. To zgodne na ogół współżycie szlacheckich mieszkańców ziemi chełmskiej z dygnitarzami państwowymi, pozostającymi w bliskich kontaktach z dworem królewskim oraz z samymi monarchami, pozwalało ziemi korzystać z wieloletnich liberacji podatkowych, a wybierane podatki przeznaczać na realizację lokalnych projektów”¹¹. Uchwalanie i pobieranie podatków, również od majątków kościelnych, umożliwiło finansowanie różnych przedsięwzięć, jak np. organizację wojska powiatowego czy refundowanie strat ponoszonych z tytułu pożarów. Chełmskie sejmiki szlacheckie w sytuacji zniszczeń wojennych u schyłku pierwszej połowy i w drugiej połowie XVII w., w obliczu epidemii i klęsk żywiołowych, powodujących kryzys ekonomiczny oraz wyludnienie miast i wsi, nie spieszyły jednak z podejmowaniem uchwał dogodnych dla pozostałych grup społecznych, dbały natomiast o ochronę interesów własnego stanu.

Struktura warstwy szlacheckiej w ziemi chełmskiej nie była tak zróżnicowana jak na przykład w sąsiednim województwie wołyńskim. W XVI w. do stanu uprzywilejowanego należały rody magnackie, drobniejsze rody szlacheckie i bojarskie, szlachta utytułowana oraz nieposesjonacka. Była to grupa zróżnicowana nie tylko majątkowo, ale również pod względem etnicznym. Zachodzące od połowy XIV w. procesy osadnicze i migracje utworzyły tu tygiel narodowościowy, przynosząc dominację szlachty polskiej. Należały do niej rody miejscowe oraz przybysze z Mazowsza: Postupalscy, z Wielkopolski: Górkowie i Leszczyńscy, z Małopolski – Oleśnicy, Tarnowscy i Zborowscy, z ziemi sieradzkiej przybył Tomasz z Łąznina, protoplasta Zamoyskich. Około 1510 r. dobra w ziemi chełmskiej należały do 132 rodów szlacheckich, w tym 89 pochodzenia polskiego, 37 proveniencji ruskiej, 6 pochodzenia litewskiego¹².

¹¹ *Ibidem*, s. 232.

¹² W. Czarnecki, *Szlachta ziemi chełmskiej ...*, s. 68.

W posiadaniu szlachty znajdowała się ogromna większość majątków ziemskich – 287 wsi. „W drugiej połowie XVI i w XVIII wieku najczęściej spotykaną formą własności ziemskiej były kilkuwioskowe posiadłości bogatych rodzin szlacheckich: Orzechowskich, Uhrowieckich, Sienickich, Zamoyskich i Żółkiewskich. Średnią własność szlachecką reprezentowali: Czerniewscy, Rejowie, Drohiczynscy, Grabiowie, Hańscy, Tarnowscy, Andrzejowscy, Chojeńscy, Wereszczyńscy, Sosnowscy, Brandysowie, Wołczkowie, Uhrowieccy, Chwalczewscy, Podhorodeńscy i Horodeńscy. Dobra tych rodów znajdowały się w powiecie chełmskim. W powiecie krasnostawskim do tej grupy należeli: Trojanowie, Sieniccy, Latyczyńscy, Zaporscy i Gorzkowscy. [...] Drobną własność szlachecką w XVI wieku występowała w postaci wsi gniazdowych, przysad, działek i kolokacji. [...] Takie właśnie wsie [...] zamieszkiwali: Czerniewscy, Siedliscy, Podhorodeńscy, Jaślikowscy, Romanowscy, Ganowie oraz Stawscy”¹³. Największy majątek ziemski należał do właścicieli ordynacji zamojskiej, latyfundiów magnackiego powołanego w 1589 r. przez hetmana wielkiego i kanclerza koronnego Jana Sariusza Zamoyskiego. Mocą specjalnego statutu, wydanego przez sejm, ordynacja rządziła się swoimi prawami. Była jednostką samodzielną administracyjnie i gospodarczo. Pod koniec życia ordynata jego majątek obejmował 23 miasta i 816 wsi. Na omawianym terenie istniały też kompleksy dóbr koronnych, królewskich, zwane starostwami (102 wsie), przywłaszczone przez wielkie rody szlacheckie: Rzewuskich, Branickich, Potockich, Opalińskich i Daniłowiczów.

Historia miast ziemi chełmskiej

W okresie wczesnego średniowiecza na ziemi chełmskiej znajdowały się liczne grody, m.in. Busieniec, Chełm, Czerniejów, Czuczycze, Horodysko, Horodyszczce, Husynne, Kanie, Sajczyce, Siedliszcze, Sielec, Uchanie, Urszulin, Wojsławice, Wereszczyn, Żulin – w części środkowej, Lipsko, Szczepieszyn, Turobin – w części południowej, w starostwie hrubieszowskim – Gródek, Gozdowa, a w części zabużańskiej – Lubomł, Ratno i in.¹⁴. Tędy

¹³ R. Kozyrski, *Sejmik szlachecki ...*, s. 30–31.

¹⁴ Por. *Dzieje Hrubieszowa*, pod red. R. Szczygła, Hrubieszów 2006; H. Gmiterek, *W czasach staropolskich (XVI–XVIII wieku)* [w:] *Dzieje Hrubieszowa*, pod red. R. Szczygła, Hrubieszów 2006, s. 119–147; J. Górak, *Miasta i miasteczka ...*; P. Nieczuja-Ostrowski, *Ormianie w Polsce. Przeszłość i teraźniejszość*, Toruń 2011; *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, pod red. F. Sulimierskiego, B. Chlebowskiego

biegł dawny szlak handlowy ze wschodu (Kijowa, Łucka, Włodzimierza) do Lublina i dalej na zachód, do Wielkopolski¹⁵, z południa w kierunku Lublina, Podlasia i Litwy, a także w kierunku przeprawy przez Wieprz i Wisłę do Bałtyku oraz z zachodu do Lubomla i na Wołyń. Pod koniec XIV w. oraz w wieku XV wzdłuż drogi publicznej, biegnącej ze Lwowa przez Hrubieszów, Krasnystaw, Lublin, Kazimierz, Radom do Wrocławia lub Poznania, zaczęły powstawać ośrodki handlowo-rzemieślnicze. Lokacja miast przyczyniała się do wzmocnienia gospodarczego regionu, który znacznie odbiegał swym poziomem od bardziej zaludnionych centralnych dzielnic Korony. Oprócz miast, lokowanych na prawie niemieckim, na omawianym terenie znajdowały się ośrodki targowe na prawie polskim i ruskim, m.in. Busówno, Uhrusk, Wereszczyn. Łącznie w XV w. istniało około 20 osiedli targowych, z których 15 miało niemieckie prawa miejskie¹⁶. Większość z nich usytuowana była w części południowej, na ziemiach urodzajnych. Najważniejszą rolę odgrywały Chełm, Krasnystaw, Hrubieszów oraz Luboml i Ratno. Intensyfikacja procesów osadniczych przyczyniała się do wzmózonej urbanizacji ziemi chełmskiej i powstawania nowych rynków lokalnych. Przywileje lokacyjne otrzymały kolejne miejscowości: Izbica, Tarnogóra, Krasnobród, Zamość, Rejowiec, Orchów, Maciejów, Włodawa, Dubienka i in.

Z grodów tych w XIII–XIV w. Chełm był najważniejszym ośrodkiem gospodarczym, administracyjno-politycznym i kulturalnym, pełnił też funkcję obronną¹⁷. W 1392 r. został ulokowany na prawie niemieckim przez Władysława Jagiełłę¹⁸, jednak w połowie XIV w. utracił międzynarodowy charakter i znaczenie ekonomiczne. Sytuacja uległa zmianie po wyznaczeniu Chełma na stolicę regionu. Tutaj skupiały się urzędy ziemskie i grodzkie, urząd kasztelański i podwojewódziński. Od XV w. miasto miało komorę celną oraz prawo odbywania jarmarków. W kolejnym stuleciu Chełm razem z Krasnymstawem liczył najwięcej majstrów i czeladników, wśród których

i W. Walewskiego, t. I–XV, Warszawa 1880–1902; R. Szczygieł, *Lokacje miast w Polsce w XVI wieku*, Lublin 1989; Idem, *Lokacja miasta na prawie niemieckim i jego dzieje do końca XV wieku* [w:] *Dzieje Hrubieszowa*, pod red. R. Szczygła, Hrubieszów 2006, s. 87–103; J. Ternes, *Sejmik chełmski wobec miast i mieszczaństwa (1587–1668)*, „Res Historica”, t. 17, Lublin 1999, s. 55–62; A. Wawryniuk, *Leksykon miejscowości powiatu chełmskiego*, Chełm 2002; B. Zimmer, *Miasta ziemi chełmskiej od XIII do poł. XIX w. w zarysie*, Lublin 1993.

¹⁵ AYM, t. II, kapita III.

¹⁶ B. Zimmer, *Op. cit.*, s. 30–31.

¹⁷ *Ibidem*, s. 20.

¹⁸ A. Wawryniuk, *Op. cit.*, s. 28.

przeważali szewcy, piekarze i rzeźnicy. Odbywały się tu targi i jarmarki, prowadzone były woskobojnienicze i wagi. Miasto czerpało dochody z cła, z jarmarcznego oraz z opłat nakładanych na kupców i chłopów sprzedających swój towar. Rozwój gospodarczy Chełma w pewnym stopniu determinowało położenie w bliskości dobrze rozwijających się miast, takich jak Lublin i Zamość. O jego rozkwit dbali też królowie, nadając mu liczne swobody i przywileje¹⁹. Jednak czasy wojen, zwłaszcza zaś zniszczenie miasta w 1648 r. przez Bohdana Chmielnickiego, epidemie i pożary stały się przyczyną zahamowania gospodarki, przynosząc dotkliwe zmniejszenie liczby rzemieślników i kupców. Zniszczeniu uległa architektura Chełma, m.in. zamek, ratusz i kościoły²⁰. Produkcję prowadziły młyny, drobne browary i woskobojnienicze. Handel oparty był na wymianie ze wsią i rynkiem subregionu. Rozwijał się handel solą. Podstawowym źródłem utrzymania stało się rolnictwo i rybołówstwo.

Innym ośrodkiem targowym i rzemieślniczym był Hrubieszów (Rubieszów), który prawa miejskie otrzymał w 1400 r., a wkrótce potem prawo magdeburskie²¹. Usytuowany na dawnym trakcie handlowym biegnącym z włoskich i greckich kolonii czarnomorskich na Ruś: Kijów i Włodzimierz i dalej na zachód, północ i południe oraz na szlaku solnym z żup karpacczych na Podlasie i Litwę²², należał do ważniejszych ośrodków gospodarczych i administracyjnych w regionie, z racji posiadanego zamku pełnił również funkcję obronną. Tutaj w drugiej połowie XV w. z Chełma przeniesione zostało na ponad 20 lat biskupstwo rzymskokatolickie. Hrubieszów był też centrum politycznym, w którym „spotykali się [...] książęta litewscy i Piastowie mazowieccy z polskimi monarchami”²³. Jednak najazdy tatarskie w końcu XV w. i na początku XVI w. oraz klęska pożaru w połowie XVI w. zahamowały na pewien czas rozwój miasta. Pomocą okazały się nadania królewskie dla rzemieślników i szerokie uprawnienia dla Żydów, w których rękach znajdował się handel²⁴. W 1592 r. starosta hrubieszowski,

¹⁹ *Słownik geograficzny ...* t. I, s. 553.

²⁰ A. Wawryniuk, *Op. cit.*, s. 29.

²¹ *Słownik geograficzny...*, t. III, s. 180.

²² R. Szczygieł, *Lokacja miasta na prawie niemieckim ...*, s. 88.

²³ *Ibidem*, s. 101.

²⁴ W czasach nowożytnych Żydzi stanowili w ziemi chełmskiej trzecią po Rusinach i Polakach grupę etniczno-wyznaniową, zwłaszcza w ośrodkach miejskich. Ich liczba systematycznie wzrastała z każdym wiekiem w stosunku do ludności chrześcijańskiej, por. B. Szady, *Wspólnoty wyznaniowe w Chełmie do końca XVIII wieku* [w:] *Chełm*

Stanisław Żółkiewski, zwolnił mieszczan z obowiązku wożenia dębów z puszczy i naprawy grobli, zezwolił na łowienie ryb w dolnym biegu rzeki²⁵. Kondycja gospodarcza miasta znacznie się poprawiła: dobrze prosperował handel, wzrosła liczba cechów i produkcja rzemieślnicza. Rozwojowi gospodarczemu sprzyjała też kolonizacja wewnętrzna i przywileje królewskie, na mocy których mieszczanie budujący domy mogli korzystać z wyrębu w lasach starostwa horodelskiego i lubomelskiego. Miasto otrzymało prawo poboru cła naliczanego od każdego konia przejeżdżających kupców oraz wołów i jałowic przechodzących przez most. Jednak – jak pisze H. Gmiterek – koniec XVI w. przyniósł schyłek koniunktury ekonomicznej, na co wpłynęła „nie tylko zmiana szlaków handlowych na całym kontynencie europejskim, co postawiło Hrubieszów poza obszarami wielkiego, dalekosiężnego handlu, ale w większym jeszcze stopniu niekorzystne dla miasta przeobrażenia w jego najbliższej okolicy”²⁶. Chodziło o lokacje nowych, konkurencyjnych miast w regionie i zainteresowanie innym traktem prowadzącym w kierunku Zamościa i Lublina²⁷. Doszły do tego zniszczenia spowodowane pożarem i najazdem Tatarów w końcu lat 40. XVII w., a następnie przemarszem wojska Bohdana Chmielnickiego i nawałą tatarską w 1672 r. Doszczętej dewastacji uległ wówczas zamek hrubieszowski. Dalszych zniszczeń dokonał najazd szwedzki. Zawirowania wojenne poważnie osłabiły gospodarke, zachwiała się produkcja rolnicza. Miasto czerpało dochody głównie z rybołówstwa. Pomocą w podźwignięciu Hrubieszowa z upadku był przywilej królewski nadający obywatelom prawa ekonomiczne.

Krasnystaw (początkowo Szczekarzew), położony nad brzegami Wieprza, przy dawnym trakcie biegnącym ze wschodu na zachód, był ważnym, dobrze zaludnionym ośrodkiem targowym skupiającym kupców i rzemieślników. Tutaj znajdował się wzniesiony przez króla Kazimierza Wielkiego zamek obronny. W 1462 r. na prośbę Stanisława z Przybysławic, wójta szczekarzewskiego, Kazimierz Jagiellończyk potwierdził przywilej lokacyjny

nieznany. Ludzie. Miejsca. Wydarzenia, pod red. M. Karwatowskiej, Chełm 2009, s. 290. Por. też: Z. Guldon, *Żydzi w miastach ziemi chełmskiej w czasach szlacheckiej Rzeczypospolitej*, „Almanach Historyczny”, 4, 2002, s. 9–29; M. Horn, *Żydzi na Rusi Czerwonej w XVI i I połowie XVII w. Działalność gospodarcza na tle rozwoju demograficznego*, Warszawa 1975.

²⁵ *Słownik geograficzny ...*, t. III, s. 183.

²⁶ H. Gmiterek, *W czasach staropolskich ...*, s. 133.

²⁷ *Ibidem*.

miasta²⁸, a jego mieszkańcy zwolnieni zostali od ciężarów, cła i podwód²⁹. Nadawane z powodu najazdów Tatarów oraz klęsk żywiołowych uprawienia i przywileje sprzyjały rozwojowi rzemiosła: w XVI w. istniały tu cechy skupiające rzeźników, krawców, szewców, ślusarzy, mieczników, kowali, siodlarzy, rymarzy i złotników. Miasto otrzymało prawo posiadania wosko-bojni, ustanowienia składu soli, czerpania dochodów z ceł. Mieszkańcy trudnili się też handlem, m.in. wołowymi skórami, poza tym hodowlą i splotem. Początek XVII w. przyniósł zachwianie gospodarcze związane ze zmniejszeniem się liczby rzemieślników i spadkiem produkcji wyrobów rzemieślniczych. Przemysł przetwórczy opierał się na pracy młynów, gorzelnii, rybołówstwie, a także na produkcji miodu i wosku. Miasto ubożało i wyludniało się, głównie na skutek pożarów oraz rozruchów wojennych. Z pomocą przyszły liczne przywileje królewskie, m.in. na pobieranie cła mostowego od kupców i ich towaru, prawo składu na miód, wosk, sode, solone ryby oraz towary przewożone przez Krasnystaw. Wojny w połowie XVII w. i zaraza spowodowały ubytek ludności i spadek liczby rzemieślników, pogłębiając tym samym trudności ekonomiczne³⁰. Podstawowym źródłem utrzymania mieszczan krasnostawskich stało się rybołówstwo i rolnictwo.

Innym ośrodkiem miejskim były Uchanie, niegdyś osada rzemieślnicza i handlowa. Notowane były w źródłach w 1205 r. na terenie Grodów Czerwieńskich. W 1484 r. król Kazimierz Jagiellończyk wyraził zgodę na lokację miasta na prawie magdeburskim, jednak do lokacji wówczas nie doszło, nie powiodła się też kolejna próba w 1505 r. Miasto zostało lokowane dopiero w 1596 r.³¹. Miało charakter miasta rezydencjalnego, „tu bowiem mieszkali pierwsi właściciele Jasieńscy, Uchańscy i Daniłowicze, którzy wzniesli zamek i najokazalszy w regionie kościół parafialny”³². Od 1492 do 1525 r. pięciokrotnie pustoszyli je Tatarzy. Ani otrzymywane przywileje, ani też

²⁸ *Słownik geograficzny ...*, t. IV, s. 642.

²⁹ *Podwoda, podwód* – „powinność dostarczania środków transportu panującemu i jego urzędnikom” Sstp; „wóz z zaprzęgiem i furmanem, dostarczany z obowiązku na wezwanie urzędowe do transportu ludzi i rzeczy na wyznaczonej trasie krótkiej; pierwotnie podwody były obowiązkiem przewozu od wsi swojej do wsi sąsiedniej”. Leksem pochodzi z psł. *podъwoda: podъ-voditi* ‘podprowadzać’ ESB.

³⁰ B. Zimmer, *Op. cit.*, s. 116.

³¹ R. Szczygieł, *Lokacje miast w Polsce ...*, s. 261.

³² J. Górak, *Miasta i miasteczka ...*, s. 101.

urodzajne ziemie nie zapewniły miastu pomyślnego rozwoju gospodarczego³³. Niemniej Uchanie były ośrodkiem, w którym odbywały się targi i jarmarki.

W niedalekiej odległości od Uchań znajdowały się Wojsławice, ośrodek miejski z zamkiem obronnym, lokowany na prawie niemieckim. W XVI w. Wojsławice należały do ważniejszych i najbardziej zaludnionych miast ziemi chełmskiej. W 1563 r. był tutaj cech skupiający szewców, a miasteczko liczyło ponad 1100 mieszkańców³⁴. Dobrze prosperował handel prowadzony z innymi miastami, głównie solą i wyrobami rzemiosła. W pierwszej połowie XVII w. w Wojsławicach był młyn i kilkunastu rzemieślników. Jednak najazdy kozackie spowodowały dewastację miasta i upadek produkcji rzemieślniczej.

Położony na Roztoczu Szczebrzeszyn prawa magdeburskie otrzymał w XIV w. W 1472 r. Jan Amor Tarnowski, właściciel miasta, ustanowił tu jarmark, kupcom nadał przywilej zwalniający od opłat cła i myta³⁵. Rozwojowi miasta sprzyjały liczne przywileje, m.in. ustanowiony w 1492 r. przez króla przymus drożny, nakładający na kupców udających się do Wielkopolski obowiązek korzystania z drogi prowadzącej przez Szczebrzeszyn³⁶. Król Aleksander Jagiellończyk w 1505 r. zlecił „używanie gościńca z południowych miast województwa ruskiego do Lublina z opłacaniem cła drogowego w Szczebrzeszynie”³⁷. Miasto stało się ośrodkiem gospodarczym, również administracyjnym, kulturalnym i obronnym. W pierwszej połowie XVI w. miało najlepiej rozwinięte rzemiosło, głównie za sprawą korzystnego usytuowania na trakcie łączącym ziemie ruskie z polskimi dzielnicami centralnymi. Dobrze prosperowały tu targi i jarmarki, rozwijał się handel z rynkami krajowymi, pobierane było cło od kupców z niedalekiej ziemi bełskiej, wysokie dochody przynosiły również młyny. W okresie wojen w XVII w. gospodarka Szczebrzeszyna nie upadła, a po ich zakończeniu nastąpił wyraźny jej rozkwit.

Na przełomie XIV i XV w. na wschód od Szczebrzeszyna, na ważnym szlaku handlowym łączącym Lwów i Jarosław z Lublinem, w dobrach dziedzicznych Dymitra z Goraja, powstał ośrodek miejski Turobin, który

³³ *Słownik geograficzny ...*, t. XII, s. 736–737.

³⁴ A. Wawryniuk, *Op. cit.*, s. 684.

³⁵ *Słownik geograficzny...* t. XI, s. 828.

³⁶ B. Zimmer, *Op. cit.*, s. 27.

³⁷ J. Górak, *Miasta i miasteczka...*, s. 81.

przywilej lokacyjny otrzymał w 1420 r.³⁸. Był to lokalny rynek i miejsce targowe o znacznie szerszym zasięgu już w kolejnym stuleciu. Jednak duże straty przyniosły klęski żywiołowe i napady Tatarów. Pomocą w odbudowie gospodarczej miasta okazały się królewskie zwolnienia z ceł i podatków. W XVI w. miasto rozwijało się bardzo pomyślnie³⁹. Spustoszenie i przejściowe zachwianie gospodarką przyniosły wojny kozackie, jednak w drugiej połowie XVII w. Turobin należał do liczących się ośrodków produkcji. Rzemiosłem trudnili się szewcy, tkacze, krawcy, kuśnierze, piekarze, piwowarzy, bednarze, młynarze i kowale.

Miastem o niewielkim znaczeniu gospodarczym był Kraśniczyn w powiecie krasnostawskim. Swoje dochody czerpał z kontaktów z pobliskimi ośrodkami miejskimi oraz ze szlaku handlowego. W XVI w. otrzymał prawo na odbywanie dwóch jarmarków i tygodniowego targu oraz nadanie na cło obejmujące zwierzęta, wozy i kupców. W kolejnym stuleciu mieszkańcy Kraśniczyna trudnili się głównie rolnictwem. Po okresie wojen nastąpił upadek produkcji rzemieślniczej, a miasto korzystało z jednego tylko młyna.

Na terenie ziemi chełmskiej znajdowały się też inne niewielkie ośrodki lokowane w XV w., tj. Sawin i Pawłów. Osadami targowymi były Kumów i Skierbieszów, który przywilej lokacyjny otrzymał w końcu XV w. Były to miasteczka biskupstwa chełmskiego o niewielkiej roli w życiu gospodarczym regionu⁴⁰. W pierwszej połowie XVII w. Pawłów znany był z garncarstwa, miał 12 rzemieślników, a przemysł przetwórczy reprezentował młyn. Również w Skierbieszowie znajdował się młyn, poza tym 6 rzemieślników, 2 piekarzy i rybaków oraz 3 kotlarzy. Okres najazdu szwedzkiego przyniósł duże zachwianie rozwoju rzemiosła w Sawinie i w Skierbieszowie. Zarówno Pawłów, Sawin, jak i Skierbieszów zajmowały się produkcją rolną, jednak czasy wojen przyniosły znaczne straty gospodarcze.

W pierwszej połowie XV w. przez Piotra Rokutowicza Wołczka, starostę chełmskiego, lokowane zostało prywatne miasto Świerże nad Bugiem⁴¹. Był to ośrodek zajmujący się przede wszystkim rolnictwem, rybołówstwem, w mniejszym stopniu rzemiosłem i handlem. W pierwszej połowie XVII w. było tu tylko 2 rzemieślników, a przetwórstwo opierało się na pracy młyna. W okresie

³⁸ *Ibidem*, s. 27–28.

³⁹ R. Szczygieł, *Lokacje miast w Polsce ...*, s. 62.

⁴⁰ B. Zimmer, *Op. cit.*, s. 28–29.

⁴¹ A. Wawryniuk, *Op. cit.*, s. 279.

wojen nie było w mieście zarejestrowanych rzemieślników. Pod koniec XVII w. pożar spowodował duże zniszczenia i Świerże utraciły status miejski.

Część północna, zabużańska ziemi chełmskiej była słabo zaludniona, o niskim poziomie rozwoju gospodarczego. W XV w. lokacje otrzymały dwa ośrodki miejskie: Ratno i Luboml, pełniące ważne funkcje obronne⁴². W drugiej połowie XVI w. należały do ważnych, w tej części regionu, punktów wymiany, o największej liczbie rzemieślników. W XVI w. mieszkańcy Lubomla trudnili się handlem solą, kupcy prowadzili wymianę przez komorę poznańską. Miasto jednak dwukrotnie dotknięte zostało klęską pożaru. Z kolei Ratno prowadziło kontakty handlowe z innymi ośrodkami miejskimi, również handel solą oraz wymianę przez komorę lubelską. W pierwszej połowie XVII w. należało do większych ośrodków rzemieślniczych, z dobrze prosperującymi jarmarkami i targami. Jednak klęski żywiołowe i zniszczenia nie ominęły miasta. Przywilej królewski na produkcję i sprzedaż gorzałki okazał się pomocą w wydzwignięciu z upadku⁴³. W latach 50. XVII w. nastąpił drastyczny spadek produkcji, w tym również rolnej, wyraźnie zmalała liczba osób trudniących się handlem. Dużą aktywność w podniesieniu wymiany wykazywali Żydzi, cieszący się szerokimi uprawnieniami handlowymi.

W XVI w. prawa miejskie uzyskał Zamość, na mocy przywileju kanclerza i hetmana wielkiego koronnego Jana Zamoyskiego. Było to miasto prywatne, ważny ośrodek handlu z innymi dzielnicami Polski oraz handlu międzynarodowego, znany m.in. z obrotu skórą i solą. W 1589 r. Zamość stał się stolicą Ordynacji. Opieka dziedziców oraz liczne przywileje królewskie zapewniły mu pomyślny rozwój. W latach 30. XVII w. Zamość wysunął się na czoło centrów chełmskich, jeśli chodzi o liczbę rzemieślników i produkcję rzemieślniczą. Korzystna koniunktura, przed czasem zawirowań wojennych, sprzyjała rozwojowi ekonomicznemu miasta, w tym wytwórczości rzemieślniczej, m.in. piekarzy, krawców, szewców, czapników, rzemieślników zamkowych, bednarzy, sukienników, tkaczy, rymarzy, kuśnierzy, rzeźników, piwowarów, solarzy, garncarzy i stolarzy. Kupcy zamojscy utrzymywali ożywione kontakty handlowe z Poznaniem, Gdańskiem, Krakowem i Gnieznem, poza tym z Lublinem, Jarosławiem i Lwowem. Na Węgry wywożono chmiel, tędy pędzono woły z Mołdawii i Ukrainy.

⁴² B. Zimmer, *Op. cit.*, s. 29–30.

⁴³ *Słownik geograficzny ...*, t. IX, s. 542.

Do rozkwitu miasta niewątpliwie przyczynili się również Ormianie sprowadzeni pod koniec XVI w.⁴⁴. Hetman nadal im prawo wyrobu i sprzedaży trunków, udzielił też swobód, które mieli inni mieszkańcy⁴⁵. Doświadczenie kupieckie Ormian wsparte cennymi kontaktami handlowymi w Persji, Turcji, Armenii, Włoszech, Anglii i innych krajach Azji Mniejszej i Europy oraz biegłość rzemieślnicza stały się siłą napędową rozwoju miasta. Przywileje nadawane przez Jana Zamoyskiego zezwalały również na osiedlanie się Greków, Niemców i Żydów, którzy – podobnie jak Ormianie – prowadzili tu handel i zajmowali się rzemiosłem⁴⁶.

Gospodarka ziemi chełmskiej oparta była na rolnictwie, którym trudnili się również mieszczanie, poza tym na hodowli, przemyśle przetwórczym oraz rzemieślnictwie⁴⁷. Przemysł przetwórczy zdominowany był przez dobrze prosperujące młynarstwo, gorzelnictwo oraz sukiennictwo. Podstawę produkcji miejskiej stanowiło rzemiosło. Największą liczbę rzemieślników miały w XVI w. Krasnystaw i Chełm, słynące również z rybołówstwa. Na dalszym miejscu w produkcji rzemieślniczej znajdowały się takie miasta jak Zamość, w którym mieściła się drukarnia, manufaktura safianów, kurdybanów i kobierców tureckich oraz Ratno i Szczebrzeszyn. Handlem tymi luksusowymi skórami trudnili się Ormianie. Liczba rzemieślników w ciągu XVI w. wzrosła bardzo wyraźnie, co miało związek również z dość rozległymi kontaktami handlowymi. Najwięcej osób, zajmujących się handlem, liczyły wówczas Chełm, Ratno i Turobin. Przez tereny ziemi chełmskiej bieżyły trakty handlowe z Rusi w kierunku Wrocławia, Poznania, Gniezna, Śląska, Torunia i Gdańska, a także w kierunku Podlasia i Litwy oraz w kierunku Krakowa. Tędy prowadziły drogi, którymi ze wschodu pędzono woły. Miejscowi kupcy wywozili zboże, produkty rolne i leśne, skóry i futra, byli pośrednikami w handlu produktami rolnymi. Niektóre miasta miały przywilej sprowadzania soli, głównie z żupy drohobyckiej i składu, prowadziły też handel solą wywożoną na Podlasie i na Litwę.

Handel opierał się na targach i jarmarkach. Pod koniec XVI w. jarmarki najczęściej odbywały się w maju i we wrześniu, co miało związek z kalendarzem robót rolniczych. Wymiana towarów oraz prowadzona produkcja

⁴⁴ M. Zakrzewska-Dubasowa, *Ormianie zamojscy i ich rola w wymianie handlowej i kulturalnej ze Wschodem*, Lublin 1965; Idem, *Ormianie w dawnej Polsce*, Lublin 1982.

⁴⁵ *Słownik geograficzny ...*, t. XIV, s. 376.

⁴⁶ J. Górak, *Miasta i miasteczka ...*, s. 106.

⁴⁷ B. Zimmer, *Op. cit.*, s. 32–142.

i usługi tworzyły dochody poszczególnych ośrodków miejskich i mieszkańców, decydowały o kondycji ekonomicznej. Miastem o najwyższych dochodach był w drugiej połowie XVI w. Chełm. Znacznie mniejsze dochody miały Ratno i Krasnystaw oraz Hrubieszów, Luboml i Tarnogóra. Jednak ich poziom gospodarczy znacznie odbiegał od innych miast Polski. Pod koniec XVI w., po lokacji Zamościa, w stosunkowo krótkim czasie ośrodek ten stanął najwyższej w hierarchii gospodarczej.

Wojny XVII w., niosące ze sobą zniszczenia, dotknęły również ziemię chełmską. Objęły ją walki narodowowyzwoleńcze na Ukrainie w 1648 r., przemarsze wojsk kozackich i tatarskich, a także najazd Szwedów w latach 1655–1660 i dewastacja ziemi przez oddziały wojsk litewskich. Wydarzenia te oraz towarzyszące im epidemie i klęski żywiołowe przyczyniły się do wyludnienia regionu, spadku liczby rzemieślników (szczególnie w powiecie chełmskim) oraz kryzysu w handlu i w rolnictwie. Na kondycję miast miał wpływ również obowiązek ponoszenia ciężarów związanych z obronnością i prowadzeniem działań militarnych. Zmniejszyły się kontakty handlowe, zwłaszcza te dalsze. Działania wojenne na Ukrainie spowodowały ustanie tranzytu na wschód. Podstawę handlu wymiennego stanowiło przetwórstwo zbożowe i hodowla. Podtrzymywano handel sławny drewnem i artykułami rolniczymi, ale spadła ilość sławianego do Gdańska zboża z folwarków szlacheckich. Sytuacja ta ograniczała udział mieszczan w handlu sławnym, ich liczba „zmniejszała się, a w miastach chełmskich zanikał stan kupiecki. Czasem tylko miasta pośredniczyły w handlu szlacheckim, korzystali na nim kupcy gdańscy. Konkurencja szlachty z miastami doprowadziła w okresie trudności gospodarczych do załamania się kupiectwa zbożowego”⁴⁸. Udział w handlu sławnym udało się zachować jedynie ośrodkowi zamojskiemu. Ogólny spadek produkcji towarów był przyczyną kurczenia się rynku chełmskiego. Większość ważniejszych miast ziemi chełmskiej prowadziła handel solą. Na czoło wysunął się wśród nich Zamość i Turobin. Rozwijał się też handel wołami. Ta dziedzina gospodarki w dużej mierze oparta była na przedsiębiorczości Żydów. Mieszczanie chrześcijanie porzucali handel i rzemiosło na rzecz pracy w rolnictwie. Spadek produkcji rzemieślniczej spowodował agraryzację miast. Ośrodkami o najszerzej rozwiniętym rolnictwie były Krasnystaw, Hrubieszów, Skierbieszów, Sawin i Luboml.

⁴⁸ B. Zimmer, *Op. cit.*, s. 86.

Powolna odbudowa gospodarcza regionu trwała do końca stulecia. Jednak podźwignięcie się po tylu trudach miały zniweczyć nowe zniszczenia w czasie wojny północnej w pierwszej połowie XVIII w.

Miasta ziemi chełmskiej pełniły też funkcje kulturalno-oświatowe. Prowadzone było nauczanie na wszystkich poziomach: elementarnym (w parafiach obrządku łacińskiego i greckokatolickiego, szkoły parafialne i przykościelne), średnim (główną placówką była szkoła katedralna w Krasnymstawie i szkoła utworzona przy biskupstwie unickim w Chełmie, podporządkowana Akademii Krakowskiej) oraz wyższym (Akademia Zamojska założona w 1595 r., trzecia po Krakowie i Wilnie szkoła wyższa, kształcąca studentów różnych narodowości, konfesji i stanów⁴⁹). O ich funkcji kulturalnej świadczy też architektura i sztuka, która w niektórych ośrodkach, takich jak Zamość, Chełm, Turobin, Uchanie, rozwinęła się na dużą skalę⁵⁰. Wznoszono tam kościoły, cerkwie i zamki.

Ośrodki wiejskie ziemi chełmskiej

Obszar ziemi chełmskiej był terenem wielowiekowej polsko-ruskiej koegzystencji etnicznej, co znalazło swoje odzwierciedlenie w obrazie społeczeństwa oraz w sferze gospodarczej i kulturowej. Przyłączenie Rusi Czerwonej do Królestwa Polskiego zintensyfikowało proces przemian i przyjmowania nowych wzorców⁵¹. Echa tych procesów widoczne były również wśród ludności chłopskiej, uważanej za konserwatywną grupę społeczną.

Stopniowe wcielenie ziemi chełmskiej do państwa polskiego zostało zainicjowane przez Kazimierza Wielkiego. Stało się ono powodem zapoczątkowanej już wcześniej, intensywnej okcydentalizacji tego terenu, na którym dominowały wpływy ruskie. Proces ten oznaczał przejmowanie, za pośrednictwem polskim, wzorów zachodnich i dotyczył różnych sfer: gospodarki,

⁴⁹ Por. H. Gmiterek, *Ze studiów nad strukturą wyznaniową młodzieży Akademii Zamojskiej (1595–1784)* [w:] *Z dziejów stosunków wyznaniowych w Rzeczypospolitej XVI–XVII wieku*, pod red. H. Gmiterka, „Res Historica”, 10, Lublin 2000, s. 221–231.

⁵⁰ B. Zimmer, *Op. cit.*, s. 106–107.

⁵¹ Dane historyczne czerpię przede wszystkim z: M. Kołacz-Chmiel, *Spoleczności chłopskie ziemi chełmskiej w późnym średniowieczu*, Lublin 2009. Por. też *Історія українського селянства. Нариси в 2-х томах*, т. 1, Київ 2006; M. Грушевський, *Op. cit.*; G. Jawor, *Ludność chłopska i społeczności wiejskie w woj. lubelskim w późnym średniowieczu. Schyłek XIV – pocz. XV wieku*, Lublin 1991; Idem, *Osady prawa wołoskiego i ich mieszkańcy na Rusi Czerwonej w późnym średniowieczu*, Lublin 2000.

prawa, kultury, religii oraz życia społecznego⁵². Oświadcznikami zmian gospodarczych byli właściciele majątków ziemskich. W wyniku zachodzących zmian ziemia chełmska stała się terenem funkcjonowania dwóch modeli gospodarczych: wschodniego i zachodniego, opartego na prawie niemieckim. Na początku XVI w. zachodni model gospodarczy, związany z występowaniem samorządu wiejskiego z sołtysem na czele i pieniężnymi powinnościami chłopskimi, zdecydowanie dominował w powiecie krasnostawskim. W przewadze, aczkolwiek w znacznie mniejszym stopniu, elementy gospodarki zachodniej występowały w powiecie chełmskim (po linię Bugu) i hrubieszowskim. W pozostałej, zabużańskiej części ziemi chełmskiej, przeważały osady oparte na prawie ruskim, które charakteryzowało się występowaniem dawnych wielorodzinnych dworzyszcz oraz powinności w naturze. Przypuszcza się, że w tym samym czasie co prawo niemieckie, wraz z osadnictwem wołoskim, pojawiło się na omawianych terenach prawo wołoskie. Przemiany społeczno-gospodarcze, związane z recepcją wzorów zachodnich, były procesem długotrwałym. W pierwszej połowie XVI w. występowały jeszcze osady, w których funkcjonowały elementy różnych praw. Przemiany te związane były z napływem osadników z terenów, na których występowało prawo niemieckie. Nie było to jednak, poza powiatem krasnostawskim, zjawisko masowe.

Jeśli zaś chodzi o przynależność etniczną mieszkańców wsi ziemi chełmskiej, do końca XIV w. byli to w większości Rusini⁵³, co potwierdzają badania nad toponimią tej części pogranicza⁵⁴. Przenikanie żywiołu polskiego musiało mieć miejsce jeszcze przed włączeniem tych ziem do Królestwa Polskiego, które przyniosło wzrost polskiego osadnictwa.

Ziemię chełmską zamieszkiwali również Wołosi, trudniący się pasterstwem, hodowlą, myślistwem i bartnictwem. Osadnictwo wołoskie występowało już w wieku XV na granicy Roztocza i Padołu Zamojskiego, we włości szczebrzeszyńskiej, w położonej na południowy-zachód od Chełma osadzie Żdżanne oraz we wsiach usytuowanych wzdłuż linii Bugu⁵⁵.

Południowa Chełmszczyzna miała bardzo dobre warunki do rozwoju rolnictwa. Obszar powiatu hrubieszowskiego, krasnostawskiego i chełmskiego pokrywały ziemie lessowe, część zabużańską urodzajne gleby

⁵² J. Orzechowski, *Op. cit.*, s. 215–216.

⁵³ M. Kołacz-Chmiel, *Op. cit.*, s. 53.

⁵⁴ W. Makarski, *Pogranicze polsko-ruskie ...*, s. 241–245.

⁵⁵ G. Jawor, *Osady prawa wołoskiego ...*, s. 100–104.

bielicowe, na jej terenach północnych występowały piaski, torfy i bagna. W XVI w. zaznaczył się wzrost produkcji rolnej na ziemiach lessowych i czar-noziemach, co miało związek z tworzeniem się rynków miejskich. Rozwi-jało się tam hutnictwo. Na dużą skalę produkowano zboże sprzedawane na rynkach lokalnych i wysyłane na eksport, spławiane do portów bałtyckich Wieprzem, Bugiem i Wisłą.

Na terenie ziemi chełmskiej były w większości wsie ziemiańskie, znacznie mniej wsi królewskich, zwłaszcza w powiecie krasnostawskim. Najmniejszy procent tworzyły wsie należące do duchowieństwa. Na tere-nach tych prowadzono hodowlę bydła. Ośrodki wiejskie zaznały ogrom-nych zniszczeń na skutek powstań na Ukrainie w 1648 r., wojny z Moskwą oraz wojny szwedzkiej (1655–1660). Większość gospodarstw rolnych została opuszczona przez chłopów. Odbudowa gospodarcza przebiegała powoli i trwała do końca stulecia. Pustki likwidowano przez kolonizowanie wsi. Zubożenie wsi miało ścisły związek z powolną odbudową miast, zwłaszcza zaś produkcji i wymiany, a także z trudną sytuacją w całym kraju spowodo-waną wojnami.

Chłopi byli stanem zróżnicowanym pod względem majątkowym i prawnym. Jednak z powodu licznych pustek osadniczych te różnice nie były tak wyraźne jak w pozostałych dzielnicach. Właścicielami łańów uprawnych byli pełnorolni kmiecie, zobowiązani do powinności sprzężajnej, porówny-walne bądź mniejsze nadziały ziemi posiadali zagrodnicy, którzy odrabiali pańszczyznę pieszą. Niski poziom gospodarczy Chełmszczyzny wiązał się również z rzadkim występowaniem na tych terenach ratajów⁵⁶, najemnych pracowników folwarcznych, którzy byli wykorzystywani przede wszystkim do pracy na roli. Biedotę wiejską tworzyli ludzie nieposiadający własnej ziemi, robotnicy sezonowi, tzw. ludzie luźni oraz służba kmieca. Stanowili oni jednak niewielką część społeczności wiejskiej.

Uprawa ziemi nie była jedynym źródłem utrzymania. Chłopi szukali pracy również poza rolnictwem, w rzemiośle. Najlepiej prosperującą grupą byli młynarze i karczmarze, obok których licznie występowali twórcy rzemiosła domowego, tj. garncarze, płóciennicy, sukiennicy, smolarze,

⁵⁶ *Rataj* – „chłop feudalnie zależny, który w zamian za pożyczkę na zagospodarowanie zobowiązany był do pracy na roli właściciela ziemskiego, też bezrolny robotnik wiejski najmowany do prac polowych” Sstp. Leksem *rataj* pochodzi od psł. **ortajv*, to zaś od **orti* ‘orać’ i sufiksu *-taj-*, spokrewnionego z lit. *artójas* ‘oracz, rolnik’, *árti* ‘orać’, prus. *artoys* ‘oracz’ ECYM.

bartnicy, gontarze i cieśle, produkujący na własne potrzeby. Niektóre więc gałęzie rzemiosła, z uwagi na zapóźnienie gospodarcze, zwłaszcza w części wschodniej ziemi chełmskiej, nie zaistniały jako odrębne zawody. Młynarze należeli do elity. Posiadali zbliżone do kmieci nadziały ziemi, a niektórzy z nich byli właścicielami tartaków, słodowni, urządzeń umożliwiających m.in. produkcję kasz i przeróbkę rudy żelaza, zajmowali się też hodowlą wieprzy, ryb i bartnictwem. Z kolei karczmarze obok rolnictwa trudnili się piwowarstwem i piekarstwem oraz wieloma innymi gałęziami rzemiosła, wykonując m.in. zawód kowala, szewca, krawca, kołodzieja, kuśnierza czy rzeźnika. Szewcy wykonywali zawód garbarza. Najbardziej rzemiosło wiejskie rozwijało się w miejscowościach położonych na szlakach handlowych.

Ziemia chełmska była terenem wydobycia i przetwórstwa rudy. Kowale z miejscowości, gdzie występowały rudnice, zajmowali się wyrobem narzędzi z rudy. Inni znajdowali zatrudnienie w kuźniach oraz przy wydobyciu i wytapianiu rudy. Niektórzy zatrudniani byli w hucie szkła we włości szczebrzeszyńskiej. Chłopi zajmowali się również hodowlą zwierząt przynoszącą dodatkowe dochody. Warunki geograficzne związane z dużym zalesieniem i zabagnieniem sprzyjały rozwojowi gospodarki leśnej, zwłaszcza bartnictwa, które było zajęciem dochodowym.

Chłopi byli stanem niejednorodnym również pod względem prawnym. W XVI w. na terenie ziemi chełmskiej istniały jeszcze, mimo włączenia do Rzeczypospolitej, kategorie ludności typowe dla prawa ruskiego. Byli to służkowie grodowi, których od pozostałej części chłopów różnił charakter powinności feudalnych oraz status prawny⁵⁷. Podlegali tylko władzy starosty grodowego. Były nałożone na nich pewne ograniczenia, co do swobodnej zmiany miejsca zamieszkania, oraz ściśle określone zobowiązania na rzecz władzy królewskiej, której podlegali, a także taka sama dla wszystkich mieszkańców danej osady forma obciążeń z tytułu renty feudalnej⁵⁸. Inną kategorią chłopów, występującą głównie na ziemiach ruskich, była ludność niewolna,

⁵⁷ M. Kołacz-Chmiel, *Op. cit.*, s. 90–91.

⁵⁸ *Renta feudalna* – „produkt dodatkowy, właściwy feudalnym stosunkom produkcyjnym, wytwarzany przez poddanych chłopów, a przywłaszczany przez ich panów feudalnych: renta odrobkowa – nieodpłatna praca wykonywana przez poddanego na ziemi jego pana; pańszczyzna lub renta naturalna – renta feudalna oddawana panu przez poddanego, w postaci określonej ilości produktów uzyskiwanych z własnego gospodarstwa”, SJP.

która wywodziła się z jeńców wojennych. Niewolni nie mieli żadnych praw, byli własnością możnych.

Jeśli zaś chodzi o model rodziny chłopskiej, był on oparty, podobnie jak na innych ziemiach, na stosunkach patriarchalnych z wysoką i dominującą pozycją ojca stojącego na czele rodziny, który podejmował najważniejsze decyzje oraz reprezentował rodzinę przed sądem. M. Kołacz-Chmiel wysuwa wniosek „o istnieniu na terenie ziemi chełmskiej (a zwłaszcza tej jej części, w której dominowało prawo ruskie) silniejszych więzów rodzinnych niż na pozostałych ziemiach koronnych. Świadomość pokrewieństwa, a także wspólnych interesów dotyczyła w tym przypadku nie tylko najbliższych krewnych, ale wszystkich członków pozostających w obrębie grupy. Wprowadzenie prawa niemieckiego, a wraz z nim odrębnych gospodarstw, w znacznym stopniu naruszyło te więzy. Pozostałością ich były liczne niedziały rodzinne występujące na badanym obszarze”⁵⁹.

Historia Kościoła w ziemi chełmskiej

Diecezja prawosławna⁶⁰

Ruś Kijowska, której częścią były Grody Czerwieńskie, przyjęła chrześcijaństwo w rycie bizantyńskim w 988 r. Jednak jego początki sięgają wieku IX. Tereny nadbużańskie, a więc również ziemi chełmskiej, od początków chrystianizacji objęte zostały działalnością misyjną duchowieństwa prawosławnego.

⁵⁹ M. Kołacz-Chmiel, *Op. cit.*, s. 107.

⁶⁰ Por. L. Bieńkowski, *Chełmska diecezja, II: Diecezja prawosławna* [w:] *Encyklopedia katolicka*, pod red. R. Łukaszyka, L. Bieńkowskiego, F. Gryglewicz, t. III, Lublin 1989, s. 132–133; Idem, *Organizacja Kościoła wschodniego w Polsce* [w:] *Kościół w Polsce*, pod red. J. Kłoczowskiego, t. II: *Wiek XVI–XVIII*, Kraków 1992, s. 781–1049; A. Gil, *Prawosławna eparchia chełmska do 1596 roku*, Lublin–Chełm 1999; Idem, *Chełmska diecezja unicka 1596–1810. Dzieje i organizacja*, „Studia i materiały do dziejów chrześcijaństwa wschodniego w Rzeczypospolitej”, t. 1, pod red. J. Kłoczowskiego i A. Gila, Lublin 2005; J. Kuligowski, *Kościół Wschodni na Ziemi Chełmskiej i południowym Podlasiu od chrystianizacji do końca XVI wieku*, „Rocznik Mazowiecki”, nr 12, 2000, s. 43–57; A. Mironowicz, *Organizacja Kościoła prawosławnego w Rzeczypospolitej do końca XVIII wieku* [w:] *Europa orientalis. Polska i jej wschodni sąsiedzi od średniowiecza po współczesność. Studia i materiały ofiarowane profesorowi Stanisławowi Alexandrowiczowi w 65 rocznicę urodzin*, pod red. Z. Karpusa, T. Kempy, D. Michaluk, Toruń 1996, s. 219–230; Idem, *Prawosławie i unia za panowania Jana Kazimierza*, Białystok 1997; Idem, *Kościół prawosławny w dawnej Rzeczypospolitej*, Białystok 2001; Idem, *Kościół prawosławny w państwie Piastów i Jagiellonów*, Białystok 2003; B. Szady, *Op. cit.*

Wkrótce też znalazły się pod jurysdykcją Prawosławnej Eparchii Wołyńskiej. „Przypuszczać można, że ziemie tworzące w późniejszym okresie eparchię chełmską podlegały procesowi chrystianizacji w sposób nierównomierny. Wcześniej (już w XI–XII w.) zbudowano struktury przestrzenne Cerkwi na obszarze południowym, wokół Bełza, Czerwienia i Buska. Na przełomie XII i XIII w. proces ten objął teren przysłego centrum eparchii, czyli okolice Uhroweska, Chełma i część zabużańska”⁶¹. W 1223 r. książę Daniel Halicki w Uhrusku erygował eparchię prawosławną, której siedzibę po 1236 r. przeniósł do Chełma. Miasto stało się ulubioną rezydencją księcia. Tutaj ufundował dwie murowane świątynie: św. Jana Złotoustego oraz św. Kosmy i św. Damiana. Wzniesiony w 1260 r. na wzgórzu zamkowym Sobór Narodzenia Przenajświętszej Bogurodzicy pełnił funkcję katedry biskupów chełmskich. Umieszczono w niej słynącą łaskami ikonę Matki Bożej, która w X w. została przywieziona na ziemie Rusi z Konstantynopola. W katedrze pochowani zostali hierarchowie prawosławni oraz książę Daniel i jego potomkowie. Na terenie miasta znajdowała się również cerkiew pod wezwaniem Świętej Trójcy.

We wczesnym okresie swej historii eparchia chełmska wchodziła w skład metropolii kijowskiej, podlegającej patriarchatowi w Konstantynopolu. Po upadku Rusi Kijowskiej i przeniesieniu w 1299 r. siedziby metropolity kijowskiego do Włodzimierza, a następnie w 1325 r. – wskutek zabiegów książąt halicko-wołyńskich – do Moskwy, przejściowo podlegała metropolii halickiej.

Początkowo do składu eparchii wchodziła także ziemia bełska oraz południowe Podlasie, ziemia mielnicka i drohiczyńska, które w drugiej połowie XIII w. znalazły się poza jej administracją. Hierarchowie prawosławni przyjęli tytuł biskupów chełmsko-bełskich. Chełm, pomimo utraty znaczenia pod koniec XIII w., pozostał rezydencją biskupów prawosławnych i duchową stolicą regionu. Na początku XIV w. do eparchii należały także cztery wsie w powiecie hrubieszowskim. W 1366 r. włączono do niej tereny zabużańskie, tj. Luboml i Ratno, a także Kamień Kaszyrski i Horodło. W XV–XVI w. granice eparchii były już ustalone: oprócz włości lubomelskiej i ratneńskiej objęły również województwo bełskie oraz parafie znajdujące się we wschodniej części województwa lubelskiego. Pod koniec XVI w. jej obszar obejmował około 22 tys. kilometrów kwadratowych⁶². Na terenie eparchii,

⁶¹ A. Gil, *Chełmska diecezja unicka ...*, s. 37.

⁶² L. Bieńkowski, *Chełmska diecezja, II: ...*, s. 134.

m.in. w Chełmie, Stołpiu i Uhrusku, znajdowało się kilkanaście wspólnot zakonnych.

Chełmska Cerkiew prawosławna zaczęła ulegać stopniowemu osłabieniu w XIV i XV w. Przyczyniła się do tego nowa sytuacja polityczno-militarna, która przyniosła działania Polski, Litwy i Węgier, zmierzające w kierunku objęcia strefą swoich wpływów Rusi Zachodniej. Jej kondycję osłabiło również powstanie w 1375 r. łacińskiej metropolii halickiej, a następnie podział terytorium między Władysławem Jagiełłą a Siemowitem IV, księciem mazowieckim w 1388 r. „Rosnący w siłę Kościół łaciński, rodzący się protestantyzm i wewnętrzny kryzys Cerkwi sprawiły, że prawosławie stało przed realną perspektywą utraty wiernych i rozkładu struktur organizacyjnych. Obowiązywały wszystkie ograniczenia dotyczące wznoszenia nowych świątyń, manipulowano własnością cerkiewną, a parafie obsadzano posłusznymi sobie ludźmi”⁶³. Historiografowie piszą też o ograniczeniu praw związanych m.in. z piastowaniem przez prawosławnych urzędów państwowych oraz pełnieniem funkcji w strukturach miejskich.

Okolo 1540 r. doszło do połączenia rozdzielonych części eparchii: chełmskiej i bełskiej. Pod koniec XVI w. obejmowała ona powiaty chełmski i krasnostawski, powiat bełski, z wyłączeniem części lubaczowskiej, powiaty buski, horodelski i grabowiecki w województwie bełskim oraz część powiatu łukowskiego, urzędowskiego i lubelskiego w województwie lubelskim, zajmując obszar 18 tys. km². Na czele eparchii stał biskup, który od drugiej połowy XV w. wybierany był nie przez synod biskupów metropolii, lecz z polecenia króla. Miało to negatywny wpływ na sytuację Cerkwi prawosławnej w Rzeczypospolitej. Wbrew tradycji godność biskupią nadawano również świeckim⁶⁴. Ponieważ przy wyborze biskupa nie stosowano, na wzór Kościoła katolickiego, wymogu pochodzenia szlacheckiego, wśród biskupów chełmskich znaleźli się również synowie mieszczkańcy. Organem pomocniczym o kompetencjach administracyjnych i sędowniczych był kryłos soborny (katedralny) mieszczący się w Chełmie. Na czele kryłoszan stał protopop, tj. duchowny wyższego stopnia, który sprawował pieczę nad kilkoma parafiami. W XVI w. eparchia chełmska dzieliła się administracyjnie na mniejsze jednostki, dekanaty (do 2 połowy XVII w. nazywanych protopopiami): ratneński, buski, bełski, chełmski, sokalski i szczebrzeszyński. W kolejnym

⁶³ A. Gil, *Chełmska diecezja unicka...* s. 41.

⁶⁴ J. Kuligowski, *Op. cit.*, s. 51.

stuleciu ich liczba powiększyła się o dekanat hrubieszowski, lubomelski, potylicki, lubelski i tyszowiecki. Tak więc eparchia chełmska objęła swym zasięgiem również tereny znajdujące się poza jej dotychczasowymi granicami. Mniejszymi jednostkami administracyjnymi były parafie. Pod koniec XVI w. na obszarze eparchii znajdowało się ich niespełna 320. Przy parafiach działały powstałe na bazie cechów rzemieślniczych bractwa cerkiewne, które prowadziły działalność wyznaniową, charytatywną, kulturalno-oświatową oraz społeczno-polityczną⁶⁵.

Kolejny okres przyniósł zmiany związane z przystąpieniem większości hierarchów prawosławnych do unii z Kościołem katolickim podczas synodu brzeskiego w 1596 r. Oznaczało to utratę podstaw prawnych do formalnego funkcjonowania w Rzeczypospolitej. „Dużo groźniejszy był fakt utraty przez prawosławie oparcia w magnatach i szlachcie ruskiej. Przechodzili oni bowiem coraz częściej na unię albo nawet od razu na rzymski katolicyzm. [...] jeszcze przed zawarciem unii brzeskiej część ruskich rodów książęcych i szlacheckich przyjęła rzymski katolicyzm. Wśród nich znajdowały się znakomite [...] nazwiska, jak m.in. Czartoryscy, Wiśniowieccy, Zasławscy, Sanguszkowie, Chodkiewiczowie, Sapiehowie, Pacowie, Tyszkiewicz”⁶⁶. Sygnatariuszem unii był biskup Dionizy Zbirujski. Oporni wierni byli zmuszani do przystąpienia do unii. Miały miejsce prześladowania. Eparchia utraciła wiele świątyń nawet tam, gdzie prawosławni stanowili większość. Jej ostoją stały się zgromadzenia zakonne oraz bractwa cerkiewne, m.in. w Krasnymstawie, Zamościu i Lublinie. Pozbawiona swego pasterza, przeszła pod opiekę biskupa lwowskiego Gedeona Bałabana.

W 1620 r., za sprawą patriarchy jerozolimskiego Teofanesa III, na krótko reaktywowano hierarchię prawosławną na tych terenach, jednak odbyło się to poza wiedzą i bez zgody władzy państwowej. Patriarcha w Kijowie wyświęcił biskupów prawosławnych, m.in. Paizjusza Hipolowicza Czerkawskiego, przełożonego klasztoru św. Mikołaja w Mielcach, na biskupa chełmskiego. Ten jednak zmuszony był sprawować władzę biskupią poza Chełmem, w monasterze św. Onufrego w Jabłecznej, znajdującym się w jurysdykcji diecezji włodzimierskiej.

⁶⁵ L. Bieńkowski, *Organizacja Kościoła wschodniego...* s. 813; Idem, *Chełmska diecezja, II...* s. 132–133.

⁶⁶ H. Dylągowa, *Dzieje unii brzeskiej*, Warszawa–Olsztyn 1996, s. 21–22.

Zmiany przyniósł rok 1633, kiedy to król Władysław IV, zabiegający o poparcie Kozaków, przywrócił Cerkwi prawosławnej część praw i zlecił zwrot niektórych świątyń. Przywilej królewski, zatwierdzony przez sejm w 1635 r., gwarantował „posiadanie metropolii, arcybiskupstwa połockiego i czterech biskupstw: włodzimierskiego, chełmskiego, pińskiego i smoleńskiego. Specjalne komisje miały podzielić między oba Kościoły cerkwie i monastery w dobrach królewskich”⁶⁷. W ziemi chełmskiej spotkało się to jednak ze sprzeciwem ze strony biskupa unickiego.

Kolejne lata naznaczone zostały powstaniem kozackimi. W Kozakach, którzy domagali się przywrócenia praw Cerkwi i zwrócenia odebranych świątyń, prawosławni chełmscy znaleźli pomoc i oparcie. Na mocy ugody podpisanej w Zborowie w 1649 r. król Jan Kazimierz złożył obietnicę o zaprzestaniu prześladowania wyznawców prawosławia. Oficjalna działalność eparchii została na krótko przywrócona, a biskup chełmsko-bełski Dionizy objął katedrę w Chełmie. Jednak już w 1651 r., po zwycięstwie odniesionym nad wojskami tatarskimi i kozackimi pod Beresteczkiem, król wydał decyzję o ponownym przekazaniu chełmskiej eparchii prawosławnej w ręce unitów. Wkrótce katedra i niektóre cerkwie ponownie powróciły do prawosławnych. Stało się to za sprawą wojsk kozackich, które w 1654 r. wkroczyły na ziemię chełmską. Dalsze lata przyniosły jednak stopniowe przyjmowanie przez kolejne parafie i monastery prawosławne zwierzchności Kościoła katolickiego. Nie uczyniły tego tylko nieliczne, m.in. monaster św. Onufrego w Jabłecznej.

Diecezja łacińska⁶⁸

Ziemia chełmska od średniowiecza była obszarem wzajemnych wpływów dwóch Kościołów – bizantyńskiego i rzymskiego. J. Marczewski przytacza

⁶⁷ *Ibidem*, s. 24.

⁶⁸ Por. zwłaszcza: S. Chodyński, *Chełmskie biskupstwo obrządku łacińskiego* [w:] *Encyklopedia katolicka*, pod red. M. Nowodworskiego, t. 3, Warszawa 1874, s. 240–252; W. Czarniecki, *Rozwój sieci parafialnej Kościoła łacińskiego w ziemi chełmskiej do początku XVII wieku*, „Roczniki Humanistyczne”, t. XLVIII, z. 2, 2000, s. 29–89; B. Kumor, *Chełmska diecezja, I: Diecezja łacińska* [w:] *Encyklopedia katolicka*, pod red. R. Łukaszyka, L. Bieńkowskiego, F. Gryglewicz, t. 3, Lublin 1985, s. 127–132; J.R. Marczewski, *Dzieje chełmskiej kapituły katedralnej obrządku łacińskiego*, Lublin 2013; A. Pawłowska, *Diecezja chełmska rzymskokatolicka 1359–1807*, „Rocznik Chełmski”, t. 3, 1997, s. 65–79; M. Zahajkiewicz, *Kościół łaciński w Chełmie w okresie przedrozbiorowym* [w:] *Chełm i Chełmskie w dziejach*, pod red. R. Szczygła, Chełm 1996.

argumenty potwierdzające akcję misyjną Kościoła łacińskiego czy też usiłowania włączenia terenów nadbużańskich do katolickich struktur diecezjalnych, podkreślając jednak, iż miały one charakter epizodyczny⁶⁹. O trwałej obecności Kościoła katolickiego na terenach położonych na wschód od Wieprza można mówić dopiero od XIV w. W 1359 r. mocą bulli papieskiej, wydanej przez Innocentego VI, w Chełmie ustanowiono biskupstwo rzymskokatolickie, które zostało włączone do metropolii gnieźnieńskiej, a tym samym powołano do życia katolicką diecezję chełmską. Pierwszym biskupem chełmskim obrządku łacińskiego został franciszkanin, Tomasz z Sienna. Historycy są zdania, że prawdopodobnie nigdy nie sprawował on władzy biskupiej w diecezji. Źródła mówią o jego działalności pomocniczej w diecezji krakowskiej. Przyczyną była sytuacja polityczna: Chełm znajdował się w tym czasie pod panowaniem Litwy, która nie była zainteresowana obecnością biskupa katolickiego popieranego przez polskiego króla⁷⁰. Nie doszło wówczas do erekcji chełmskiej diecezji. Stało się to dopiero po przyłączeniu ziemi chełmskiej do Polski, na mocy bulli papieża Grzegorza XI z 1375 r., włączającej diecezję do metropolii halickiej. Po śmierci bpa Tomasza z Sienna na początku lat 80. XIV w. biskupem chełmskim został Stefan, dominikanin. Utworzył on dwa urzędy pomocnicze: oficjalat z siedzibą w Szczebrzeszynie i wikariat generalny z siedzibą w Chełmie.

Władysław Opolczyk, który został namiestnikiem Rusi, czynił starania o przeniesienie stolicy archidiecezji i metropolii z Halicza do Lwowa, co ostatecznie nastąpiło dopiero w 1414 r. Translacyjny dokument papieski mówił o łacińskiej metropolii lwowskiej, w skład której weszła archidiecezja lwowska oraz diecezja kijowska, włodzimierska, kamieniecka, przemyska i chełmska, a także serocka, położona na terenie Mołdawii⁷¹.

Wyraźny rozwój katolickiej diecezji chełmskiej i jej rzeczywista działalność nastąpiły po roku 1417, kiedy to Władysław Jagiełło uposażył chełmskie biskupstwo rzymskokatolickie przywilejem, nadając mu dobra. Biskupem został wówczas prowincjał dominikanów, Jan Biskupiec. Diecezja, licząca niespełna 20 parafii, stopniowo zaczęła się rozrastać. Do końca XV w. wzniesiono tu około 30 nowych świątyń, a rozbudowie sieci parafialnej sprzyjała wzmożona akcja osadnicza. Dzięki zabiegom biskupa „pomiędzy 12 lipca

⁶⁹ J.R. Marczewski, *Op. cit.*, s. 28.

⁷⁰ *Ibidem*, s. 38.

⁷¹ *Ibidem*.

1429 r. a 3 sierpnia 1431 r. doszło do faktycznego zorganizowania kapituły i najprawdopodobniej do wystawienia dokumentu erygującego chełmską kapitułę katedralną⁷². W jej skład wchodziły 2 prałatury (prepozyt i dziekan) oraz 10 kanonii. W drugiej połowie XVII w. miała 7 prałatów i 12 kanoników. 5 grudnia 1594 r. papież Klemens VIII w Zamościu erygował drugą kapitułę kolegiacką, która składała się z 3 prałatur (dziekan, scholastyk, kustosz) i 4 kanonii.

Po pożarze Chełma w 1473 r. stolicę diecezji przeniesiono do Hrubieszowa, a następnie w 1490 r. do Krasnegostawu, gdzie istniała aż do 1807 r. Tam też przeniesiono kapitułę chełmską, pomocniczy urząd oficjała i wikariusza generalnego sprawowany odtąd przez jednego duchownego. Diecezja została włączona do nowo powołanej diecezji lubelskiej. Obejmowała swym zasięgiem ziemię chełmską oraz Biłgoraj w województwie lubelskim, część województwa bełskiego, Radziechów, Busk w archidiecezji lwowskiej, a także Kamień Koszyrski i parafię Stobychwa w ziemi wołyńskiej.

Na teren diecezji przybywały nowe zgromadzenia zakonne. Oprócz dominikanów i franciszkanów, z którymi związane były początki katolicyzmu na omawianym terenie, byli to jezuici, augustianie-eremici, misjonarze św. Wincentego à Paulo, pijarzy, bernardyni, bonifratrzy, reformaci i trynitarze oraz żeńskie zgromadzenia zakonne: dominikanki, brygidki i klaryski. Powstała sieć parafii, które w XVII w. dzieliły się na 10 dekanatów: chełmski, krasnostawski, zamojski, hrubieszowski, lubomelski, grabowiecki, turobiński, bełski, magierowski (później potylicki) i sokalski. Diecezja zajmowała obszar około 18 tys. km². Na jej terenie działały szpitale, a przy parafiach bractwa kościelne oraz szkoły.

Hierarchowie Kościoła katolickiego w ziemi chełmskiej pochodzili przede wszystkim ze zgromadzenia franciszkanów i dominikanów, niekiedy jezuitów. Zajmowali się nie tylko duszpasterstwem i zarządzaniem diecezją, ale również sprawami państwowymi. Niektórzy z nich piastowali wysokie urzędy w kraju. Do najbardziej zasłużonych należeli m.in.: Jan Biskupiec, Jerzy Zamojski, Maciej Łubieński, Tomasz Leżeński i Stanisław Jacek Święcicki.

W założonej przez Jana Zamoyskiego Akademii Zamojskiej, ważnym podówczas ośrodku kultury polskiej i katolickiej, biskupi chełmscy byli z urzędu kanclerzami.

⁷² *Ibidem*, s. 45.

Zawarcie unii brzeskiej przyniosło umocnienie roli Kościoła rzymskokatolickiego w regionie. Wydarzenie to zapoczątkowało trwający następne stulecia proces polonizacji grekokatolików. Warto też wspomnieć o zjawisku konwersji wyznawców prawosławia czy unitów na katolicyzm. Do zmiany wyznania dochodziło zazwyczaj w chwili zawarcia związku małżeńskiego z katolikiem oraz wtedy, gdy wyznawca religii prawosławnej stawał się niewolnikiem lub służącym u katolickich gospodarzy⁷³.

Diecezja unicka⁷⁴

W czerwcu 1596 r. w Brześciu Litewskim zwołany został synod, który miał na celu przyjęcie przez Cerkiew prawosławną unii z Kościołem rzymskim, uznanie zwierzchnictwa papieża i przyjęcie wszystkich dogmatów katolickich przy jednoczesnym zachowaniu bizantyńskiego rytu liturgicznego. Wśród zwolenników unii znalazło się sześciu hierarchów prawosławnych metropolii kijowskiej: metropolita Michał Rahoza, arcybiskup połocki Herman Zahorski, biskup pińsko-turowski Jonasz Gogol, biskup diecezji chełmskiej Dionizy Zbirujski, biskup włodzimiersko-brzeski Hipacy Pocię oraz ordynariusz diecezji łuckiej, egzarcha Cyryl Terlecki, należący do najgorliwszych rzeczników unii. Przedstawicielami Kościoła rzymskokatolickiego byli: biskup łucki Bernard Maciejowski, arcybiskup lwowski Jan Solikowski, biskup chełmski Stanisław Gomoliński oraz jezuici: Marcin Laterna, Kasper Nahaj, Justyn Rab i Piotr Skarga. Dogmaty katolickie i zwierzchnictwo Rzymu przyjęła większość hierarchów Cerkwi prawosławnej. Postanowieniom synodu sprzeciwił się biskup przemyski Michał Kopysteński oraz biskup lwowski Gedeon Bałaban. Wzięli oni udział w zwołanym w tym samym roku

⁷³ M. Kołacz-Chmiel, *Op. cit.*, s. 100–101.

⁷⁴ Por. L. Bieńkowski, *Organizacja Kościoła wschodniego ...*; H. Dylągowa, *Unia brzeska i unicy w Królestwie Polskim*, Warszawa 1989; Idem, *Dzieje unii ...*; A. Gil, *Chełmska diecezja unicka ...*; J. Kania, *Chełmska diecezja. III: Diecezja unicka* [w:] *Encyklopedia katolicka*, pod red. R. Łukaszyka, L. Bieńkowskiego, F. Gryglewicza, t. III, Lublin 1985, s. 133–136; B. Kumor, *Geneza i zawarcie unii brzeskiej* [w:] *Unia brzeska – geneza, dzieje i konsekwencje w kulturze narodów słowiańskich*, pod red. R. Łuznego, F. Ziejki, A. Kępińskiego, Kraków 1994, s. 26–43; J. Kus, *Szlachta polska wobec Kościoła unickiego w XVII–XVIII wieku (w świetle laudów sejmikowych i instrukcji poselskich)*, „Rocznik Chełmski”, t. 3, 1997, s. 135–142; *Tragiczna w skutkach Unia Brzeska 1596*, zesp. red. Warsonofiusz (Doroszkiewicz) i in., Hajnówka–Lublin 2016; *Unia brzeska. Geneza, dzieje i konsekwencje w kulturze narodów słowiańskich*, pod red. R. Łuznego, F. Ziejki, A. Kępińskiego, Kraków 1994.

soborze prawosławnym, w czasie którego potępiono unię z Kościołem łacińskim, pozbawiając święceń biskupich jej prawosławnych zwolenników.

Historycy wskazują wiele powodów zjednoczenia Kościoła wschodniego w Rzeczypospolitej Obojga Narodów z Kościołem katolickim. Jednym z nich było osłabienie Kościoła prawosławnego, wykroczenia i niskie morale duchownych. Trudnej sytuacji nie zmieniła wizyta na Rusi patriarchy konstantynopolitańskiego Jeremiasza II. Znalezienie się w strukturach Kościoła katolickiego było dla wielu biskupów prawosławnych szansą na odrodzenie oraz wzmocnienie swojej pozycji w państwie. Istniały też przesłanki polityczne. W 1589 r. utworzony został procarski patriarchat moskiewski, który wzorem Iwana Groźnego, dążył do podporządkowania swojej władzy ziem wchodzących również w skład Rzeczypospolitej. Istniała obawa, że kwestie religijne mogą stać się powodem ingerencji cara w sprawy wewnętrzne państwa.

W piśmie wystosowanym do papieża Klemensa VIII biskupi prawosławni informowali o przystąpieniu do unii z Kościołem rzymskokatolickim, prosząc o zachowanie liturgii z językiem cerkiewnosłowiańskim i obrzędów wschodnich oraz kalendarza juliańskiego. Zwrócili się też do króla Zygmunta III z prośbą o zrównanie w prawach i przywilejach z duchowieństwem łacińskim. Ważną kwestią było ruskie pochodzenie mianowanego biskupa, jak również obrona przed spodziewanymi restrykcjami wobec nich patriarchy konstantynopolitańskiego. Zarówno papież, jak i król przyjęli stawiane warunki. Jedynie król decyzję o zasiadaniu w senacie Rzeczypospolitej biskupów obrządku wschodniego pozostawił sejmowi.

Chełm był więc siedzibą dwóch eparchii: prawosławnej i unickiej, której główną świątynią stał się wzniesiony przez księcia Daniela Sobór Narodzenia Przenajświętszej Bogurodzicy. Pierwszym ordynariuszem eparchii unickiej został biskup Dionizy Zbirujski, wywodzący się z krasnostawskich mieszczan. Nie udało mu się jednak pozyskać wielu zwolenników unii, większość mieszkańców pozostała wierna prawosławiu. Na kartach historii zapisał się jako człowiek konfliktowy i porywczy.

Przystąpienie do unii brzeskiej okazało się znamienne, przynosząc podziały w obrębie społeczności ukraińskiej i jej polonizację⁷⁵, zwłaszcza

⁷⁵ Por. prace podejmujące temat ewolucji świadomości narodowej grekokatolików: B. Białokozowicz, *Mikołaj Janczuk 1852–1921. Podlaskie skrzyżowanie tradycji słowiańskich*, Olsztyn 1996; M. Łesiów, *Błogosławieni męczennicy podlascy w świetle imiennictwa osobowego* [w:] *Niejedno ma imię... Prace onomastyczne i dialektologiczne dedykowane*

wyższego duchowieństwa, szlachty, niekiedy mieszczan, długotrwały konflikt religijno-społeczny z wyznawcami prawosławia, burzliwe polemiki i sprawy sądowe, wreszcie latynizację Cerkwi unickiej usankcjonowaną przez synod zamojski w 1720 r. Innym następstwem był rozwój grekokatolickich parafii, dekanatów oraz monasterów kosztem wcześniejszych struktur Cerkwi prawosławnej⁷⁶. Od chwili zawarcia unii z Rzymem Cerkiew unicka stała się jedynym prawnie funkcjonującym Kościołem wschodnim w dawnej Rzeczypospolitej, ciesząc się poparciem króla Zygmunta III. Należała do niej, poza krótkim okresem odrodzenia prawosławia w latach 1650–1652, diecezja chełmska, która zajmowała obszar ponad 22 tys. km², liczyła 538 parafii i niespełna 160 tys. wiernych⁷⁷. W 1620 r. dzieliła się na 13 dekanatów (tzw. protopopii). W pierwszej połowie XVIII w. grekokatolicyzm stał się jedynym wyznaniem religijnym Rusinów zamieszkujących ziemię chełmską.

Wiek XVII przyniósł chełmskim unitom trudne chwile. Był to czas nieustannych konfliktów z wyznawcami prawosławia, siłowego przejmowania cerkwi, grabieży i prześladowań, zwłaszcza w okresie powstań kozackich. Ważną rolę odegrali wówczas dwaj biskupi chełmscy – Metody Terlecki (1630–1649) i Jakub Susza (1652–1687).

Za rządów biskupa Metodego Terleckiego król Władysław IV wydał decyzję zrównującą w prawach Kościół prawosławny i unicki, co w praktyce oznaczało podział świątyń, a także zgodę na wnoszenie nowych. M. Terlecki występował przeciwko tej decyzji i w prowadzonej przez siebie polityce zwalczał prawosławie. W 1635 r. król wydał przywilej, na mocy którego diecezja chełmska pozostawała w posiadaniu Cerkwi unickiej i zwiększony został zakres praw Cerkwi prawosławnej. Kolejne lata upływały w atmosferze sporów, a nawet zamieszek i wzajemnych napaści. Wzmogło je powstanie Chmielnickiego, które dotarło na tereny ziemi chełmskiej. Kozacy, będący obrońcami prawosławia, zwalczali grekokatolików. Z ich rąk oraz z rąk prawosławnych śmierć poniosło wielu unitów, w tym duchownych. Niszczono miasta i wsie, również świątynie, m.in. katedrę w Chełmie. Rodzące się konflikty dotyczyły również grekokatolików i wyznawców Kościoła katolickiego.

Profesor Ewie Wolnicz-Pawłowskiej, „Prace Językoznawcze Instytutu Filologii Polskiej UKSW”, pod red. E. Dzięgieł i T. Korpysza, Warszawa, s. 247–262.

⁷⁶ A. Gil, *Chełmska diecezja ...*, s. 251–252.

⁷⁷ H. Dylągowa, *Dzieje unii ...*, s. 93.

Biskup M. Terlecki okazał się sprawnym i skutecznym arcybiskupem. Za jego rządów znacząco wzrosła liczba wiernych. Na sercu leżała mu również edukacja: w Chełmie założył kolegium kształcące unickich duchownych. Przy katedrze powołał Bractwo Niepokalanego Poczęcia i Bractwo Narodzenia Najświętszej Maryi Panny. W 1639 r. sprowadził do Chełma zakon bazylianów, zbudował dla nich klasztor i odnowił katedrę. Bazylianie byli założycielami jednej z pierwszych szkół dla młodzieży świeckiej.

Następcą M. Terleckiego został Jakub Jan Susza, ówczesny rektor szkoły i klasztoru bazylianów w Chełmie. Był długoletnim archimandrytą zakonu w Żydyczynie, a w latach 1661–1666 protoarchimandrytą. Kontynuował działalność swojego poprzednika związaną z edukacją duchowieństwa. Założył nowicjat bazylianów w Chełmie i działał na rzecz zjednoczenia podzielonego zgromadzenia. Dzięki jego zabiegom w rękach unitów ostatecznie znalazły się cerkwie chełmskie. W latach 1664–1666 był w Rzymie delegatem ukraińsko-białoruskiego episkopatu katolickiego. Pracował na rzecz pojednania unitów z prawosławnymi, reformy duchowieństwa i odnowy życia religijnego. W tym celu kilkakrotnie zwoływał synody chełmskiej diecezji unickiej. Pozostawił po sobie bogatą spuściznę pisarską: epistolarną oraz prace poświęcone Melecjuszowi Smotryckiemu, Jozafatowi Kuncewiczowi i kultowi ikony Matki Bożej Chełmskiej.

Ludność etnicznie ruska, zamieszkująca ziemię chełmską, przynależała do obrządku greckokatolickiego do 1877 r. Likwidację unii, a wraz z nią Cerkwi greckokatolickiej, przyniosło powstanie styczniowe i represje związane z udziałem duchownych unickich diecezji chełmskiej w powstaniu oraz ich zaangażowaniem w agitację i niesienie pomocy powstańcom. Chełmska diecezja unicka została włączona do chełmsko-warszawskiej diecezji prawosławnej.

W świetle przedstawionego rysu historycznego pogranicze polsko-ukraińskie w regionie ziemi chełmskiej cechowało się historycznie uwarunkowaną różnorodnością etniczną, kulturową i wyznaniową oraz zmieniającą się przynależnością państwową. Wielowiekowe współistnienie dwóch głównych etnosów, zamieszkujących te ziemie i tworzących pewien rodzaj bilingwalnej wspólnoty, jak również towarzyszące mu procesy asymilacyjne, musiały przynieść interferencje językowe w obu systemach, w tym również onomastycznych. Dwujęzyczność – jak pisze J. Kość – „znajdowała umocowanie w identycznych podstawowych funkcjach tych systemów, gdyż

język polski i ukraiński miały zastosowanie zarówno w sferze komunikacji oficjalnej (administracyjnej, kościelnej), jak i w sferze kontaktów nieoficjalnych (domowych, rodzinnych). Jednak terytorialne i socjalne zakresy używania polszczyzny i ukraińszczyzny przez społeczność pogranicza nie były jednolite, zwłaszcza od drugiej połowy XIV wieku. Język polski dominował bowiem w środowiskach szlachecko-ziemiańskich, mieszczańskich i kościelnych, ukraiński z kolei wśród ruskiego chłopstwa na wsi i wśród cerkiewnego duchowieństwa⁷⁸.

2. STAN BADAŃ

Ziemia chełmska nie doczekała się jak dotąd całościowego opracowania dawnego imiennictwa. W dorobku onomastyki znalazły się jedynie artykuły oraz syntetyczny opis antroponimii starostwa hrubieszowskiego.

Nazewnictwo osobowe Chełmszczyzny po raz pierwszy zostało wykorzystane do badań przez I. Frankę – prekursora ukraińskiej onomastyki⁷⁹. W artykule *Причинки до української ономастики*, opierając się na źródłach pochodzących z XVI–XVII-wiecznych lustracji królewszczyzn i rejestru złoczyńców, omówił sposoby tworzenia nazwisk na Ukrainie Zachodniej, z uwzględnieniem ziemi chełmskiej.

Próbie oglądu antroponimii Chełmszczyzny podjął M. Kornyłowycz. W artykule *Огляд народніх родових прізвищ на Холмищині і Підляшші*⁸⁰ przeprowadził analizę semantyczną i morfologiczną materiału z akt ziemskich z drugiej połowy XIX w., wskazując cechy wyróżniające imiennictwo tego terenu z onomastykonu innych ziem ukraińskich. Zebrany materiał porównał z danymi zawartymi w lustracjach ziemi chełmskiej, bełskiej i lwowskiej z XVI w.

⁷⁸ J. Kość, *Polszczyzna południowo-kresowa na polsko-ukraińskim pograniczu językowym w perspektywie historycznej*, Lublin 1999.

⁷⁹ I. Франко, *Причинки до української ономастики*, НТШ 1906. Prace te szczegółowo omawia A. Власенко–Бойчун, *Огляд назвознавчих праць І. Франка* [w:] *Onomastic Works*, Munich–Denver–Miami Beach 1984, s. 105–117. Pierwsze wydanie książkowe wszystkich onomastycznych prac I. Franki pojawiło się w 1957 r. w Winnipegu, pt. *Назвознавчі праці*.

⁸⁰ М. Корнилович, *Огляд народніх родових прізвищ на Холмищині і Підляшші*, „Етнографічний вісник”, № 2, 1925, s. 113–123.

Przez długi czas omawiany region pozostawał poza uwagą onomastów. Kolejne prace pojawiły się dopiero w latach 80. XX w. B. Lindert w artykule *Imiona kobiece używane w XV w. na terenie ziemi hrubieszowskiej*⁸¹ omówiła słowiańskie i chrześcijańskie imiona matek i córek oraz sposoby ich hipokoryzacji. S. Warchoł antroponomii części Chełmszczyzny poświęcił dwie prace: *O derywacji hybrydalnej*⁸² oraz *Les noms de famille hybrides polono-ukrainiens des habitants de Hrubieszów et de Przemyśl*⁸³, opisujące funkcjonowanie struktur hybrydalnych powstałych w wyniku polsko-ukraińskiej interferencji językowej na terenie pogranicza.

Imiennictwo chłopskie ziemi chełmskiej w wieku XVIII (w granicach dzisiejszego państwa polskiego) było przedmiotem badań I. Huk (zob. Mytnik). W artykule *Nazwy osobowe w księgach metrykalnych parafii Kumów koło Chełma w drugiej połowie XVIII wieku*⁸⁴ oraz *Klasyfikacja i analiza słowotwórcza antroponimów w dawnej ziemi chełmskiej*⁸⁵ omówione zostały sposoby tworzenia i struktura nazwisk historycznych mieszkańców chełmskich wsi, zasób, produktywność oraz historia tworzących je formantów. Kolejne prace, tj. *Sposoby identyfikacji kobiet stanu chłopskiego w dawnej ziemi chełmskiej w wieku XVIII*⁸⁶ i *Sposoby identyfikacji osób w dawnej ziemi chełmskiej*⁸⁷, przybliżyły występujące w źródłach sposoby nominacji mężczyzn i kobiet. Specyfika systemu antroponimicznego dawnej Chełmszczyzny, jako terenu niejednorodnego pod

81 B. Lindert, *Imiona kobiece używane w XV w. na terenie ziemi hrubieszowskiej*, „Onomastica”, XXIV, 1980, s. 169–172.

82 S. Warchoł S., *Les noms de famille hybrides polono-ukrainiens des habitants de Hrubieszów et de Przemyśl* [w:] *Der Eigenname in Sprache und Gesellschaft*, Leipzig 1985, s. 251–262.

83 Idem, *O derywacji hybrydalnej* [w:] *Formacje hybrydalne w językach słowiańskich*, pod red. S. Warchoła, „Rozprawy Slawistyczne”, 1, Lublin 1986, s. 107–122.

84 I. Huk, *Nazwy osobowe w księgach metrykalnych parafii Kumów koło Chełma w drugiej połowie XVIII wieku* [w:] *Badania dialektów i onomastyki na pograniczu polsko-wschodniosłowiańskim*, pod red. M. Kondratiuka, Białystok 1995, s. 305–313.

85 Idem, *Klasyfikacja i analiza słowotwórcza antroponimów w dawnej ziemi chełmskiej*, „Warszawskie Zeszyty Ukrainoznawcze”, t. 6–7, Warszawa 1998, s. 433–454.

86 Idem, *Sposoby identyfikacji kobiet stanu chłopskiego w dawnej ziemi chełmskiej w wieku XVIII* [w:] *Kontakty językowe polsko-wschodniosłowiańskie*, pod red. M. Bobrana, Rzeszów 1995, s. 77–83.

87 Idem, *Sposoby identyfikacji osób w dawnej ziemi chełmskiej*, „Studia i Materiały Polonistyczne”, t. 4, Piotrków Trybunalski 1999, s. 277–281.

względem językowo-kulturowym i wyznaniowym, została przedstawiona w kontekście wzajemnych polsko-ukraińskich wpływów językowych w artykule *Z polsko-ukraińskich interferencji językowych na obszarze pogranicza (na materiale antroponimii chłopskiej dawnej ziemi chełmskiej w wieku XVIII)*⁸⁸ oraz *Українські елементи в антропонимії давньої Холмської землі у XVIII ст.*⁸⁹.

W szeregu prac autorstwa I. Mytnik omówione zostały zagadnienia polskiego i ukraińskiego systemu antroponimicznego z uwzględnieniem rozwarstwienia stanowego jego mieszkańców oraz wzajemnych wpływów międzyjęzykowych odzwierciedlonych w imiennictwie⁹⁰.

Podjęty temat w pewnej części był przedmiotem badań M. Kojdera, który opisał antroponimie mieszkańców starostwa hrubieszowskiego w XVII–XVIII w.: *Derywacja semantyczna w nazwiskach mieszkańców starostwa hrubieszowskiego w XVII i XVIII w. Mechanizmy powstawania odapelatywnych*

⁸⁸ Idem, *Z polsko-ukraińskich interferencji językowych na obszarze pogranicza (na materiale antroponimii chłopskiej dawnej ziemi chełmskiej w wieku XVIII)*, „*Studia i Materiały Polonistyczne*”, t. 3, Piotrków Tryb. 1997, s. 153–159.

⁸⁹ Idem, *Українські елементи в антропонимії давньої Холмської землі у XVIII ст.* [w:] «*Мовознавство. Доповіді та повідомлення на ІV Міжнародному конгресі україністів*», Київ 2002, s. 87–89.

⁹⁰ I. Mytnik, *Imiennictwo szlachty polskiej w ziemi chełmskiej w XVI wieku* [w:] *Мова в дзеркалі особистості*, за ред. Івано-Франківськ 2013, s. 94–107; Idem, *Środki i sposoby identyfikacji szlachty polskiej w ziemi chełmskiej w XVII wieku.* [w:] „*Studia Ucrainica Varsoviensia*”, t. 2, Warszawa 2014, s. 113–120; Idem, *Interferencja międzyjęzykowa w imiennictwie ziemi chełmskiej na tle kontaktów polsko-ukraińskich w dawnej antroponimii* [w:] *Тенденції розвитку української лексики та граматики*, за ред. І. Кононенко, І. Митнік, С. Романюк, ч. I, „*W kręgu języka, literatury i kultury*”, t. III, Warszawa 2014, s. 168–187; Idem, *Rodzime i obce. Z badań nad imiennictwem pogranicza polsko-ukraińskiego w XVI–XVII wieku*, „*Типологія та функції мовних одиниць*”, № 1, Луцьк 2014, s. 281–294; Idem, *Слов'янський слої в антропонимиконе польско-українського пограниччя в XVI ст.* [w:] *Onomastikas pētījumi. Onomastic Investigations*, pod red. O. Bušs, R. Silina-Pinke, S. Rapa, Rīga 2014, c. 187–197; Idem, *Identyfikacja mieszkańek pogranicza polsko-ukraińskiego w XVI–XVII wieku*, „*Beiträge zum 18. Arbeitstreffen der Europäischen Slavistischen Linguistik (Polyslav)*”, 18, pod red. E.G. Rubio, M. Falkowskiej, E. Kislovej, M. Stępień, Wiesbaden, s. 177–185; Idem, *Antroponimia szlachty ukraińskiej ziemi wołyńskiej i chełmskiej w XVI wieku*, „*Studia Interkulturowe Europy Środkowo-Wschodniej*”, t. 8, 2015, s. 113–124.

nazwisk historycznych na pograniczu polsko-ukraińskim⁹¹, XVII-wieczne nazwiska mieszczan hrubieszowskich⁹², Uwagi o nazewnictwie osobowym mieszkańców Hrubieszowa i okolicznych miast w XVII i XVIII wieku⁹³ oraz Sposoby nominacji osób w zapisach ksiąg sądowych z terenu starostwa hrubieszowskiego w XVII wieku⁹⁴. Omówił w nich sposoby kreacji i strukturę nazewnictwa osobowego ziemi hrubieszowskiej oraz najważniejsze modele nazewnictwa. W innych, tj. *Nazwiska hybrydalne na pograniczu polsko-wschodniosłowiańskim w XVII i XVIII wieku*⁹⁵ i *Uwagi o nazewnictwie kobiet w starostwie hrubieszowskim (XVII–XVIII wiek)*⁹⁶, przedstawił problem hybrydyzacji antroponimów na terenie pogranicza oraz funkcjonujące w dawnych dokumentach środki i sposoby identyfikacji kobiet. W 2014 r. ukazała się monografia, będąca syntezą jego dotychczasowych badań z zakresu imiennictwa historycznego starostwa hrubieszowskiego⁹⁷.

Kilku opracowań doczekała się antroponimia dzisiejszej Chełmszczyzny. Są to artykuły R. i N. Ostaszów poświęcone imiennictwu obecnych i dawnych mieszkańców Brzeźna, którzy po wojnie zostali przesiedleni na

⁹¹ M. Kojder, *Derywacja semantyczna w nazwiskach mieszkańców starostwa hrubieszowskiego w XVII i XVIII w. Mechanizmy powstawania odapelatywnych nazwisk historycznych na pograniczu polsko-ukraińskim*, „Західнополіський діалект у загальноукраїнському та всеслов'янському контекстах. Волинь філологічна”, 4, Луцьк 2007, s. 236–243.

⁹² Idem, *XVII-wieczne nazwiska mieszczan hrubieszowskich* [w:] *Z badań nad językiem i kulturą Słowian*, pod red. P. Sotirowa i P. Złotkowskiego, Lublin 2007, s. 87–96.

⁹³ Idem, *Uwagi o nazewnictwie osobowym mieszkańców Hrubieszowa i okolicznych miast w XVII i XVIII wieku* [w:] *Miasto w perspektywie onomastyki i historii*, pod red. I. Sarnowskiej-Giefing i M. Graf, Poznań, s. 151–162.

⁹⁴ Idem, *Sposoby nominacji osób w zapisach ksiąg sądowych z terenu starostwa hrubieszowskiego w XVII wieku*, „Західнополіські говірки в просторі та часі. Волинь філологічна”, 9, Луцьк 2010, s. 270–276.

⁹⁵ Idem, *Nazwiska hybrydalne na pograniczu polsko-wschodniosłowiańskim w XVII i XVIII wieku* [w:] *Dziedzictwo kulturowe Wielkiego Księstwa Litewskiego. W 440. rocznicę Unii Lubelskiej*, pod red. S. Kawaloua i M. Kojdera, Lublin 2011, s. 77–84.

⁹⁶ Idem, *Uwagi o nazewnictwie kobiet w starostwie hrubieszowskim (XVII–XVIII wiek)* [w:] *Z zagadnień językoznawstwa słowiańskiego. Tom dedykowany Profesorowi Stefanowi Warchołowi*, pod red. F. Czyżewskiego, „Rozprawy Slawistyczne”, 23, Lublin 2011, s. 113–122.

⁹⁷ Idem, *Antroponimia historyczna starostwa hrubieszowskiego w XVII i XVIII wieku*, Lublin 2014.

tereny Ukrainy⁹⁸ oraz H. Arkuszyna, omawiające antroponimię Woli Uhruskiej⁹⁹ i gminy Wola Uhruska¹⁰⁰.

Inskrypcje nagrobne nekropolii prawosławnych Lubelszczyzny (południowego Podlasia i Chełmszczyzny) opisał F. Czyżewski¹⁰¹.

Ukazały się monografie poświęcone nazwom miejscowym Chełmszczyzny: B. Czopek, *Nazwy miejscowe dawnej ziemi chełmskiej i bełskiej (w granicach dzisiejszego państwa polskiego)*¹⁰² oraz kompleksowe opracowanie T. Pluskoty, *Nazwy miejscowe ziem ruskich Rzeczypospolitej XVI–XVIII w. Toponimia Ukrainy i pogranicza polsko-ruskiego*¹⁰³, w których autorka omówiła m.in. materiał pochodzący z ziemi chełmskiej. Nazwom miejscowym i fizjograficznym poświęcił kilka swoich prac M. Łesiów: *Skąd się wzięła nazwa Hrubieszów?*¹⁰⁴, *Terenowe nazwy własne typu Zarudcze*¹⁰⁵, *Elementy wschodniosłowiańskie*

⁹⁸ Н. Остап, Р. Остап, *Власні особові імена в антропонімії Холмищини* [в:] *Проблеми регіональної ономастики. Тези доп. і повід. наук. семінару*, відп. ред. І. Железняк, Київ 1994, с. 38–39; Idem, *Прізвища переселенців із Холмищини в антропонімічному просторі України*, „Студії з ономастики та етимології”, відп. ред. О. Карпенко, Київ, 2002, с. 159–174; Idem, *Холмські прізвища в антропонімічному просторі України*, „Волинь філологічна : текст і контекст. Західнополіський діалект у загальноукраїнському та всеслов’янському контекстах” – збірник наук. праць, упор. Г. Аркушин, вип. 4, Луцьк 2007, с. 250–258; Н. Остап, *Холмські вуличні прізвиська: минуле і сучасне*, „Діалектологічні студії. 8: Говори південно-західного наріччя”, відп. ред. П. Гриценко, Н. Хобзей, Львів 2009, с. 159–173.

⁹⁹ H. Arkuszyna, *Motywacja przezwisk mieszkańców Woli Uhruskiej* [w:] *Gmina Wola Uhruska na tle Euroregionu Bug. Język i kultura*, pod red. F. Czyżewskiego, Wola Uhruska 2003, s. 205–210.

¹⁰⁰ Idem, *Imiona mieszkańców gminy Wola Uhruska* [w:] *Gmina Wola Uhruska na tle Euroregionu Bug. Język i kultura*, pod red. F. Czyżewskiego, Wola Uhruska 2003, s. 53–59.

¹⁰¹ F. Czyżewski, *Nekropolie jako znak kultury pogranicza*, „Rozprawy Komisji Językowej Wrocławskiego Towarzystwa Naukowego”, 36, 2009, s. 13–32; Idem, *Nekropolie jako znak kultury pogranicza polsko-wschodniosłowiańskiego*, pod red. F. Czyżewskiego, A. Dudek-Szumigaj, L. Frolak, Lublin 2011; Idem, *Antroponimia pogranicza polsko-wschodniosłowiańskiego w świetle inskrypcji nagrobnych*. Część 1. *Słownik nazwisk*, Lublin 2013 (tam literatura tematu).

¹⁰² B. Czopek, *Nazwy miejscowe dawnej ziemi chełmskiej i bełskiej (w granicach dzisiejszego państwa polskiego)*, Wrocław 1998.

¹⁰³ T. Pluskota, *Nazwy miejscowe ziem ruskich Rzeczypospolitej XVI–XVIII w. Toponimia Ukrainy i pogranicza polsko-ruskiego*, Bydgoszcz 1998.

¹⁰⁴ M. Łesiów, *Skąd się wzięła nazwa Hrubieszów?*, „Onomastica”, VI, Kraków 1960, s. 107–110.

¹⁰⁵ Idem, *Terenowe nazwy własne typu Zarudcze*, „Slavia Orientalis”, XVII, 1968, s. 351–353.

w nazwach terenowych powiatu zamojskiego¹⁰⁶, *Terenowe nazwy własne Lubelszczyzny*¹⁰⁷ oraz S. Warchoł, *Nazwy miast Lubelszczyzny*¹⁰⁸, M. Olejnik, *Mikrotoponimia powiatu włodawskiego*¹⁰⁹ (część omawianego w pracy terenu wchodziła w skład dawnej ziemi chełmskiej), K. Teodorowicz, *Uwagi o mikrotoponimii powiatu hrubieszowskiego (na podstawie badań przeprowadzonych w gminie Trzeszczany)*¹¹⁰ i M. Koper, *Osobliwe formacje mikrotoponimiczne z terenu dawnej ziemi chełmskiej*¹¹¹, *Osiemnastowieczne nazwy terenowe dawnej ziemi chełmskiej*¹¹², *O nazwach terenowych na -izna oraz -szczyzna*¹¹³ czy *Historyczna mikrotoponimia gminy Wola Uhruska*¹¹⁴.

O stosunkach językowych polsko-ukraińskich w świetle toponimii oraz osadnictwa górnego Wieprza i okręgu chełmskiego pisał W. Makarski we wspomnianej już pracy *Pogranicze polsko-ruskie do połowy wieku XIV. Studium językowo-etniczne*¹¹⁵. Hydronimy badanych terenów omówił M. Łesiów w studium *Co oznaczają nazwy naszych rzek?*¹¹⁶.

¹⁰⁶ Idem, *Elementy wschodniosłowiańskie w nazwach terenowych powiatu zamojskiego* [w:] *Zamość i Zamojszczyzna w dziejach i kulturze polskiej*, pod red. K. Myślińskiego, Zamość 1969, s. 449–459.

¹⁰⁷ Idem, *Terenowe nazwy własne Lubelszczyzny*, Lublin 1972.

¹⁰⁸ S. Warchoł, *Nazwy miast Lubelszczyzny*, Lublin 1964.

¹⁰⁹ M. Olejnik, *Mikrotoponimia powiatu włodawskiego*, Lublin 2014 (tam również inne prace tegoż autora poświęcone nazwom terenowym pogranicza polsko-ukraińskiego).

¹¹⁰ K. Teodorowicz, *Uwagi o mikrotoponimii powiatu hrubieszowskiego (na podstawie badań przeprowadzonych w gminie Trzeszczany)* [w:] *Pogranicza słowiańskie w opisach językoznawczych. W 110 rocznicę urodzin Profesora Władysława Kuraskiewicza (1905–1997)*, pod red. F. Czyżewskiego, M. Olejnika, A. Pihan-Kijasowej, Lublin–Włodawa 2015, s. 287–290.

¹¹¹ M. Koper, *Osobliwe formacje mikrotoponimiczne z terenu dawnej ziemi chełmskiej* [w:] *Mikrotoponimia na pograniczach językowo-kulturowych*, pod red. M. Łesiowa, M. Olejnika, Lublin 2005, s. 89–97.

¹¹² Idem, *Osiemnastowieczne nazwy terenowe dawnej ziemi chełmskiej*, Lublin 2006 (praca doktorska powstała w Katedrze Języka Polskiego KUL, pod kier. prof. W. Makarskiego; kopia pracy znajduje się w Archiwum Uniwersyteckim KUL).

¹¹³ Idem, *O nazwach terenowych na -izna oraz -szczyzna*, „Roczniki Humanistyczne”, z. 6: Językoznawstwo, t. LVI, Lublin 2008, s. 89–100.

¹¹⁴ Idem, *Historyczna mikrotoponimia gminy Wola Uhruska* [w:] *Pogranicza słowiańskie w opisach językoznawczych. W 110 rocznicę urodzin Profesora Władysława Kuraskiewicza (1905–1997)*, pod red. F. Czyżewskiego, M. Olejnika, A. Pihan-Kijasowej, Lublin–Włodawa 2015, s. 201–214.

¹¹⁵ W. Makarski, *Pogranicze polsko-ruskie ...*, s. 238–245.

¹¹⁶ M. Łesiów, *Co oznaczają nazwy naszych rzek?* [w:] „Kalendarz Lubelski”, Lublin 1965, s. 79–83.

Tereny dawnej ziemi chełmskiej są miejscem występowania gwar będących przedłużeniem zachodniowołyńskich, które należą do zachodnioukraińskiego zespołu dialektalnego oraz gwar polskich pogranicza wschodniego młodszego, będących częścią dialektu małopolskiego. Syntetyczne ujęcie tych systemów językowych zostało przedstawione w atlasach¹¹⁷. Polskie i ukraińskie gwary badanego terenu były przedmiotem badań wielu dialektologów, m.in. J. Bartmińskiego i J. Mazura¹¹⁸, F. Czyżewskiego¹¹⁹, F. Czyżewskiego i A. Dudek¹²⁰, F. Czyżewskiego i M. Sajewicza¹²¹, F. Czyżewskiego i S. Warchoła¹²², F. Czyżewskiego i L. Zienkiewicz¹²³, L. Kaczmarek, J. Bartmińskiego i J. Mazura¹²⁴, Cz. Kosyła¹²⁵, W. Kuraszkiewicz¹²⁶, M. Łesiowa¹²⁷, T. Malca¹²⁸,

- ¹¹⁷ AYM, t. II; K. Dejna, *Atlas gwar polskich*, t. 1: *Małopolska (Little Poland)*, Warszawa 1998, mapy, s. 404; *Mały atlas gwar polskich*, t. 1, pod kier. K. Nitscha, Wrocław–Kraków 1957 (MAGP).
- ¹¹⁸ J. Bartmiński, J. Mazur, *Wschodnia granica a pochylonego ...*; J. Bartmiński, J. Mazur, *Teksty gwarowe z Lubelszczyzny*, Wrocław 1978.
- ¹¹⁹ Por. np. F. Czyżewski, *Atlas gwar polskich i ukraińskich okolic Włodawy*, „Rozprawy Slawistyczne”, 2, Lublin 1986; Idem, *Teksty gwarowe z Podlasia i Chełmszczyzny* [w:] *Studia nad polszczyzną kresową*, t. VI, pod red. J. Riegera, V. Vereniča, 1991, s. 197–208; Idem, *Gwary polskie na obszarze gminy Wola Uhruska w województwie chełmskim*, „Slavia Occidentalis”, t. 51, 1995, s. 15–28; Idem, *Z historii badań atlasowych nad ukraińskimi gwarami Pobuża (1926–1988)* [w:] *Badania dialektów i onomastyki na pograniczu polsko-wschodniosłowiańskim*, pod red. M. Kondratiuka, Białystok 1995, s. 19–32.
- ¹²⁰ F. Czyżewski, A. Dudek, *Słowniczek gwar polskich i ukraińskich gminy Wola Uhruska* [w:] *Gmina Wola Uhruska na tle Euroregionu Bug: język i kultura*, pod. red. F. Czyżewskiego, Wola Uhruska 2003, s. 155–165.
- ¹²¹ F. Czyżewski, M. Sajewicz, *Słownictwo ludowe ukraińskiej gwary wsi Ochoża koło Chełma* [w:] *Ze studiów nad gwarami wschodniosłowiańskimi w Polsce*, pod red. F. Czyżewskiego, M. Łesiowa, „Rozprawy Slawistyczne”, 12, Lublin 1997, s. 45–86.
- ¹²² F. Czyżewski, S. Warchoł, *Polskie i ukraińskie teksty gwarowe ze wschodniej Lubelszczyzny*, „Rozprawy Slawistyczne”, 9, Lublin 1998.
- ¹²³ F. Czyżewski, L. Zienkiewicz, *Kontynuanty psł. *tärt, *tält, *tert, *telt w ukraińskich i polskich gwarach Pobuża*, „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska”, sectio FF, vol. 8, 1990, s. 165–201.
- ¹²⁴ L. Kaczmarek, J. Bartmiński, J. Mazur, *Ugrupowanie gwar Lubelszczyzny*, „Biuletyn Lubelskiego Towarzystwa Naukowego. Humanistyka”, vol. 20, nr 12, 1978, s. 65–89.
- ¹²⁵ Cz. Kosyl, *Nazwa miejscowa ...*
- ¹²⁶ W. Kuraszkiewicz, *Ruthenia. Studia z historycznej i współczesnej dialektologii wschodniosłowiańskiej*, pod red. J. Riegera, Warszawa 1985.
- ¹²⁷ M. Лесів, *Українські говірки в Польщі*, Варшава 1997 (tam literatura tematu).
- ¹²⁸ T. Malec, *Budowa słowotwórcza rzeczowników i przymiotników w gwarze wsi Rachanie pod Tomaszowem Lubelskim*, Wrocław 1976.

B. Moskal¹²⁹, H. Pelcowej¹³⁰ i in. Z prac ukraińskich przywołać należy monografię W. Mojsijenki poświęconą poleskim gwarom ukraińskim w XVI–XVII w.¹³¹. Powstało też kilka prac o języku osób przesiedlonych na ziemię zachodnie Polski: D. Jarczak¹³² oraz na Ukrainę: H. Arkuszyna¹³³ i N. Ostasz¹³⁴.

¹²⁹ B. Moskal, *Elementy ukraińskie w gwarze wsi Żdzanne*, „Sprawozdania z czynności i posiedzeń naukowych ŁTN”, XXI, z. 2, 1967, s. 1–10.

¹³⁰ Por. np. H. Pelcowa, *Studia nad słownictwem gwarowym Lubelszczyzny*, cz. I, *Słownictwo pochodzenia małopolskiego*, Lublin 1985; Idem, *Wariantywność leksykalna gwar pogranicza wschodniego Lubelszczyzny* [w:] *Badania dialektów i onomastyki na pograniczu polsko-wschodniosłowiańskim*, pod red. M. Kondratiuka, Białystok 1995, s. 155–166; Idem, *Słownictwo wschodniosłowiańskie w gwarach Polski środkowo-wschodniej w świetle związków językowych polsko-ukraińskich* [w:] *Ze studiów nad gwarami wschodniosłowiańskimi w Polsce*, pod red. F. Czyżewskiego, M. Łesiowa, „Rozprawy Sławistyczne”, 12, Lublin 1997, s. 189–211; Idem, *Interferencje leksykalne w gwarach Lubelszczyzny*, Lublin 2001; Idem, *Bogactwo leksykalne pogranicza w świetle polsko-ukraińskich związków językowo-kulturowych* [w:] *Spotkania polsko-ukraińskie: język – kultura – literatura*, pod red. H. Pelcowej, Chełm 2006, s. 87–101; Idem, *Słownik gwar Lubelszczyzny*, t. I, *Rolnictwo: Narzędzia rolnicze. Prace polowe. Zbiór i obróbka zbóż*, Lublin 2012; Idem, *Słownik gwar Lubelszczyzny*, t. II, *Rolnictwo: Transport wiejski. Rośliny okopowe i paszowe. Gleby i rodzaje pól. Uprawa lnu i konopi. Zbiór siana*, Lublin 2014; Idem, *Słownik gwar Lubelszczyzny*, t. III, *Świat zwierząt*, Lublin 2015; Idem, *Słownik gwar Lubelszczyzny*, t. IV, *Sad i ogród warzywny. Budownictwo i przestrzeń podwórza*, Lublin 2016.

¹³¹ В. Мойсієнко, *Фонетична система українських поліських говірок у XVI–XVII ст.*, Житомир 2006 (wraz z bogatą literaturą, s. 388–446).

¹³² D. Jarczak, *Niektóre osobliwości przemieszczonej gwary ukraińskiej w powiecie stargardzkim województwa szczecińskiego* [w:] „Zeszyty Naukowe nr 6. Prace Wydziału Humanistycznego nr 3, cz. 1 Wyższej Szkoły Nauczycielskiej w Szczecinie”, 1972, s. 41–54.

¹³³ Г. Аркушин, *Деякі діалектизми в мові переселенців з Холмщини* [w:] *Ze studiów nad gwarami wschodniosłowiańskimi w Polsce*, pod red. F. Czyżewskiego, M. Łesiowa, „Rozprawy Sławistyczne”, 12, Lublin 1997, s. 33–38.

¹³⁴ Н. Осташ, *Словник діалектної лексики переселенців із Холмщини*, „Діалектологічні студії 4: Школи, постаті, проблеми”, за ред. П. Гриценка, Н. Хобзей, Львів 2004, с. 355–378; Idem, *Особливості мовлення українців з Холмщини*, „Україна – Польща: історична спадщина і суспільна свідомість”, вип. 2: Депортації 1944–1951, Львів 2007, с. 254–284; Idem, *Про деякі фонетичні явища в холмських говірках*, „Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Філологічні науки. Мовознавство”, № 1 (250), Луцьк 2013, с. 85–89; Idem, *Із спостережень над фонетичними особливостями говірки села Березна на Холмщині*, „Філологічний вісник Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини”, вип. 4, Умань 2013, с. 89–101; Idem, *Із спостережень над деякими морфологічними особливостями холмських говірок*, „Філологічний вісник Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини”, вип. 5, Умань 2014, с. 44–50.

Do poznania polszczyzny południowokresowej oraz stosunków językowych polsko-ukraińskich w dawnej ziemi chełmskiej wiele wnoszą studia Cz. Kosyła¹³⁵, W. Książek-Bryłowej¹³⁶, J. Kościa¹³⁷, W. Makarskiego¹³⁸, H. Wiśniewskiej¹³⁹ i in., z wcześniejszych zaś W. Kuraszkiewicza¹⁴⁰. Odrębność i zróżnicowanie regionalne polszczyzny ukształtowanej w części interesującego nas terenu, a więc na ziemiach peryferyjnych, zostały dokładnie opisane przez J. Kościa¹⁴¹. Przeprowadzone badania pozwoliły autorowi na wyodrębnienie jej dwu podstawowych wariantów: dialektu południowokresowego jako regionalnej odmiany polszczyzny ogólnej i ludowych gwar południowokresowych charakteryzujących się ukraińskimi interferencjami językowymi.

¹³⁵ Por. np. Cz. Kosyl, *Fleksja księgi miejskiej Hrubieszowa z lat 1720–1741* [w:] *Polszczyzna regionalna w okresie renesansu i baroku*, pod red. H. Wiśniewskiej i Cz. Kosyła, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź 1984, s. 201–211; Idem, *Polszczyzna mieszczan hrubieszowskich w pierwszej połowie XVIII wieku* [w:] *Dzieje Hrubieszowa*, pod red. R. Szczygła, Hrubieszów 2006, s. 295–316.

¹³⁶ W. Książek-Bryłowa, *Język druków zamojskich* [w:] *Polszczyzna regionalna w okresie renesansu i baroku*, pod red. H. Wiśniewskiej i Cz. Kosyła, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź 1984, s. 171–182.

¹³⁷ Por. np. J. Kość, *Słownictwo regionalne w XVII–XVIII-wiecznych księgach miejskich wschodniej Lubelszczyzny* [w:] *Studia językoznawcze. Streszczenia prac doktorskich*, pod red. W. Borysia, Wrocław 1988, t. 13, s. 53–102; Idem, *O różnych rejestrach cech kresowych w XVIII-wiecznych księgach miejskich z ziemi chełmskiej*, „*Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska*”, section FF, vol. 11–12, 1993, s. 199–216; Idem, *Słownictwo kresowe w aktach dawnych ziemi chełmskiej i bełskiej*, „*Studia nad polszczyzną kresową*”, t. 7, pod red. J. Riegera, Wrocław–Warszawa–Kraków 1994, s. 213–220; Idem, *Polszczyzna kresowa w XVI-wiecznej księdze grodzkiej Chełma*, „*Język Polski*”, R. 75, 1995, s. 90–97; Idem, *Polszczyzna grekokatolików chełmskich w XVII wieku*, „*Prace Naukowe Uniwersytetu Śląskiego. Prace Językoznawcze*”, t. 24, 1995, s. 39–48; Idem, *Polszczyzna południowo-kresowa ...*

¹³⁸ W. Makarski, *Zamość i Zamojszczyzna na mapie językowej i kulturowej Polski*, „*Facta Simonidis. Zeszyty Naukowe Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej w Zamościu*”, t. 1, nr 1, 2008, s. 313–325.

¹³⁹ H. Wiśniewska, *Kulturalna polszczyzna XVII wieku. Na przykładzie Zamościa*, Lublin 1994.

¹⁴⁰ W. Kuraszkiewicz, *Z przeszłości narzecza zamojskiego*, „*Pamiętnik Lubelski*”, t. 3, Lublin 1938, s. 201–246.

¹⁴¹ J. Kość, *Polszczyzna południowo-kresowa ...*

3. CEL I ZAKRES OPRACOWANIA. USTALENIA METODOLOGICZNE

Celem niniejszej pracy jest paralelny opis rozwoju systemów antroponimicznych ziemi chełmskiej w wieku XVI–XVII¹⁴², okresie bardzo istotnym dla kształtowania się kategorii nazwiska. Zaprezentowane w niej zostanie nazewnictwo osobowe ukraińskie i polskie odnoszące się do szlachty, mieszczan i chłopów w kontekście zarówno antroponimii kresowej i ziem innych dzielnic dawnej Rzeczypospolitej, jak i imiennictwa ukraińskiego, tj.

1. zasób imion mężczyzn i kobiet:
 - pochodzenie (imiona słowiańskie i zapożyczone),
 - zmieniająca się popularność imion,
 - budowa morfologiczna hipokorystyków,
 - podobieństwa i różnice między zasobami imienniczymi poszczególnych stanów i etnosów;
2. określenia poimienne odnoszące się do mężczyzn i kobiet:
 - zasób i frekwencja tworzących je formantów antroponimicznych,
 - sposoby identyfikacji,
 - cechy wspólne i różnice między antroponimią omawianych grup społecznych oraz imiennictwem ukraińskim i polskim;
3. charakter i zakres wpływów międzyjęzykowych odzwierciedlonych w badanych zbiorach nazw.

Ziemia chełmska była obszarem funkcjonowania dwóch dominujących systemów językowych: ukraińskiego i polskiego. W badaniach nad antroponimią tych terenów, podobnie jak w przypadku innych ziem pogranicznych czy kresowych, ważna, a zarazem problematyczna, okazuje się kwestia właściwej klasyfikacji zebranego materiału. W niniejszym opracowaniu przyjęte zostaną rozwiązania metodologiczne zastosowane w monografii I. Mytnik, *Antroponimia Wołynia w XVI–XVIII wieku*¹⁴³, wyrastające

¹⁴² Praca jest w pewnej mierze uzupełnieniem monografii E. Wolnicz-Pawłowskiej, *Osiemnastowieczne imiennictwo ukraińskie w dawnym województwie ruskim*, Warszawa 1978, w której antroponimia województwa ruskiego przedstawiona została bez ziemi chełmskiej.

¹⁴³ I. Mytnik, *Antroponimia Wołynia w XVI–XVIII wieku*, Warszawa 2010.

z doświadczeń onomastów polskich¹⁴⁴. Podział wyekscerpowanego ze źródeł materiału według kryterium stanowego nawiązuje do socjolingwistycznej klasyfikacji J. Bubaka¹⁴⁵. Opisane w nim zostaną następujące typy określeń poimiennych:

1. szlachta
 - nazwiska odmiejscowe
 - nazwiska odetniczne
 - nazwiska zależnościowe
 - nazwiska odapelatywne
 - nazwiska heraldyczne
 - nazwiska obcego pochodzenia
2. mieszczenie i chłopi
 - nazwiska odmiejscowe
 - nazwiska odetniczne
 - nazwiska zależnościowe
 - nazwiska odapelatywne
 - nazwiska odzawodowe
 - nazwiska modelowe
 - nazwiska obcego pochodzenia.

Przyjęte ustalenia umożliwią przedstawienie rozwoju i specyfiki obu systemów antroponimicznych z uwzględnieniem zróżnicowania społecznego, ukażą zakres zjawisk interferencyjnych, pozwolą na przeprowadzenie porównania imiennictwa obu sąsiadujących ze sobą regionów: ziemi chełmskiej i województwa wołyńskiego.

Zastosowany podział na antroponimie ukraińską i polską jest istotnym elementem zastosowanej metodologii. Opiera się na równorzędnym traktowaniu funkcjonujących tu systemów i wpływającym stąd wyodrębnieniu nazw według pochodzenia językowego. To kryterium uzupełnią informacje dotyczące etnosu i konfesji osób. W przypadku szlachty, prócz kryterium

¹⁴⁴ Por. np. J. Bubak, *Proces kształtowania się polskiego nazwiska mieszczańskiego i chłopskiego*, Kraków 1986; W. Szulowska, *Dawna antroponimia Mazowska (XV–XVII w.)*, Olsztyn 2004; E. Wolnicz-Pawłowska, W. Szulowska, *Antroponimia polska na kresach południowo-wschodnich XV–XIX wiek*, Warszawa 1998 (AP).

¹⁴⁵ J. Bubak, *Proces kształtowania się...*

językowego, uwzględnione zostaną dane wyzyskane z opracowań historycznych¹⁴⁶.

Wyodrębnienie nazw osobowych językowo ukraińskich, czy antroponimów proveniencji polskiej, z materiału pochodzącego z terenów pogranicza przysparza badaczowi trudności. Są one spowodowane bliskim pokrewieństwem językowym i powszechną w środowiskach dwukulturowych interferencją międzyjęzykową, mającą odzwierciedlenie również w systemach antroponimicznych. Poza tym w źródłach polskojęzycznych nazwy ukraińskie były niekiedy zmieniane, tłumaczone lub fonetycznie modyfikowane. Klasyfikację materiału utrudnia też chwiejność dawnej ortografii, przejawiająca się w mieszaniu liter i grup literowych: *q i qn, c i cz, ę i en, ch i h, i, j i y, li ł, ni i ń, fi p, ph* oraz *r i rz, s i sch, ss, sz, ś i s, z i ź*¹⁴⁷.

Przyjęte zostały następujące zasady podziału zebranego materiału:

- do zbioru antroponimii ukraińskiej włączam formuły składające się z imienia kalendarza liturgicznego cerkiewnego lub imienia tradycyjnego, słowiańskiego oraz nazwiska proveniencji ukraińskiej, np. *Kuryłowicz Syenko, Lubkowicz Mylian*;
- za ukraińskie uznaję również formuły złożone z imienia o charakterystyce językowej ukraińskiej i nazwiska motywowanego przez leksem poświadczony w słownikach języka ukraińskiego i polskiego lub nazwiska motywowanego przez leksem pochodzenia polskiego, np. *Chwaliei Rak, Matwiew Morzymucha*;
- do zbioru antroponimii polskiej włączam formuły składające się z imienia kalendarza łacińsko-katolickiego lub imienia słowiańskiego i nazwiska o charakterystyce językowej polskiej, np. *Adam Kurnikowicz, Powroznik Radko*;

¹⁴⁶ Problem klasyfikacji materiału antroponimicznego na ziemiach pogranicza sygnalizowany był już w literaturze niejednokrotnie, por. I. Mytnik, *Antroponimia Wołyńia ...*, s. 14. Wcześniej na problem opisu i selekcji materiału toponimicznego na pograniczu zwracał uwagę M. Kondratiuk w artykule *Elementy białoruskie i ukraińskie w ojkonimii polsko-wschodniosłowiańskiego pogranicza. Wpływy obce w nazewnictwie Polski [w:] Materiały VII Ogólnopolskiej Konferencji Onomastycznej, 20–22 września 1989 r.*, pod red. M. Kamińskiej, „Acta Universitatis Lodzensis. Folia Linguistica”, 27, Łódź, s. 129–137. Pewne rozwiązania metodologiczne w tym zakresie przyniosła również niedawno opublikowana praca M. Olejnika, *Op. cit.*

¹⁴⁷ O złożoności ortografii staropolskiej, por. Z. Klemensiewicz, *Historia języka polskiego*, Warszawa 2002, s. 91–99 (tabela znaków: s. 96–97).

- formułami polskimi będą również nazwy złożone z imienia polskiego oraz nazwiska motywowanego przez leksem występujący w obu językach, np. *Woyciech Kowal*;
- jeśli obok imienia o cechach polskich wystąpiło określenie proveniencji ukraińskiej, zestawienie umieszczam w zbiorze ukraińskim, np. *Piotr Kutkow*;
- w przypadku imion wspólnych dla obu systemów językowych, np. *Abraham, Adam, Anna, Stanisław* (formy deminutywne: *Stanko, Staś, Staśko* i in.) oraz imion w formie językowej łacińskiej, np. *Andreas, Ioannes*, występujących w obu kalendarzach liturgicznych, kryterium zaliczenia zestawienia do danego zbioru jest pochodzenie określenia poimiennego. W takim przypadku za polską nazwę osobową uznaję np. zapis *Stanisław Paczosa, Petrus Pacior*, za ukraińską zaś formułę typu *Stanisław Bigunyk, Andreas Kuszczuk*.

Dla poimiennego środka nazewniczego stosuję w pracy wymiennie *nazwisko* rozumiane jako protonazwisko czy nazwisko historyczne, zwyczajowe oraz *określenie poimienne*. Te antroponimy, które dotyczyły szlachty, były w większości nazwiskami dziedzicznymi. W przypadku formacji odapela tywnych część z nich wykonywała jeszcze funkcję przezwisk (stany nieszlacheckie) lub przydomków (szlachta), w przypadku nazwisk patronimicznych część poświadczeń wskazywała na żywą relację ojciec-syn.

Opis i interpretacja lingwistyczna materiału antroponimicznego zostały oparte na metodach analitycznych, uwzględniających założenia socjolingwistyki i lingwokulturologii, jak również, niezbędnej w tego rodzaju badaniach, metodzie frekwencyjno-statystycznej.

Analizie językowej poddano około 10 000 wyekscerpowanych ze źródeł nazw osobowych mieszkańców dawnej ziemi chełmskiej (imion i określeń poimiennych). Materiał zbierany był przez autorkę przez kilka lat i porządkowany w postaci kartoteki elektronicznej.

Zaproponowana praca jest pierwszą tego typu publikacją poświęconą imiennictwu ziemi chełmskiej w XVI–XVII wieku. Konsekwentny opis, wyzyskanego ze źródeł materiału według przyjętych założeń metodologicznych, ma na celu przybliżenie problematyki antroponimii historycznej tej części pogranicza polsko-ukraińskiego, niebędącej dotąd przedmiotem całościowego opracowania. Ważnym uzupełnieniem monografii jest *Słownik*

*historyczno-etymologiczny antroponimów ziemi chełmskiej (XVI–XVII wiek)*¹⁴⁸, który dokumentuje imiennictwo omawianego terenu, bada jego strukturę językową i pochodzenie. W związku z tym zrezygnowano z indeksu nazwisk historycznych przytaczanych w pracy. Z uwagi zaś na zestawienie wyekscerpowanych ze źródeł imion w postaci słownika, zrezygnowano z indeksu imion i ich form.

4. BAZA ŹRÓDŁOWA

Bazę źródłową opracowania w ogromnej większości stanowi materiał niebędący dotąd przedmiotem badań onomastycznych. Zasadniczą jej część tworzą dokumenty rękopiśmienne. Są to przede wszystkim akta starostw i miast: księgi radzieckie (księgi rady miasta) i wójtowsko-ławnicze, dokumentujące życie miast i ich mieszkańców, sprawy sądowe oraz informacje o charakterze administracyjno-gospodarczym. Posłużyłam się również lustracjami ziemi chełmskiej i inwentarzami starostw, wykorzystałam księgi podkomorskie prowadzone przez sądy podkomorskie, które zajmowały się rozstrzyganiem sporów granicznych i przeprowadzaniem działów majątkowych, księgi poborowe, tj. taryfy podatku podymnego, rejestry podatkowe zawarte w księgach grodzkich, a także archiwalia rodzinne i metryki kościelne zawarte w aktach parafii rzymskokatolickich¹⁴⁹.

Bogata dokumentacja źródłowa została potwierdzona w zbiorach drukowanych. Są to tablice genealogiczne szlachty ruskiej i polskiej, spisy szlachty i urzędników, spisy studentów Akademii Zamojskiej pochodzących z ziemi chełmskiej, lustracje królewszczyzn, a także księgi sądowe, inwentarze, które sporządzano przy zmianie posesora bądź dzierżawcy królewszczyzny, np. przy okazji przekazywania dóbr lub rozliczania się tenentariusza

¹⁴⁸ I. Mytnik, *Słownik historyczno-etymologiczny antroponimów ziemi chełmskiej (XVI–XVII wiek)*, Warszawa 2017.

¹⁴⁹ Por. M. Stankowa, *Materiały do dziejów Chełma, Ziemi chełmskiej i powiatu w Wojewódzkim Archiwum Państwowym w Lublinie* [w:] *Ziemia chełmska: materiały z sesji naukowej historyków odbytej 21 VI 1959 r.*, pod red. J. Willaume, Lublin 1961, s. 134–140; M. Trojanowska, *Źródła do dziejów Chełma od XV do XX wieku w zasobie Archiwum Państwowego w Lublinie*, cz. 1, „Rocznik Chełmski”, t. 2, 1996, s. 11–49; Idem, *Źródła do dziejów Chełma od XV do XX wieku w zasobie Archiwum Państwowego w Lublinie*, cz. 2, „Rocznik Chełmski”, t. 3, Chełm 1997, s. 393–436; Idem, *Chełmski Konsystorz Greckokatolicki [1525] 1596–1875 [1905]. Inwentarz analityczny archiwum*, Warszawa 2003.

ze skarbem¹⁵⁰ oraz opisy dóbr, wsi i miast, będące głównym źródłem antroponomii mieszczańskiej i chłopskiej.

Dwa wykorzystane w proponowanym omówieniu źródła, tj. lustracja starostwa lubomelskiego i ratneńskiego z 1565 r., były przedmiotem badań M. Demczuk¹⁵¹ oraz R. Kersty¹⁵² i dotyczyły męskich nazw osobowych w XVI w. Część badanych akt miast należących do starostwa hrubieszowskiego stanowiła bazę źródłową wspomnianej już monografii M. Kojdera¹⁵³.

Mimo zróżnicowanej zasobności materiałowej badanych dokumentów, wyekscerpowany zbiór antroponomów ma ważne walory dokumentacyjne, stosunkowo dobrze ilustruje zróżnicowany etnicznie i społecznie skład ludności zamieszkującej ziemię chełmską w wieku XVI i XVII. Poniżej przedstawiam wykaz wykorzystanych źródeł.

Rękopisy

ACH 1619–1677 – *Akta miasta Chełma 1619–1677*, Archiwum Państwowe w Lublinie (dalej: APL), 43/0, S. 1.

ACH 1678–1700 – *Akta miasta Chełma 1678–1700*, APL, 43/0, S. 2.

ACZ 1591 – *Acta consularia Zamoscensia 1591*, APL, 35/61/0/2, S. 9.

ACZ 1688–1689 – *Acta consularia Zamoscensia 1688–1689*, APL, 35/61/0/2, S. 1.

ADS 1644, 1678 – *Akta dóbr Świerże 1644, 1678*, APL 35/2, S. 1–2.

AH 1601–1615 – *Akta miasta Hrubieszowa z 1601–1615*, APL, 43/0, S. 1.

AH 1630 – *Akta miasta Hrubieszowa z 1630*, APL, 43/0, S. 3.

AMK 1616–1698 – *Akta miasta Kryłowa 1616–1698*, APL, 41/0, S. 1, S. 3.

AKR 1586–1590 – *Akta miasta Krasnegostawu 1586–1590*, APL, 43/0, S. 1.

AKR 1604–1608 – *Akta miasta Krasnegostawu 1604–1608*, APL, 43/0, S. 2.

AKR 1618–1629 – *Akta miasta Krasnegostawu 1618–1629*, APL, 43/0, S. 3.

AS 1688–1699 – *Akta miasta Sawina 1688–1699*, APL 35/52, S. 7.

AU 1614–1632 – *Akta miasta Uchanie z 1614–1632*, APL, 58/0, S. 1–2.

AU 1635–1641 – *Akta miasta Uchanie z 1635–1641*, APL, 58/0, S. 3.

¹⁵⁰ Por. J. Ternes, *Inwentarz starostwa chełmskiego z roku 1608*, „Rocznik Chełmski”, t. 5, 1999, s. 79.

¹⁵¹ М. Демчук, *Слов'янські автохтонні особові власні імена в побуті українців XIV–XVII ст.*, Київ 1988.

¹⁵² Р. Керста, *Українська антропонімія XVI ст. Чоловічі іменування*, Київ 1984.

¹⁵³ M. Kojder, *Antroponimia historyczna ...*

- I 1509** – *Inwentarze starostwa chełmskiego i ratneńskiego z 1509 r.*, Archiwum Główne Akt Dawnych (dalej: AGAD), ASK, Dz. LIV, 9.
- ICH 1540** – *Inwentarz ziemi chełmskiej z 1540 r.*, AGAD, ASK, Dz. LIV, 40.
- ICH 1545** – *Inwentarz starostwa chełmskiego z 1545 r.*, AGAD, ASK, Dz. LVI, C 1.
- IH 1544** – *Inwentarz starostwa hrubieszowskiego w 1544*, AGAD, ASK, Dz. LVI, H. 2.
- IK 1560, 1572** – *Inwentarz starostwa krasnostawskiego z 1560 r. i z 1572 r.*, AGAD, ASK, Dz. LVI, K6/I.
- KCZ 1689–1700** – *Księga urodzeń parafii rzymsko-katolickiej Czutczyce z 1689–1700*, APL 35/106, S. 2.
- KGCH 1653–1676** – *Księga grodzka chełmska. Rejestry podatkowe z 1653–1676*, APL, 35/9, S. 1–2.
- KGKR 1652–1676** – *Księga grodzka krasnostawska. Rejestry podatkowe z 1652–1676*, APL, 35/12, S. 1–2.
- KUK 1687–1700** – *Księga urodzeń, małżeństw i zgonów parafii rzymsko-katolickiej w Kumowie z 1687–1700*, APL 35/106, S. 1.
- KMSZ 1645–1700** – *Księga urodzeń parafii rzymsko-katolickiej w Szczebrzeszynie z 1645–1700*, APL, 35/106/45, S. 17.
- KP 1500–1510** – *Księga poborowa Ratna 1500–1510*, AGAD, ASK, Dz. I, 34.
- KP 1579–1603** – *Księgi podkomorskie chełmskie 1579–1603*, APL 35/14/3, S. 2.
- KS 1623–1700** – *Księga urodzeń i małżeństw parafii rzymsko-katolickiej w Siennicy Różanej z 1623–1700*, APL 35/106, S. 4.
- KSZ 1650–1675** – *Księga urodzeń parafii rzymsko-katolickiej w Szczebrzeszynie z 1650–1675*, APL, 35/106, S. 10.
- KWZ 1685–1700** – *Księga wójtowsko-ławnicza Zamościa 1685–1689*, APL 35/61/0/2, S. 39–41.
- LCH 1661** – *Lustracja ziemi chełmskiej z 1661 r.*, AGAD, ASK, Dz. XLVI, 124.
- RD 1602–1678** – *Papiery odnoszące się do rodziny Daniłowiczów 1602–1678*, Lwowska Naukowa Biblioteka im. W. Stefanyka NAN Ukrainy, Oddział Rękopisów, zespół 5, Rękopisy Biblioteki Zakładu Narodowego im. Ossolińskich, rkps. 4432.
- RPCH 1500–1591** – *Regestr poborów ziemi chełmskiej w 1500–1591 r.*, AGAD, ASK, Dz. I, 37.

Druki

- AGS 1604–1691** – *Акты холмского гродского суда 1604–1691* [в:] *Акты издаваемые виленскою Коммиссиею для разбора древнихъ актовъ*, т. XXIII, Вильна 1896.
- ASA 1595–1700** – *Album studentów Akademii Zamojskiej 1595–1781*, opr. H. Gmiterek, Warszawa 1994.
- CZ** – Czarniecki W., *Szlachta ziemi chełmskiej do połowy XVI wieku*, Białystok 2012.
- IP 1697** – *Instrukcja poselska w 1697* [w:] R. Kozyrski, *Postowie ziemi chełmskiej, laudum sejmikowe i instrukcja poselska na sejm elekcyjny 1697 roku „Rocznik Chełmski”*, t. 4, 1998, s. 201–213.
- LK 1564–1565** – *Люстрації королівщин в землях холмській, белзькій і львівській з 1564–1565 рр.* [в:] *Жерела до історії України-Руси*, за ред. М. Грушевського, т. III, т. VII, Львів 1900–1903.
- LL 1564** – *Люстрація Любомльського староства 1564 г.* [в:] *Архивъ Юго-Западной Россіи, издаваемый Коммиссиею для разбора древнихъ актовъ*, ч. VII, т. II, Київ 1898.
- LR 1565** – *Люстрація Ратненського староства 1565 г.* [в:] *Архивъ Юго-Западной Россіи, издаваемый Коммиссиею для разбора древнихъ актовъ*, ч. VII, т. II, Київ 1898.
- KR 1594** – Baranowski I., *Księgi referendarskie*, t. I, Warszawa 1910.
- N** – Niesiecki K., *Herbarz Polski*, t. I–X, wyd. 2, Lipsk 1839–1846.
- OCH 1510–1598** – *Opis ziem i ludności ziemi chełmskiej* [w:] Al. Jabłonowski, *Polska XVI wieku pod względem geograficzno-statystycznym. Ziemie Ruskie. Ruś Czerwona*, t. VII, cz. II, Warszawa 1903.
- OO** – *Описи Острожчини другої половини XVI – першої половини XVII ст.*, упор. В. Атаманенко, серія „Історичні джерела”, т. I, Київ, Острог, Нью-Йорк 2004.
- OR 1500–1512** – *Описи Ратненського староства з 1500–1512 рр.* [w:] М. Грушевський, *Твори у 50 томах*, Серія історичні студії та розвідки (1895–1900), т. VI, Львів 2004.
- PCH** – Kozyrski R., *Postowie ziemi chełmskiej na sejmie Rzeczypospolitej w II połowie XVII wieku*, „Rocznik Chełmski”, t. 5, 1999, s. 99–111.
- PCH 1649** – *Popisy (okazywania) szlachty w Rzeczypospolitej w II połowie XVII wieku. Popis Chełmian z 7 sierpnia 1649 roku*, pod red. R. Kozyrskiego, „Rocznik Chełmski”, t. 7, 2001, t. 7, 2001, s. 341–358.

- R 1669; 1672** – Gmiterek H., *Rejestry szlachty ziemi chełmskiej z lat 1669–1672*, „Rocznik Chełmski”, t. 2, 1996, s. 327–345.
- RCH 1697** – *Rycerstwo ziemi chełmskiej i powiatu krasnostawskiego w 1697 r.* [w:] R. Kozyński, *Posłowie ziemi chełmskiej, laudum sejmikowe i instrukcja poselska na sejm elekcyjny 1697 roku*, „Rocznik Chełmski”, t. 4, 1998, s. 201–213.
- UCH** – *Urzednicy województwa bełskiego i ziemi chełmskiej w XIV–XVIII wieku: spisy*, oprac. H. Gmiterek, R. Szczygieł, Kórnik 1992 (*Urzednicy dawnej Rzeczypospolitej XII–XVIII wieku*, pod red. A. Gąsiorowskiego, t. 3, z. 2.).

Składam serdeczne wyrazy wdzięczności i podziękowania Recenzentom monografii, prof. Ewie Wolnicz-Pawłowskiej i prof. Feliksowi Czyżewskiemu, za okazaną pomoc, życzliwe uwagi szczegółowe, cenne wskazówki bibliograficzne i dobrą ocenę pracy.

I. IMIONA

W niniejszym rozdziale zaprezentowane zostaną równolegle dwa zbiory antroponimów: „zbiór imion ukraińskich” i „zbiór imion polskich”, następnie podane zostaną podzbiory: a) „imiona mężczyzn” i b) „imiona kobiet”. Prezentacja wymienionych zbiorów i podzbiorów imienniczych prowadzona będzie w aspekcie chronologicznym, z zachowaniem chronologii poświadczeń nazw własnych w źródłach oraz z uwzględnieniem aspektu „przynależności stanowej osób”: szlachta – mieszczenie – chłopi.

1. SŁOWNIK IMION MĘSKICH

Artykuł hasłowy tworzą następujące elementy:

1. hasło słownikowe – imię w pisowni współczesnej (w zbiorze ukraińskim przytaczana jest również postać cerkiewna imienia), w formie podstawowej lub hipokorystycznej – w przypadku wystąpienia w źródłach tylko formy pochodnej imienia;
2. literatura dotycząca poświadczeń imienia w źródłach historycznych oraz współcześnie, przy jednotematowych odapelatywnych formach słowiańskich – etymologia imienia, niekiedy również zarejestrowane w zbiorze ukraińskim imiona w brzmieniu polskim. Formy łacińskie imion przytaczane są w hasłach tylko wtedy, gdy zostały poświadczone w źródłach. W przypadku podwójnej lub wielokrotnej motywacji formy hipokorystycznej podano jej dodatkową etymologię;
3. ilustracyjny materiał źródłowy. Egzemplifikację poprzedza informacja o frekwencji imienia w danym stuleciu oraz kwalifikator stanowy, informujący o przynależności społecznej nosicieli: kwalifikator *sz* odnosi się do imion szlachty, *m* – mieszczan, *ch* – chłopów. W hasło podano wszystkie występujące w źródłach odmianki graficzne,

fonetyczne, słowotwórcze i fleksyjne imion, z uwzględnieniem chronologii poświadczeń oraz ich dokumentację;

4. zastosowany w słowniku skrót *por.* – porównaj odsyła do poświadczeń imienia w źródłach historycznych oraz współcześnie. Kursywa służy do wyodrębnienia poświadczeń źródłowych oraz do zapisu haseł odsyłaczowych.

ANTROPONIMIA UKRAIŃSKA

ABAKUM, cerk. *Аввакумъ* – TCYI:

m: (1) *Bakun* LR 1565

ch: (2) *Bakun* IR 1565

ABRAHAM, ABRAM, cerk. *Авраамий* – CCM, Peestp, TCYI:

sz: (1) *Abraham* AGS 1642

ch: (4) *Abram* OR 1501

ADAM, cerk. *Адам* – CCM, Peestp, TCYI, MalCh 177:

m: (4) *Adam* AH 1615

AKYNDYN, cerk. *Акиндинъ* – Peestp, TCYI:

ch: (4) *Kudyn* OR 1501

ALBERT– por. **WOJTECH**

ALBRECHT – por. **WOJTECH**

ANANIJ, cerk. *Анания* – por. *Ананіє* CCM, Peestp, TCYI, por. *Ananija* MalCh 182:

m: (2) *Onaczko* ICH 1545, *Oniniecz* KP 1509

ch: (7) *Onupiecz* OR 1501, *Onaczko* LR 1565, *Onanko* LR 1565

ANDRIJ, cerk. *Андрей* – por. *Андреи* CCM, Peestp, TCYI, **ANDRZEJ, JĘDRZEJ, ANDREAS** (łac.) MalCh 183:

sz: (10; 2) *Andrzej* UCH 1570, *Jeźrzej* N 1590, *Andreas* RPCH 1589; *Andruszko* CZ 1528, (3) *Andrzej* R 1669, *Jeźrzej* R 1669

m: (4; 2) *Andrei* KP 1509; *Andreiecz* KP 1509, *Androsz* LL 1564, (41; 2) *Andrei* AU 1614, *Andrzej* AGS 1636, *Jeźrzej* AU 1614, *Andreas* AH 1630; *Andrusko* AH 1601

ch: (26; 18) *Andrey* AKR 1586, *Andrei* LK 1564, *Andreas* AKR 1586; *Andreiecz* OR 1501, *Andruszko* IH 1544, *Androsz* LR 1565, *Andris* LK 1564, (15) *Andrei* AGS 1649, *Jeźrzej* AU 1637, *Andreas* AGS 1649

ANDRON, ANDRONYK, cerk. *Андроникъ* – TCYI, por. *Andronik* MalCh 183:

- m: (1) *Droniecz* KP 1509
ch: (7) *Dron* ICH 1509, *Droniecz* ICH 1509
- ANTON, ANTONIJ**, cerk. *Антоний* – por. *Антоній* CCM, Реєстр, ТСУІ,
ANTONI MalCh 186:
sz: (1) *Antoniy* ACH 1674
m: (4) *Anton* AH 1606, *Antoni* AH 1615
ch: (2) *Anton* OR 1501, *Anthon* LK 1564, (3) *Anton* AGS 1649
- ARCHYP**, cerk. *Архипъ* – Реєстр, ТСУІ:
ch: (1) *Archip* LK 1564
- ARTEM, ARTEMIJ**, cerk. *Артема, Артемий* – CCM, Реєстр, ТСУІ, por.
Artym MalCh 188:
m: (1; 1) *Artim* KP 1509; *Jarthisz* LR 1565; (1) *Artim* AKR 1624
ch: (4; 2) *Arthim* LK 1564, *Artim* CZ 1510, *Artym* OR 1501; *Artisz* LR 1565
- ARYST**, cerk. *Арыстъ* – ТСУІ, MalCh 189:
ch: (1) *Arost* LR 1565
- AWDIJ**, cerk. *Авдий* – Керста 1984: 102:
ch: (1; 1) *Awdey* OR 1501; *Awdeyko* LR 1565
- BARAN** – im. słow. *Баран* : *баран* ‘gat. zwierzęcia’ Чучка 2011: 44:
ch: (2) *Baran* LR 1565
- BARTOŁOMIJ**, cerk. *Варфоломей* – por. *Балътромъи* CCM, Реєстр, ТСУІ,
BARTŁOMIEJ MalCh 194:
m: (5) *Bartłomiej* KSZ 1655
ch: (4) *Bartosz* LK 1564, *Bartos* LK 1564, (2) *Bartłomiej* KS 1695
- BENEDYKT**, cerk. *Венедиктъ* – por. *Бенко* CCM, ТСУІ, **BENEDYKT** MalCh
197:
m: (1) *Benedict* LR 1565, (1) *Bienko* AGS 1649
- BERNARD** – MalCh 199, KNI, AP:
ch: (1) *Bernarth* LR 1565
- BIELEC** – im. słow. *Бълецъ* : stukr. *бѣлий* ‘biały’ Чучка 2011 : 53:
ch: (1) *Byelyecz* OR 1501
- BŁAŻEJ** – MalCh 200, KNI, AP:
ch: (2) *Błażej* KS 1675
- BOH-/BOŹ-** – od im. złoż. typu *Богдан, Богодар, Богуніг, Богуслав* Чучка 2011:
65–70, ТСУІ, Реєстр, por. *Вогу-* SEM I 13:
sz: (3) *Bogdan* CZ 1513
m: (4; 1) *Bochdan* LR 1565; *Bohon* ICH 1545, (1) *Bozyk* AU 1614
ch: (2) *Bohdan* LR 1565

- BORYS**, cerk. *Борисъ* – ССМ. Od im. złoż. *Борислав*, cerkiewnoślowliańskiej postaci imienia cara bułgarskiego *Возоруса*: mong. *boghori* ‘niski’, też z trackiego *boris, buris* ‘mężny, wielki’ Чучка 2011: 74–75, Реєстр, ТСУІ, MalCh 201, por. *Borzy-* SEM I 16:
ch: (9) *Borisz* IK 1560, *Borys* OR 1501, *Borysz* RРСН 1501
- BUCZ** – od im. złoż. *Бидимир, Будислав*, por. *Бучко* Демчук 1988: 89:
ch: (1) *Bucz* OR 1501
- CHARYTON**, cerk. *Харитонъ* – por. *Харитоновичъ* ССМ, Реєстр, ТСУІ, MalCh 203. Formy pochodne również od *Захар*, może też od *Харлам(н)*:
ch: (1; 3) *Charython* OR 1501; *Char* LK 1564, *Charko* AKR 1588
- CHOMA, FOMA**, cerk. *Фома* – ССМ, Реєстр, ТСУІ, **TOMASZ, THOMAS** (łac.) MalCh 332. Forma *Tomilo* również od *Томислав*:
sz: (3) *Tomasz* CZ 1502, *Tomasz inaczey Wasyl* CZ 1542
m: (6; 1) *Choma* KP 1509; *Tomilo* LR 1565, (7) *Нота* АМК 1616, *Тота* АН 1606, *Thomas* АGS 1649
ch: (13; 3) *Choma* OR 1501, *Thoma* LK 1564; *Chomka* ІН 1544, (4) *Tomasz* KS 1645
- CHOT- \ CHOC-** – od im. złoż. typu *Хотислав, Хотимир, Доброхот*, też od *Фомію, Фом, Мефодій*, por. Чучка 2011: 351–353, ТСУІ:
m: (2) *Choc* OR 1565
ch: (1; 4) *Chocyt* OR 1501; *Chotka* LR 1565, *Chotko* LR 1565
- CHRISTOPHORUS** (łac.) – por. *Krzysztofor* MalCh 266, KNI, AP:
m: (1) *Christophorus* KWZ 1696
ch: (2) *Christophorus* AKR 1586
- CZECH** – od im. złoż. typu *Чеслав, Чедомир* Чучка 2011: 360:
ch: (4) *Czech* OR 1501
- CZOPKO** – im. *Чопко* : *чин* ‘kołek do zatykania beczki; klin’ Грін., por. *Чонеі* Чучка 2011: 361:
ch: (2) *Czopko* KP 1509
- CZORNYSZ** – im. *Чорниш* : *чорний* ‘czarny’ Чучка 2011: 362:
m: (1) *Czornisz* KP 1509
ch: (2) *Czornysz* OR 1501, *Czarnysz* ibid.
- CZYSTYK** – od im. złoż. typu *Чстибор*, por. *Чибор* Чучка 2011: 360, *Czestek* SEM I 45:
ch: (1) *Czisthik* LR 1565
- DANYŁO**, cerk. *Даниилъ* – ССМ, Реєстр, ТСУІ, **DANIEL** MalCh 206. Formy z pocz. *Дас(з)-* również od *Дарію, Дасію* lub *Далеборъ* Морощкин 1867:

- 67, z pocz. *Дан-* również od *Денис* oraz *Богданъ, Данславъ Морощкин* 1867: 68:
 sz: (1) *Daniel* PCH 1649
 m: (9; 2) *Daniło* KP 1509; *Daczko* ICH 1545, *Danko* LR 1565, (9) *Daniło* AMK 1616, *Daniel* AH 1615
 ch: (15; 5) *Danielo* AKR 1588, *Daniło* LK 1564, *Danyło* IK 1560; *Daniecz* ICH 1509, *Dacz* LR 1565, *Danko* LR 1565, (3; 1) *Daniło* AGS 1649, *Daniel* AGS 1649; *Dac* AH 1601
- DARASZ** – od im. złoż. typu *Дарослав, Даривой, Богодар*, por. *Дарко Чучка* 2011: 148
 m: (1) *Darasz* LR 1565
- DASKO** – por. *Дашко* ССМ, ТСУІ. Od im. *Дасію*, cerk. *Дасиу*, również od *Давид, Данило, Евдоким*, cerk. *Евдокимъ* lub im. złoż. *Дарохвію*:
 ch: (1) *Dasko* LR 1565
 m: (2) *Dasko* ICH 1545
- DAWYD**, cerk. *Давидъ* – ССМ, ТСУІ, **DAWID** MalCh 207:
 ch: (2) *Dawid* LR 1565
- DEMĴAN**, cerk. *Дамианъ* – ССМ, Реєстр, ТСУІ, **DAMIAN**, por. **DAMIĴAN** MalCh 205. Forma *Demko* również od *Дементій, Демид*:
 sz: (1) *Demian* CZ 1520
 m: (1; 1) *Demian* ACH 1653; *Demko* AH 1630
 ch: (5; 4) *Demĵan* RPCH 1501, *Демџан* OR 1501; *Demko* IH 1544, *Dessko* IK 1560, (1) *Damian* KCZ 1698
- DEMYD**, cerk. *Диомидъ* – Реєстр, ТСУІ, por. *Dymid* MalCh 210:
 ch: (2; 2) *Demid* AKR 1588, *Dymid* LR 1565; *Dimidecz* LR 1565, *Dimithko* LR 1565
- DENYS**, cerk. *Дионисий* – ССМ, Реєстр, ТСУІ:
 sz: (1) *Denis* CZ 1510
 m: (1) *Denis* LK 1564, (3) *Denys* AU 1637
 ch: (7) *Dynys* OR 1501, *Denis* LK 1564, (1) *Denis* AGS 1649
- DERSLAW** – od im. złoż. *Держислав*, por. *Держко Чучка* 2011: 152–153:
 sz: (1) *Derszlaw* N 1525
- DMYTRO**, cerk. *Димитрий* – por. *Димитрии, Димитръ* ССМ, Реєстр, ТСУІ, **DYMITR, DEMETRIUS** (łac.) MalCh 210. Formy z pocz. *Mit-/Myt-* również od *Микита*:
 sz: (2) *Dymitr* CZ 1511

m: (2; 1) *Dimitr* ICH 1545; *Mythen* LK 1564, (13; 1) *Dmitr* AH 1601, *Dmiter* AH 1630, *Dmitro* AMK 1677, *Demetry* ACH 1674, *Demetrius* AKR 1607; *Dmitruk* AGS 1649

ch: (7; 2) *Dymitr* CZ 1550, *Demetriusz* AKR 1588; *Mitko* IH 1544, (4) *Dimitri* AGS 1649, *Dmitr* AH 1615, *Demeter* KS 1675

DOMINIK, DOMINICUS (łac.) – MalCh 208, KNI, AP:

sz: (2) *Dominicus* RPCH 1589, (2) *Dominik* PCH 1649

DOROSZ, cerk. *Дорофеѹ – Дорофрѹ* CCM, Реєстр, ТСУІ, por. *Dorot* MalCh 209:

m: (1) *Dorosz* ICH 1545

ch: (2) *Dorosz* AKR 1588

DROB – im. *Дроб* : *дробити* ‘drobić’ Чучка 2011: 175:

m: (1) *Drobych* KP 1509

ch: (2) *Drobisz* ICH 1509, *Drobysz* OR 1501

FALALIJ, cerk. *Фалалеѹ* – por. *Фалелеу* CCM, Реєстр, ТСУІ, *Falel-ewic(z)* MalCh 214. Forma *Phalko* również od im. złoż. typu *Хвалимур, Хвалислав, Хвалибог*:

m: (1) *Phalko* LR 1565

ch: (2) *Chwaliei* RPCH 1500, *Chwalyey* OR 1501

FEDIR, cerk. *Феодорѹ – Федорѹ* CCM, Реєстр, ТСУІ. Zob. też **TEODOR**:

sz: (5; 1) *Fedor* CZ 1527; *chphyeczjyal* CZ 1515, (2) *Chwedor* AGS 1604

m: (2; 15) *Chwedor* LR 1565; *Chodecz* KP 1509, *Chwedecz* KP 1509, *Chodorzecz* KP 1509, *Choden* KP 1509, *Chwedko* ICH 1545, (12; 12) *Chwedor* AH 1601, *Chwiedory* AKR 1605, *Fedor* AK 1677, *Chwedorius* AKR 1607, *Fedorius* AH 1606, *Phedorum* (Acc.) AGS 1649; *Chwet* AKR 1604, *Chwedak* AH 1601, *Chwedko* AU 1614, *Fedko* AH 1615

ch: (20; 68) *Fedor* IH 1544, *Chwedor* CZ 1510, *Chodor* OR 1501; *Chodach* ICH 1509, *Chodecz* RPCH 1500, *Chwedyczech* OR 1501, *Phedecz* IH 1544, *Choden* RPCH 1500, *Chwedon* LR 1565, *Chodorek* ICH 1509, *Chwedko* LK 1564, *Chwiedko* AKR 1586, *Chweduk* LR 1565, (13; 5) *Fedor* AH 1601, *Chwedor* AH 1630, *Chwedorius* AH 1601; *Fedko* AH 1615, *Chwedor* AGS 1637

FELIKS – MalCh 215, KNI, AP:

sz: (7) *Felix* RPCH 1589

m: (1) *Felix* AH 1601

FIŁON, cerk. *Филонѹ* – Реєстр, ТСУІ:

ch: (1) *Hilion* AGS 1649

m: (1) *Fyło* LR 1565

FIRS, cerk. *Фирсѣ* – Peestp, TCYI:

m: (1) *Chursz* LR 1565

FLORIAN – por. *Floryjan, Tworzyjan* MalCh 217, KNI, AP:

sz: (3) *Florian* LCH 1661

FRANCISZEK – CCM, MalCh 218:

sz: (1) *Franciszek* AU 1637

m: (1) *Franciszek* LR 1565

FYLYMON, cerk. *Филимонъ* – Peestp, TCYI, por. *Filimon* MalCh. Formy *Chyl, Chilko* również od *Филей, Филип, Теофіл*:

ch: (4; 2) *Chylymon* RPCH 1501; *Chyl* LR 1565, *Chilko* LR 1565

GANIEC – od im. *Гано, Ганьо*: *Драган, Благано* Чучка 2011: 143:

m: (1) *Ganiecz* KP 1509

GASPAR – MalCh 258, KNI, AP:

sz: (1) *Gaspar* RPCH 1589

m: (1) *Gaspar* KWZ 1692

GOSKO – od im. złoż. *Гостислав*, por. *Hosko* Демчук 1988: 88:

ch: (1) *Gosko* LR 1565

GROMYKA – od im. złoż. *Громислав* Чучка 2011: 140:

ch: (1) *Gromyka* IK 1560

HAPON, cerk. *Агафонъ* – TCYI, Peestp:

m: (2) *Hapon* AH 1606

HARASYM, cerk. *Герасимъ* – por. *Герасимъ* CCM, Peestp, TCYI, *Gerasym* MalCh 224:

m: (6; 2) *Harasim* AGS 1636; *Harasko* AMK 1665

ch: (2) *Harasim* LR 1565

HAWRYŁO, cerk. *Гавриилъ* – Peestp, TCYI, **GABRIEL**, por. *Gawrzyjał* MalCh 222. Formy z pocz. *Hac-* również od *Ганон, Гарасим*, może też w związku z *Михайло*:

sz: (2) *Hawrył* CZ 1513

m: (4; 4) *Hawryło* LK 1564, *Gawrilo* KP 1509; *Hacz* LK 1564, *Haczko* LR 1565, (10; 7) *Hawrilo* AH 1630, *Hawryło* AH 1601, *Chawreło* AKR 1623, *Gabriel* AH 1630; *Hawrylko* AU 1614, *Hacko* AH 1601, *Hawrys* AH 1606

ch: (19; 13) *Hawryło* LK 1564, *Hawryło* OR 1501, *Gawrilo* IH 1544; *Hawryła* CZ 1511, *Chacz* OR 1501, *Hacz* CZ 1526, *Haczko* LK 1564, (2) *Hacko* AH 1615, *Hawrzisz* AH 1601

HIERONIM – por. *Jeronim* MalCh 251, KNI, AP:

sz: (1) *Hieronim* N 1567, (2) *Hieronim Gabriel* ACH 1653

HIŁAR, cerk. *Илариѡ* – TCYI, por. *Hilarzy, Hilary* MalCh 234:

m: (1) *Hilko* KP 1509

HLIB, cerk. *Гльбѡ* – ze stnord. *Gudleifr* ‘potomek Boga’, por. im. *Гліб* Чучка 2011: 124, TCYI. Istnieje też etymologia słowiańska imienia, por. *Gleb* MalCh 226, Wójtowicz 1986: 39–40:

sz: (1) *Hlib* KGK 1652

m: (1) *Hlibik* AU 1637

HNIEWOSZ – od *Гнівош* : im. złoż. *Гнівомир, Лютогнів* Чучка 2011: 125, CCM, **GNIEWOSZ SEM I** 76, KNI, AP:

sz: (3) *Gniewosz* CZ 1516, *Stepan* zw. *Gniewosz* CZ 1520

m: (1) *Hniwko* AKR 1623

HORDIJ, cerk. *Гордиѡ* – TCYI:

m: (1) *Hordij* ICH 1545

HRYHORIJ, HRYHOR, cerk. *Григорий* – por. *Григорей* CCM, Реєстр, TCYI, **GRZEGORZ, GREGORIUS** (łac.) MalCh 228:

sz: (2; 3) *Grzegorz* CZ 1515; *Hryćko* CZ 1520, (6) *Hrehory* AKR 1628, *Hrehorius* AGS 1604

m: (22) *Hricz* ICH 1545, *Hrin* KP 1509, *Hriniecz* KP 1509, *Hrinko* LK 1564, *Hryszko* ICH 1545, *Hrisza* IR 1565, (32; 30) *Hrehory* AH 1630, *Hryhori* ACH 1653, *Hrehor* AK 1698, *Gregorij* KWZ 1685, *Hrehorius* ACH 1652; *Hric* AU 1614, *Hryc* AH 1630, *Hrycz* AH 1601, *Hrycko* AGS 1680

ch: (1; 60) *Gregorii* AKR 1588; *Hrycz* CZ 1517, *Hricz* LK 1564, *Hriniecz* IH 1544, *Hryniecz* CZ 1522, *Hrynycz* OR 1501, *hricko* AKR 1588, *Hrinko* LK 1564, *Hriszko* IK 1560, *Chriesko* AKR 1568, *Hryń* IH 1544, (11; 7) *Hrehor* AGS 1649, *Grzegorz* KUK 1691, *Hrehorius* ACH 1678, *Gregorius* ACH 1653; *Hryc* AH 1601, *Hricko* AKR 1588

HU- – por. n. os. *Гуць* Реєстр, *Гуца* Чучка 2005: 168. Od im. złoż. typu *Гудислав* lub im. chrz. *Гупіѡ*, cerk. *Гупіѡ*:

m: (2) *Hucz* LR 1565, *Hutko* ICH 1545

HYRA – od im. *Гиря* : *гиря, гиря* ‘czupryna; nieostrzyżony człowiek’ СУМ XVI–XVII, por. *Гиря* Чучка 2011: 123–124:

ch: (1) *Hyra* LR 1565

IHNAT, HNAT, cerk. *Игнатий* – CCM, Реєстр, TCYI, **IGNACY**, por. *Inac* MalCh 237:

- sz: (1) *Ihnatko* CZ 1516
 m: (6) *Ihnat* KP 1509, *Hynath* LK 1564, (5) *Ihnat* AH 1601
 ch: (17; 1) *Ihnat* OR 1501, *Ihnath* RPCH 1500, *Ohnath* OR 1501; *Ihnatko* CZ 1513, (4) *Ihnat* AH 1615, *Ignacy* KUK 1689
- ILLJA**, cerk. *Илия* – por. *Илья* CCM, Peestp, TCYI, **ELIASZ**, **ELIAS** (łac.), por. *Elijasz* MalCh 211. Forma *Lycz* może również od im. słow. *Величко* Чучка 2011: 94:
 m: (1; 3) *Iliasz* ICH 1545; *Ilko* ICH 1540, (4; 1) *Eliasz* AGS 1637, *Iliasz* AGS 1635; *Ilko* AMK 1677
 ch: (5; 6) *Ilias* LK 1564, *Helyas* LR 1565; *Laszko* OR 1501, *Ilijaszek* IK 1560, *Lycz* IK 1560, (2) *Illia* AGS 1649, *Elias* ACH 1652
- IOW, JOW**, cerk. *Иовъ* – Peestp, TCYI, *Job* MalCh 254:
 m: (1) *Joucza* LR 1565, (2) *Jowko* AKR 1625, *Juwko* ID 1695
 ch: (3; 1) *Jow* LR 1565; *Jowiecz* LR 1565; (1) *Jowko* AKR 1625
- ISAJ**, cerk. *Исаия* – CCM, Peestp, TCYI, por. *Iza(i)jasz* MalCh 238:
 m: (3) *Schay* LK 1564, *Saj* ICH 1545, (1) *Saj* AK 1616
 ch: (2) *Szaj* IH 1544, *Saiecz* RPCH 1500
- ISAK, SAKIJ**, cerk. *Исаакии* – CCM, Peestp, TCYI, por. *Izak* MalCh 239:
 m: (7) *Sak* ICH 1545, *Schacz* LR 1565, *Saczko* KP 1509
 ch: (12) *Sak* LR 1565, *Sacz* OR 1501, *Saczko* LK 1564, (3) *Sak* AH 1615, *Sac* AGS 1649
- IWAN**, cerk. *Иоаннъ* – CCM, Peestp, TCYI, **JAN**, **IOANNES**, **IOHANNES** (łac.) MalCh 243:
 sz: (31; 8) *Iwan* U 1563, *Iwan zwany Janem* CZ 1515, *Jan zwany Damian* CZ 1528, *Jan* N 1540, *Joannes* RPCH 1589; *Iwaszko* CZ 1516, *Janko* CZ 1510, *Jasko* CZ 1526, (10) *Iwan* AKR 1628, *Johan* AGS 1604, *Jan Mikołai* AU 1636, *Joannem Nicolaum* (Acc.) AGS 1631
 m: (22; 41) *Iwan* KP 1509, *Jan* LK 1564; *Iwancza* LR 1565, *Wan* KP 1509, *Iwaniecz* KP 1509, *Waniecz* KP 1509, *Iwanko* KP 1509, *Iwasko* ICH 1545, *Iwasz* ICH 1545, *Wochno* KP 1509, *Janczuk* LR 1565, (99; 7) *Iwan* AU 1614, *Jan* AKR 1624, *Johannes* AH 1601; *Iwasko* AKR 1604, *Iwaszko* AH 1601, *Wanko* AGS 1614, *Hans* AGS 1676
 ch: (53; 119) *Iwan* LK 1564, *Ioannes* OR 1501; *Iwaniecz* RPCH 1500, *Iwaniecz* RPCH 1500, *Iwanyecz* OR 1501, *Hanyecz* OR 1501, *Ianyecz* OR 1501, *Iwanczik* LR 1565, *Januszek* AKR 1586, *Iwanko* RPCH 1500, *Iwasko* LK 1564, *Iwaszko* IH 1544, *Wochno* OR 1501, (39; 1) *Iwan* AH 1615, *Jan* ACH 1674, *Joannes* AGS 1649; *Iwaszko* AKR 1604

- JAKIW**, cerk. *Євѣстафий* – por. *Яковъ* CCM, Peestp, TCYI, **JAKUB**, **JACOBUS** (łac.) MalCh 239. Formy z pocz. *Jac-* również od *Яким*, z pocz. *Jas-* może też od *Яхим*: *Юхим*:
 sz: (5; 2) *Jakub* CZ 1533, *Jacobus* RPCH 1564; *Jaczko* CZ 1522, (1) *Jakub* R 1669;
 m: (2; 17) *Jakow* KP 1509; *Iacz* LL 1564, *Iaczko* ICH 1545, *Jaczynka* LR 1565, *Jakowecz* LL 1564, (9; 14) *Jakub* AU 1614, *Jacob* KWZ 1690; *Jacko* AH 1606, *Jaczko* AH 1601, *Jaskum* (Acc.) AGS 1649
 ch: (7; 34) *Jakow* RPCH 1501, *Jacobus* AKR 1586; *Jacz* RPCH 1501, *Iakowiecz* RPCH 1500, *Jacko* IH 1544, *Jaczko* RPCH 1501, *Jassko* OR 1501, *Kusz* LR 1565, (6; 4) *Jakob* KK 1691; *Jacko* AH 1630, *Jasko* AGS 1649
- JAKYM**, cerk. *Иоакимъ* – CCM, Peestp, TCYI, por. *Joachim* MalCh 253:
 ch: (4) *Iakim* IK 1560, *Jakym* OR 1501, (2) *Jakim* AH 1606
- JAROFEJ**, cerk. *Иерофеѣ* – por. *Ярофѣй* CCM, Peestp, TCYI. Również od *Ярема*, *Ярослав*, por. Демчук 1988: 91:
 sz: (1) *Jarosz* AGS 1619
 m: (2) *Jarosz* ICH 1545, (5) *Jarosz* AH 1601
- JAROMYR** – im. złoż. *Яромир* Чучка 2011: 370:
 sz: (1) *Jaromir* CZ 1547
- JEŁYSEJ**, cerk. *Єлуссей* – por. *Елусѣи* CCM, *Олусѣй* Peestp, TCYI, *Elizeusz* MalCh 212:
 m: (1; 1) *Olysiei* LR 1565, *Olisieiko* KP 1509
 ch: (1; 4) *Olyssyey* OR 1501; *Olyssyecz* OR 1501, *Olyssyeko* OR 1501, *Olyszko* OR 1501
- JEŁYZAR**, cerk. *Єлезаръ* – *Олизаръ* CCM, Peestp, TCYI, *Ele(j)azar* MalCh 211:
 m: (1) *Olizar* KP 1509
 ch: (2) *Olyzar* OR 1501, *Olizar* IK 1560
- JEMILIAN**, cerk. *Ємилианъ* – TCYI, **EMILIAN** KNI:
 m: (1) *Omelyen* LR 1565
 ch: (1) *Emilian* KCZ 1698
- JERMOŁAJ**, **JARMOŁAJ**, cerk. *Єрмолай* – por. *Ярмола* CCM, Peestp, TCYI, **HERMOLAUS** (łac.), *Jermoła* MalCh 250:
 m: (2) *Jarmol* KP 1509, (1; 4) *Hermolaus* ACH 1674; *Jarmol* AH 1630, *Jermol* AKR 1624, *Jarmosz* AGS 1642
 ch: (14) *Jarmol* IH 1544, *Jarmoła* LR 1565, *Iarmosz* IK 1560, (1) *Jarmol* AGS 1649

JEWTYCHIJ, cerk. *Євтихий* – por. *Олтыхъ* CCM, Peęstr, TCYI, *Joltuch* MalCh 255:

sz: (1) *Ioltuch* AGS 1649

m: (1) *Joltuch* LL 1564

ch: (1) *Joltuch* LR 1565

JOSYP, JOSYF, cerk. *Иосифъ* – por. *Иосиф* CCM, Peęstr, TCYI, **JÓZEF, IOSEPH** (łac.), por. *Ožep, Jozef* MalCh 300:

sz: (1) *Jozeph* RPCH 1589, (1) *Jozeph* KGK 1652

m: (5) *Josko* LK 1564, (4) *Joseph* AH 1615

ch: (1; 16) *Joseph* AKR 1588; *Iosko* OR 1501, (2; 1) *Jozef* KUK 1691; *Iosko* AGS 1649

JUCHYM, JEFYM, cerk. *Євфимий* – por. *Юхно* CCM, Peęstr, TCYI, **JOACHYM** MalCh 253. Forma *Juchno* również od *Йосун, Юпий, Juszko* od *Йосун*:

sz: (2) *Juchno* CZ 1526, *Juszko* CZ 1510

m: (1) *jolchym* LL 1564, (5; 2) *Jachim* AH 1606, *Jochim* ACH 1684, *Juchim* AGS 1636, *Joachim* AKR 1618; *Jusko* AGS 1636, *Hyma* AU 1638

ch: (6; 3) *Jachim* LR 1565, *Jolchim* LR 1565; *Jochimiecz* LR 1565, *Iuszko* OR 1501, *Jusko* LR 1565

JURIJ, cerk. *Георгий* – CCM, Peęstr, TCYI, **JERZY, GEORGIUS** (łac.) MalCh 251:

sz: (4) *Jerzy* CZ 1510, *Jerzy zwany Juszko Jaślikowski* CZ 1510, (6) *Jerzy* R 1669, *Georgii* AH 1601

m: (4) *Iurko* KP 1509, (3; 1) *Jerzy* ACH 1652, *Georgios* AKR 1623; *Jurko* AH 1601

ch: (10) *Iurko* LK 1564, *Iurek* OR 1501

KALENYK, cerk. *Каллиникъ* – CCM, TCYI, Peęstr, por. *Kalinik* MalCh 257. Formy z pocz. *Kal-*, *Kał-* również od im. złoż. *Kalіслав*:

m: (1) *Kalenik* KP 1509

ch: (1) *Kalyennyk* OR 1501

KALISZ, cerk. *Каллистратъ* – por. *Калістрат* TCYI, Peęstr, Демчук 1988: 74–75. Możliwe pochodzenie od *Kalіst*, cerk. *Калистъ*, por. (*Kalikst*) MalCh 257 oraz od im. złoż. *Kalіслав* lub *Калигоръ, Калиманъ* Морошкин 1867: 97:

sz: (1) *Kalisz* CZ 1515

ch: (6) *Kalysz* RPCH 1501

KARP, cerk. *Карпъ* – CCM, Peestp, TCYI, MalCh 258:

m: (1; 1) *Karp* KP 1509, *Karpiszka* LR 1564, (1) *Karp* AGS 1636

ch: (4) *Karp* OR 1501, (1) *Karp* AH 1606

KASJAN, cerk. *Кассианъ* – Peestp, TCYI, por. *Kasyjan* MalCh 259:

m: (1) *Kaszyan* LR 1565

KAZIMIERZ – por. *Kazi-* SEM I 104, KNI, AP:

ch: (2) *Kazar* LR 1565, *Kazarko* LR 1565, (2) *Kazimierz* KUK 1691

KINDRAT, cerk. *Кондратъ* – por. *Кондратъ* CCM, Peestp, TCYI, **KONRAD** MalCh 261, zob. też **KONON**:

m: (4) *Kondrat* KP 1509, (4) *Conrad* AGS 1636

ch: (3) *Kundrath* OR 1501, *Kondrat* CZ 1515

KŁYM, KŁYMENT, cerk. *Климентъ* – Peestp, TCYI, **KLEMENS, CLEMENS** (łac.) MalCh 259:

sz: (1) *Klimet* (Instr.) RŁ 1583, (1) *Klim* AGK 1684;

m: (3) *Klima* KP 1509, *Klymko* KP 1509, (1; 1) *Clementem* (Acc.) AGS 1636; *Klimko* AGS 1636

ch: (1; 5) *Klym* LR 1565; *Слута* OR 1501, *Klymas* LR 1565, *Klymko* LK 1564

KOCHAN – im. słow. *Кохан*: *кохати* 'kochać' Чучка 2011 : 207:

m: (1) *Kochan* ICH 1545

KONON, cerk. *Кононъ* – CCM, Peestp, TCYI, MalCh 261. Formy pochodne również od *Кондрат*, może też w związku z *Никон*, *Якун*:

m: (1) *Kunach* LR 1565, (4) *Konach* AMK 1616, *Kunach* AU 1614

ch: (2; 3) *Konon* LR 1565; *Kunach* LR 1565, *Kuniecz* LK 1564, (1) *Konach* AGS 1649

KORNIJ, cerk. *Корнилий* – TCYI, Peestp:

sz: (1) *Kornilo* CZ 1515

m: (1) *Kornilo* LR 1565, (1) *Kornilo* AKR 1625

ch: (1) *Kornillo* AH 1630

KOSTJANTYN, cerk. *Константиинъ* – CCM, Peestp, TCYI, **KONSTANTY, CONSTANTINUS** (łac.), por. *Konstantyn* MalCh 264:

sz: (1; 1) *Konstanty* CZ 1520; *Kostyk* CZ 1525, (2) *Konstanty* R 1669

m: (1) *Kostyan* LR 1565, (3; 3) *Konstanty* ACH 1684, *Constantinum* (Acc.) AGS 1620; *Kościuk* AH 1601, *Kostiuk* AH 1606

ch: (3) *Kosczyuk* LR 1565, *Kosthuk* IR 1565, (1) *Constantinus* ACH 1678

KRYSTIAN – KNI, AP:

sz: (1) *Krystian* CZ 1504

- KUC** – im. *Куц*: *куций* ‘krótki, niskiego wzrostu’, możliwe też od *Микула*, *Миколай* lub *Купріян*, cerk. *Киприанъ*, por. *Куц*, *Куцин*, *Куцко* Чучка 2011: 212–213:
 m: (3) *Kucz* LR 1565
 ch: (14) *Kucz* LR 1565
- KURIAN**, cerk. *Кирианъ* – por. *Кириянь* Реєстр, *Кириан*, *Кир’ян* ТСУІ. Forma pochodna również od *Кир*, *Кирик*, *Кирило* ТСУІ:
 m: (1) *Kuryan* LR 1565
 ch: (1) *Kurczko* CZ 1532
- KUŹMA**, cerk. *Косма* – ССМ, Реєстр, ТСУІ, por. *Коźма* MalCh 265:
 m: (8) *Kuzma* KP 1509, (1) *Kuzma* AH 1606
 ch: (18) *Kuzma* OR 1501
- KYRYŁO**, cerk. *Кирилъ* – ССМ, Реєстр, ТСУІ, por. *Сурыл* MalCh 204:
 sz: (1) *Kuryło* CH 1519
 m: (1; 1) *Kuryło* LK 1564; *Czurilko* LR 1565
 ch: (5) *Suryło* OR 1501, *Kuryło* OR 1501
- LUDZIK-** – od im. z pocz. *Люд-* typu *Людивой*, *Людитил*, *Людслав* Чучка 2011: 224:
 ch: (2) *Ludzik* LR 1565
- ŁASKO** – od im. złoż. *Ласлав*, *Ладислав* Демчук 1988: 89, również od *Євласіі*, *Євламніі* ТСУІ:
 ch: (1) *Łasko* IK 1560
- ŁAWRENTIJ, ŁAWRIN**, cerk. *Лаврентий* – *Лаврентеи* ССМ, Реєстр, ТСУІ, **WAWRZYNIEC, LAURENTIUS** (łac.) MalCh 339, **LAURENTY** KNI. Formy *Lawrisz*, *Wawrosz* również od *Лавро*, *Лавр*:
 sz: (2) *Wawrzyniec* R 1672, *Laurentium* (Acc.) AGS 1609
 m: (1; 3) *Lawrin* LR 1565; *Lawrisz* LL 1564, (8; 1) *Laurentiy* AKR 1623, *Lawryn* AGS 1636, *Wawrzyniec* AH 1630; *Wawrzik* AH 1601
 ch: (1; 6) *Lawrin* LR 1565, *Lawriniecz* LR 1565, *Lawrysz* OR 1501, (5; 1) *Ławryn* ACH 1653, *Laurenty* KGCH 1659, *Wawrziniec* AH 1630; *Wawrosz* AGS 1649
- ŁEON**, cerk. *Леонтъ* – Реєстр, ТСУІ, **LEON**, por. *Leo*, *Leon* MalCh 269. Formy z pocz. *L(i)en-/Lin-* również od *Олександр*, *Олексій*, *Павлен*, por. *Лень* Остап 2002: 110, formy z pocz. *Lew-* również od *Леонтіі*, zob. **ŁEW**:
 m: (2; 4) *Lewon* LR 1565; *Lien* KP 1509, *Len* LK 1564, *Liniecz* KP 1509, (2) *Leonem* (Acc.) AGS 1636

- ch: (4; 5) *Lewon* RPCH 1501; *Lyen* OR 1501, *Lewonyczcz* OR 1501, *Lenczyk* CZ 1513
- ŁEW**, cerk. *Левъ* – CCM, Реєстр, ТСУІ. Forma podstawowa oraz formy pochodne również od *Леон*, *Леонтіу*:
sz: (1) *Lew* CZ 1512
m: (2) *Lewko* ICH 1545, (11) *Lewko* AH 1601
ch: (1) *Lewko* LK 1564, (2) *Lewko* AH 1615
- ŁUKA**, cerk. *Лука* – CCM, Реєстр, ТСУІ, **ŁUKASZ**, **LUCA** (łac.) MalCh 273. Formy z pocz. *Łucz-* również od im. złoż. *Łучславъ* Морощкин 1867: 113:
sz: (2) *Luca* AKR 1605
m: (4; 2) *Luka* KP 1509, *Lucas* LL 1564; *Luczka* IR 1565, *Łuczko* KP 1509, (13; 1) *Luca* AU 1635, *Lukasz* AU 1614, *Lucas* AU 1614; *Lukaszko* AMK 1616
ch: (8; 12) *Luka* RPCH 1501, *Lukas* LK 1564; *Lucz* LR 15065, *Luczka* IH 1544, *Łuczko* CZ 1532, (2; 1) *Luca* AGS 1649; *Łuc* AS 1688
- ŁUKIJAN**, **ŁUKJAN**, cerk. *Лукианъ* – CCM, Реєстр, ТСУІ, por. *Łucyjan* MalCh 272:
ch: (9) *Lukian* RPCH 1500, *Lukyjan* OR 1501, (1) *Lukian* AGS 1649
- MAKAR**, cerk. *Макаріу* – CCM, Реєстр, ТСУІ:
m: (2; 1) *Makar* ICH 1545, *Makary* ICH 1545; *Makarecz* LL 1564
ch: (4) *Makar* IH 1544
- MAKSYM**, cerk. *Максимъ* – Реєстр, ТСУІ, MalCh 277. Formy z pocz. *Mach-*, *Masz-* też od innych imion na *Ma-*, por. MalCh 274, 276, 278:
m: (4; 3) *Maksim* KP 1509, *Maszko* LR 1565, *Masczyuk* LR 1565, *Maszyuk* LR 1565, (3; 1) *Maksim* AH 1615; *Masko* AU 1614
ch: (7; 4) *Maksim* RPCH 1500, *Maksym* OR 1501; *Machniczko* LR 1565, *Mass* OR 1501, *Massyutha* OR 1501, (4) *Maksim* AGS 1649
- MAŁ-** – od im. złoż. typu *Маломир*, *Малодобр* lub od im. chrz. *Малахія*, por. CCM, Демчук 1988: 59, 76, 77, Реєстр, por. *Mało-* SEM I 156:
m: (2) *Malina* KP 1509, *Malyna* KP 1509, (1) *Malina* AKR 1624
ch: (9) *Maliska* LR 1565, *Malyna* RPCH 1501, *Malysz* OR 1501, *Malisz* LR 1565, *Małosch* LR 1565, *Malecz* CZ 1511, *Małosz* IR 1565, (1) *Malina* AKR 1624
- MAŁACHIJA**, **MAŁAFIJ**, cerk. *Малахія* – ТСУІ:
ch: (1) *Malachii* KCZ 1698

- MAN-** – od im. złoż. *Маниславъ Морошкин* 1867: 118, również od im. *Мануїло, Мануїл, cerk. Мануиль* TCUI:
 m: (4) *Man* KP 1509
 ch: (10) *Man* OR 1501, *Maniecz* IH 1544, *Manycz* OR 1501, *Manko* LR 1565
- MARCJAN** – *Marcyjan* MalCh 280, KNI, AP:
 sz: (1) *Marciana* (Acc.) AGS 1637
- MARKO**, cerk. *Маркъ* – CCM, Peestp, TCUI, por. **MAREK, MARCUS** (łac.) MalCh 280:
 m: (4) *Marko* ICH 1545, (5) *Marko* AGS 1636, *Marcus* AH 1615
 ch: (8) *Marko* LK 1564, (1) *Marko* AGS 1649
- MARTYN**, cerk. *Мартинъ* – CCM, Peestp, TCUI, **MARCIN, MARTINUS** (łac.) MalCh 279:
 sz: (1) *Marcin* CZ 1544, (1) *Martinum* (Acc.) AGS 1678
 m: (2) *Marthin* LR 1565, *Marczin* LL 1564, (20) *Martyn* AU 1614, *Martin* AH 1601, *Martinus* AH 1606
 ch: (23; 1) *Marthyn* OR 1501, *Martin* IH 1544, *Marthinus* AKR 1588; *Marthisz* LR 1565, (8) *Martin* AGS 1649, *Martyn* AH 1606
- MATEUSZ** – MalCh 274:
 m: (1) *Mateusz* KSZ 1655
- MATWIJ**, cerk. *Матвѳей* – CCM, Peestp, TCUI, **MACIEJ, MATHIAS** (łac.) MalCh 274, zob. **MATEUSZ**:
 sz: (4) *Maciej* CZ 1526, *Mathias* AKR 1588, (1) *Mathias* AGS 1604
 m: (7; 7) *Mathwiewy* LR 1565; *Maczko* KP 1509, (11; 3) *Mathwiewy* AKR 1625, *Mathias* AGS 1636; *Macko* AH 1606, *Maczko* AKR 1604
 ch: (10; 23) *Mathey* OR 1501, *Mathwiewy* IH 1544, *Matwi* IK 1560, *Mathias* AKR 1588; *Macz* OR 1501, *Maczko* LK 1564, *Maczina* LR 1565, *Macyna* OR 1501, *Maczyna* OR 1501, (10; 2) *Maciej* KUK 1689, *Matias* AH 1606; *Macko* AGS 1649, *Mathysz* AU 1635
- MELETIJ**, cerk. *Мелетий* – por. *Мелешко* CCM, Peestp, TCUI, *Melenty(j)* // *Mielenty(j)* MalCh 283:
 m: (1) *Mielesko* LL 1564
 ch: (1) *Mielesko* LR 1565
- MOJSEJ, MUSIJ**, cerk. *Моисей* – por. *Маско, Мошкевичъ* CCM, Peestp, TCUI, *Mojżesz* MalCh 293:
 m: (1) *Mosko* LK 1564
 ch: (2) *Mosko* LK 1564, *Muszyeyko* LR 1565

MYCHAJŁO, cerk. *Михаилъ* – CCM, Реєстр, ТСУІ, **MICHAŁ, MICHAEL** (łac.) MalCh 284. Formy z pocz. *Mys-, Mis-* również od *Мусаїл*, cerk. *Мусаилъ*, z pocz. *Chac(z)-* może też od *Харитон*:

sz: (1) *Michał* CZ 1547, (3) *Michaell* AGS 1678, *Michał* AKR 1628

m: (1; 5) *Michał* LR 1565; *Mysziecz* LR 1565, *Misko* ICH 1545, (4; 3) *Michell* AKR 1604; *Misko* AH 1601

ch: (36) *Chacz* LK 1564, *Chaniecz* IH 1544, *Myssyecz* OR 1501, *Miska* LR 1565, *Mychalko* LK 1564, *Mysko* LK 1564, *Myszko* IK 1560, *Mychno* IK 1572, (6) *Michal* KUK 1689, *Michell* AKR 1604, *Michael* KWZ 1699

МЫКОЛА, МЫКОЛАЈ, cerk. *Никола, Николау* – *Миколаи* CCM, Реєстр, ТСУІ, **MIKOŁAJ, NICOLAUS** (łac.) MalCh 285. Formy z pocz. *Mi(e)c(z)-* również od *Дмитро*:

sz: (14) *Mikolai* IK 1560, *Mikołaj Dymitr* CZ 1546, (11) *Mikołai* PCH 1649

m: (2; 4) *Mikołaj* ICH 1545; *Miecz* KP 1509, *Miczko* LR 1565, *Mykołajko* LR 1565, (33) *Mikolaj* AGS 1635, *Nicolaus* AGS 1625

ch: (10; 14) *Mikolay* LK 1564, *Nicolaus* AKR 1586, *Miklas* LR 1565; *Mycz* IH 1544, *Myeczko* OR 1501, *Miczko* LR 1565, (10; 1) *Mikolaj* AKR 1624, *Nicolaus* AH 1615; *Mic* AGS 1649

МЫКЫТА, cerk. *Нукыта* – CCM, Реєстр, ТСУІ, *Mikita* MalCh 285:

m: (2; 1) *Mikita* KP 1509; *Mikiczenie* LK 1564, (1) *Mikita* AS 1699

ch: (8; 1) *Mykytha* OR 1501; *Mykytka* OR 1501

MYL- – od im. złoż. typu *Братомил, Добромил, Милостриуї*, por. im. z pocz. *Мил- Чучка* 2011: 234–239. Forma *Mylian* też od *Емilian, Омелян*:

ch: (1) *Mylian* LK 1564, *Mylko* LR 1565

МYN- – od im. złoż. *Миладин, Милан*, por. *Минко, Минець, Миньо Чучка* 2011: 239 lub od im. *Мина* ТСУІ, por. CCM, Реєстр:

m: (1) *Min* ACH 1684

ch: (4) *Mynyecz* OR 1501, *Mynka* OR 1501, *Mynko* LR 1565

MYRON, cerk. *Миронъ* – Реєстр, ТСУІ, **MIRON** MalCh 292:

m: (1) *Miron* AKR 1624

MYROŚLAW – Чучка 2011: 241, Реєстр, ТСУІ, **MIROŚLAW**, por. **MIRO-SEM I** 166:

m: (1) *Myrko* AU 1614

ch: (1; 1) *Miroslaus* AKR 1586; *Myerecz* LR 1565

NAUM, cerk. *Наумъ* – Реєстр, ТСУІ:

m: (1) *Naum* LR 1565

ch: (4; 4) *Naum* OR 1501; *Naumiecz* LR 1565

NAZAR, cerk. *Назаруї* – Реєстр, ТСУІ, MalCh 294:

m: (1) *Nazar* AGS 1636

ch: (1; 2) *Nazar* LR 1565; *Nazarecz* LR 1565, *Nazarko* LR 1565

NELIP – od im. słow. *Неліп*, *Неліпець*, *Неліпко*: не ‘nie’ + лѣн- ‘ładny’, por.

Чучка 2011: 258, **NIELEP(A)** SEM I 182:

m: (2; 1) *Nielep* KP 1509; *Nilepiecz* KP 1509

ch: (3; 2) *Nyelyep* OR 1501; *Nyelyepycz* OR 1501

NIEMIERZ – SEM I 184:

m: (1) *Nyemyerz* ICH 1545

NERON, cerk. *Неронъ*, możliwe też wsł. przekształcenie im. *Мирон* RymNP II 144:

m: (1) *Neron* LR 1565, (1) *Neron* AS 1688

NESTOR, cerk. *Несторъ* – *Нестюръ* CCM, Реєстр, ТСУІ, *Nieścior*, *Nestor* MalCh 294:

ch: (9) *Nyestor* OR 1501, *Nestor* LR 1565

NOSTKO – może w związku z im. słow. *Носко* Чучка 2011: 266 lub też im.

ERNEST KNI:

ch: (1) *Nosthko* LR 1565

NYKON, cerk. *Никонъ* – *Никонъ* CCM, Реєстр, ТСУІ, *Nikon* MalCh 295:

m: (1) *Nikon* KP 1509, (1) *Nikon* AH 1630

ch: (5) *Nikon* RPCH 1500

NYKYFOR, **NYCZYPIR**, cerk. *Никифоръ* – CCM, Реєстр, ТСУІ:

m: (4; 2) *Niczypor* LR 1565, *Miczypor* KP 1509; *Nycz* ICH 1545

ch: (3; 1) *Muczypor* OR 1501, *Nuczypor* IH 1544; *Nycz* OR 1501

OCHRIM, cerk. *Єфремъ* – CCM, Реєстр, ТСУІ, *Ochrym* MalCh 296:

m: (1) *Ochrim* ICH 1545, (2; 1) *Ochrim* AGS 1636, *Ochrym* AU 1614;

Ochrimik AKR 1604

ch: (3) *Ochrim* ICH 1540, *Ochrem* IK 1560

OŁEFIR, cerk. *Єлевферуї* – por. *Олефѣрко* CCM, Реєстр, ТСУІ, *Olefir* MalCh 298:

m: (1; 2) *Olychwir* LR 1565; *Olifierko* KP 1509, (1) *Oliphir* AH 1630

ch: (6; 1) *Olichwier* IK 1560, *Olychwuyer* OR 1501; *Chfirko* CZ 1519, (1)

Olichwier AH 1630

OŁEKSANDR, cerk. *Александръ* – por. *Олександро* CCM, ТСУІ, **ALEKSANDER** MalCh 179. Formy *Olechno*, *Oles(z)ko* również od *Олексіі*, *Олекса*, formy z porcz. *Les(z)-* od *Олексіі*, *Єлисей*, *Лео*, forma *Sachno* również od *Софон*, *Софоніу*, cerk. *Софонія*:

- sz: (4) *Olechno* CZ 1504, (3) *Aleksander* KGK 1652
- m: (5) *Sachno* LK 1564, *Sanka* LR 1565, *Olesko* LK 1564, *Oliszko* KP 1509, (5; 7) *Aleksander* AMK 1698; *Lesko* AGS 1635, *Olesko* AKR 1607, *Oleszko* AGS 1649
- ch: (18) *Saniecz* LK 1564, *Sanyecz* OR 1501, *Saniuk* LR 1565, *Sannik* LR 1565, *Szanczik* LR 1565, *Olesko* LK 1564, *Oleszko* IH 1544, *Olyszko* RPCH 1501, *Lisko* LR 1565, *Olechno* LR 1565, (1; 2) *Aleksander* KS 1646; *Lesko* ACH 1653, *Oleszko* KGCH 1659
- OŁEKSIJ, OŁEKSA**, cerk. *Алексеѣ* – CCM, Peestp, TCYI, **ALEKSY, ALEXIUS** (łac.), por. *Aleksy* MalCh 181. Formy z pocz. *Lec(z)*- również od *Леонтиѣ*, *Глеб*:
- m: (4; 1) *Oleksa* LR 1565, *Oliksa* KP 1509; *Lecz* LR 1565, (4) *Oleksiej* AGS 1635, *Oleksa* AH 1601, *Aleksy* AKR 1605
- ch: (6; 11) *Aleksiy* AKR 1588, *Olexyi* IK 1560, *Oleksa* OR 1501, *Aleksius* AKR 1586; *Lyecz* OR 1501, *Leczko* LR 1565
- OMELJAN**, cerk. *Ємилианъ* – CCM, Peestp, TCYI, por. *Om(i)elijan* MalCh 299:
- m: (2) *Mylian* LK 1564, *Milian* ICH 1545
- ch: (4; 1) *Omelyan* LR 1565; *Mylian* LK 1564
- ONUPRIJ, ONUFRIJ, ONOPRIJ**, cerk. *Онупрѣиѣ* – por. *Onosko* Peestp, TCYI, *Ono-fry(j)* MalCh 299:
- m: (3) *Onoszko* KP 1509, *Onusko* LL 1564
- ch: (1; 7) *Onufry* CZ 1513; *Onoszko* RPCH 1500, *Onusko* LR 1565
- ONYSIJ**, cerk. *Онисиѣ* – Peestp, TCYI, por. *Onys(z)uj* MalCh 299:
- m: (13) *Onisko* ICH 1545, *Nysziczko* LR 1564
- ch: (1; 9) *Onyssy* OR 1501; *Onisko* LK 1564, *Onysieiko* LR 1565, (1) *Onisko* AH 1601
- OSTAP, JEWSTAFIJ, JEWSTACHIJ**, cerk. *Євѣстафиѣ* – por. *Ostanko* CCM, Peestp, TCYI, **AWSTACH, (EUSTACHY)** MalCh 190:
- sz: (2; 2) *Eustachy* CZ 1547, *Eustachy (Ostasz)* zwany *Stanisławem Wereszczyński* CZ 1550; *Ostasz* CZ 1526
- m: (4) *Ostapko* ICH 1545, *Ostasz* ICH 1545, (2) *Ostafii* AMK 1698, *Ostap* AH 1606
- ch: (2; 10) *Ostaphiey* AKR 1586, *Eustachii* AKR 1586; *Ostapko* LK 1564, *Ostasz* LR 1565, (1) *Ostapko* AH 1601

OWERKIJ, cerk. *Аверкий* – Реєстр, ТСУІ:

ch: (1) *Owerko* LR 1565

PANAS, ATANASIJ, AFANASIJ, cerk. *Афанасий* – por. *Панась* ССМ, Реєстр, ТСУІ, **ATHANASIUS** (łac.), *Ofanasyj* MalCh 297:

sz: (1) *Athanasium* (Acc.) AGS 1624

m: (5; 5) *Panasz* ICH 1545; *Panaska* LL 1564, *Panko* LR 1565, (5) *Panas* AMK 1616

ch: (11; 7) *Panas* LK 1564; *Panyecz* OR 1501, *Panko* LR 1565, (1) *Panas* ACH 1653

PARFENIJ, PARCHOM, cerk. *Парфений* – Реєстр, ТСУІ, por. *Parchomi(j)* MalCh 303:

m: (1) *Parchom* LR 1565

ch: (1) *Parchon* LR 1565, (1) *Parchom* AGS 1649

PAWŁO, cerk. *Павелъ* – por. *Павелъ, Пашко* ССМ, Реєстр, ТСУІ, **PAWEŁ, PAULUS** (łac.) MalCh 303. Formy pochodne z pocz. *Pas(z)*- również od *Пахом, Пафнутій* oraz im. złoż. *Пакославъ* Морощкин 1867: 174, formy z pocz. *Pac(z)*- także od *Пахом*, cerk. *Пахомий, Пантелеймон*, cerk. *Пантелеимонъ, Ипатій*, cerk. *Ипатий*:

sz: (6) *Paul* RPCH 1589, *Paweł* U 1558, (2) *Paulus* KGK 1652

m: (2; 16) *Paweł* LR 1565; *Pacz* LL 1564, *Pasko* ICH 1545, *Paszko* ICH 1545, *Pacula* KP 1509, *Pasiuta* KP 1509, (22; 2) *Paweł* AU 1614, *Paulus* AH 1601; *Pasko* AH 1601, *Pawełek* AH 1601

ch: (26) *Paszek* OR 1501, *Pawlik* LK 1564, *Paszko* IH 1544, *Pasko* LK 1564, *Paczko* LR 1565, (8) *Paweł* AH 1601, *Paulus* AGS

PETRO, cerk. *Петръ* – ССМ, Реєстр, ТСУІ, **PIOTR, PETRUS** (łac.) – MalCh 306:

sz: (3) *Piotr* CZ 1525, (1) *Petr Teodor* ACH 1694

m: (1; 4) *Piotr* LR 1565; *Pethrasz* LL 1564, *Petryła* LR 1565, (16) *Petro* AGS 1636, *Petr* ACZ 1689, *Piotr* AU 1636, *Petrus* AH 1615

ch: (5; 3) *Petro* LK 1565, *Pjotr* OR 1501, *Petrus* AKR 1586; *Petrasz* LR 1565, (9) *Petro* ACH 1678, *Petrum* (Acc.) AGS 1649

PROKIP, cerk. *Проконій* – por. *Проконъ* ССМ, Реєстр, ТСУІ, **PROKOP** MalCh 313. Formy z pocz. *Pron-* również od *Софрон, Супрун*:

sz: (1) *Prokop* PCH 1649

m: (6; 8) *Prokop* ICH 1545; *Proniecz* ICH 1545, *Proczko* KP 1509, *Proń* LK 1564, *Pronczyk* LR 1565, (3; 2) *Prokop* ACH 1674; *Procz* AU 1614

- ch: (7; 13) *Procop* LK 1564; *Procz* LR 1565, *Proniecz* IH 1544, *Proczko* RPCH 1500, *Pronyecz* OR 1501, *Pronko* CZ 1511, *Proń* AKR 1588, (2; 1) *Procop* AH 1606; *Pron* AH 1606
- PROTASIJ**, cerk. *Протасиѣ* – Реєстр, ТСУІ, por. *Protazy* MalCh 314:
ch: (1) *Protasi* AKR 1588
- PYŁYP**, cerk. *Филиппъ* – por. *Филиппъ* CCM, Реєстр, ТСУІ, **FILIP**, **PHILIPPUS** (łac.) MalCh 216:
m: (5) *Pilip* KP 1509, (4) *Philip* AGS 1635, *Pilip* AH 1601
ch: (5) *Pylyp* LK 1564
- RADYSŁAW** – Чучка 2011: 295, Реєстр, ТСУІ, por. *Rado-* SEM I 247. Formy pochodne również od im. złoż. typu *Радомир*, *Радогост*, *Радосин*, *Домарад* oraz im. chrz. *Радивон*, *Родион*, cerk. *Родионъ*:
m: (2) *Rad* KP 1509, *Radko* LK 1564; (1) *Radislaus* ACH 1674
ch: (10) *Radziecz* RPCH 1501, *radyecz* OR 1501, *Radko* IH 1544
- RAHOZA** – *рогоза* ‘gat. rośliny’ Демчук 1988: 129:
m: (1) *Rahoza* KP 1509
ch: (1) *Rahoza* OR 1501
- ROMAN**, cerk. *Романъ* – Реєстр, ТСУІ, **ROMAN** MalCh 318:
m: (2) *Roman* LK 1564, (8; 1) *Roman* AH 1630; *Romaniuk* AU 1614
ch: (9) *Roman* LK 1564, (4) *Roman* AH 1606
- ROSZKO** – od im. яłoż. *Ростислав* Демчук 1988: 80, Реєстр, ТСУІ, por. *Rości-* SEM I 253:
ch: (1) *Roszko* OR 1501
- SALYWON**, cerk. *Сильванъ* – por. *Селивонъ* CCM, Реєстр, ТСУІ:
m: (1) *Sieliwon* KP 1509
ch: (8) *Sieliwon* IH 1544, *Syelywon* OR 1501
- SAMIJŁO**, cerk. *Самуилъ* – *Самоилъ* CCM, Реєстр, ТСУІ, **SAMUEL** MalCh 321:
sz: (2) *Samuel* PCH 1649
m: (1) *Samoyło* LR 1565, (1) *Samuyło* AKR 1604
- SAMSON**, cerk. *Самсонъ* – CCM, Реєстр, ТСУІ, **SAMSON** MalCh 320:
ch: (3) *Samson* OR 1501
- SASONIJ**, cerk. *Сасоний* – Реєстр, ТСУІ:
ch: (2) *Sasiecz* LK 1564, *Sesko* LR 1565
- SAWA**, cerk. *Савва* – CCM, Реєстр, ТСУІ, MalCh 321. Formy pochodne również od *Савел*, *Савелій*, cerk. *Савель*:

- m: (5) *Sawka* ICH 1540, (3; 5) *Sawa* AKR 1625; *Sawka* AH 1601, *Sawczuk* AK 1699
- ch: (6) *Sawka* LK 1564, *Sawosz* LR 1565, (1) *Sawka* AH 1630
- SEMEN**, cerk. *Симеонъ* – CCM, Peestr, TCYI. Formy z pocz. *Sem-* również od *Семирадъ* Морошкин 1867: 176, formy z pocz. *Sen-* także od *Авксентій*, cerk. *Авксентий*, *Арсен*, cerk. *Арсений*, *Ксенофонт*, cerk. *Ксенефонтъ*, *Олександр*:
- sz: (1; 2) *Siemion* U 1563; *Senko* CZ 1519
- m: (19) *Seniecz* ICH 1545, *Sienko* KP 1509, *Syenko* LK 1564, (21; 13) *Semen* AGS 1649, *Siemion* AU 1614, *Siemianus* KWZ 1690; *Semko* AU 1614, *Siemko* AKR 1625, *Szemko* AU 1637, *Sienko* AU 1614
- ch: (39) *Sienko* RPOCH 1500, *Syenko* LK 1564, *Szyenko* IH 1544, (5; 4) *Semen* AH 1615, *Simeon* ACH 1678; *Senko* AGS 1649, *Siemko* AH 1630, *Sienko* AGS 1649
- SERHIJ**, cerk. *Сергий* – Peestr, TCYI:
- m: (1) *Serheiko* KP 1509
- ch: (2; 1) *Serhei* LK 1564; *Serheyko* OR 1501
- SEWASTJAN**, cerk. *Севастианъ* – Peestr, TCYI, **SEBASTIAN**, **SEBASTIANUS** (łac.) MalCh 321:
- sz: (1) *Sebastian* UCH 1558, (1) *Sebastian* AH 1606
- m: (7) *Sebastian* AKR 1623, *Sebastian* AH 1601, *Sebastianus* AH 1601, *Sebastianus* AH 1601
- ch: (1) *Sebastian* LK 1564, (1) *Sobestyan* KS 1675
- SICZKO** – im. *Січко*: *сікти* ‘siec’, por. *Січко*, *Сечко*, bułg. *Сечко* : *сечко* ‘ludowa nazwa lutego’ *Чучка* 2011: 321:
- ch: (1) *Szyeczko* LR 1565
- SIRKO** – im. złoż. *Сірослав* *Чучка* 2011: 321:
- m: (2) *Sierko* AH 1606
- ch: (1) *Sirko* AH 1615
- SOFRON**, **SUPRUN**, cerk. *Софроний* – Peestr, TCYI, **SOPHRONIUS** (łac.), por. *Sopron* MalCh 323:
- sz: (1) *Sepronius* AH 1601
- m: (1) *Supron* KP 1509, (2; 2) *Supron* AH 1601; *Sophroniec* AGS 1635
- ch: (9) *Supron* IH 1544
- STANISŁAW** – CCM, *Демчук* 1988: 38, 63, Peestr, TCYI, **STANISŁAW** MalCh 323. Formy pochodne z pocz. *Stan-*, *Stak-* również od im. złoż.

- Станимир, Добростан, formy z pocz. Stas(z)- także od Анастасиї, cerk. Анастасиї, Остан, cerk. Євфстафий, Стахиї, cerk. Стахиї:*
sz: (8; 1) *Stanisław* CZ 1502; *Stanko* CZ 1516; (6) *Stanisław* AGS 1637, *Stanislaum* (Acc.) AGS 1609
m: (6) *Stanisław* LR 1565, (7) *Stanisław* AS 1688, *Stanislaus* KWZ 1696
ch: (5; 7) *Stanisław* LK 1564; *Stanyecz* OR 1501, *Stanczenie* IK 1564, *Stanko* CZ 1504, *Stakosz* LK 1564, *Stasz* LR 1565, *Staszyuk* LR 1565, (6) *Stanisław* AH 1615
- СТЕПАН, STEFAN**, cerk. *Стефанъ* – ССМ, Реєстр, ТСУІ, **STEFAN** MalCh 325:
sz: (6; 2) *Stefan* U 1558, *Stepan* CZ 1504, *Stepan* zwany *Gniewosz* CZ 1520; *Steczko* CZ 1547, (1) *Stephanum* (Acc.) AGS 1678
m: (7; 8) *Stepan* KP 1509; *Steczko* KP 1509, (19; 14) *Stephan* AMK 1616, *Stephanus* AGS 1636; *Stec* AH 1601, *Stecko* AH 1601, *Steczko* AU 1614
ch: (18; 16) *Stefan* AKR 1586, *Stepan* IH 1544, *Stephanus* ICH 1509; *Stecz* LK 1564, *Sthecz* OR 1501, *Steczko* LK 1564, (8; 4) *Stephan* AH 1615, *Stephanus* AH 1606; *Stecko* AGS 1649
- SUBOTA** – im. *Субота: субота* ‘sobota’ Чучка 2011: 335:
ch: (2) *Soboth* IK 1560, *Sobotko* IK 1560
- SYDIR**, cerk. *Исидоръ* – por. *Сидоръ* ССМ, Реєстр, ТСУІ, (*Izydor*) MalCh 239:
m: (6) *Sidor* KP 1509, *Sydor* LK 1564, (4; 1) *Sidor* AH 1601; *Sidorek* AU 1614
ch: (15) *Sidor* CZ 1511, *Sydor* LK 1564, (6) *Sidor* AGS 1649, *Sydor* AH 1630
- SYLWESTER** – MalCh 324, AP, KNI:
sz: (1) *Sylwester* AKR 1628
- SYMON**, cerk. *Симонъ* – ТСУІ, **SZYMON** MalCh 326:
m: (2) *Simon* KP 1509, (3) *Simon* AH 1601, *Symon* ACH 1652, *Szymon* KSZ 1655
ch: (3) *Simon* AKR 1588, (1) *Simon* KGCH 1659
- SZCZĘSNY** – por. *Feliks* MalCh 215, KNI, AP. Zob. **FELIKS**:
m: (1) *Szczesni* LR 1565
- SZYTKO** – por. *Ситко: сито* ‘sito’, *сита* ‘wywar miodowy’ Чучка 2011: 320:
ch: (2) *Schithko* LR 1565
- TARAS**, cerk. *Тарасиї* – Реєстр, ТСУІ, por. *Taras(z)* MalCh 329:
m: (1) *Tharasz* LL 1564
ch: (5) *Tharas* IH 1544, *Tharasz* OR 1501

- TEODOR, TODOR**, cerk. *Феодоръ* – CCM, por. *Тодор* Реєстр, ТСУІ, **TEODOR** MalCh 330; por. też **FEDIR**:
sz: (3) *Theodor* AGS 1604, *Theodorus* R 1672
m: (13) *Thodor* ACH 1684, *Teodor* KWZ 1696, *Teodory* ICZ 1697, *Theodorus* ACH 1674
ch: (8) *Theodor* AGS 1614
- TEREBESZ** – im. złoż. *Требислав, Требемисл, Требемир*, por. *Треба Чучка* 2011: 342:
ch: (1) *Therebyesz* OR 1501
- TROCHYM**, cerk. *Трофимъ* – por. *Троушъ* CCM, Реєстр, ТСУІ, MalCh 333.
Formy z pocz. *Trus(z)*- również od *Трухан*:
m: (6; 3) *Trochim* AU 1614, *Trofim* AMK 1677; *Troc* AU 1614, *Thrusz* LR 1565
ch: (10; 5) *Trochym* LK 1564; *Troniecz* LR 1565, *Throczo* LR 1565, *Trusz* AKR 1586, (1) *Troc* AGS 1649
- TROJA** – od im. *Троя, Троян*: *троїти* ‘zwiększać trzykrotnie’ Чучка 2011: 343–344, por. też im. *Trojan, Trajan* odnoszące się do troistego bóstwa czczonego na Rusi i na Bałkanach, Gieysztor 1982: 126–127:
ch: (1) *Troja* IK 1564
- TRUCHAN**, cerk. *Митрофанъ* – por. *Митрофан* ТСУІ:
ch: (1) *Truchon* LK 1564
- TYCHIN, TYCHON**, cerk. *Тихонъ* – por. *Тихон, Тишко* CCM, Реєстр, ТСУІ.
Również od im. złoż. *Тихомиръ, Тихославъ* Морощкин 1867: 193, 198:
m: (7) *Thysz* ICH 1545, *Tisko* LR 1565
ch: (9) *Thysz* OR 1501, *Tisko* LR 1565
- ТΥΜΟΦΙJ**, cerk. *Тимофеѳ* – por. *Тимофтіи, Тимошъ* CCM, Реєстр, ТСУІ, *Тымотеusz* MalCh 335:
m: (7) *Тымко* LR 1565, *Тымос* LK 1564, *Тун* LR 1565, (9) *Тымко* AU 1637, *Cimosz* AKR 1618, *Тымosz* AGS 1649, *Тымosz* AH 1606
ch: (18) *Thimiecz* RPCH 1501, *Туньecz* OR 1501, *Тымко* LR 1565, *thymosz* RPCH 1501, (4) *Тымко* AH 1601, *Тымosz* AGS 1649
- ULIASZ**, cerk. *Иулианъ* – por. *Улян* ТСУІ:
ch: (1) *Ulyasz* OR 1501
- USTYN**, cerk. *Иустинъ* – Реєстр, ТСУІ, por. *Justyn* MalCh 257:
m: (1) *Usthyn* LR 1565

WACŁAW, WIACZESŁAW – por. *Вацяюта* CCM, Реєстр, TCYI, **WACŁAW, VENCESLAUS** (zlat.) MalCh 337. Formy pochodne również od *Василь, Иван*:

sz: (2) *Wacław* CZ 1544, *Wiaczesław* CZ 1544, (1) *Venceslaus* KGK 1652

ch: (6) *Wacz* OR 1501, *Vaczuk* OR 1501, *Wacūła* IH 1544

WAKUŁA, cerk. *Вуколъ* – Реєстр, TCYI:

m: (1) *Wakula* KP 1509

ch: (2) *Wakuła* LR 1565

WALENTY – por. **WALENTYN, VALENTINUS** (łac.) MalCh 338, KNI, AP:

sz: (1) *Valentinus* RPCH 1563

m: (2) *Walenty* KSZ 1655, *Valentinus* AH 1615

ch: (1) *Valentinus* AH 1615

WASYL, cerk. *Василий* – CCM, Реєстр, TCYI, **BAZYLI, WASYL, BASILIUS** (łac.) MalCh 196:

sz: (1; 2) *Wasył* CZ 1546; *Waszko* CZ 1504, (2) *Wasil* AKR 1628

m: (21; 5) *Wasil* ICH 1545, *Wassil* LK 1564, *Waszil* KP 1509, *Wasiel* ICH 1545; *Wasko* KP 1509, (27; 36) *Wasil* AU 1614, *Wasył* AMK 1698, *Bazil* AMK 1698, *Basilius* AH 1630, *Basily* KWZ 1692; *Wasieczko* AU 1635, *Wasko* AH 1601, *Waysko* AU 1614

ch: (42; 24) *Wassil* LK 1564, *Wassyl* OR 1501, *Waszyl* IH 1544; *Vassyan* AKR 1588, *Vassylyecz* OR 1501, *Waszyecz* IH 1544, *Wasko* LK 1564, *Wassylko* IH 1544, *Waszyuk* LR 1565, (2; 8) *Vasili* ACH 1653, *Basili* ACH 1653; *Wasko* AH 1615

WEREMIJ, cerk. *Иеремия* – por. *Єремїю* CCM, Реєстр, TCYI, *Jeremijasz* MalCh 250:

m: (1) *Weremień* KP 1509, (1) *Weremko* AH 1630

ch: (1; 1) *Weremyey* OK 1501; *Weremko* LR 1564, (1) *Weremyj* AGS 1649

WOJTECH – Реєстр, TCYI, Чучка 2011: 111, **WOJCIECH SEM I 347, ADALBERT, OLBRACHT, ALBERTUS** (łac.) MalCh 176, KNI, AP:

sz: (4) *Wojciech* CZ 1520, *Albertus* RPCH 1589, (3) *Albertus* KGK 1653, *Albrechti Constantini* (Dat.) AGS 1636

m: (1) *Wojthko* ICH 1545, (16; 1) *Woyciech* AU 1637, *Albertus* AKR 1623; *Woytko* AU 1614

ch: (2; 2) *Albertus* AKR 1588; *Woythko* LK 1564, *Woytīlo* IK 1560, (6) *Woyciech* KS 1669, *Albertus* ACH 1653

WOLK – im. *Вовк*: *вовк* 'wilk' Чучка 2011: 105:

ch: (2) *Wolk* OR 1501

WOŁOS – od im. złoż. *Володимир Остраш* 2005: 137¹⁵⁴, też od *Влас, Улас, Власій*, cerk. *Власий* TCYI:

ch: (5) *Wolosz* IH 1544, *Wolosko* LR 1565

ZACHAR, cerk. *Захария* – por. *Захарію* CCM, Реєстр, TCYI, **ZACHARY-JASZ**, **ZACHARIA** (łac.) MalCh 346. Formy z pocz. *Zan-* również od *Зенон*:

sz: (4) *Zachariam* (Acc.) AGS 1678

m: (6) *Zanko* ICH 1545, *Zaniecz* KP 1509, (7; 3) *Zacharia* AGS 1649, *Zacharias* ACH 1680; *Zacharko* ACH 1680, *Zanko* AKR 1618

ch: (1; 12) *Zacharia* AKR 1586; *Zan* OR 1501, *Zaniecz* RPCH 1500, *Zanko* LR 1565, (2; 1) *Zacharia* AGS 1649, *Zacharias* KCZ 1698; *Zanko* ACH 1653

ZAKCHEJ, cerk. *Закхей* – TCYI:

ch: (2) *Zak* IK 1560, *Zaczko* LR 1565

ZIEMIEC – od im. złoż. typu *Земиборъ, Земиславъ*, por. *Земила* Фаріон 2001: 196:

ch: (1) *Ziemiecz* CZ 1522

ZENON, cerk. *Зинопъ* – TCYI, *Zeno, Zenon* MalCh 347:

m: (3) *Zyeniecz* LK 1564, *Zienko* ICH 1545, *Zien* KP 1509, (3) *Zienko* AH 1606

ch: (5) *Zyeniecz* RPCH 1500, *Zenko* LR 1565, *Zien* RPCH 1501, *Zyen* OR 1501, (2) *Zienko* AGS 1649

ZINOWIJ, cerk. *Зиновий* – por. *Зънко* CCM, Реєстр, TCYI:

m: (1) *Ziniecz* KP 1509

ZOSYM, cerk. *Зосима* – Реєстр, TCYI, MalCh 347:

ch: (1) *Zosym* LR 1565

ZYGMUNT – MalCh 347, KNI, AP:

sz: (1) *Zygmunt* CZ 1542

ŻDAN – od im. słow. *Ждан: ждати* ‘czekać’ Чучка 2011: 183–184, Реєстр, TCYI, SEM I 373:

m: (2) *Zdan* ICH 1545

ch: (2) *Żdan* LK 1564

¹⁵⁴ O etymologii antroponimu *Wołos*, nawiązującej do imienia bóstwa ruskiego oraz apelatywu ukr. *волос* ‘włos’, por. I. Mytnik, *Antroponimia Wołynia ...*, s. 83. Z uwagi na obecność osadnictwa wołoskiego na terenach ziemi chełmskiej być może pochodzenie nazwy osobowej należałoby łączyć również z etnonimem. Na występowanie przydomków typu *Wołos* w osadach wołoskich zwraca uwagę G. Jawor, *Op. cit.*, s. 101–102.

ŻUK – od im. słow. Жук: жук ‘gat. owada’ Чучка 2011: 190:

m: (3) Zuk KP 1509

ch: (9) Zuk LR 1565

Ze źródeł wyekscerpowano 202 imiona odnoszące się do ludności ukraińskiej, które w ogromnej większości pochodziły z kalendarza liturgicznego cerkiewnego. Przyszły na Ruś z Bizancjum przez medium języka staro-cerkiewno-słowiańskiego w związku z przyjęciem chrześcijaństwa. Są to na ogół formy różne od kanonicznych, zaadaptowane fonetycznie i morfologicznie do języka ukraińskiego. Znalazły się wśród nich także imiona o brzmieniu polskim, związane z tradycją katolicko-łacińską, które w większości są ekwiwalentami form ukraińskich. W źródłach polskojęzycznych pisarze mogli zastępować imiona ruskie polskimi. Ich obecność wiązała się też ze zmianą konfesji i polonizowaniem się rodzin ukraińskich, zwłaszcza szlacheckich.

Omawiany zbiór tworzyły również composita oraz nazwy jednotematowe należące do przedchrześcijańskiego systemu imienniczego. W XIV–XV w. na gruncie języka ukraińskiego nastąpił wyraźny spadek popularności antroponimów słowiańskich, które zastąpiły imiona zapożyczone. Tylko nieliczne, np. *Wołodymyr*, *Borys*, weszły do kanonu chrześcijańskiego jako imiona świętych Kościoła prawosławnego¹⁵⁵.

W źródłach odnoszących się do szlachty wystąpiło zaledwie 9 form słowiańskich, na ogół w postaci podstawowej: *Bogdan*, *Derszlaw*, *Gniewosz*, *Jaromir*, *Stanisław*, *Stanko*, *Wacław*, *Wiaczesław* (*Venceslaus*), *Wojciech* (*Albertus*). W XVI w. najwięcej poświadczeń miał *Stanisław* (9x), na drugim miejscu znalazł się *Wojciech* (4x) – ich obecność była związana ze specyfiką etniczno-kulturową ziemi chełmskiej i kultem polskich świętych. W kolejnym stuleciu zapisano już tylko: *Venceslaus* (1x), *Albertus* (3x) i *Stanisław* (6x), które obok *Wojtecha* i *Bohdana* należało do najczęściej nadawanych form

¹⁵⁵ W. Czuczka w „Słowniku imion słowiańskich Ukraińców” omawia ponad 2220 przykładów imion tradycyjnych funkcjonujących na ziemiach dawnej Ukrainy (z uwzględnieniem geografii oraz kontekstu ogólnosłowiańskiego). Dziś – jak podaje autor – formacje pochodzenia słowiańskiego zachowały się w niewielkim stopniu i stanowią około 4% całego zasobu imienniczego, podczas gdy u Słowian południowych sięgają 70%, u Czechów około 35%, por. П. Чучка, *Слов'янські особові імена українців, Історико-етимологічний словник українців*, Ужгород 2011, с. 10. Por. też przypis 164.

przedchrześcijańskich w antroponimii ukraińskiej¹⁵⁶. *Derszlaw, Jaromir*, odnotowane tylko raz, nie pojawiły się w innych grupach społecznych.

Znacznie liczniej reprezentowane są dawne imiona w dokumentach odnoszących się do stanów nieszlacheckich. W XVI w. wśród mieszczan wystąpiło 28 takich form (oficjalnych i potocznych): *Bochdan, Bohon, Choc, Czornisz, Darasz, Drobych, Ganiecz, Hucz, Hutko, Kochan, Kucz, Kuryan, Malina, Man, Min, Myrko, Nielep, Nilepiecz, Nyemyerz, Rad, Radko, Rahoza, Sczesni, Stanisław, Wojthko, Wołk, Zdan, Zuk*, w środowisku chłopów ponad dwuipółkrotnie więcej – 72 formy: *Baran, Byelyecz, Bohdan, Borys, Bucz, Chocym, Chotka, Chotko, Czech, Czisthik, Czopko, Czornysz, Drobycz, Gosko, Gromyka, Hyra, Kazar, Kazarko, Kazimierz, Kucz, Kurczko, Ludzik, Łasko, Malecz, Maliska, Malisz, Malyna, Małosz, Man, Maniecz, Manko, Mylian, Mylko, Mirosław, Myerecz, Mynka, Mynko, Mynyecz, Nyelyep, Nyelyepycz, Nosthko, Pranec, Radziecz, Radko, Rahoza, Roszko, Schithko, Soboth, Sobotko, Stakosz, Stanisław, Stanczenie, Stanko, Stanyecz, Stasz, Staszuk, Szyeczko, Szytko, Therebyesz, Troja, Vaczuk, Wacūła, Wacz, Wolosko, Wolosz, Wołk, Wojciech (Albertus), Wojtū, Woythko, Ziemiecz, Zuk, Źdan*. W materiałach dotyczących mieszczan najwięcej poświadczeń miały: *Stanisław* (6x), formy z pocz. *Boh-* (5x), *Man* (4x) oraz *Kucz* (3x). Największą popularnością wśród chłopów cieszyły się formacje na *Sta-* (12x), *Man-* (10x), *Rad-* (10x), *Borys* (9x), *Mal-* (9x) i *Wac(z)-* (6x).

W omawianych stanach *Stanisław* należał do imion słowiańskich o najwyższej frekwencji. Chętnie nadawany był na chrzcie w rodzinach ukraińskich i polskich w województwie wołyńskim¹⁵⁷, w ziemi halickiej i lwowskiej¹⁵⁸ oraz na północnym Podlasiu¹⁵⁹.

W kolejnym stuleciu nastąpił widoczny spadek zainteresowania dawnymi antroponimami, także wśród mieszczan i chłopów. Źródła podają stosunkowo nieliczne zapisy odnoszące się do mieszczan: *Woyciech* (16x), *Woytko* (1x), *Stanisław* (7x), *Sierko* (2x), *Bozyk* (1x), *Hniwko* (1x), *Malina* (1x), *Min* (1x), *Myrko* (1x), *Radislaus* (1x) oraz chłopów: *Stanisław* (6x), *Wojciech (Albertus)* (6x), *Kazimierz* (2x), *Malina* (1x), *Sirko* (1x).

Wśród przytoczonych przykładów znalazły się struktury komponowane z negacją w pierwszym członie, np. *Nielep, Nilepiecz, Nyemyerz*. W formułach nazewniczych stały w pozycji przed nazwiskiem lub występowały w roli

¹⁵⁶ M. Демчук, *Слов'янські автохтонні ...*, s. 39.

¹⁵⁷ I. Mytnik, *Antroponimia Wołynia ...*, s. 86, 121.

¹⁵⁸ W. Szulowska, *Imiennictwo dawnej ziemi halickiej i lwowskiej*, Warszawa 1992, s. 15.

¹⁵⁹ L. Citko, *Nazewnictwo osobowe północnego Podlasia w XVI w.*, Białystok 2001, s. 34.

jedyne określenia identyfikacyjnego. Pierwotnie były to określenia tabuistyczne, służące do odpędzania od dziecka złych mocy. Reliktem przeszłości są również formacje jednotematowe pochodzenia odapelatywnego, które w badanym materiale były rzadko wzmiankowane i prawdopodobnie wciąż jeszcze pełniły funkcję imion. Zarówno jedne, jak i drugie mogą świadczyć o wciąż jeszcze żywym światopoglądzie pogańskim¹⁶⁰. Niekiedy trudno jest oddzielić w dawnych źródłach imiona odapelatywne od przydomków. Wydaje się jednak, że te określenia, które w formułach identyfikacyjnych stały na pierwszym miejscu lub odnosiły się do rodzeństwa i były wymieniane obok antroponimów chrześcijańskich braci, występowały w roli imion, np. *Baran Nestorow* LL 1564, *Czistik Kokorika* LR 1565, *Nielep Skrobowicz* LR 1565, *Nyelyepyecz Danylowycz* OR 1501, *Rahoza Lenczyz* OR 1501, *Zuk Mozcikowicz* KP 1509, *Malina Kuszcz* ARK 1623, *Chwedko, Żuk, Dinis Taraszowicz* LR 1565, *Zuk y Karp Kokorika* LL 1564, *Zuk z Lawrikiem* LL 1564, *Żuk i Ostasz Steczkowicz* CZ 1521. Zostały uwzględnione również inne formacje odnotowywane we wcześniejszych zabytkach. Ich semantyka wskazywała na stosunek rodziców do nowo narodzonego dziecka, np. *Żdan*, czy też dzień narodzin, np. *Sobot, Sobotko*. Imionami były prawdopodobnie także nazwy odapelatywne, związane ze światem roślin, zwierząt i owadów, takie jak *Rahoza, Baran, Wołk* czy *Żuk*, które zapisane zostały obok określeń chrześcijańskich braci lub w pozycji przed nazwiskiem. Niegdyś wierzono, że zapewniają ochronę przed duchami ciemności, niebezpieczeństwami, urokami czy chorobami, że są źródłem odwagi i siły. Te, które pochodziły ze świata roślin, miały zapewnić dziecku zdrowie oraz długie lata życia.

Funkcję ochronną pełniło prawdopodobnie imię *Szyeczko*, znane w antroponimii bułgarskiej, nadawane dzieciom urodzonym w lutym (gw. *сечко*)¹⁶¹. Inne pierwotnie wskazywały na pewne cechy zewnętrzne, np. *Bielec, Czornysz, Drobych, Drobyz, Hyra, Kucz*, mogły też wyrażać pragnienie rodziców, by ich dziecko było kochane, szczęśliwe i pogodne: *Kochan, Szczęsny, Weska*. Te i podobne przykłady form odapelatywnych, rejestrują również źródła XV- i XVI-wieczne z innych regionów Ukrainy¹⁶².

¹⁶⁰ Por. B. Hrynkiewicz-Adamskich, *Siedemnastowieczne imiennictwo osobowe północnej Rosji na tle lokalnej kultury*, Poznań 2012, s. 203.

¹⁶¹ П. Чучка, *Слов'янські особові імена українців ...*, с. 321.

¹⁶² М. Демчук, *Слов'янські автохтонні ...*; П. Чучка, *Слов'янські особові імена українців ...*

Dwa z przytoczonych wyżej przykładów, tj. *Kochan* i *Żdan*, były motywowane przez imiesłowy biernie czasu przeszłego.

Wyekscerpowany ze źródeł materiał tworzą w większości hipokorystyka powstałe w wyniku derywacji sufiksальной. Urabiane były za pomocą tych samych środków morfologicznych co imiona chrzestne. Najbardziej produktywne okazały się sufiksy *-ec* i *-ko*. Formy deminutywne najchętniej tworzone od antroponimu *Stanisław* oraz określeń z początkowym *Mal-/Mał-* i *Wac-*. Z uwagi na homonimie sylab nagłosowych imion dwuczłonowych oraz chrześcijańskich nie można mieć pewności co do właściwej motywacji niektórych derywatów, np. na *Jar-*, *Ła-*, *Mał-*, *Man-*, *Rad-*, *Wac-*.

Przytoczone przykłady mogły być nazwami nieoficjalnymi, używanymi na co dzień zamiast imienia chrzestnego. Zasób dawnych form, znanych w omawianym czasie w ziemi chełmskiej, był jednak większy, o czym świadczą występujące w źródłach patronimika. Wydobyto z nich 18 imion słowiańskich: *Bażanko*, *Bohdan*, *Borys*, *Chocz*, *Dobrzyło*, *Goszcz*, *Hudko*, *Jarosz*, *Lubko*, *Mal*, *Malesz(a)*, *Manko*, *Mynko*, *Radko*, *Siemak*, *Sułko*, *Wojtko*, *Wołos*.

Ilustracją i uzupełnieniem zasobu form przedchrześcijańskich w ziemi chełmskiej może być ich rekonstrukcja z nazw miejscowych. Badania B. Czopek, poświęcone toponimii tej części pogranicza polsko-ukraińskiego w XIII–XX w., pozwoliły ustalić słowiańską etymologię wielu z nich, np. *Cieszyn*, *Dobromirzyce*, *Dobryłów*, *Godysławice*, *Gostków*, *Hnieszów*, *Mojstawice*, *Niedziałowice*, *Niemirów*, *Niemstów*, *Raciborowice*, *Staniszowice*, *Sulimice*, *Sulimowo*, *Sułów*, *Wojstawice*¹⁶³.

Część występujących w XVI w. na omawianym terenie imion tradycyjnych zachowała się we współczesnym języku ukraińskim, np. *Богдан*, *Борис*, *Вацлав*, *Войтех*, *Володимир*, *Радослав*, *Ростислав*, *Станіслав*, *Ярослав*¹⁶⁴.

¹⁶³ B. Czopek, *Op. cit.*, s. 57–76.

¹⁶⁴ Zasób form słowiańskich występujących dziś na Ukrainie jest dość skromny w porównaniu z innymi językami słowiańskimi. Do najnowszego *Słownika imion ukraińskich* włączono przeszło 80 imion sięgających tradycją epoki przedchrześcijańskiej oraz rodzimych, powstałych na gruncie języka staroruskiego. Są wśród nich nieliczne formy znane jeszcze w średniowieczu, popularne wśród książąt i bojarów, m.in. *Володимир*, *Всеволод*, *В'ячеслав*, *Ізяслав*, *Мстислав*, *Остромир*, *Ростислав*, *Святополк*, *Святослав*, *Ярослав*, jak również imiona odapelatywne, takie jak *Бажан*, *Боян*, *Ждан*, *Кий*, *Любим* czy *Лада* i *Либідь*. Niewielka część współczesnego zasobu imienniczego to formy pochodzenia zachodniosłowiańskiego, np. *Богумил*, *Войтех*, *Казимир*, *Милан*, *Божена*, *Кветослава*, które w ostatnim stuleciu weszły do antroponimii ziem będących w przeszłości terenem kontaktów z Polakami, Czechami oraz Słowakami. Kilka

W źródłach XVII-wiecznych również pewne imiona chrześcijańskie wychodziły z użytku. Zapewne zmieniającymi się upodobaniami należy tłumaczyć nieobecność w badanych dokumentach większości form znanych w poprzednim stuleciu oraz pojawienie się nowych, wcześniej niepoświadczonych, tj. *Adam, Albrecht, Hapon, Harasym, Hlib, Kłymentij, Marcjan, Martyn, Myron, Sylwester, Teodor*.

Obok nazw słowiańskich i zapożyczonych do kalendarza liturgicznego cerkiewnego wystąpiły antroponimy o brzmieniu polskim. Znaczna ich część to imiona odnoszące się do szlachty¹⁶⁵. Spotykamy je również wśród chłopów i mieszczan. Niektóre z nich – o czym wspomniano wyżej – mogły być fonetycznymi odpowiednikami form cerkiewnych wprowadzonymi do dokumentów przez pisarzy Polaków.

Występowanie imion w XVI–XVII w.

	XVI wiek	XVII wiek
Abakum	+	
Abraham, Abram	+	+
Adam		+
Akyndyn	+	
Albert	+	+
Albrecht		+
Ananij	+	
Andrij, Andrzej, Jędrzej	+	+
Andron	+	
Anton, Antonij, Antoni	+	+
Archyp	+	
Artem, Artemij	+	+

innych, tj. *Будимир, Зореслав, Радомир, Радослав, Стоян; Весна, Милиця*, w ciągu ostatnich dziesięcioleci zapożyczono od Bułgarów, Serbów i Macedończyków, por. I. Триїняк, *Словник українських імен*, Київ 2005 (ТСУІ); П. Чучка, *Антропонімія I – Імена* [в:] *Словіанська ономастика. Енциклопедія*, pod red. E. Rzetelskiej-Feleszko, A. Cieślukowej, t. I, Warszawa–Kraków 2002, s. 335; *Давньослов'янські особові імена, засвідчені південнокарпатськими українськими онімами*, „*Studia slovakistica*”, t. 9, Ужгород 2009, s. 84.

¹⁶⁵ Na temat udziału imion polskich w dawnej antroponimii ukraińskiej por. I. Mytnik, *Антропонімія Волиня ...*, s. 88 (tam również inne prace).

	XVI wiek	XVII wiek
Aryst	+	
Awdij	+	
Baran	+	
Bartolomij, Bartłomiej	+	+
Benedykt	+	+
Bernard	+	
Bielec	+	
Błażej		+
Boh-/Boż-	+	+
Borys	+	
Bucz	+	
Charyton	+	
Choma, Foma, Tomasz	+	+
Choc-/Chot-	+	
Christophorus (łac.)	+	
Czech	+	
Czopko	+	
Czornysz	+	
Czystyk	+	
Danyło, Daniel	+	+
Darasz	+	
Dasko	+	
Dawyd, Dawid	+	
Demjan, Damian	+	+
Demyd	+	
Denys	+	+
Derslaw	+	
Dmytro, Dymitr	+	+
Dominik	+	+
Dorosz	+	
Drob	+	
Fałalij	+	
Fedir	+	+

	XVI wiek	XVII wiek
Feliks	+	+
Filon	+	+
Firs	+	
Florian		+
Franciszek	+	+
Fyłymon	+	
Ganiec	+	
Gaspar	+	
Gosko	+	
Gromyka	+	
Hapon		+
Harasym	+	+
Hawryło, Gabriel	+	+
Hieronim	+	+
Hiłar	+	
Hlib		+
Hniewosz, Gniewosz	+	+
Hordij	+	
Hryhorij, Hryhor, Grzegorz	+	+
Hu-	+	
Hyra	+	
Ihnat, Hnat, Ignacy	+	+
Illja, Eliasz	+	+
Iow, Jow	+	+
Isaj	+	+
Isak, Sakij	+	+
Iwan, Jan	+	+
Jakiw, Jakub	+	+
Jakym	+	+
Jarofej	+	+
Jaromyr	+	
Jetysej	+	
Jetyzar	+	

	XVI wiek	XVII wiek
Jemilian, Emilian	+	+
Jermołaj, Jarmołaj	+	+
Jewtychij	+	+
Josyp, Josyf, Józef	+	+
Juchym, Jefym, Joachym	+	+
Jurij, Jerzy	+	+
Kałenyk	+	
Kalisz	+	
Karp	+	+
Kasjan	+	
Kazimierz	+	+
Kindrat, Konrad	+	+
Kłym, Kłyment, Klemens	+	+
Kochan	+	
Konon	+	+
Kornij	+	+
Kostjantyn, Konstanty	+	+
Krystian	+	
Kuc	+	
Kurian	+	
Kuźma	+	+
Kyryło	+	
Ludzik	+	
Łasko	+	
Ławrentij, Ławrin, Wawrzyniec, Laurenty	+	+
Łeon, Leon	+	+
Łew	+	+
Łuka, Łukasz	+	+
Łukijan, Łukjan	+	+
Makar	+	
Maksym	+	+
Mał-	+	+

Imiona

	XVI wiek	XVII wiek
Małachija		+
Man-	+	
Marcjan		+
Marko, Marek	+	+
Martyn, Marcin	+	+
Mateusz		+
Matwij, Maciej	+	+
Meletij	+	
Mojsej, Musij	+	
Mychajło, Michał	+	+
Mykoła, Mykołaj, Nykoła, Mikołaj	+	+
Mykyta	+	+
Myl-	+	
Myn-	+	+
Myron		+
Myrosław, Mirosław	+	+
Naum	+	
Nazar	+	+
Nelip	+	
Niemierz	+	
Neron	+	+
Nestor	+	
Nostko	+	
Nykon	+	+
Nykyfor, Nyczypir	+	
Ochrim	+	+
Ołefir	+	+
Ołeksandr, Aleksander	+	+
Ołeksij, Ołeksa, Aleksy	+	+
Omeljan	+	
Onuprij, Onufrij, Onoprij	+	
Onysij	+	+
Ostap, Jewstafij, Jewstachij, Eustachy	+	+

	XVI wiek	XVII wiek
Owerkij	+	
Panas, Atanasij, Afanasij,	+	+
Parfenij, Parchom	+	+
Pawło, Paweł	+	+
Petro, Piotr	+	+
Prokip, Prokop	+	+
Protasij	+	
Pyłyp, Filip	+	+
Radysław	+	+
Rahoza	+	
Roman	+	+
Roszko	+	
Saływon	+	
Samijło, Samuel	+	+
Samson	+	
Sasonij	+	
Sawa	+	+
Semen	+	+
Serhij	+	
Sewastjan, Sebastian	+	+
Siczko	+	
Sirko		+
Sofron, Suprun	+	+
Stanisław	+	+
Stepan, Stefan	+	+
Subota	+	
Sydir	+	+
Sylwester		+
Symon, Szymon		
Szczęsny	+	
Szytko	+	
Taras	+	
Teodor, Todor		+

	XVI wiek	XVII wiek
Terebesz	+	
Trochym	+	+
Troja	+	
Truchan	+	
Tychin, Tychon	+	
Tymofij	+	+
Uliasz	+	
Ustyn, Ustym	+	
Wacław, Wiaczesław	+	+
Wakuła	+	
Walenty	+	+
Wasył, Bazyli	+	+
Wenedykt, Benedykt	+	+
Weremij	+	+
Wojtech, Wojciech	+	
Wołk	+	
Wołos	+	
Zachar, Zachariasz	+	+
Zakchej	+	
Ziemiec	+	
Zenon	+	+
Zinowij	+	
Zosym	+	
Zygmunt	+	
Żdan	+	
Żuk	+	

W antroponimii szlachty ukraińskiej częstym zjawiskiem była dziedziczność i powtarzalność imion – tradycja sięgająca jeszcze czasów wczesnośredniowiecznych¹⁶⁶. Upodobanie do pewnych imion widoczne jest również

¹⁶⁶ В. Франчук, *Системний характер найменування в давньоруському княжому роді* [в:] *Шоста республіканська ономастична конференція*, ч. I, Одеса, с. 87–88; I. Mytnik, *Antroponimia Wołynia ...*, s. 95–96 (tam również inne prace).

w historii stanu uprzywilejowanego ziemi chełmskiej. Na przykład w rodzie Andrzejowskich imieniem dziedzicznym po ojcu, powtarzającym się w kolejnych pokoleniach, był *Iwaszko*. U Uhrowieckich powtarzał się *Mikołaj*, z kolei w rodzinie Jaślikowskich – *Jan* i *Mikołaj* (por. tablice genealogiczne¹⁶⁷).

Sporadycznie wystąpiły zapisy ilustrujące dwuimiennosc, np. *Jan zwany Damian Jaślikowski* CZ 1528, *Jerzy zwany Juszek Jaślikowski* CZ 1510, *Gniewosz Stepan Stawski* CZ 1520 // *Stepan zwany Gniewoszem* ibid., *Mikołaj Dymitr Wereszczyński* CZ 1546, *Eustachy (Ostasz) zwany Stanisławem Wereszczyński* CZ 1550, *Tomasz inaczej Wasyl zwany Chrapkowicz z Wereszczyna z Woli Lejnskiej* CZ 1542, *Iwan zwany Janem dziedzic Wereszczyna i tenutariusz Stawu* Cz 1515, *Hieronim Gabriel Hacowicz* ACH 1653. Podobne przykłady znajdujemy również w onomastykonie książąt i panów wołyńskich¹⁶⁸.

Wyekscerpowany ze źródeł materiał daje pewne wyobrażenie o popularności imion w poszczególnych grupach społecznych i przedziałach czasowych. W XVI w. imionami, które w rodzinach szlacheckich nadawano najczęściej, były: *Jan (Iwan)*, *Mikołaj*, *Andrij*, *Stanisław*, *Stefan*, *Jakub*, *Paweł*, *Fedor*, *Feliks*, *Wasyl* oraz *Jerzy*, *Grzegorz (Hryćko)*, *Olechno* i *Semen*, *Piotr*, *Maciej*, *Bogdan* (pierwszych 12 miejsc). Najwyższą pozycję na liście frekwencyjnej zajmował *Iwan*, po nim *Mikołaj*, z ponaddwukrotnie niższą liczbą poświadczeń, a następnie *Andrzej (Andruszko)* i *Stanisław*. Wnioski, wynikające z analizy materiału XVII-wiecznego, należy traktować z większą ostrożnością z uwagi na trudności wynikające z podziału zebranego materiału według kryterium językowego. Uwzględnione zostały tylko te zapisy, w których imiona wystąpiły w brzmieniu ukraińskim oraz imiona w formie językowej polskiej lub łacińskiej w rodach o ustalonym pochodzeniu ukraińskim. Poza tym jest to zbiór liczebnościowo niewielki, znacznie mniejszy od zasobu zgromadzonego dla poprzedniego okresu. W XVII w. najwięcej poświadczeń miał: *Hryhorij*, *Mikołaj*, *Iwan (Jan)* oraz *Florian*, *Teodor*, *Zachar* (według kolejności na liście frekwencyjnej).

Niektóre imiona szlachty nie wystąpiły w materiale odnoszącym się do mieszczan i chłopów: *Albrecht*, *Dersław*, *Dominik*, *Florian*, *Gaspar*, *Hieronim*, *Jaromir*, *Krystian*, *Marcjan*, *Sylwester*, *Zygmunt*.

Porównanie form, najchętniej nadawanych w rodzinach szlacheckich z imionami cieszącymi się największą sympatią w ziemi wołyńskiej, pozwala

¹⁶⁷ W. Czarnecki, *Szlachta ziemi chełmskiej ...*

¹⁶⁸ I. Mytnik, *Antroponimia Wołynia ...*, s. 96–97.

zauważyć, że większość z nich powtórzyła się w obu zbiorach. W XVI w. na liście antroponimów o najwyższej frekwencji znalazło się 12, które wystąpiły na obydwu terenach, tj. *Iwan, Mykołaj, Andrij, Stanisław, Paweł (Pawło), Wasyl, Hryhorij (Grzegorz), Ołeksandr (Olechno), Semen, Petro (Piotr), Matwij (Maciej), Bohdan*. Różnice dotyczyły częstości występowania poszczególnych imion. W XVII w., dla którego nie dysponujemy reprezentatywną liczbą poświadczeń, powtórzyły się 4 z nich, tj. *Mykołaj (Mikołaj), Iwan (Jan), Grzegorz (Hryhorij), Stanisław* (w kolejności frekwencji).

Najpopularniejsze imiona męskie w ziemi chełmskiej w XVI w.

Szlachta	
Miejsce	XVI wiek
1	Jan (Iwan)
2	Mykołaj
3	Andrij
4	Stanisław
5	Stefan
6	Jakub
7	Paweł
8	Fedor
9	Feliks
10	Wasyl
11	Jerzy, Grzegorz (Hryćko), Olechno
12	Semen, Piotr, Maciej, Bogdan

Najpopularniejsze imiona męskie w ziemi wołyńskiej w XVI–XVII w.¹⁶⁹

Szlachta		
Miejsce	XVI wiek	XVII wiek
1	Wasyl	Ołeksandr
2	Iwan	Stanisław
3	Mychajło	Mykołaj
4	Andrij	Stepan

¹⁶⁹ Tu i dalej wg I. Mytnik, *Antroponimia Wołynia ...*

Szlachta		
Miejsce	XVI wiek	XVII wiek
5	Hryhorij	Hryhorij
6	Ołeksandr, Semen	Fedir
7	Bohdan	Teodor
8	Petro, Stanisław	Iwan
9	Mykołaj	Dmytro
10	Pawło	Wasył
11	Dmytro, Matwij	Mychajło
12	Hawryło	Pawło

Materiał dotyczący mieszczan i chłopów jest znacznie obszerniejszy. W XVI w. w grupie form najpopularniejszych ogromna większość odnotowana została w obu stanach. Na pierwszym miejscu niezmiennie występował *Iwan*, w dalszej kolejności *Wasył*, *Hryhorij*, *Semen*, *Jakiw*, *Pawło*, *Fedir*, *Stefan*, *Matwij*, *Prokip*, *Danyło* – imiona, które na liście frekwencyjnej, odnoszącej się do chłopów, zajmowały również wysoką pozycję, nieznacznie różniąc się częstością występowania. Również w XVII w. imieniem cieszącym się największą sympatią w obu stanach był *Iwan*, natomiast *Hryhorij*, *Andrij*, *Wasył*, *Semen*, *Stefan*, *Mykoła*, *Fedir*, *Pawło*, *Jakiw*, *Petro*, *Dmytro* znalazły się w pierwszej dwunastce, w większości kontynuując tym samym listę form najpopularniejszych w poprzednim stuleciu.

Podobny wykaz imion, najbardziej znanych wśród mieszczan i chłopów, spotykamy w opracowaniu antroponimii ziemi wołyńskiej w XVI–XVII w. W czołówce znalazły się te same przykłady, tj. *Iwan*, *Hryhorij*, *Wasył*, *Fedir*, powtarzające się w obu stanach w całym omawianym okresie. Największe zbieżności widoczne są w zasobie nazw chłopskich. Zbliżone zestawienia przynoszą inne omówienia imiennictwa stanów nieszlacheckich na Ukrainie w XVI w.¹⁷⁰ oraz na północnym Podlasiu¹⁷¹.

¹⁷⁰ I. Huk, *Imiona chrześcijańskie mieszczan Krzemieńca w XVI wieku*, „Нова Філологія”, Миколаїв 2005, s. 131; Керста Р., *Українська антропонімія ...*, s. 42.

¹⁷¹ L. Citko, *Op. cit.*, s. 34.

Mieszczanie		
Miejsce	XVI wiek	XVII wiek
1	Iwan	Iwan
2	Wasył	Hryhorij, Wasył
3	Hryhorij	Andrij
4	Semen	Semen
5	Jakiw	Mykoła, Stefan \ Stepan
6	Pawło	Fedir, Pawło
7	Fedir	Jakiw
8	Stefan \ Stepan	Martyn
9	Matfij, Prokip	Hawryło, Wojtech
10	Onysij	Petro, Dmytro
11	Danyło	Łuka, Matwij
12	Panas	Teodor

Chłopi		
Miejsce	XVI wiek	XVII wiek
1	Iwan	Iwan
2	Fedir	Fedir, Hryhorij
3	Wasył	Andrij
4	Hryhorij	Stefan \ Stepan, Matwij
5	Semen	Mykoła
6	Jakiw, Andrij	Jakiw, Wasył
7	Mychajło	Petro, Semen
8	Stefan, Stepan	Martyn, Pawło
9	Matwij, Hawryło	Ławryn, Stanisław, Sydir, Wojtech
10	Pawło	Choma, Danyło, Dmytro, Ihnat, Maksym, Roman, Tymofij
11	Mykoła, Martyn	
12	Danyło, Łuka, Prokip	

Najpopularniejsze imiona męskie w ziemi wołyńskiej w XVI–XVII w.

Mieszczanie		
Miejsce	XVI wiek	XVII wiek
1	Iwan	Iwan
2	Petro	Hryhorij
3	Fedir	Wasył
4	Mychajło	Fedir
5	Hryhorij	Stefan \ Stepan
6	Pawło, Semen	Jakiw, Semen
7	Wasył	Mychajło
8	Matwij	Mykoła, Pawło
9	Mykoła	Matwij
10	Andrij	Choma, Tymofij
11	Jakiw	Hawryło
12	Tymofij	Kyryło

Chłopi		
Miejsce	XVI wiek	XVII wiek
1	Iwan	Iwan
2	Fedir	Fedir, Hryhorij
3	Hryhorij	Wasył
4	Wasył	Mychajło
5	Semen	Jakiw
6	Mychajło	Semen
7	Matwij	Stefan \ Stepan
8	Andrij	Pawło
9	Jakiw	Andrij
10	Pawło	Matwij
11	Stefan \ Stepan	Tymofij
12	Mykoła	Martyn

Porównanie listy imion, występujących w badanych źródłach najczęściej, pozwala zauważyć, że w XVI w. większość z nich powtarzała się we wszystkich grupach społecznych, tj. *Iwan, Wasyl, Hryhorij, Semen, Jakiw, Pawło, Fedir, Stefan, Matwij*, w XVII w. zaś *Iwan (Jan), Mikołaj (Mykołaj), Hryhorij*.

Formy pochodne

Imiona, wyekscerpowane z badanych źródeł, w większości są derywatami, a ich występowanie było uwarunkowane społecznie. W materiale odnoszącym się do szlachty dominowały formy podstawowe, oficjalne, natomiast wśród mieszczan i chłopów hipokorystyka. Formy pochodne tworzone przede wszystkim drogą derywacji sufiksальной, w której wzięty udział 44 formanty proste i komponowane II i III stopnia oraz w wyniku derywacji alternacyjnej, alternacyjno-sufiksальной i paradygmatycznej.

Przez cały omawiany okres najbardziej produktywny był przyrostek *-ko*, który zwykle łączył się z tematami skróconymi. Na drugim miejscu znalazły się hipokorystyka na *-ec*, pochodzące w większości ze źródeł XVI-wiecznych¹⁷².

Zwracają uwagę nielicznie poświadczony antropimiony na *-(cz)uk/-'uk*. Ekscerpty pochodzą w większości z XVI w. W omawianym czasie występowały w tej funkcji również na Ukrainie¹⁷³, w pobliskiej ziemi wołyńskiej¹⁷⁴ oraz w powiecie mielnickim¹⁷⁵. W XVIII w. sufiks *-(cz)uk/-'uk* był najbardziej produktywnym, w antropimionii ukraińskiej omawianej części pogranicza, formantem tworzącym patronimika. Sporadyczne zapisy dotyczą imion na *-*ę* i *-enia* (wszystkie pochodzą z XVI w.). Nieliczne przykłady na *-ek* ilustrują wpływ języka polskiego na system ukraiński.

Duża zdolność do tworzenia form pochodnych cechowała imiona o wysokiej częstotliwości występowania, np. *Fedir, Hryhorij, Iwan, Wasyl*.

¹⁷² Zarówno we wcześniejszych zabytkach, jak również w źródłach XVI–XVII-wiecznych z innych regionów Ukrainy za pomocą przyrostka *-ko* tworzone najwięcej form hipokorystycznych. Dużą popularnością cieszył się wówczas również przyrostek *-ec*, por. I. Mytnik, *Antroponimia Wołynia ...*, s. 101 (tam również inne prace).

¹⁷³ Р. Керста, *Чоловічі найменування ...*, s. 81–82.

¹⁷⁴ I. Mytnik, *Antroponimia Wołynia ...*, s. 102.

¹⁷⁵ L. Dacewicz, *Nazewnictwo kobiet w dawnym powiecie mielnickim (XVI–XVII)*, Białystok 1994, s. 42.

1. Derywaty sufiksalne

z podstawowym **-k-** w części sufiksalnej

- ko**: *Awdeyko, Charko, Chotko, Chwedko, Dasko, Danko, Demko, Dimithko, Harasko, Hawrylko, Hniwko, Ihnatko, Josko, Jowko, Mykołajko, Onysieiko, Ostapko, Phalko, Serheyko, Sesko, Stanko, Szemko, Weremko;*
- c(z)-ko**: *Daczko, Haczko, Hrycko, Maczko, Paczko;*
- 'ecz-ko**: *Wasieczko;*
- n-ko**: *Hrinko, Pronko, Zanko;*
- s(z)-ko**: *Desko, Hryszko, Iwaszko, Masko, Mieleško, Misko, Oleszko, Pasko, Paszko;*
- usz-ko**: *Andruszko;*
- ch-ń-icz-ko**: *Machniczko;*
- ka/ -'ka**: *Chomka, Chotka, Łuczka, Sawka;*
- is-ka**: *Maliska;*
- cz-yn-ka**: *Jaczynka;*
- ik/-yk**: *Bożyk, Czisthik, Hlibik, Iwanczyk, Kostyk, Ludzyk, Ławryk, Szanczyk;*
- (cz)uk/-'uk**: *Chweduk, Dmitruk, Janczyk, Kosczyk, Kostiuk, Saniuk, Sawczuk, Vaczuk, Waszyk;*
- yń-uk**: *Kostyniuk;*
- ak**: *Chwedak;*
- ek**: *Chodorek, Ilijaszek;*
- sz-ek**: *Paszek;*

z podstawowym **-c-**, **-cz-** w części sufiksalnej

- c(z)**: *Bucz, Chacz, Dac, Hacz, Hric, Hucz, Jacz, Lecz, Łuc, Mycz, Procz, Sac;*
- ec/-'ec(z)**: *Andreiecz, Byelyecz, Daniecz, Droniecz, Chodecz, Chodorzec, Iwaniecz, Jakowecz, Jowiecz, Kuniecz, Panyecz, Sasiecz, Sophroniec;*
- ń-ec**: *Hriniecz, Pronyecz, Senyecz, Troniecz, Tyniecz, Zanyecz;*
- ś-ec**: *Mysziecz;*

z podstawowym **-n-** w części sufiksalnej

- ń**: *Hryń, Proń;*
- en**: *Choden, Mythen;*
- 'an**: *Kostyan, Wassyan;*
- ina/-yna**: *Malina, Maczyna;*
- on**: *Bohon, Chwedon;*
- no**: *Juchno, Mychno;*
- ch-no**: *Ołchno;*

z podstawowym -s-, -sz- w części sufiksальной

-s(z): *Artisz, Dorosz, Iarmosz, Iarosz, Lawrysz, Mass, Ostasz, Stasz, Trusz;*

-sz-a: *Hrisza;*

-asz: *Jewtasz, Jurasz, Kunasz, Petrasz;*

-osz: *Androsz, Sawosz;*

-k-osz: *Stakosz;*

-i-s(z)/-ys(z): *Andris, Hawrysz, Hawrzysz, Małysz, Matysz;*

podstawowym -t- w części sufiksальной

-iło: *Woytło;*

-uła: *Wacuła;*

-c-uła: *Pacuła;*

-yła: *Petryła;*

z podstawowym -ch- w części sufiksальной

-ach: *Chodach, Kunach;*

-ych: *Drobych;*

z podstawowym -t- w części sufiksальной

-ś-uta: *Massyutha, Pasiuta;*

inne derywaty

-(cz)-ę: *Iwancza, Joucza;*

-enia/-enie: *Stanczenie;*

-ij: *Malij;*

-cz-'al: *chphyeczjal.*

2. Derywaty alternacyjne

W źródłach odnotowane zostały nieliczne poświadczenia form powstałych na drodze derywacji alternacyjnej:

- z usuniętym fragmentem początkowym imienia podstawowego, np. *Dron, Saj, Sak* (lub od *Sakij* – forma z odciętą częścią końcową), *Wan;*
- ze zredukowaną częścią końcową, np. *Char, Chwet, Fyło, Jarmot, Kost, Nycz, Zak;*
- z usuniętą częścią środkową imienia, np. *Derszlaw, Len.*

3. Derywaty alternacyjno-sufiksalne

Wystąpiły również przykłady derywatów alternacyjno-sufiksalnych, ze zredukowanym elementem początkowym imienia i sufiksem *-ko*, np. *Chfirko*, *Mitko* (lub od *Mykyta* – forma z usuniętą częścią środkową i sufiksem *-ko*), *Wanko* oraz sufiksem *-'ecz-ko*, np. *Nysieczko* i *-'ec*, np. *Droniecz*.

4. Derywaty paradygmatyczne

Sporadyczne zapisy dotyczą antroponimów utworzonych w wyniku derywacji paradygmatycznej z końcówką *-a*, np. *Hawryła*, *Zacharia* i z końcówką *-o*, np. *Danyło*, *Hrehorio*, *Hawryło*, *Kuryło*, *Petro*, *Samoyło*.

ANTROPONIMIA POLSKA

ABRAHAM – MalCh 175, KNI, AP:

sz: (1) *Abraham* ASA 1595

m: (1) *Abraham* ASA

ADAM – MalCh 177, KNI, AP:

sz: (3) *Adam* RPCH 1563, (38) *Adam* PCH 1649, *Adamus Joannes* KGK 1652

m: (2) *Adamus* ASA 1595, (39) *Adamus* AKR 1604, *Adam* AH 1601, *Jadam* AH 1606

ch: (3) *Adam* LK 1564, *Jadam* IK 1560, (3) *Adam* KS 1675, *Adamus* AKR 1604

ALBERT – zob. **WOJCIECH**

ALEKSANDER – MalCh 179, KNI, AP:

sz: (1) *Olechmo* CZ 1507, (24) *Aleksander* PCH 1649

m: (5) *Aleksander* KSZ 1659

ch: (6) *Aleksander* KS 1630

AMBROŻY – MalCh 181, KNI, AP:

sz: (1) *Ambrosius* AKR 1586

m: (1) *Ambrosius* AKR 1604

ANDRZEJ – MalCh 183, KNI, AP:

sz: (23) *Andrzej* CZ 1528, *Andreas* RPCH 1563, (49) *Andrzej* PCH 1649, *Jędrzei* PCH 1649, *Andreas* AKR 1624

m: (13) *Andrzej* AKR 1588, *Andrzej* ICH 1540, *Jędrzej* LR 1565, *Andreas* AKR 1588, (115) *Andrzej* AU 1614, *Jędrzej* AU 1614, *Andreas* AGS 1649

ch: (8; 2) *Andrzej* LK 1564, *Andreas* ICH 1509; *Andrzeiko* IK 1560, *Androsz* ICH 1509, (14) *Andrzej* KS 1695, *Jędrzej* AS 1688, *Andreas* KGCH 1659

ANTONI – MalCh 186, KNI, AP:

sz: (6) *Antoni* CZ 1533, (6) *Antoni* R 1669

m: (21) *Antoni* AMK 1686

ch: (3) *Antoni* KS 1695

ARNULF – MalCh 187, AP:

sz: (1) *Arnolph* ACH 1619

m: (1) *Arnolphus* AGS 1642

ATANAZY – por. *Ofanasyj* MalCh 297, KNI, AP:

sz: (1) *Athanasius* ASA 1631

AUGUST – MalCh 189, AP:

sz: (3) *August* CZ 1528

AUGUSTYN – MalCh 189, KNI, AP:

sz: (2) *Augustyn* CZ 1504

BALTAZAR – MalCh 192, KNI, AP:

sz: (2) *Barthazar* LK 1564, (2) *Balcer* ACH 1622

m: (4) *Baltazar* ACH 1674

ch: (1) *Balthazar* LK 1564

BARTŁOMIEJ – MalCh 194, KNI, AP:

sz: (6) *Bartłomiej* CZ 1539, *Bartholomeus* RPCH 1563, (4; 3) *Bartholomeus* AGS 1606; *Bartosz* PCH 1649

m: (36; 8) *Bartłomiej* KSZ 1655, *Bartholomeus* AGS 1649, *Artholomeus* DZ 1653; *Bartosz* AH 1601

ch: (7) *Bartos* LK 1564, *Bartosz* IH 1544, (9; 1) *Bartłomiej* KS 1631; *Bartosz* AH 1630

BAZYLI – MalCh 196, KNI, AP:

sz: (1) *Basili* AGS 1634

m: (3) *Basilius* KSZ 1659

BENEDYKT – MalCh 197, KNI, AP:

sz: (1) *Benedykt* CZ 1533

m: (4) *Benedict* AH 1615

ch: (1) *Banach* AU 1637

BERNARD – MalCh 199, KNI, AP:

sz: (4) *Bernard* CZ 1513

m: (1) *Bernardus* ASA 1595

BŁAŻEJ – MalCh 200, KNI, AP:

sz: (1) *Blasius* ASA 1597, (1) *Blasius* ASA 1670

m: (2; 1) *Blasius* AKR 1586; *Błasko* ICH 1545, (21) *Błażey* KMSZ 1645,
Blasius AKR 1604

ch: (4) *Błażey* KS 1630

BOGDAN – SEM I 14, KNI, AP:

ch: (1) *Bogdan* CZ 1510

BOGUSŁAW – SEM I 13, KNI, AP:

sz: (2) *Bogusław* R 1669

m: (1; 1) *Boguslaus* ASA 1696; *Bogusz* AGS 1642

ch: (2) *Bogusz* IH 1544

BRONISŁAW – SEM I 19, KNI, AP:

sz: (1) *Bronisław* KGK 1652

BUDASZ – por. im. złoż. *Budzi-* SEM I 22:

ch: (1) *Budasz* ICH 1540

CHOCIM – por. im. złoż. *Chocie-* SEM I 31:

m: (1) *Chocim* KP 1509

ch: (1) *Chocim* RPCH 1501

CYRYL – MalCh 204, KNI, AP:

m: (1) *Cyryllus* ASA 1595, (1) *Cirillus* ASA 1689

DANIEL – MalCh 206, KNI, AP:

sz: (6) *Daniel* PCH 1649

m: (5) *Daniel* AKR 1626

DAMIAN – MalCh 205, KNI, AP:

m: (1) *Damian* ACH 1653

ch: (1) *Damian* KUK 1691

DAWID – MalCh 207, KNI, AP:

m: (1) *David* ASA 1670

DIONIZY – MalCh 209, KNI, AP:

sz: (1) *Dyonisy* PCH 1649

DOBROGOST – por. *Dobro-* SEM I 52, KNI, AP:

sz: (3) *Dobrogost* CZ 1543, *Dobrogostius* RPCH 1563, *Dobrogostius*
Albertus Simon RPCH 1563, (2) *Dobrogost* R 1672

DOMINIK – MalCh 208, KNI, AP:

sz: (1) *Dominicus* RPCH 1563, (6) *Dominik* R 1669, *Dominicus* AH 1615
m: (3) *Dominicus* ASA 1642

DZIERŻYŚLAW – por. *Dzirzy-* SEM I 65, KNI, AP:

sz: (3) *Derszlaw* N 1525, *Dzierzlaw* CZ 1516, (1) *Dzierzlaw* ACH 1678

ELIASZ – MalCh 211, KNI, AP:

sz: (2) *Elias* CZ 1513, (2) *Elias* R 1669
m: (10) *Helias* AH 1601

EMILIAN – KNI, por. *Omelijan* MalCh 299:

m: (1) *Omelian* AGS 1649

ERAZM – MalCh 213, KNI, AP:

sz: (1) *Erasmus* AH 1601

EUGENIUSZ – KNI, AP:

m: (1) *Gienko* ICH 1545

FELICJAN – por. *Felicyjan* MalCh 215, KNI, AP:

sz: (2) *Felician* PCH 1649
m: (1) *Felicianus* ASA 1609

FELIKS – MalCh 215, KNI, AP. Zob. też **SZCZĘSNY**:

sz: (10) *Felix* RPCH 1589, (4) *Feliks* K GK 1652, *Feliks (Szczęsny) Kazimierz*
UCH 1669

m: (5) *Feliks* AKR 1604

ch: (1) *Feliks* CZ 1510

FILIP – MalCh 216, KNI, AP:

sz: (1) *Philip* PCH 1649
m: (3) *Philip* LK 1564, (2) *Philip* AKR 1618

FLORIAN – por. *Floryjan, Tworzyjan* MalCh 217, KNI, AP:

sz: (2) *Florian* LR 1565, (3) *Florian* PCH 1649
m: (1) *Florianus* ASA 1595, (2) *Florianus* ASA 1640

FRANCISZEK – MalCh 218, KNI, AP:

sz: (44) *Franciszek* R 1669, *Franciszek Antoni* UCH 1685, *Francisc Joannes*
KWZ 1692

m: (36; 4) *Franciszek* ACH 1684; *Feręc* AMK 1686, *Froncek* AKR 1628

ch: (2) *Franciszek* KS 1638

GABRIEL – MalCh 222, KNI, AP:

sz: (9) *Gabriel* PCH 1649
m: (7) *Gabriel* AKR 1607
ch: (3) *Gabriel* ACH 1653

GERWAZY – por. *G(i)erwasz* MalCh 226, KNI:

m: (1) *Geruasus* ASA 1626

GIECZ – por. *Goczatek* MalCh 227:

m: (1) *Giecz* AH 1606

GNIEWOSZ – por. *Gniewo-* SEM I, KNI, AP:

ch: (1) *Gniewosz* LL 1564

GRZEGORZ – MalCh 228, KNI, AP:

sz: (2) *Grzegorz* CZ 1526, (2) *Gregory* KGK 1652, *Grzegorz* AMK 1677

m: (4) *Grzesz* LK 1564, (48; 1) *Grzegorz* AH 1615, *Gregorius* AH 1615;
Grzes AGS 1649

ch: (1; 2) *Gregor* AKR 1586; *Grzesz* LL 1564, (12) *Grzegorz* KS 1626, *Gregorius* KGCH 1659

HENRYK – MalCh 232, KNI, AP:

m: (1) *Henryk* AU 1637

HERMAN – KNI:

m: (1) *Herman* ICH 1545

HIACYNT – por. *Hyacinthus* MalCh 236, KNI, AP. Zob. też **JACEK**,
JACENTY:

sz: (1) *Hiacynthus* KWZ 1685

m: (7) *Hiacynthus* ACH 1678

HIERONIM, JERONIM – por. *Jeronim* MalCh 251, KNI, AP. Formy pochodne również od im. złoż. *Jarostaw*:

sz: (2) *Hieronim* CZ 1519, *Hieronimus* ASA 1597, (4) *Hieronim* R 1669,
Hieronim Gabriel ACH 1653

m: (3) *Jarosz* ICH 1545, (2) *Hieronimus* ASA 1613

ch: (2) *Jarosz* IK 1560, *Iaroszek* LK 1564

HIOB, JOB – MalCh 254, KNI:

sz: (1) *Job* KWZ 1692

INNOCENTY – MalCh 238, KNI:

sz: (1) *Innocenty* KGK 1652

JACEK – por. *Hyacinthus* MalCh 236, KNI, AP. Zob. też **HIACYNT**, **JACENTY**:

m: (1) *Jacek* DZ 1653

ch: (2) *Jacko* AH 1615

JACENTY – por. *Hyacinthus* MalCh 236, KNI, AP. Zob. też **HIACYNT**,
JACEK:

m: (3) *Jacenty* AGS 1649

JAKUB – MalCh 239, KNI, AP. Forma *Jaczko* też od im. złoż. z członem *Jacze* MalCh 240; możliwa lekcja *Jac-* od *Hiacynt*:

sz: (22) *Jakub* CZ 1528, *Jacobus* RPCH 1563, (24) *Jakub* PCH 1649, *Jacobus* AH 1601

m: (10; 2) *Jacob* AKR 1586, *Jakub* ICH 1545; *Jaczko* AKR 1585, *Kubay* ICH 1545, (65; 6) *Jacob* AGS 1649, *Jakub* AU 1614; *Jaczko* AH 1601

ch: (3; 2) *Jacob* ICH 1540, *Jacobus* ICH 1509; *Jaczko* CZ 1518, (34) *Jakub* AKR 1604

JAN – MalCh 243, KNI, AP:

sz: (101) *Jan* CZ 1513, *Johannes* RPCH 1589, (178) *Jan* AU 1637, *Joannes* ACH 1674, *Jan Grzegorz* R 1672, *Jan Karol* AGS 1677, *Jan Paulin* LCH 1661, *Jan Tomasz* R 1669, *Joannes Stanislaus* KCZ 1699

m: (31; 5) *Jan* ICH 1545, *Joannes* AKR 1586; *Janek* ICH 1545, *Ianko* LK 1564, *Hanus* AKR 1588, (328; 2) *Jan* AU 1614, *Joannes* AH 1606; *Jasko* AKR 1607

ch: (19; 10) *Jan* ICH 1540, *Joannes* ICH 1509; *Ianek* IH 1544, *Ianko* LK 1564, (37) *Jan* AH 1630, *Johannes* AGS 1649

JANUSZ – por. *Jan* MalCh 243, KNI, AP:

sz: (2) *Janusz* R 1669

m: (2) *Janusz* AH 1601

JARMOŁ – MalCh 250:

ch: (1) *Jarmol* IH 1544

JARKO – por. *Jarostaw* SEM I 89, KNI, AP:

m: (1) *Jarzko* ICH 1540

JERZY – MalCh 251, KNI, AP:

sz: (13) *Jerzy* R 1669, *Georgios* AGS 1678

m: (1) *Georgius* ASA 1595, (9; 1) *Georgius* ASA 1612; *Jurko* AH 1601

JOACHIM – por. *Joachym* MalCh 253, KNI, AP:

m: (1) *Jachim* AH 1601

JÓZEF – por. *Ożep*, *Jozef* MalCh 300, KNI, AP. Formy pochodne z pocz. *Jus-*, *Jos-* również od *Jerzy*, *Justyn*:

sz: (1) *Joseph* KCZ 1699

m: (1) *Josephus* ASA 1595, (16; 1) *Jozef* AMK 1698, *Joseph* AKR 1623; *Juszko* AH 1615

ch: (2) *Jozef* KS 1633

KALIKST – MalCh 257, KNI, AP:

m: (1) *Calixtus* ASA 1605

KANIMIR – SEM I 100:

sz: (1) *Kanimir* CZ 1513

KAROL – MalCh 258, KNI, AP:

sz: (1) *Carolus* KGK 1652

KASPER – MalCh 258, KNI, AP:

sz: (5) *Gaspar* RPCH 1563, *Kasper* CZ 1525, (10; 1) *Kasper* PCH 1649, *Gaspar* AH 1615; *Kasprzyk* KGK 1652

m: (13) *Casper* AH 1615, *Kasper* ACH 1622

KAZIMIERZ – por. *Kazi*- SEM I 104, KNI, AP:

sz: (9) *Kazimierz* LCH 1661, *Kazimirz* AMK 1694, *Casimirus* AGS 1678

m: (17) *Kazimierz* KSZ 1653, *Casimirus* KGCH 1659

ch: (2) *Kazimirz* AGS 1649

KLEMENS – MalCh 259, KNI, AP:

sz: (1) *Klemens* CZ 1508

m: (1) *Klimek* ICH 1540, (1) *Klimont* AU 1614

KONDRAT, KONRAD – por. *Konrad, Kondrat* MalCh 261, 263, KNI, AP:

m: (1) *Kondrat* AGS 1649

ch: (1) *Kuniecz* ICH 1509

KONSTANTY – por. *Konstantyn* MalCh 264, KNI, AP:

sz: (1) *Constantinus* ASA 1597, (1) *Constantin* KGK 1652

m: (6) *Constantinum* (Acc.) AGS 1636

KRYSTIAN – KNI, AP:

sz: (2) *Krystian* CZ 1513

KRZYSZTOF – por. *Krzysztofor* MalCh 266, KNI, AP:

sz: (23) *Krzysztof* CZ 1533, *Chrystophorus* RPW 1563, (39) *Krzysztofh* PCH 1649, *Krzystof* AH 1601, *Christophorus* AH 1615

m: (4; 1) *Christophorus* AKR 1586; *Krzyszko* ICH 1540, (42) *Krzysztofh* AU 1614, *Christophorus* ACH 1652

ch: (9) *Krzysztof* AS 1688

LAURENTY – MalCh 339, KNI, AP. Zob. też **WAWRZYNIEC**:

sz: (2) *Laurentus* AKR 1588, (2) *Laurentus* AGS 1642

m: (5) *Laurenty* AKR 1623, *Laurentius* AKR 1623

LEONARD – por. *Lenart* MalCh 269, KNI, AP:

sz: (2) *Leonard* CZ 1533

ch: (2) *Lenart* IH 1544

LUDWIK – por. *Łodwik, Ludwik* MalCh 272, KNI, AP:

sz: (4) *Ludwik* R 1669

m: (2) *Ludouicus* ASA 1631

ŁAZARZ – MalCh 272, KNI, AP:

ch: (1) *Lazarz* ICH 1540

ŁUKASZ – MalCh 273, KNI, AP:

sz: (3) *Lukasz* CZ 1520, (12) *Łukasz* R 1669, *Lucas* AGS 1678

m: (2) *Łukasz* ICH 1545, (12) *Lukasz* AU 1620, *Lucas* AGS 1649

ch: (3) *Lukas* ICH 1540, (11) *Lukasz* AGS 1649, *Lucas* AKR 1604

ŁUKIAN – por. *Łucyjan* MalCh 272:

m: (1) *Lukian* AKR 1606

MACIEJ – MalCh 274, KNI, AP. Zob. też **MATEUSZ**:

sz: (24) *Maciej* CZ 1515, *Mathias* RPCH 1563, (10) *Maciej* R 1669, *Mathias* AGS 1615

m: (13) *Mathias* AKR 1585, (99; 2) *Maciej* AH 1601, *Mathias* AGS 1649; *matthiz* AKR 1607, *Matys* AU 1614

ch: (4; 1) *Maciej* CZ 1528, *Maczyei* ICH 1540, *Mathias* ICH 1509, (20; 1) *Mathias* AKR 1623; *Macziek* IK 1560

MAKSYM – MalCh 277, KNI, AP:

m: (1) *Maksim* AU 1636

MAKSYMILIAN – KNI, AP:

sz: (2) *Maksimilianum* (Acc.) AGS 1642

MALISZKA: od im. złoż. typu *Małomir, Małostryj*, por. *Mał-* SEM I 156:

sz: (1) *Maliszka* CZ 1515

MANUEL– KNI:

m: (1) *Manuel* AGD 1649

MAŃ – od im. z pocz. *Ma-*, por. *Manito* MalCh 278:

m: (1) *Mań* ACH 1622

MARCELIN – por. *Marcellinus* MalCh 278, KNI, AP:

sz: (1) *Marcelin* CZ 1525, (1) *Marcelin* R 1669

MARCIN – MalCh 279, KNI, AP:

sz: (9) *Marcin* AKR 1586, *Martin* RPCH 1563, (27) *Marcin* R 1669, *Martinus* AH 1615

m: (10) *Martinus* AKR 1586, *Marcin* AKR 1586, *Martin* LK 1564, *Marczyn* ICH 1545, (53; 1) *Marcin* AMK 1677, *Martinum* (Acc.) AGS 1649; *Marcinek* AGS 1634

- ch: (5) *Marczin* LK 1564, *Martin* ICH 1509, *Marthynas* ICH 1509, (15) *Martinus* AGS 1649, *Marcin* AKR 1628
- MARCJAN** – por. *Marcyjan* MalCh 280, KNI, AP:
sz: (4) *Marcjan* R 1669
- MAREK** – MalCh 280, KNI, AP:
sz: (5) *Marek* PCH 1649
m: (2) *Marek* ICH 1540, (4) *Marek* AK 1686, *Marcus* AH 1606
ch: (1) *Marek* IH 1544, (1) *Marko* AU 1637
- MARIUSZ** – por. *Maryjusz* // *Marzyjusz*, *Marzusz* MalCh 281, KNI, AP:
sz: (1) *Maryusz Stanisław* LCH 1661
- MATEUSZ** – MalCh 274, KNI. Zob. też **MACIEJ**:
sz: (1) *Matheum* (Acc.) AGS 1632
- MELCHIOR** – MalCh 282, KNI, AP:
sz: (2) *Malcher* RPCH 1563, *Melchior* RPCH 1563
m: (1) *Melchior* ASA 1664
- MICHAŁ** – MalCh 284, KNI, AP:
sz: (5) *Michal* CZ 1526, (8) *Michał* LCH 1661, *Michael* AGS 1678, *Michaelis Casimiri* (Gen.) AGS 1678
m: (4) *Michael* AKR 1588, (27) *Michael* AKR 1623, *Michal* AKR 1623
ch: (2) *Michałko* LK 1564, (10) *Michał* KS 1675
- MIKOŁAJ** – MalCh 285, KNI, AP:
sz: (43) *Nicolaus* RPCH 1589, *Mikolaj* CZ 1540, (51) *Mikołaj* R 1669, *Nicolai* (Dat.) AGS 1624, *Mikołaj Karol* R 1672
m: (2; 3) *Nicolaus* AKR 1586; *Miczko* AKR 1586, *Misko* LK 1564, *Michno* ICH 1545, (56; 3) *Mikołaj* AU 1614, *Nicolaus* AH 1606; *Mik* KWZ 1685, *Misko* AH 1601
ch: (3) *Miczek* LL 1564, *Misko* LK 1564, *Michno* ICH 1540, (19) *Mikołaj* KS 1669, *Nicolaus* ACH 1680
- NIEMIR** – por. *Miro*- SEM I 166, KNI, AP:
m: (1) *Nyemyerz* ICH 1545
- OKTAWIAN** – KNI, AP:
sz: (1) *Octawian* PCH 1649
- PAWEŁ** – MalCh 303, KNI, AP. Forma *Pac* może również od im. złoż. *Pako-sław*:
sz: (18) *Paulus* RPCH 1563, *Paweł* CZ 1533, (31) *Paweł* R 1669, *Paulus* AH 1601

m: (8; 1) *Paweł* ICH 1540, *Paulus* AKR 1586; *Paszek* KP 1509, (58; 1) *Paweł* AMK 1698, *Paulus* AGS 1649; *Pasek* KWZ 1685

ch: (3) *Paweł* LL 1564, *Paulus* LK 1564, (9) *Paweł* AU 1616, *Paulus* AH 1615

PIOTR – MalCh 306, KNI, AP:

sz: (21) *Piotr* AKR 1588, *Petrus* RPCH 1563, (30) *Piotr* PCH 1649, *Petrus* AH 1615, *Piotra Józefa* (Acc.) R 1669

m: (14; 2) *Piotr* KP 1509, *Pyotr* ICH 1545, *Petrus* AKR 1588; *Pietrasz* ICH 1545, *Piotrek* LR 1565, (50) *Piotr* AU 1614, *Petrus* AKR 1604

ch: (13; 2) *Piotr* LK 1564, *Piothr* RPCH 1500, *Petrus* AKR 1586; *Pietrasz* IH 1544, *Piotrasz* IH 1544, (4) *Piotr* AS 1688

POLIKARP – por. *Polikart* MalCh 311, KNI:

m: (1) *Policarpus* ASA 1651

PROKOP – MalCh 313, KNI, AP:

sz: (1) *Prokop* CZ 1532

PRZECLAW – por. *Przed-* SEM I 238, KNI, AP:

sz: (3) *Przeclaw* PCH 1649

RADKO – por. *Rado-* SEM I 247, KNI:

ch: (1) *Radko* LK 1564

RAFAŁ – MalCh 315, KNI, AP:

sz: (6) *Rafał* R 1669, *Raphał* PCH 1649

m: (1) *Raphael* ASA 1595

RAJNOLD – por. *Rejnołt* MalCh 316, KNI:

sz: (2) *Reinhold* KWZ 1686, *Reynold* ACZ 1688

REMIGIAN – por. *Remigius* MalCh 317, KNI, AP:

sz: (2; 1) *Remigian* R 1669; *Remian* R 1669

ROCH – MalCh 318, KNI, AP:

m: (1) *Roch* AH 1601

ROMAN – MalCh 318, KNI, AP:

m: (4) *Roman* AH 1601

SAMUEL – MalCh 321, KNI, AP:

sz: (9) *Samuel* R 1669

m: (1) *Samuel* AKR 1624

SEBASTIAN – por. *Sebastyjan* MalCh 321, KNI, AP. Formy *Sobko*, *Sobiech* też od im. złoż. typu *Sobiebor*, *Sobiestaw* SEM I 281:

sz: (2) *Sebastian* CZ 1534, *Sebastianus* RPCH 1563, (4) *Sebastian* R 1669

- m: (1) *Sebastian* AKR 1588, (18; 1) *Sebastian* AH 1615, *Sebastianus* ACH 1652; *Sobko* AGS 1649
ch: (1) *Sobiech* LL 1564, (4) *Sobestyan* KS 1633
- SEWERYN** – por. *Siewierzyn* MalCh 322, KNI, AP:
sz: (1) *Severyn* KP 1579, (7) *Seweryn* PCH 1649, *Sewerin* AH 1601
m: (2) *Severinum* AGS 1636
- STANISŁAW** – MalCh 323, KNI, AP:
sz: (53) *Stanisław* IK 1560, *Stanislaus* RPCH 1563, (86) *Stanisław* AH 1601, *Stanislaus* AH 1601
m: (30; 3) *Stanisław* ICH 1545, *Stanislaus* LK 1564; *Stach* LL 1564, *Staszko* ICH 1545, *Stasz* LL 1564, (122) *Stanisław* AU 1614, *Stanislaus* AGS 1649
ch: (3; 3) *Stanisław* CZ 1528, *Stanislaus* ICH 1509; *Stasko* LL 1564, *Stas* LL 1564, (20) *Stanisław* AKR 1604
- STEFAN** – por. *Szczepan*, *Stefan* MalCh 325, KNI, AP. Zobacz też **SZCZEPAN**:
sz: (22) *Stefan* R 1669, *Stephanum* (Acc.) AGS 1678
m: (2; 1) *Stephan* AKR 1588; *Steczko* LK 1564, (29; 1) *Stephan* ACH 1653, *Stephanus* AU 1637, *Istvan* AU 1637; *Steczko* AH 1630
ch: (1) *Stephan* AKR 1586, (3) *Stefan* AU 1636
- SZCZEPAN** – MalCh 325, KNI, AP. Zob. też **STEFAN**:
m: (2) *Szczepan* AKR 1588, (3) *Szczepan* AGS 1649
ch: (1) *Scepan* IH 1544
- SZCZĘSNY** – por. *Feliks* MalCh 215, KNI, AP. Zob. też **FELIKS**:
sz: (3) *Szczesny* PCH 1649, *Szczęsny* R 1669
- SZYMON** – MalCh 326, KNI, AP. Zob. też **SYMEON**:
sz: (5) *Simon* RPCH 1589, *Szymon* CZ 1520, (9) *Szymon* PCH 1649, *Simon* AH 1601
m: (2; 2) *Symon* AKR 1588; *Symko* KP 1509, *Szimko* ICH 1545, (71; 3) *Szymon* AU 1614, *Simon* AH 1601, *Siemion* AGS 1619; *Symko* ACH 1620
ch: (1; 2) *Symon* LL 1565; *Szymek* IH 1544, *Symko* LL 1564, (17) *Szymon* AH 1630, *Simon* AH 1630, *Siemion* AKR 1623
- TADEUSZ** – MalCh 329, KNI, AP:
m: (1) *Thadaeus* ASA 1667
- TEODOR** – MalCh 330, KNI, AP:
sz: (2) *Ceder* CZ 1510, (2) *Teodor* R 1669

- m: (1) *Theodor* ASA 1597, (14) *Theodor* AMK 1616
ch: (3) *Teodor* KS 1631
- TEOFIL** – MalCh 331, KNI, AP:
m: (1) *Teofil* KSZ 1655
ch: (1) *Teofil* KCZ 1698
- TOBIASZ** – por. *Tobijas* MalCh 332, KNI, AP:
sz: (1) *Tobias* KWZ 1696
- TOMASZ** – MalCh 332, KNI, AP:
sz: (19) *Tomasz* CZ 1513, *Thomas* RPCH 1563, (22) *Tomasz* R 1669,
Thomasz PCH 1649
m: (2; 1) *Thomas* ACZ 1591; *Tomek* ICH 1545, (55; 1) *Tomasz* AH 1630,
Thomas AGD 1649; *Tomek* AGS 1649
ch: (1) *Tomasz* IH 1544, (13) *Tomasz* KCZ 1698
- TYMOTEUSZ** – MalCh 335, KNI, AP:
m: (1) *Thimoteus* ASA 1667
ch: (1) *Thimos* LK 1564
- URSUS** – por. *Ursyn* KNI:
ch: (1) *Ursus* OR 1501
- WACŁAW, WIĘCŁAW** – por. *Wac(s)ław* SEM I 333, KNI, AP:
sz: (2) *Wacław* CZ 1513, *Venclaus* RPCH 1563
m: (1) *Venceslaus* AKR 1588, (6) *Waczlaw* AU 1614, *Więcsław* AH 1606
ch: (2) *Waczek* LL 1564
- WALENTY** – por. *Walentyn* MalCh 338, KNI, AP:
sz: (2) *Walenty* RPCH 1563, (6) *Walenty* PCH 1649
m: (3; 1) *Walenty* AKR 1586, *Valentinus* AKR 1586; *Walko* ICH 1545, (27)
Walentin ACH 1622, *Walenti* AKR 1626, *Valentinus* AH 1606
ch: (2) *Walenti* LL 1564, (5) *Walenty* KS 1626, *Valentinus* AH 1615
- WALERIAN** – por. *Waleryjan* MalCh 338, KNI, AP:
sz: (1) *Walerian* RK 1583, (3) *Waleryan* KGK 1667
m: (3) *Walerian* AGS 1649, *Walerianus* ACH 1635
- WARSZ** – por. *Wrocisław* SEM I 350:
ch: (1) *Warsz* CZ 1517
- WAWRZYNIEC** – MalCh 339, KNI, AP. Zob. też **LAURENTY**:
sz: (2) *Wawrzyniec* CZ 1528, (5) *Wawrzyniec* AH 1630
m: (40) *Wawrzyniec* AH 1630
ch: (10) *Wawrzyniec* AH 1630

WERHOS – por. *Wirzchosz*: im. złoż. *Wirzchosław* SEM I 344:

sz: (1) *Werhos* ASA 1630

WESPAZJAN – KNI, AP:

sz: (1) *Wespasian* PCH 1649

WIKTORYN – MalCh 343, KNI, AP:

sz: (2) *Wiktoryn* R 1669

WILHELM – MalCh 343, KNI, AP:

sz: (1) *Vilhelm* KGCH 1659

WINCENCY – por. *Więceniec*, *Wincenty* MalCh 341, KNI, AP:

sz: (1) *Wincenty* CZ 1523

m: (2) *Wincenty* KMSZ 1659, *Vincentius* ASA 1626

WŁADYSŁAW – MalCh 345, KNI, AP:

sz: (1) *Vladislaus* ASA 1670

m: (2) *Vladislaus* ASA 1700

WOJCIECH – MalCh 345, KNI, AP, por. *Adalbert*, *Albert* MalCh 176:

sz: (22) *Wojciech* CZ 1539, *Albertus* RPCH 1563, (51) *Wojciech* AU 1626, *Wojciech Dominik* R 1669, *Albertus* AH 1601

m: (17; 2) *Woicziech* LK 1564, *Albertus* AKR 1586, *Albert* AKR 1588; *Woytek* ICH 1545, *Woythko* ICH 1545, (194; 1) *Woyciech* AMK 1616, *Albertus* AH 1601, *Albert* AKR 1607; *Woytko* AGS 1649

ch: (19) *Wojciech* AH 1630

ZACHARIASZ – por. *Zacharyjasz* MalCh 346, KNI, AP:

m: (3) *Zacharias* (3) ASA 1645

ZBIGNIEW – por. *Zbygniew* SEM I 365, KNI, AP:

sz: (1) *Zbyszko* CZ 1501, (3) *Zbigniew* PCH 1649

ZBROSŁAW – SEM I 365, AP:

m: (2) *Szbroszik* ICH 1545, *Zbrosko* ICH 1545

ZYGMUNT – MalCh 347, KNI, AP:

sz: (5) *Sigismundus* RPCH 1563, *Zygmunt* CZ 1520, (1) *Zygmunt* R 1669

m: (1) *Sigismundus* AKR 1627

W źródłach, odnoszących się do ludności polskiej zamieszkującej ziemię chełmską, wystąpiło 135 imion, które związane były przede wszystkim z tradycją Kościoła katolickiego. Niewielką część stanowiły formy słowiańskie, jeszcze przedchrześcijańskie, obrazujące świat dawnych wartości i wierzeń¹⁷⁶. Z dokumentów XVI-wiecznych, dotyczących szlachty, wyekscerpowano następujące przykłady: *Dziersław, Dobrogost (Dobrogostius), Kanimir, Maliszka, Stanisław, Waclaw (Venclaus), Wojciech (Albertus), Zbyszko*. Największą popularnością cieszył się *Stanisław* (53x) i *Wojciech* (22x), imiona *Dziersław* i *Dobrogost* miały po trzech nosicieli, *Waclaw* dwóch, pozostałe poświadczane zostały tylko raz. W XVII w. zapisano: *Bogusław, Bronisław, Dobrogost, Dziersław, Kazimierz (Casimirus), Przeclaw, Stanisław, Vladislaus, Werhos, Wojciech (Albertus), Zbigniew*. Z nich *Stanisław* nieustannie odznaczał się najwyższą frekwencją (86x), dużo poświadczeń miał również *Wojciech* (51x), znacznie mniej *Kazimierz* (9x).

W omawianym czasie większość dawnych antroponimów należała już do rzadkości, co potwierdzają zapisy odnoszące się do stanów nieszlacheckich. W XVI w. w środowisku chłopów wystąpiły: *Bogdan, Bogusz, Budasz, Chocim, Gniewosz, Radko, Stanisław (Stanislaus), Stas, Stasko, Waczek, Warsz*, w kolejnym stuleciu *Kazimirz, Stanisław* i *Wojciech*. Na początku omawianego okresu najwięcej poświadczeń miał *Stanisław* (6x), inne imiona odnotowano raz bądź dwa razy, a w XVII w. – *Stanisław* (20x) i *Wojciech* (19x). Podobnie w materiałach dotyczących mieszczan: *Chocim, Jarzko, Nyemyerz, Stanisław, Stach, Stasz, Staszko, Szbrozik, Venceslaus, Wojciech (Albertus), Woytek, Woythko, Zbrosko* (XVI w.). Tu również największą frekwencją odznaczał się *Stanisław* (33x) i *Wojciech* (19x). W następnym stuleciu były to: *Boguslaus, Bogusz, Kazimierz, Stanisław, Vladislaus, Waczław, Więclaw, Woyciech (Albertus), Woytko*. Z nich najczęściej odnotowywano *Wojciecha* (195x) oraz *Stanisława* (122x). Te dwie formy występowały przez cały omawiany okres we wszystkich

¹⁷⁶ Por. np. M. Malec, *Odbicie wierzeń naszych przodków w imionach słowiańskich (Imiona złożone z członami: Bogo-, Bogu-, -bog.)* [w:] *Onomastyka polska a nowe kierunki językoznawcze. Księga jubileuszowa w 70. rocznicę urodzin Prof. Marii Malec, Materiały z XI Ogólnopolskiej Konferencji Onomastycznej 15–17 czerwca 1998, Bydgoszcz–Pieczyńska*, pod red. M. Czachorowskiej i Ł. M. Szewczyk, Bydgoszcz 2000, s. 313–320; Idem, *Imię w polskiej antroponimii i kulturze*, Kraków 2001, s. 17–27, 72–74.

grupach społecznych. Z dużą częstością powtarzały się również w antroponomii kresowej¹⁷⁷ oraz w innych regionach Polski¹⁷⁸.

Imiona o polskich cechach językowych stały się podstawą niektórych miejscowości w ziemi chełmskiej, por. *Adamów, Adamczuki, Franciszków, Frampol, Franusin, Juzowa Wola, Kazimirowka, Tomaszówka*¹⁷⁹.

Występowanie imion w XVI–XVIII w.

	XVI wiek	XVII wiek
Abraham	+	
Adam	+	+
Albert		+
Aleksander	+	+
Ambroży	+	+
Andrzej	+	+
Antoni	+	+
Arnulf		+
Atanazy		+
August	+	
Augustyn	+	
Baltazar	+	+
Bartłomiej	+	+
Bazyli		+
Benedykt	+	+
Bernard	+	
Błażej	+	+
Bogdan	+	
Bogusław		+
Bronisław		+

¹⁷⁷ AP, s. 55; I. Mytnik, *Antroponimia Wołynia ...*, s. 121.

¹⁷⁸ W. Szulowska, *Dawna antroponimia Mazowska ...*, s. 60–61, 75–76.

¹⁷⁹ T. Pluskota, *Wybrane imiona polskie w toponimii ziem ruskich Rzeczypospolitej od XVI do XIX wieku w ujęciu kartograficznym [w:] Niejedno ma imię ... Prace onomastyczne i dialektologiczne dedykowane Profesor Ewie Wolnicz-Pawłowskiej*, „Prace Językoznawcze Instytutu Filologii Polskiej UKSW”, pod red. E. Dzięgiel i T. Korpysza, Warszawa 2013, s. 301–314.

Imiona

	XVI wiek	XVII wiek
Budasz	+	
Chocim	+	
Cyryl	+	+
Daniel		+
Damian		+
Dawid		+
Dionizy		+
Dobrogost	+	+
Dominik	+	+
Dziersław	+	+
Eliasz	+	+
Emilian		+
Erazm		+
Eugeniusz	+	
Felicjan		+
Feliks	+	+
Filip	+	+
Florian	+	+
Franciszek		+
Gabriel		+
Gerwazy		+
Giecz		+
Gniewosz	+	
Grzegorz	+	+
Henryk		+
Herman	+	
Hiacynt		+
Hieronim, Jeronim	+	+
Hiob (Job)		+
Innocenty		+
Jacek		+
Jacenty		+
Jakub	+	+

Słownik imion męskich

	XVI wiek	XVII wiek
Jan	+	+
Janusz		+
Jarmoł	+	
Jarko	+	
Jerzy	+	+
Joachim		+
Józef	+	+
Kalikst		+
Kanimir	+	
Karol		+
Kasper	+	+
Kazimierz		+
Klemens	+	+
Kondrad, Konrad	+	+
Konstanty	+	+
Krystian	+	
Krzysztof	+	+
Laurenty	+	+
Leonard	+	
Ludwik		+
Łazarz	+	
Łukasz	+	+
Łukian		+
Maciej	+	+
Maksym		+
Maksymilian		+
Maliszka	+	
Manuel		+
Mań		+
Marcelin	+	+
Marcin	+	+
Marcjan		+
Marek	+	+

Imiona

	XVI wiek	XVII wiek
Mariusz		+
Mateusz		+
Melchior	+	+
Michał	+	+
Mikołaj	+	+
Niemir	+	
Oktawian		+
Paweł	+	+
Piotr	+	+
Polikarp		+
Prokop	+	
Przeclaw		+
Radko	+	
Rafał	+	+
Rajnold		+
Remigian		+
Roch		+
Roman		+
Samuel		+
Sebastian	+	+
Seweryn	+	+
Stanisław	+	+
Stefan	+	+
Szczepan	+	+
Szczęsny		+
Szymon	+	+
Tadeusz		+
Teodor	+	+
Teofil		+
Tobiasz		+
Tomasz	+	+
Tymoteusz	+	+
Ursus	+	

	XVI wiek	XVII wiek
Wacław, Więclaw	+	+
Walenty	+	+
Walerian	+	+
Warsz	+	
Wawrzyniec	+	+
Werhos		+
Wespazjan		+
Wiktoryn		+
Wilhelm		+
Wincenty	+	+
Władysław		+
Wojciech	+	+
Zachariasz		+
Zbigniew	+	+
Zbrostaw	+	
Zygmunt	+	+

Spośród wszystkich imion, które wystąpiły w środowisku szlacheckim w XVI w., najwięcej poświadczeń miał *Jan*, *Stanisław*, *Mikołaj*, *Maciej/Mateusz*, *Andrzej*, *Krzysztof*, *Wojciech*, *Piotr*, *Jakub*, *Tomasz*, *Paweł*, *Feliks*, *Marcin*, *Antoni* i *Bartłomiej*. Najwyższą częstotliwością występowania odznaczał się *Jan*. W kolejnym stuleciu wysoką popularność utrzymała większość imion z czołówki listy frekwencyjnej, tj. *Jan*, *Stanisław*, *Mikołaj*, *Wojciech*, *Andrzej*, *Franciszek*, *Krzysztof*, *Adam*, *Paweł*, *Piotr*, *Marcin*, *Jakub*, *Aleksander*, *Tomasz* i *Stefan*.

W zgromadzonym materiale wyraźnie przeważają formy oficjalne. Zapisano tylko cztery derywaty hipokorystyczne: *Bartosz* (: *Bartłomiej*), *Kasprzyk* (: *Kasper*), *Olechno* (: *Aleksander*, *Aleksy*) i *Zbyszko* (: *Zbigniew*).

Nieliczne przykłady ilustrują wieloimiennność, zjawisko znane w polskiej antroponimii, także kresowej¹⁸⁰, np. *Dobrogostius Albertus Simon*, *Mikołaj Maliszka*, *Stanisław Ceder* – w XVI w. oraz *Adamus Joannes*, *Albertus Franciscus*, *Francisc Joannes*, *Hieronim Gabriel*, *Joannes Alexander*, *Thoma Innocenty*, *Wojciech Dominik*, *Feliks Kazimierz*, *Franciszek Antoni*, *Jan Grzegorz*, *Jan*

¹⁸⁰ I. Mytnik, *Antroponimia Wołynia ...*, s. 126–127 (tam również inne prace).

Karol, Jan Tomasz, Joannes Simon, Mikołaj Karol, Michaelis Casimiri (Gen.), Paulus Stanislaus, Piotr Józef, Joannes Stanislaus – w XVII w.

Pierwsze zapisy form podwójnych odnotowują dokumenty średniowieczne. Przez nadawanie dwu imion chrześcijańskich chciano – jak pisze E. Rzetelska-Feleszko – „zapewnić dziecku opiekę nie jednego, lecz dwóch, a nawet trzech świętych, lub też łączono tradycję rodowych imion dziedzicznych z intencją oddania dziecka pod opiekę wybranego świętego”¹⁸¹.

Zasoby nazewnicze szlachty polskiej i ukraińskiej omawianego terenu są odmienne, co wynika z przynależności do różnych konfesji. Ich porównanie ujawnia jednak nie tylko różnice, ale również pewne podobieństwa. Około połowa to formy znane w obu systemach, np.: *Andrzej – Andrij, Dzierław – Derżław, Grzegorz – Hryhorij, Hryhor, Jakub, Jan – Iwan, Michał – Mychajło, Maciej/Mateusz – Matwij, Mikołaj – Mykoła, Mykołaj, Paweł – Pawło, Piotr – Petro, Stanisław, Szymon – Semen, Tomasz*. Cechy wspólne widoczne są również w ich popularności. Imieniem o zdecydowanie najwyższej częstości występowania okazał się *Jan – Iwan*, inne, tj. *Stanisław, Mikołaj – Mykoła, Mykołaj, Andrzej – Andrij*, znalazły się w pierwszej piątce listy frekwencyjnej.

Dostrzegalny jest bliski związek między polską antroponimią szlachecką ziemi chełmskiej, pobliskiego Wołynia i pozostałych ziem dawnej Ukrainy. Większość imion męskich znalazła potwierdzenie w XVI-wiecznym materiale kresowym¹⁸². Znaczne zbieżności widoczne są również w zasobie imion najbardziej popularnych, które powtórzyły się na obu terenach¹⁸³, tj. *Jan, Stanisław, Andrzej, Mikołaj, Krzysztof* i *Piotr*. Innym elementem wspólnym jest wieloimiennosc, częściej jednak odnotowywana w źródłach pochodzących z Kresów, głównie spoza województwa wołyńskiego. Warto podkreślić, że formy słowiańskie, poza *Stanisławem* i *Wojciechem*, rzadko zapisywane w źródłach z ziemi chełmskiej odnoszących się do stanu uprzywilejowanego – jak pokazują badania W. Szulowskiej – dość licznie występowały w imiennictwie szlachty mazowieckiej (przy niewielkiej liczbie nosicieli), nawet w drugiej poł. XVI w. Również tam największą popularnością cieszył się *Stanisław*¹⁸⁴.

Zapisy *Erasmus, Reinhold, Tobiasz, Wilhelm* zapewne odnosiły się do szlachty przybyłej z innych krajów.

¹⁸¹ E. Rzetelska-Feleszko, *W świecie nazw własnych*, Warszawa–Kraków, s. 25.

¹⁸² AP, s. 61–69; I. Mytnik, *Antroponimia Wołynia ...*, s. 106–120.

¹⁸³ AP, s. 70, 99.

¹⁸⁴ W. Szulowska, *Dawna antroponimia ...*, s. 58–60.

Najpopularniejsze imiona szlachty polskiej w ziemi chełmskiej

Szlachta		
Miejsce	XVI wiek	XVII wiek
1	Jan	Jan
2	Stanisław	Stanisław
3	Mikołaj	Mikołaj, Wojciech
4	Maciej \ Mateusz	Andrzej
5	Andrzej, Krzysztof	Franciszek
6	Wojciech	Krzysztof
7	Piotr	Adam
8	Jakub, Tomasz	Paweł
9	Paweł	Piotr
10	Feliks	Marcin
11	Marcin	Aleksander, Jakub
12	Antoni, Bartłomiej	Stefan, Tomasz

Najpopularniejsze imiona szlachty polskiej w ziemi wołyńskiej

Szlachta		
Miejsce	XVI wiek	XVII wiek
1	Jan	Jan
2	Andrzej	Andrzej
3	Krzysztof	Stanisław
4	Janusz, Michał	Piotr
5	Marcin, Piotr	Mikołaj
6	Stanisław, Szymon	Michał
7	Franciszek, Jakub	Krzysztof
8	Bogdan, Maciej /Mateusz, Mikołaj	Paweł
9	Jerzy	Adam, Marcin
10	Zygmunt	Maciej/Mateusz
11		Wojciech
12		Jerzy

Jeśli chodzi o stany nieszlacheckie, większość imion o największej liczbie poświadczeń występowała w obu grupach społecznych przez cały omawiany okres. W XVI w. spośród 15, cieszących się największą popularnością wśród mieszczan (10 pierwszych miejsc na liście frekwencyjnej), 13 powtórzyło się w zbiorze imion najchętniej nadawanych w środowisku chłopów: *Jan, Stanisław, Piotr, Andrzej, Jakub, Marcin, Paweł, Maciej/Mateusz, Michał, Mikołaj, Walenty, Grzegorz*. Natomiast w kolejnym stuleciu były to: *Jan, Wojciech, Stanisław, Andrzej, Maciej/Mateusz, Jakub, Szymon, Marcin, Mikołaj, Tomasz, Grzegorz*.

Wśród mieszczan, w całym omawianym okresie, pierwsze miejsce niezmiennie zajmował *Jan*. Porównanie listy najbardziej popularnych imion mieszczan, chłopów oraz szlachty pozwoliło zauważyć, że *Jan, Wojciech, Stanisław, Andrzej, Jakub, Marcin, Mikołaj, Grzegorz* powtórzyły się we wszystkich grupach społecznych w obydwu przedziałach czasowych, zmieniała się jedynie ich kolejność na liście frekwencyjnej.

Imiona mieszczkańskie i chłopskie o najwyższej frekwencji przedstawione zostały w poniższych tabelach:

Mieszczanie		
Miejsce	XVI wiek	XVII wiek
1	Jan	Jan
2	Stanisław	Wojciech/Albert
3	Wojciech	Stanisław
4	Piotr	Andrzej
5	Andrzej, Maciej/Mateusz	Jakub
6	Jakub	Maciej/Mateusz
7	Marcin	Szymon
8	Paweł	Marcin
9	Mikołaj	Mikołaj, Paweł
10	Grzegorz, Krzysztof, Michał, Walenty	Tomasz
11		Piotr
12		Grzegorz

Chłopi		
Miejsce	XVI wiek	XVII wiek
1	Jan	Jan
2	Piotr	Jakub
3	Andrzej	Maciej
4	Bartłomiej	Stanisław
5	Stanisław	Mikołaj, Wojciech
6	Jakub, Maciej, Marcin	Szymon
7	Adam, Grzegorz, Łukasz, Mikołaj, Paweł, Szymon	Marcin
8	Hieronim, Michał, Walenty	Andrzej
9		Tomasz
10		Grzegorz
11		Łukasz
12		Bartłomiej, Michał, Wawrzyniec

Pewne podobieństwa możemy dostrzec, porównując polskie nazewnictwo mieszczan i chłopów z antroponimią pobliskiego Wołynia. Większość wyekscerpowanych przykładów znalazła potwierdzenie w XVI- i XVII-wiecznym materiale kresowym. Na obu terenach w XVI w. często nadawanymi imionami były *Jan, Jakub, Andrzej, Piotr, Marcin, Maciej/Mateusz, Michał*, w XVII w. *Jan, Szymon, Wojciech, Stanisław, Andrzej, Maciej/Mateusz, Marcin*.

Najpopularniejsze imiona mieszczan i chłopów polskich
w ziemi wołyńskiej

Mieszczanie		
Miejsce	XVI wiek	XVII wiek
1	Jan	Jan
2	Marcin	Andrzej
3	Stanisław	Piotr
4	Jakub, Piotr	Józef
5	Andrzej	Wojciech
6	Wojciech	Stanisław

Mieszczanie		
Miejsce	XVI wiek	XVII wiek
7	Maciej/Mateusz	Szymon
8	Szymon	Jakub, Łukasz
9	Józef	Marcin
10	Łukasz	Paweł
11	Szczepan	Bartłomiej, Maciej/Mateusz
12	Bartłomiej, Michał, Paweł	Adam, Tomasz

Chłopi		
Miejsce	XVI wiek	XVII wiek
1	Andrzej	Andrzej
2	Jan	Jan
3	Marcin	Józef
4	Józef	Wojciech
5	Adam	Szymon
6	Piotr, Szczepan, Wojciech	Stanisław
7	Jakub, Łukasz	Piotr
8	Szymon	Paweł
9	Michał	Marcin
10	Maciej/Mateusz	Jakub
11		Michał
12		Maciej/Mateusz, Mikołaj

Wspólna historia i wzajemne kontakty Polaków i Ukraińców, zamieszkujących dawną ziemię chełmską, przyniosły wpływy międzyjęzykowe odzwierciedlone w obu systemach. Prawdopodobnie wpływem języka ukraińskiego należałoby tłumaczyć obecność w polskiej antroponimii szlacheckiej i mieszczańskiej badanego terenu imion *Bazyli, Daniel, Eliasz, Konstanty, Łukian, Maksym, Olechno, Prokop, Teodor, Zachariasz*. Spotykamy je w opracowaniach dotyczących imiennictwa średniowiecznego¹⁸⁵ oraz kresowego¹⁸⁶, nie wystąpiły jednak w omawianym czasie na terenie Polski etnicznej¹⁸⁷.

¹⁸⁵ MalCh.

¹⁸⁶ AP, s. 62–69; I. Mytnik, *Antroponimia Wołynia ...*, s. 123–126.

¹⁸⁷ AP, s. 75–78, 102.

Z kolei obecność w antroponimii szlachty ruskiej imion kalendarza katolickiego, takich jak np. *Dominik, Feliks, Florian, Franciszek, Krystian, Sylwester, Wacław* czy *Zygmunt*, należałoby interpretować jako przejaw wpływu języka polskiego na ukraiński zasób imienniczy i znanego z historiografii procesu polonizacji rodów ruskich tych ziem.

Formy pochodne

Derywaty hipokorystyczne wystąpiły przede wszystkim w imiennictwie mieszczan i chłopów. W materiałach dotyczących szlachty imiona zapisywano zwykle w postaci kalendarzowej. Wśród wydobytych ze źródeł hipokorystyków wyraźnie przeważają derywaty sufiksalne utworzone za pomocą 18 formantów. Największą produktywnością odznaczał się sufiks *-ek* oraz *-ko*, którego popularność w zebranych materiale była związana z wpływem systemu ukraińskiego na polski. Kilka przykładów ilustruje hipokoryzację alternacyjną i alternacyjno-sufiksalną.

1. Derywaty sufiksalne

z podstawowym *-k-* w części sufiksalnej

-isz-ka: *Maliszka*

-ek/-'ek: *Froncek, Janek, Klimek, Macziek, Marcinek, Piotrek, Szymek, Tomek, Waczek, Woytek*;

-osz-ek: *Jaroszek*

-sz-ek: *Paszek*;

-(sz)-ik: *Szbroszik*;

-ko: *Gienko, Janko, Jarzko, Jurko, Krziszko, Radko, Sobko, Szimko, Walko, Wojtko, Zbrosko*;

-cz-ko: *Steczko*;

-s(z)-ko: *Jasko, Misko, Staszko, Zbyszko*;

z podstawowym *-s, -sz* w części sufiksalnej

-s(z): *Grzesz, Stas, Stasz*;

-asz: *Budasz, Pietrasz*;

-os(z): *Androsz, Bartos, Bartosz, Gniewosz, Jakosz, Jarosz*;

-us(z): *Bogusz, Hanus*;

-ys: *Matys*;

z podstawowym -ch- w części sufiksальной

-ch: *Stach*;

-ch-no: *Olechno, Michno*;

-ach: *Banach*;

-'ech: *Sobiech*.

inne derywaty

-'ec: *Kuniecz*.

2. Derywaty alternacyjne

- ze zredukowaną częścią medialną imienia: *Remian*
oraz
- z usuniętym fragmentem końcowym: *Werhos*.

3. Derywaty alternacyjno-sufiksalne

- z obcięciem sylaby nagłosowej oraz sufiksem -aj: *Kubay*.

2. SŁOWNIK IMION KOBIET

Materiał imienniczy dotyczący kobiet został opracowany i przedstawiony zgodnie z zasadami przyjętymi w *Słowniku imion męskich*.

ANTROPONIMIA UKRAIŃSKA

AGNIESZKA MalCh 350:

m: (2) *Agnes* AH 1615

ch: (6) *Agnieszka* KCZ 1698

AHAFIJA, HAPKA, cerk. *Азафія* – TCYI, **AGATA** *Agata* MalCh 350:

sz: (1) *Hapka* AH 1601

m: (1; 3) *Hapka* AMK 1616; *Нара* AH 1606

ch: (3; 1) *Agatha* KCZ 1698; *Чапка* AH 1601

ANASTASIJA, NASTASIJA, cerk. *Анастасіа* – por. *Анастасіа* CCM, TCYI,

ANASTAZJA, ANASTASIA (łac.), por. *Anastazyja* MalCh 352:

sz: (2; 1) *Nastazja* CZ 1516; *Nastka* CZ 1516; (1) *Nastazja* AH 1601

m: (3; 2) *Anastasia* ACH 1680, *Anastazia* AGS 1619, *Nastia* AH 1606;

Nastazia AKR 1624

ch: (1) *Anastasia* ACH 1678

APOLONIA – por. *Apolonija* MalCh 353:

m: (1) *Apolonia* KSZ 1650

BARBARA – MalCh 355:

sz: (2) *Barbary* (Gen.) LW 1663

m: (4) *Barbara* AKR 1623

BEATA – KNI, AP:

sz: (1) *Beata* CZ 1523

CHRYSTYNA, CHRYSTJA, cerk. *Христіна* – TCYI, **KRYSTYNA**, por.

Krzysz(tyna, Krystyna MalCh 372:

sz: (3) *Kristina* KGK 1641

m: (1) *Christina* ACH 1680

ch: (1) *Christina* ACH 1678

DOROTA, DOROTEJA, cerk. *Дорофеа* – TCYI, **DOROTA, DOROTHEA**

(łac.) MalCh 357:

sz: (2) *Dorotea* RPCH 1589

m: (3) *Dorota* RK 1583, (1) *Dorotą* (Instr.) AGK 1684

ELŻBIETA – MalCh 358:

sz: (4; 1) *helizabeth* RPCH 1591, *Helizabetha* AKR 1586, *Elżbieta* CZ 1520;
Biedka CZ 1512

m: (3) *Elżbieta* KSZ 1650

FEDORA, TODORA, cerk. *Феодора* – CCM, TCYI, por. *Teodora* MalCh 384.
Formy *Hwenka*, *Chwenna*, *Chwiejna* również od *Juchymija*, *Feodosija*. Zob.
też **TEODORA**:

sz: (1) *Chwiedka* CZ 1506, (3) *Chwedora* AKR 1628, *Fiedora* AKR 1628

m: (2; 6) *Chwedoria* AKR 1607, *Fedora* AKR 1618; *Chwedka* ACH 1623,
Hwenka AKR 1623, *Chweska* DZ 1643, *Chwenna* AGS 1605, *Chwiejna*
ACH 1623

HALINA – KNI:

m: (1) *Halina* AKR 1624

HANNA, ANNA, cerk. *Анна* – por. *Анна*, *Ганка* CCM, TCYI, por. *Anna*
MalCh 352. Forma *Hasia* też od *Ahafija*:

sz: (13; 1) *Anna* CZ 1520; *Anuszką* CZ 1513, (1) *Anna* AH 1601

m: (4) *Anna* LK 1564, (22; 1) *Anna* AH 1615; *Hasia* AMK 1616

ch: (1) *Hasia* AKR 1586, (9) *Anna* ACH 1674

JADWIGA – MalCh 367, KNI, AP:

sz: (1) *Jadwidze* (Dat.) AGS 1637

m: (2) *Jadwiga* KMSZ 1649, *Hedviga* KWZ 1685

JANUSZKA – por. *Jana*; *Joanna* MalCh 368:

ch: (1) *Ianuska* LK 1564

JEWA, cerk. *Єва* – TCYI, **EWA** MalCh 361. Forma *Jewka* również od *Євдокія*:

m: (1; 3) *Ewa* ACH 1674; *Jewka* AU 1637

JEWDOKIJA, DOKIJA, cerk. *Євдокія* – TCYI. Forma pochodna możliwa też
od *Dominika*:

sz: (1; 1) *Eudotia* CZ 1520; *Duchna* CZ 1530

m: (2) *Eudokia* ACH 1678

JUCHYMIJA, JUCHYMA, JEFYMIJA, cerk. *Євфиміа* – TCYI, **EUFEMIA**,
por. *Eufemija* MalCh 360:

sz: (1) *Fietymia* CZ 1504

m: (2) *Eufimia* AMK 1698, *Juchyma* AU 1637

ch: (1) *Eufemia* ACH 1622

KATERYNA, cerk. *Єкатерина* – TCYI, **KATARZYNA, CATHARINA** (łac.)
MalCh 370:

sz: (6) *Katarzyna* CZ 1520, (1) *Katarzyna* AKR 1628

- m: (2; 2) *Catharina* AKR 1588; *Kathna* LR 1565, (4) *Catharina* AKR 1623, *Catharzyna* AGS 1619, *Katharzina* AH 1630
ch: (6) *Katarzyna* KUK 1689, *Catherine* ACH 1622
- KSENIJA**, cerk. *Ксенія* – por. *Ксенія* TCYI:
m: (1) *Ksenia* AKR 1618
- MAŁGORZATA, MARGARITA** (łac.) – MalCh 375:
sz: (1) *Małgorzata* CZ 1520
m: (1) *Margaretam* (Acc.) AH 1601
ch: (1) *Małgorzata* KS 1642
- MARIJA** – CCM, TCYI, por. *Maryja* MalCh 377:
sz: (2) *Marusia* CZ 1524, *Maruchna* CZ 1539; (3) *Marusza* AGS 1627, *Maruszka* AH 1615
m: (10) *Marusza* AH 1630, *Maruszka* AH 1601
- MARIANNA** – TCYI, por. *Maryjana*, *Marzana* MalCh 377:
m: (4) *Marianna* ACH 1674
ch: (17) *Marianna* ACH 1678
- MARYNA** – CCM, TCYI, MalCh 377:
sz: (1) *Marina* AGS 1622
m: (8) *Maryna* AK 1698, *Marina* AH 1606
ch: (2) *Maryna* RPCH 1501, *Marina* RPCH 1501, (1) *Marina* ACH 1678
- MILUCHNA** – por. *Miło-* SEM I 165, również im. z pocz. *Мил-* TCYI:
sz: (2) *Miluchna* CZ 1502
- OLUCHNA** – por. *Aleksandra* MalCh 351, TCYI:
sz: (1) *Olyuchna* CZ 1502
- OŁENA**, cerk. *Єлена* – CCM, TCYI, **HELENA** MalCh 365:
sz: (3) *Helena* LCH 1661
m: (1) *Olena* AH 1606
ch: (1) *Helena* ACH 1674
- ORYNA**¹⁸⁸, cerk. *Ирина* – CCM, TCYI, por. *Horyna* MalCh 366:
sz: (1) *Orina* CZ 1504
m: (5) *Oriszka* AKR 1627, *Oryszka* AH 1630, *Oriscza* AKR1623
- PARASKEWA, PARASKA**, cerk. *Параскева* – por. *Paraska* CCM, TCYI:
m: (3; 1) *Paraska* AH 1606, *Paraszka* AH 1630; *Parascza* AKR 1623
ch: (2) *Paraska* KCZ 1698, *Paraskewia* KCZ 1698

¹⁸⁸ *Орина* jest usamodzielnioną potoczną formą imienia *Ирина*.

- PEŁAHIJA, PAŁAŻKA**, cerk. *Пелагія* – TCYI, **PELAGIA**, por. *Połagija* MalCh 381:
 m: (1; 1) *Pelagia* ACH 1674; *Pałasca* KWZ 1696
- REINA** – por. *Regina* MalCh 382:
 m: (1) *Reina* KSZ 1660
- STECZA** – od im. *Степанія, Стефанія*, cerk. *Стефанида* TCYI:
 m: (1) *Stecza* AH 1606
- TAMARA**, cerk. *Тамара* – TCYI:
 ch: (1) *Tamara* KUK 1689
- TEODORA**, cerk. *Феодора* – TCYI, MalCh 384. Zob. też **FEDORA**:
 m: (2) *Teodora* ACH 1680
 ch: (2) *Theodora* ACH 1678
- TETJANA**, cerk. *Татиана* – TCYI, por. *Tacyjana* MalCh 384:
 m: (1) *Tetianna* ACH 1674
 ch: (1) *Tetianna* ACH 1678
- ULJANA**, cerk. *Іуліаниа* – CCM, TCYI:
 sz: (3) *Uliana* CZ 1546
 ch: (1) *Uliana* CZ 1510
- USTYNA**, cerk. *Іустина* – TCYI, por. *Ustyjana* MalCh 385:
 m: (1) *Ustina* ACH 1680
- ZOFIA, SOPHIA** (łac.) – por. *Zofija* MalCh 388:
 sz: (1) *Sophia* RPCH 1563, *Zofia* CZ 1509; (1) *Zophia* LCH 1661
 m: (1) *Zophia* AU 1637
 ch: (3) *Zofia* KUK 1689
- ŻDANKA** – por. *Ждан* TCYI:
 sz: (1) *Zdanka zwana Anna* CZ 1539.

Materiał źródłowy, ilustrujący antroponimię kobiet, jest bardzo ubogi i nie pozwala na sformułowanie wiążących wniosków na temat funkcjonowania oraz popularności imion. Z dokumentów wynotowano zaledwie 38 form, z których dwie, *Miluchna* i *Żdanka*, odnoszące się do szlachcianek, są pochodzenia słowiańskiego i zapisane zostały w dokumentach z XVI w. Pozostałe w większości związane są z tradycją Kościoła prawosławnego. Obok nich wystąpiły imiona o brzmieniu polskim (i łacińskim): *Agnieszka, Anastazja, Apolonia, Barbara, Beata, Eufemia, Helena, Elżbieta, Jadwiga, Katarzyna, Krystyna, Małgorzata, Zofia, Januszka, Krystyna, Pelagia, Reina*, mogące świadczyć – podobnie jak w przypadku form męskich – o kontaktach

językowo-kulturowych polsko-ukraińskich na tym terenie, a także o fonetycznym dostosowywaniu przez pisarzy Polaków form ukraińskich do języka badanych źródeł.

Zebrany materiał daje pewne wyobrażenie tylko o imiennictwie mieszczanek i szlachcianek. Zapisy odnoszące się do przedstawicielek stanu chłopskiego są zbyt skąpe, by można było mówić o ich frekwencji. W XVII w. w tym stanie jedynie imię *Marianna* wyróżniło się większą częstością użycia.

W XVI w. imieniem o najwyższej frekwencji wśród mieszczanek była *Anna*, w kolejnym stuleciu – *Hanna*, *Marija*, *Maryna*, *Fedora*, *Anastazija*, *Oryna*, *Ahafija*, *Ewa*. Natomiast w środowisku szlachcianek były to *Hanna* i *Elżbieta* w XVI w. oraz *Chrystyna*, *Fedora*, *Marija* i *Ołena* w XVII w. Dwa z nich, tj. *Ahafija* i *Marija*, należały do najbardziej popularnych w ówczesnej antroponimii ukraińskiej, również w województwie wołyńskim¹⁸⁹.

Przez cały omawiany okres nieprzerwanie występowały *Anastazija*, *Hanna*, *Jewdokija*, *Juchymia*, *Kateryna*, *Marija*, *Maryna*, *Paraska*, *Zofia*. Imionami, które pojawiły się dopiero w źródłach XVII-wiecznych były: *Agnieszka*, *Ahafija*, *Barbara*, *Chrystyna*, *Dorota*, *Fedora*, *Hałyna*, *Jadwiga*, *Ewa*, *Ksenia*, *Margeryta*, *Marianna*, *Ołena*, *Petahija*, *Stepania* (*Stecza*), *Teodora*, *Tetiana*, *Ustyna*.

Z dokumentów dotyczących szlachcianek pochodzą dwa ekscerpty ilustrujące dwuimienność: *Zdanka zwana Anną CZ 1539* oraz *Małgorzata zwana Marusią Wereszczyńska CZ 1520*.

Występowanie imion kobiecych w XVI–XVII w.

	XVI wiek	XVII wiek
Agnieszka		+
Ahafija, Hapka, Agata		+
Anastasija, Nastasija, Anastazja	+	+
Apolonia		+
Barbara		+
Beata	+	
Chrystyna, Krystyna		+
Dorota, Doroteja	+	+
Elżbieta	+	+

¹⁸⁹ I. Mytnik, *Antroponimia Wołynia ...*, s. 138.

Imiona

	XVI wiek	XVII wiek
Fedora, Todora	+	+
Halina		+
Hanna, Anna	+	+
Jadwiga		+
Januszka	+	
Jewa, Ewa		+
Jewdokija, Dokija	+	+
Juchymija, Eufemia	+	+
Kateryna, Katarzyna	+	+
Ksenija		+
Małgorzata	+	+
Marija	+	+
Marianna		+
Maryna	+	+
Miluchna	+	
Oluchna	+	
Ołena, Helena		+
Oryna	+	+
Paraskewa, Paraska	+	+
Pełahija, Pelagia		+
Reina		+
Stecza		+
Tamara		+
Teodora		+
Tetjana		+
Uljana	+	
Ustyna		+
Zofia	+	+
Żdanka	+	

Formy pochodne

Tworzenie form hipokorystycznych odbywało się drogą derywacji sufiksальной, w której wzięło udział 12 formantów oraz derywacji alternacyjnej i alternacyjno-sufiksальной. Najbardziej produktywny okazał się formant *-ka*.

1. Derywaty sufiksalne

-ka: *Chwiedka, Żdanka*;

-n-ka: *Hwenka*;

-j-na: *Chwiejna*

-na: *Chwenna*

-sz-ka: *Oryszka, Chweska*;

-usz-ka: *Anuszką, Januszką, Maruszką*;

-usia: *Marusia*;

-cza: *Stecza*;

-sia: *Hasia*;

-usza: *Marusza*;

-uch-na: *Maruchna, Miluchna, Olyuchna*;

-(cz)-ę: *Oriscza, Parascza*.

2. Derywaty alternacyjne

– z usuniętym fragmentem środkowym imienia podstawowego: *Kathna*.

3. Derywaty alternacyjno-sufiksalne

– ze zredukowaną częścią początkową imienia i sufiksem *-ka*: *Biedka, Hapka*;

– z usuniętym elementem początkowym i końcowym imienia podstawowego oraz sufiksem *-ka*: *Nastka*.

ANTROPONIMIA POLSKA

AGATA – MalCh 350, KNI, AP:

ch: (5) *Agata* KS 1623

AGNIESZKA, AGNES (łac.) – MalCh 350, KNI, AP:

sz: (1) *Agnes* KCZ 1699

m: (13) *Agnes* AKR 1604, *Agnieszka* AH 1630

ch: (18) *Agnieszka* KS 1675, *Jagnieszka* AH 1606

ALEKSANDRA – MalCh 351, KNI, AP:

sz: (1) *Aleksandra* CZ 1519

ANASTAZJA, ANASTASIA (łac.) – por. *Anastazyja* MalCh 352, KNI, AP:

sz: (1) *Anastazja* CZ 1534

m: (1; 1) *Anastasia* ACH 1684; *Nastazia* AKR 1618

ch: (3) *Anastazia* KS 1675

ANETA – MalCh 350, KNI, AP:

sz: (1) *Aneta* CZ 1526

ANNA – MalCh 352, KNI, AP:

sz: (3) *Anna* RPCH 1563, (18) *Anna* AH 1615, *Anna Teodora* KCZ 1699

m: (44) *Anna* AMK 1616, *Hanna* AKR 1623

ch: (2) *Anna* AKR 1586, (44) *Anna* AH 1606

APOLINARIA – KNI:

sz: (1) *Apollinara* AH 1615

APOLONIA – MalCh 353, KNI:

sz: (3) *Apolonia* RPCH 1563

BARBARA – MalCh 355, KNI, AP:

sz: (6) *Barbara* RPCH 1563, *Barbara inaczej Nieradka* CZ 1523, (3) *Barbara* AH 1615

m: (10) *Barbara* ACH 1670

ch: (4; 1) *Barbara* KS 1695; *Basica* AH 1630

BEATA – KNI, AP:

sz: (3) *Beata* CZ 1513, *Beata zwana Elżbietą* CZ 1512

BOGUMIŁA – por. *Bogu-* SEM I 13, KNI, AP:

m: (1) *Bogumila* AH 1606

BRYGIDA – MalCh 356, KNI, AP:

sz: (1) *Brygida* CZ 1514

CECYLIA – por. *Cecylia* MalCh 356, KNI, AP:

sz: (1) *Cecilia* KWZ 1686

DOROTA, DOROTHEA (łac.) – MalCh 357, KNI, AP:

sz: (10) *Dorotea* RPCH 1563, (1) *Dorota* PCH 1649

m: (15) *Dorota* AKR 1674, *Dorotha* ACH 1694

ch: (12) *Dorota* AH 1630, *Dorotea* AKR 1604

DRUZJANNA – AP, SIW:

sz: (2) *Druciana* CZ 1516

ELŻBIETA, ELISABETH (łac.) – MalCh 358, KNI, AP:

sz: (12) *Halizabeth* RPCH 1563, *Elisabeth* RPCH 1563, (6) *Elżbiety* (Gen.) R 1669, *Helisabetham* (Acc.) AGS 1637

m: (1) *Elizabeth* AKR 1588, (27) *Helźbieta* AU 1614, *Helizabeth* AKR 1697

ch: (1) *Elźbieta* KS 1638

EWA – MalCh 361, KNI, AP:

m: (4) *Ewa* AH 1601

ch: (1) *Ewa* KUK 1691

FELICJANA – KNI, AP:

sz: (1) *Felicjana* RPCH 1563

FELIKSA – KNI, AP:

m: (1) *Feliksa* KMSZ 1658

FRANCISZKA – KNI, AP:

ch: (1) *Franciszka* KS 1626

GRYZELDA – KNI, AP:

sz: (1) *Gryzelda Konstancja* R 1669

HELENA – MalCh 365, KNI, AP:

sz: (3) *Helena* CZ 1533, (1) *Helena* KCZ 1699

m: (6) *Helena* ACH 1684

ch: (5) *Helena* KS 1626

IZABELA – KNI, AP:

sz: (1) *Izabela* AH 1615

JADWIGA – MalCh 367, KNI, AP:

sz: (4) *Hedwiga* RPCH 1563, *Jadwiga* CZ 1513, (6) *Jadwiga* PCH 1649, *Hedwiga* AU 1615

m: (4) *Hedwiga* AKR 1586, (28) *Jadwiga* AU 1614, *Hedwiga* AH 1606

ch: (10) *Jadwiga* KS 1626

JANUSZKA – por. *Jana: Joanna* MalCh 368:

ch: (1) *Ianuska* IH 1544

JUSTYNA, IUSTINA (łac.) – MalCh 370, KNI, AP:

m: (1) *Justina* AKR 1623

KATARZYNA, CATHARINA (łac.) – MalCh 370, KNI, AP:

sz: (16) *Katarzyna* CZ 1513, *Catherina* RPCH 1563, (5) *Katarzyny* PCH 1649

m: (3) *Catherina* AKR 1586, (30) *Katarzyna* AU 1614, *Catherina* ACH 1635

ch: (31) *Katarzyna* KS 1626

KONSTANCJA – por. *Konstancja* MalCh 371, KNI, AP:

sz: (1) *Konstancja* CZ 1534, (1) *Gryzelda Konstancja* R 1669

KRYSTYNA – por. *Krzysz(t)yna, Krystyna* MalCh 372, KNI, AP:

sz: (1) *Krystyna* CZ 1539

m: (6) *Kristina* ACH 1635, *Christina* AKR 1624

ch: (2) *Krystyna* AKR 1604

ŁUCJA, LUCIA (łac.) – por. *Łucya* MalCh 374, KNI, AP:

sz: (1) *Lucia* AH 1615

MAGDALENA – MalCh 374, KNI, AP:

sz: (2) *Magdalena* PW 1662

m: (2) *Magdalena* AGS 1649

ch: (1) *Magdalena* IK 1548

MAŁGORZATA – MalCh 375, KNI, AP:

sz: (4) *Malgorzata* CZ 1515, *Małgorzata czyli Marusia* CZ 1515

ch: (2) *Malgorzata* KS 1627

MARIA – por. *Maryja* MalCh 376, KNI. Forma pochodna również od innych imion z pocz. *Mar-* np. *Margorzata, Marta*:

m: (1) *Maria* AKR 1588, (6) *Maruchna* AKR 1623

MARIANNA – por. *Maryjana, Marzana* MalCh 377, KNI, AP:

sz: (1) *Marianna* PCH 1649

m: (23) *Marianna* ACH 1678

ch: (26) *Marianna* KS 1638

MARTA – MalCh 376, KNI, AP:

sz: (1) *Marta* CZ 1516

MARYNA – MalCh 377, KNI, AP:

m: (6) *Maryna* AMK 1699

ch: (2) *Maryna* AH 1630

MILENA – por. *Miło-* SEM I 165, KNI:

sz: (1) *Milena* CZ 1508

NIERADKA – od im. męskich z pocz. *Rad-(o)*, por. *Nierad* SEM I 248:

sz: (1) *Barbara inaczej Nieradka* CZ 1523

REGINA – MalCh 382, KNI, AP:

sz: (1) *Regina* DZ 1644

m: (2) *Regina* AKR 1588, (19) *Regina* AH 1606

ch: (3) *Regina* KS 1626

TEOFILA – KNI, AP:

sz: (5) *Teofila* LCH 1661

m: (1) *Teofila* KWZ 1696

TERESA – KNI, AP:

sz: (2) *Teresa* KUK 1687

ch: (1) *Teresza* KS 1691

URSZULA, URSULA (łac.) – MalCh 385, KNI, AP:

sz: (8) *Ursula* RPCH 1563, *Urszula* CZ 1513, (3) *Urszulę* (Acc.) LCH 1661

m: (3) *Ursula* AH 1606, *Orszula* AU 1637

ZOFIA, SOPHIA (łac.) – por. *Zofija* MalCh 388, KNI, AP:

sz: (2) *Sophia* RPCH 1563, (7) *Zophia* PCH 1649

m: (2) *Sophia* AKR 1588, (22) *Zophia* AKR 1623, *Sophia* AKR 1607

ch: (27) *Zofia* KS 1627

Nazewnictwo polskich mieszkanki ziemi chełmskiej reprezentowane jest w omawianych źródłach również bardzo skromnie. Wynotowano zaledwie 43 imiona, które w większości pochodzą z dokumentów XVII-wiecznych. W XVI w. pewne wyobrażenie o popularności imion dają jedynie zapisy odnoszące się do szlachcianek. Najwyższą częstością występowania odznaczały się wśród nich *Katarzyna*, *Elżbieta* i *Dorota*, w kolejnym stuleciu *Anna*. Jeśli chodzi o antroponimie mieszczanek i chłopek, więcej danych przynoszą źródła z XVII w. Na pierwszym miejscu listy frekwencyjnej znalazła się *Anna*, na kolejnych *Katarzyna*, *Jadwiga*, *Elżbieta*, *Marianna*, *Zofia*, *Regina* i *Dorota* – wśród mieszczanek oraz *Anna*, *Katarzyna*, *Zofia*, *Marianna*, *Agnieszka* i *Dorota* – wśród przedstawicielek stanu najniższego. Dwa z nich, tj. *Anna* i *Katarzyna*, należały do imion popularnych w dawnej antroponimii szlachty kresowej oraz innych ziem etnicznych¹⁹⁰.

Tylko trzy zapisy, spośród wyekscerpowanych ze źródeł przykładów, tj. *Bogumiła*, *Milena*, *Nieradka*, są formami rodzimymi.

Również w materiale polskim odnotowane zostały przykłady dwuimienności w warstwie szlacheckiej: *Anna Teodora*, *Barbara inaczej Nieradka*, *Beata zwana Elżbietą*, *Gryzelda Konstancja*, *Małgorzata czyli Marusia*.

¹⁹⁰ AP, s. 142–143; I. Mytnik, *Antroponimia Wołynia ...*, s. 144

Występowanie imion kobiecych w XVI–XVII w.

	XVI wiek	XVII wiek
Agata		+
Agnieszka		+
Aleksandra	+	
Anastazja	+	+
Aneta	+	
Anna	+	+
Apolinaria		+
Apolonia	+	
Barbara	+	+
Beata	+	
Bogumiła		+
Brygida	+	
Cecylia		+
Dorota	+	+
Druzjana	+	
Elżbieta	+	+
Ewa		+
Felicjana	+	
Feliksa		+
Franciszka		+
Gryzelda	+	
Helena	+	+
Izabela		+
Jadwiga	+	+
Januszka	+	
Justyna		+
Katarzyna	+	+
Konstancja	+	+
Krystyna	+	+
Łucja		+
Magdalena	+	+

	XVI wiek	XVII wiek
Małgorzata	+	+
Maria	+	+
Marianna		+
Marta	+	
Maryna		+
Milena	+	
Nieradka	+	
Regina	+	+
Teofila		+
Teresa		+
Urszula	+	+
Zofia	+	+

Formy pochodne

W zebranych materiale przeważają formy kalendarzowe. Ze źródeł wyekscerpowano zaledwie 6 hipokorystyków, które zostały utworzone na drodze sufiksacji:

-ka: Nieradka;

-ś-ka: Kaśka;

-(ś)ica: Basica;

-uch-na: Maruchna;

-usia: Marusia

-usz-ka: Januszka.

W wyniku derywacji alternacyjnej, z redukcją początkowej części imienia podstawowego, powstała *Nastazia*.

II. OKREŚLENIA POIMIENNE

W niniejszym rozdziale, podobnie jak w poprzednim, wprowadza się dwa nadrzędne zbiory: 1. zbiór – „określenia poimienne mężczyzn” wobec „określenia poimienne kobiet”; 2. zbiór – „określenia poimienne w antroponimii ukraińskiej” wobec „określenia poimienne w antroponimii polskiej”. Kolejne podzbiory warunkowane są zróżnicowaniem stanowym, a więc 3. – podzbiór „określenia poimienne szlachty” wobec „określenia poimienne mieszczan, chłopów” i ostatni podzbiór 4., powstały przy zastosowaniu kryterium chronologii poświadczeń antroponimów w źródłach, tj. „określenia poimienne w wieku XVI” : „określenia poimienne w wieku XVII”. W obrębie zbiorów i podzbiorów omówione zostaną typy nazewnicze oraz środki gramatyczne, służące kreacji nazw osobowych.

1. OKREŚLENIA POIMIENNE ODNOSZĄCE SIĘ DO MĘŻCZYZN

A. SZLACHTA

A.1. OKREŚLENIA ODMIEJSCOWE

Nazwiska z sufiksem -s'kyj/-c'kyj //-ski/-cki i wariantami rozszerzonymi

W antroponimii szlachty ukraińskiej ziemi chełmskiej formacje odmiejscowe były dominującym środkiem identyfikacyjnym. W XVI w. tworzyły 54% wszystkich określeń poimiennych i niespełna 63% w XVII w., np. *Andrzej Hański* UCH 1570, *Mikołaj Uhrowiecki* N 1593, *Ioannes Lipski Oleksyc* KGK 1652.

Nazewnictwo szlachty polskiej również opierało się na modelu nazwiska odmiejscowego. Udział antroponimów na *-ski/-cki* był tu jednak wyższy i wyniósł prawie 55% w wieku XVI oraz przeszło 83% w kolejnym stuleciu, np. *Ambrosius Czarneczki* AKR 1586, *Gaspar Poniatowski* RPCH 1591, *Wawrzyniec Łabędzki z Łabędzi*, *Stanisław Łopacki* AKR 1604, *Stanisław Łącki* PCH 1649. Wyekscerpowany ze źródeł materiał potwierdza istnienie wśród ówczesnej szlachty nazwiska zwyczajowego. Poimienne określenia identyfikacyjne, zgodnie z tradycją odgrywającą rolę prawa stanowionego, używane były powszechnie i pełniły funkcję nazwiskową. Funkcji tej towarzyszyło zjawisko dziedziczenia nazwiska ojca przez potomstwo w niezmienionej formie oraz przejmowania nazwiska męża przez żonę i obejmowania nim generacji (rodzeństwa).

W wielodzietnych rodach obok nazwiska rodowego pojawiały się dodatkowe określenia odmiejscowe, utworzone od innych dóbr ziemskich, które z czasem stawały się nazwami nowych linii rodowych.

Nazwiska odmiejscowe najczęściej występowały bezpośrednio po imieniu, w rozbudowanych zestawieniach identyfikacyjnych po przydomku i/lub po odmiejscowym wyrażeniu przyimkowym, w antroponimii ukraińskiej niekiedy również po właściwym patronimie z sufiksami *-ycz,-owycz/-ewycz//-icz,-owicz/-ewicz* lub przed nim.

A. – ANTROPONIMIA UKRAIŃSKA¹⁹¹

Podstawę nazwisk odmiejscowych szlachty ukraińskiej stanowią nazwy miejscowości leżących w ziemi chełmskiej, lubelskiej oraz na Kresach południowo-wschodnich.

Kryterium włączenia danego antroponimu do omawianego zbioru jest – o czym wspominał wyżej – ukraińska postać imienia chrzestnego, łacińska lub polska – w rodach o znanej proveniencji oraz w formułach wieloelementowych z przydomkiem ukraińskim lub patronimem właściwym, a także przy określeniach z kwalifikatorem wskazującym na przynależność do Kościoła obrządku wschodniego.

XVI wiek

Fedor Andrzejowski CZ 1502, *Fiedko Okuszkowic Bezki* CZ 1510, *Stanisław Cycowski* CZ 1502, *Olechno Czerniejowski* CZ 1515, *Jan Gorajski* CZ 1532, *Bogdan*

¹⁹¹ Dalej: **A.**

Hański z Serniaw CZ 1518, Jerzy Bogdanowicz Hański CZ 1520, Jerzy Abrahamowicz Hański CZ 1520, Bazyli Horodeński U 1564, Hoscyc (pl) OCH 1564, Jacobus Jaslikowski RPCH 1563, Jerzy Krupski CZ 1502, Joannes Lipski RPCH 1589, Iwan Podhorodeński U 1563, Albertus Podhorecki RPCH 1589, Grzegorz Iwanowicz z przydomkiem Połoński U 1597, Jan Serebryski N 1590, Hrycko Stawski CZ 1516, Chwyedor alias Chphyeczjal Sosnowski CZ 1515, Hawrył Syczyński CZ 1513, Filaret Ternowski CZ 1519, Uhrowieccy (pl) OCH 1564, Olechno Weremowski CZ 1513, Andruszko Wereszczyński CZ 1528, Wołkowyscy (pl) OCH 1564.

XVII wiek

Florian Andrzejowski Ditiuk ACH 1678, Aleksander Makosi Bakowiecki KGK 1652, Basilium Berezecki (Acc.) AGS 1636, Iwan Bruski U XVII, Ioannes Choinski Daniłkowicz KGK 1652, Mathias Chryszowski AGS 1604, Sepronius Czernikowski AH 1601, Ostafi Dydyński R 1669, Joannes Gorayski AU 1635, Antoniy Halicki ACH 1674, Paulus Hański KGK 1652, Jerzy i Florian Horodyński R 1669, Ioannes Hurczycki KGK 1652, Stanisław Jaslikowski Wit KGK 1652, Nicolaus in Łanowce Jełowicki ADS 1678, Ioannes Lipski Oleksyc KGK 1652, Stanisław Lipski Czebrzyk KGK 1652, Hrehorio Lissowski AGS 1636, Georgiy Łaskowski ACH 1619, Theodor Mikolinskij AGS 1604, Chwedorium Motywelski (Acc.) AGS 1604, Luca Zienkowicz Pełczycki AKR 1628, Hrehorius Piatniczkij AGS 1604, Petr Theodor Sadowski ACH 1678, Chwedor Spaskij AGS 1604, Wasil Toporowski AKR 1628, Chwedorii Tuligłowski AGS 1622, Mikołaj Wereszczyński R 1669, Konstanty Wyhowski R 1669, Zacharia Zawadzki AGS 1622, Zacharia Zawalski AGS 1622.

B. – ANTROPONIMIA POLSKA¹⁹²

Źródłem motywacji nazwisk odmiejscowych szlachty polskiej były nazwy wsi, miast i miasteczek, leżących w ziemi chełmskiej oraz w ziemi lubelskiej, na Mazowszu, w Małopolsce i Wielkopolsce, skąd przybywała szlachta napływowa.

O włączeniu nazwiska do tej grupy językowej decydowała polska lub łacińska postać imienia. Niemniej mogły się tu znaleźć także nazwiska spolonizowanych rodzin ruskich, które w związku z koligacjami z polskimi rodzinami szlacheckimi i zmianą wyznania na rzymskokatolickie, przyjmowały imiona z kalendarza liturgicznego katolickiego.

¹⁹² Dalej: **B.**

XVI wiek

Jacobus Bobrowski RPCH 1563, *Piotr Borowski* CZ 1540, *Jan Brodziński* CZ 1583, *Broniowscy* (pl) OCH 1564, *Chwalczewscy z Chwalczewa* (pl) OCH 1564, *Ambrosius Czarnecki* AKR 1586, *Mathias Dąbski* RPCH 1563, *Dmochowscy* (pl) OCH 1564, *Stanisław Dobriniowski* IK 1560, *Drohiczański de Drohiczany* OCH 1564, *Laurentius Dzdzański* AKR 1586, *Gostomscy* (pl) OCH 1564, *Joan Kaczkowski* RPCH 1589, *Bartholomeus Kłopotowski* RPCH 1563, *Stanisław Komorowski* RPCH 1591, *Konieczpolski* OCH 1564, *Joannes Krocowski* AKR 1588, *Mathias Muchawiecki* AKR 1586, *Niezabitowscy* (pl) OCH 1564, *Stanisław Ostrowski* RPCH 1591, *Ożarowscy* (pl) OCH 1564, *Joan Piotrowski* RPCH 1563, *Pliskowscy* (pl) OCH 1564, *Polikowscy* (pl) OCH 1564, *Gaspar Poniatowski* RPCH 1591, *Regowscy* (pl) OCH 1564, *Rogowscy* (pl) OCH 1564, *Thomas Romanowski* RPCH 1563, *Nicolaus Rudniczki Oczko* RPCH 1589, *Sobieszczański* OCH 1564, *Sosnowscy* (pl) OCH 1564, *Albertus Sułowski* RPCH 1563, *Tarzymiescy* (pl) OCH 1564, *Unieszowski* OCH 1564, *Wielebycki* OCH 1564, *Paul Wierzbicki* RPCH 1589, *Witkowscy* (pl) OCH 1564, *Simon Zamojski* RPCH 1589, *Żabieńscy* (pl) OCH 1564, *Joannes Żmudzki* AKR 1588, *Joannes Żuchowski* AKR 1586, *Żulińscy z Żulina* (pl) OCH 1564.

XVII wiek

Adam Pszonka Babinski PCH 1649, *Antoni Bakowski* R 1669, *Wiktoryn i Samuel Bąkowieccy* (pl) R 1669, *Samuel Biedrzyński* R 1669, *Jakub Bojanowski* PCH 1649, *Jerzy Branicki* AU 1637, *Franciszek Brostyński* R 1669, *Jan Bychawski* AK 1616, *Jan Bzicki Jarogoszka z Bzitego* R 1669, *Stanisław Czapski* ACH 1653, *Kazimierz Dąbrowski* LCH 1661, *Paweł Gogolewski* R 1669, *Krzysztof Gosnowski* R 1672, *Maryusz Stanisław Jaskólski* LCH 1661, *Jan Jędrzeiowski* PCH 1649, *Andrzej Kaniowski* PCH 1649, *Walenty Kłopotowski* PCH 1649, *Wojciech Kobuszewski* R 1669, *Rafał Komorowski* R 1669, *Stanisław z Koniecpola Konieczpolski* R 1672, *Aleksander Kozłowski* AKR 1623, *Stanisław na Krasnym Krasinski* LCH 1661, *Joannes Kumowski* AGS 1637, *Przeclaw Latyczowski* PCH 1649, *Zygmunt Latyczyński* R 1669, *Jan Malczewski* PCH 1649, *Alberti Mirecky de Miercze* AGS 1624, *Jan Niezabitowski* AH 1601, *Jan Olszewski* R 1669, *Łukasz z Bnina Opalinski* LCH 1661, *Albertus Pakulski* AH 1601, *Simon Pomianowski* AH 1601, *Stanisław z Potoka Potocki* ACH 1652, *Stanisław Przyborowski* R 1669, *Joannes Radzymiński* AH 1601, *Gasparum Sawicki* AGS 1619, *Mikołaj Siostrzewitowski* R 1669, *Kazimirz Słodkowski* AK 1694, *Joannes Słotwiński* AK 1615, *Zbigniew Sługocki* R 1669, *Jędrzey Soboczki* AU 1637, *Szczesny Soykowski* AU 1636, *Olbrycht Sosnowski*

R 1669, *Andreas Starczanowski* AGS 1634, *Jan Stempkowski* AH 1601, *Andreas Suchodolski de Suchodole* AKR 1624, *Sczesny Średzinski* PCH 1649, *Stanisław Świerzyński* PCH 1649, *Adam Szaniawski* URZ 1674, *Stanislaus Trzebuchowski* AH 1601, *Hieronim Tuligłowski* R 1669, *Jan Thuszowski* PCH 1649, *Stanisław Uchański* PCH 1649, *Nicolaus Uklejski* AGS 1637, *Jan Paulin Uszynski* LCH 1661, *Stanisław z Węgielec Węgliński* R 1672, *Jan Wielunski* PCH 1649, *Mikołaj Wierchowowski* R 1669, *Szymon Wierzejski z Bobrowego* R 1669, *Mathiasz Zagórski* AKR 1623, *Joannes Zakrzewski* ACH 1674, *Michaelis Casimiri Zaniewski (Gen.)* AGS 1678, *Stanisław Zarzyński* AH 1630, *Joannes Zmiedzinski* ASA 1672.

Deskrypcje lokatywne

W identyfikacji szlachty polskiej znanym środkiem nazewniczym były deskrypcje lokatywne. W badanych źródłach miały one postać wyrażen przyimkowych z + *n.m.* i *na* + *n.m.* Ich kancelaryjnymi odpowiednikami, w dokumentach pisanych po łacinie, były konstrukcje łacińskie *de* + *n.m.*, *in* + *n.m.* Niekiedy dwa wyrażenia, tj. z + *n.m.* i *na* + *n.m.* bądź z + *n.m.* i *de* + *n.m.*, wchodziły w skład tej samej formuły nazewniczej. Występowały w większości w zbiorze nazw polskich, np. *Joannes Grabia de Oleszniki* AKR 1586, *Jan Suseł ze Stawu i Borowa* CZ 1516, *Bartholomeus Brozyna de Uchanie* AGS 1606, *Stephan na Woystawicach y Jarostawicach Czarniecki* IP 1697, *Paweł Dobrzycki z Jaślikowa* R 1667, *Faszczowski z Wołoskiej Woli* R 1669, *Stefan Gatecki z Gorzkowa* R 1669, *Kański z Zulina* R 1669, *Petrus Grzywinski de Leszczany* AGS 1634, *Marcin na Orchowcu Orchowski* R 1669, *Stanisław z Potoka na Podhajcach Potocki* LCH 1661, *Adam z Klepacz Postupalski* R 1672, *Adama na Babinie Pszonke (Acc.)* PCH 1649. W antroponimii ukraińskiej ich obecność miała związek z wpływem systemu polskiego, np. *Tomasz inaczej Wasyl zwany Chrapkowicz z Wereszczyna z Woli Lejnskiej* CZ 1542, *Bogdan Hański z Sernaw* CZ 1518, *Jan zwany Kostur z Jaślikowa* CZ 1518, *Mikołaj Krzczon z Jaślikowa* CZ 1514 oraz *Nicolaus in Łanowce Jełowicki* ADS 1678, *Wawrzyniec Rudnicki z Jaślikowa* R 1669, *Jędrzej Wereszczyński z Leszna* R 1669.

Niektóre z wyekscerpowanych ze źródeł formuł identyfikacyjnych zawierają analityczne i syntetyczne formacje odmiejscowe utworzone od tej samej podstawy, np. *Joannes de Dmochi Dmochowski* ACH 1652, *Drohiczzańskich de Drohiczany (Acc. pl)* OCH 1564, *Stanislaus Gorzkowski z Gorzkowa* RPCH 1563, *Horodeńscy de Horodna (pl)* OCH 1564, *Lipskich z Lipie de Goraj (Acc. pl)* OCH 1564 oraz *Mathias Brodka Borowski de Borow* AKR 1607, *Zbigniew z Goraia Goraiski* PCH 1649, *Krzysztof z Potoka Potocki* R 1669, *Kazimierz na Gorzkowie Gorzkowski*

R 1672, *Dobrogost z Tarnowa Tarnowski* R 1672, *Stephanum Snopkowski a Snopkow* (Acc.) AGS 1620, *Mikołaj na Suchodołach Suchodolski* PCH 1649.

Odmiejscowe wyrażenia przyimkowe występowały w rozbudowanych formułach nazewniczych, pełniąc w nich funkcję dodatkowego elementu identyfikacyjnego. Zwykle występowały po nazwie rodowej, np. *Joannes Grabia de Oleszniki* AKR 1586, *Uchańscy de Uchanie* (pl) OCH 1564, *Zaporski de Zaporze* OCH 1564, *Jędrzej Wereszczyński z Leszna* R 1669 lub bezpośrednio po imieniu, np. *Jan Karol z Romanowa Romanowski* AGS 1677, *Stanisław z Godzimirza Wilga* R 1672.

Nazwiska formalnie równe nazwom miejscowym

W badanych dokumentach zapisano nieliczne określenia powstałe przez przeniesienie nazwy miejscowej do płaszczyzny antroponimicznej lub pochodzące z dawnych deskrypcji¹⁹³.

A.

XVI wiek

Jan zwany Chojna CZ 1501.

XVII wiek

Brak poświadczeń.

B.

XVI wiek

Górkowie z Górk (pl) OCH 1564, *Jan Zielonka* CZ 1528.

XVII wiek

Brak poświadczeń.

Nazwiska utworzone od nazw mieszkańców

A.

XVI wiek

Hryćko zwany Bychowiec CZ 1520.

¹⁹³ Por. prace E. Brezy poświęcone problematyce nazwisk formalnie równych nazwom miejscowości, np.: *Nazwiska równe nazwom miejscowości Pomorza Gdańskiego* [w:] *Nazwy i dialekty Pomorza dawniej i dziś*, t. 4, pod red. R. Wosiak-Śliwy, Gdańsk 2001, s. 173–183; Idem, *Z problematyki polskich nazwisk równych nazwom miejscowości* [w:] *Metodologia badań onomastycznych*, pod red. M. Biolik, Olsztyn 2003, s. 188–195; Idem, *Nazwiska równe śląskim nazwom miejscowości* [w:] *Przeszłość, teraźniejszość i przyszłość polskiej onomastyki*, pod red. R. Łobodzińskiej, Wrocław 2003, s. 61–68.

XVII wiek

Brak poświadczeń.

B.

XVI wiek

Jan zwany Borowiec z Dużego Borowa CZ 1518.

XVII wiek

Brak poświadczeń.

A.2. NAZWISKA ODETNICZNE

A.

Brak poświadczeń.

B.

XVI wiek

Stanisław Żyd CZ 1513.

XVII wiek

Stefan Rakusz Wojucki R 1669.

A.3. NAZWISKA ZALEŻNOŚCIOWE

W antroponimii ukraińskiej nazwy tego typu zajmowały drugie, po syntetycznych formacjach odmiejscowych, miejsce wśród nazwisk denotujących szlachtę. Tworzyły prawie 26% określeń poimiennych w XVI w., np. *Hrycko Błażejowicz CZ 1512*, *Senko Denikiewicz CZ 1506* oraz 23% w kolejnym stuleciu, np. *Wawrzyniec Hryniewicz R 1672*, *Abraham Haraszko AGS 1642*.

Grupę nazwisk zależnościowych stanowiły przede wszystkim określenia z sufiksami *-yc(z)/-ic(z)*, *-owyc(z)/-ewyc(z)/-owic(z)/-ewic(z)*, poza tym na *-ow* (nieliczne zapisy) oraz określenia równe imionom¹⁹⁴.

¹⁹⁴ Na temat genezy patronimików w językach słowiańskich, por. B. Hryniewicz-Adamskich, *Siedemnastowieczne imiennictwo ...*, s. 195–197 (tam również literatura tematu).

Ich udział w antroponimii polskiej był wyraźnie mniejszy. W XVI w. stanowiły one niespełna 18%, w XVII w. około 9%. Były to w większości nazwiska na *-icz*, *-owic(z)*/*-ewic(z)*, a także równe imionom.

Sufiks *-owic(z)*/*-ewic(z)* łączył się z podstawami spółgłoskowymi, np. *Hrehori Tyszowicz* ACH 1620, oraz z podstawą na *-o*, np. *Bartholomeus Oczkowic* ASA 1630. Wystąpiły przykłady z *-owyc(z)*/*-owic(z)* po spółgłoskach historycznie miękkich, np. *August Jeżowicz* CZ 1510. Z tematycznym *k* łączyły się obydwie postaci sufiksu, np. *Aleksandri et Annae Kozakowiczow* (Ge. pl) KCZ 1700, *Tomasz Łyszkiewicz* R 1669.

Sufiks *-ic(z)* łączył się z podstawami na *-a*, np. *Szczerbic* OCH 1564, niekiedy na *-o* lub na spółgłoskę, np. *Dronczicz* IK 1560.

Formacje patronimiczne sufiksalne przytaczane są w dwóch grupach: a) pochodzące od imion, b) pochodzące od innych nazwisk.

Z sufiksami *-yc(z)*/*-ic(z)*, *-owyc(z)*/*-ewyc(z)*/*-owic(z)*/*-ewic(z)*

A.

Nazwiska z tymi sufiksami cieszyły się dużą popularnością w dawnym imiennictwie ukraińskim, również szlacheckim. W antroponimii omawianego terenu były w większości formacjami odimiennymi. Ich podstawę motywacyjną stanowiły imiona kalendarza cerkiewno-ruskiego oraz nieliczne formy rodzime, np. *Bran*, *Wit*. Pełniły przede wszystkim funkcję podstawowego środka identyfikacyjnego. Niektóre zapisy są patronimami właściwymi, wskazującymi na aktualny związek filiacyjny, które wchodziły najczęściej w skład formuł trzelementowych. Zajmowały w nich pozycję przed nazwą rodową lub po niej, pełniąc funkcję referencjalną i predykatywną, np. *Iwaszko Ihnatkowicz Andrzejowski* CZ 1516, *Grzegorz Iwanowicz z przydomkiem Połoński* U 1597, *Luca Zienkowicz Pełczycki* AKR 1605 czy *Ioannes Lipski Oleksyc* KGK 1652. Udział określeń na *-yc(z)*/*-ic(z)*, *-owyc(z)*/*-ewyc(z)*/*-owic(z)*/*-ewic(z)* w zbiorze nazw ukraińskich wyniósł 18,2% w XVI w. oraz 15,6% w XVII w.

Ze źródeł wynotowano pojedyncze przykłady, ilustrujące zastępowanie sufiksального *-cz* polskim sufiksальnym *-c*, np. *Jan Mikołai Czurow Daniłowic* AU 1636.

XVI wiek

a) *Hrycko Błażejowicz* CZ 1512, *Jerzy Bogdanowicz Hański* CZ 1510, *Iwaszko Branowicz* CZ 1511, *Senko Denikiewicz* CZ 1506, *Dronczicz Soroka* IK 1560, *Sosnowscy Feciulowicze* (pl) OCH 1564, *Iwan Kaliszowicz* CZ 1519, *Fiedko Okuszkowicz Bezki* CZ 1510, *Orzeszkowicze* (pl) OCH 1564, *Stanisław Witowicz* CZ 1533

b) *Tomasz inaczej Wasyl zwany Chrapkowicz z Wereszczyna z Woli Lejnskiej CZ 1542, Chojeńscy Kostrowicze (pl) OCH 1564, Turywic OCH 1564.*

XVII wiek

a) *Abramowicz Burczak R 1669, Zacharias Archipowicz AGS 1678, Joannem Nicolaum Danilowicz (Acc.) AGS 1631, Hieronim Gabriel Hacowicz ACH 1653, Wawrzyniec Hryniewicz R 1672, Wassil Ioskowicz KGK 1653, Michaellem Jacewicz (Acc.) AGS 1678, Ioannes Lipski Oleksyc KGK 1652, Jerzy Ochrymowicz AKR 1628*

b) *Theodorus Kurczewicz R 1672, Casimirus Strubicz KWZ 1696.*

B.

Formacje zależnościowe na *-ic(z)*, *-owic(z)*/*-ewic(z)* w antroponimii polskiej również zajmowały drugą pozycję po nazwach odmiejscowych. Jednak ich udział w identyfikacji był stosunkowo niewielki: w XVI w. wyniósł 8,9%, w kolejnym stuleciu – 4,2%. Niektóre określenia wystąpiły w funkcji przydomków rodzinnych, np. *Gruszeccy Żakowicze (pl) OCH 1564*. Podstawę motywacyjną większości patronimów z tymi sufiksami tworzyły odimienne nazwiska przodków. Wydobyto z nich trzy formy słowiańskie, tj. *Cieszek/Cieszko, Waclaw, Woczech*.

Antroponimy z sufiksalnym *cz* na miejscu rodzimego *c* powstały pod wpływem ruskim. Przeważają w omawianym materiale już w wieku XVI. Liczne przykłady pochodzą z XVII-wiecznych zapisów w *Albumie studentów Akademii Zamojskiej*.

XVI wiek

a) *Jacobus Borowicz RPCH 1563, Paweł Cedrowicz CZ 1564, Andreas Orchowski Dawidowicz RPCH 1563, Mikołaj Grzegorzewicz CZ 1533, Jan Jurkowicz CZ 1526, Stanislaus Mikluszewicz RPCH 1563, Piotr Piotraszowicz CZ 1534, Alberty Siemianowicz RPCH 1563, Walenty Simonowicz RPCH 1563, Piotr zwany Szczepankowicz CZ 1525, Stanisław Woczechowicz CZ 1522, Piotr alias Zygmuntowicz CZ 1520*

b) *August Jeżowicz CZ 1510, Petrus Piaseczki Skocziliaszowicz RPCH 1563, Szczerbiczowie (pl) OCH 1564, Jan Włóczychowicz z Maszowa (pl) CZ 1511, Gruszeccy Żakowicze (pl) OCH 1564, Ceder Zylicz CZ 1510.*

XVII wiek

a) *Stephan Cieszkiewicz AGS 1678, Marek Janiszowicz DZ 1644, Jan Jenicz R 1672, Adamus Krzysztofowicz ASA 1630, Martin Rudnicki Malcherowicz KGK 1652,*

Jan Pietkiewicz R 1669, *Andreas Piotrowicz* ACH 1619, *Franciscus Radaszkiwicz* KWZ 1696, *Alexander Tomaszewicz* PCH 1649, *Matthias Wacztawowic* ASA 1630
b) *Mathias Bielewic* AGS 1615, *Stanisław Kłoszowic* KGK 1652, *Tomasz Łyszkiewicz* R 1669, *Werhos Mazowic* ASA 1630, *Thomas Miodunkowic* ASA 1635, *Simon Muratowic* ASA 1630, *Gabriel Gruszecki Placzkowicz* PCH 1649, *Stanisław Rosołkowicz* ASA 1654.

Z sufiksem -ow

A.

XVI wiek

Brak poświadczeń.

XVII wiek

b) *Jan Mikołai Czurow Daniłowic* AU 1636.

B.

Brak poświadczeń.

Nazwiska formalnie równe imionom

Potwierdzeniem nazwiskowej funkcji określeń równych imionom są zapisy w formie pluralnej, odnoszące się do małżonków oraz innych członków rodu, np. *Rudgierzowie Krzczonowie* (pl) OCH 1564, *Sciborowie* (pl) OCH 1564, *Trojanowie de Zatawie* (pl) OCH 1564, *Zbyszkowie* (pl) OCH 1564, a także występowanie imion w roli przydomków rodowych, np. *Mikołaj Borowski zwany Czech* CZ 1540, *Joannes Gruszecki Dobek* KGK 1652, *Jan Maszowski Trojan* PCH 1649.

Nazwiska tego typu reprezentowane są w omawianym materiale raczej skromnie. W antroponimii ukraińskiej w XVI w. tworzyły 7,6% określeń poimennych, w kolejnym stuleciu 6,8%, a w antroponimii polskiej odpowiednio: 8,9% i 4,7%. Obok form chrześcijańskich wystąpiły w tej funkcji imiona słowiańskie zarówno dwuczłonowe, jak i jednotematowe, co świadczyć może o ich dawnej popularności: *Bogusch* – w antroponimii szlachty ukraińskiej oraz *Bogusz*, *Borsza*, *Czech*, *Dadzbog*, *Dobrogost*, *Dobek*, *Dziwisz*, *Grzymała*, *Lasota*, *Mroczek*, *Spytek*, *Stan*, *Strachota*, *Ścibor*, *Trojan*, *Włodek*, *Wojsza*, *Zbrożek*, *Zbyszko*, *Ziema*, *Żegota* – w zbiorze nazwisk polskich. Przeważają wśród nich formy zdrobniałe.

Z dotychczasowych badań wiemy, że bezsufiksalne patronimy pochodzą z dawnych zestawień dwóch imion: imienia nadawanego na chrzcie oraz drugiego, ponowionego imienia (chrześcijańskiego lub

rodzimego w formie pełnej bądź hipokorystycznej), które pierwotnie mogło występować w swojej funkcji podstawowej, jak również dodatkowego określenia człowieka. Relacja zależnościowa, odojcowska zawierała się w drugim imieniu zestawienia¹⁹⁵. „Bez względu jednak na pierwotną funkcję ponowionego imienia [...], było ono potencjalnym nazwiskiem. To, czy pełniło pierwotnie funkcję drugiego imienia, będącego imieniem używanym nieoficjalnie (albo słowiańskim w odróżnieniu od chrześcijańskiego, albo zdrobniałym w odróżnieniu od pełnego), czy miało funkcję określającą relację ojciec – syn, nie miało znaczenia. [...] Z tych dwóch funkcji imion wywodzą się późniejsze nazwiska równe imionom”¹⁹⁶.

Zebrany materiał potwierdza występowanie dawnych imion ponowionych w zestawieniach: imię chrześcijańskie – imię rodzime, imię chrześcijańskie – (to samo) imię chrześcijańskie w formie deminutywnej, imię chrześcijańskie – imię chrześcijańskie (oba w formach podstawowych).

Przykłady patronimów semantycznych podawane są w dwóch grupach: a) pochodzące od imion pełnych, b) pochodzące od form deminutywnych.

A.

XVI wiek

a) *Mikołaj Krzczon z Jaślikowa CZ 1514*

b) *Mikołai Bogusch IK 1560, Joannes Hanyszey AKR 1588.*

XVII wiek

b) *Abraham Haraszko AGS 1642, Nicolaus Weresczynski Jurasik KGK 1652, Stanislaus Andrzejowski Michalik KGK 1652, Florian Oleszko LCH 1661, Nicolaus Weresczynski Siemionik KGK 1652, Stanisław Jaslikowski Wit KGK 1652 (lub od im. Wit).*

¹⁹⁵ J. Bubak, *Geneza nazwisk polskich równych imionom [w:] Warsztat współczesnego onomasty*, pod red. D. Kopertowskiej, Kielce 1983, s. 19–29; MalCh, s. 396–397; Z. Kowalik-Kaleta, *Historia nazwisk polskich na tle społecznym i obyczajowym (XII–XV wiek)*, t. I, Warszawa 2007, s. 262; B. Raszewska-Żurek, *Kształtowanie się nazwisk równych imionom w Polsce (wiek XIII–XVI)*, Warszawa 2006.

¹⁹⁶ Z. Kowalik-Kaleta, *Historia nazwisk polskich ...*, s. 262.

B.

XVI wiek

a) *Bernard zwany Barnabą* CZ 1513, *Paulus Czeder* RPCH 1563, *Jan Dadz bog z Romanowa* CZ 1508, *Jan Ferens ze Złotczy* CZ 1540, *Jakub Kasper* CZ 1515, *Mikołaj Lasota* CZ 1533, *Strachotowie Gorzyccy* (pl) OCH 1564, *Ściborowie* (pl) OCH 1564, *Andreas Trojan* RPCH 1563, *Nicolaus Żegota* KP 1579

b) *Tomasz Borsza Drzewiecki* R 1669, *Jan Czech* CZ 1513, *Jan Dziwisz* CZ 1515, *Mroczkowie* (pl) OCH 1564, *Piotr Piotrasz* CZ 1518, *Mikołaj Spytek* CZ 1526, *Zbyszkowie* (pl) OCH 1564, *Jan Ziema* CZ 1528.

XVII wiek

a) *Paulus Gruszecki Dobrogost* KGK 1652, *Stanisław Wielobycki Klimunt* KGK 1652, *Jan Maszowski Troian* PCH 1649

b) *Stanisław Nieliski Baltazaryk* KGK 1652, *Andreas Bernatek Maszowski* KGK 1652, *Nicoalus Borowski Czech* KGK 1652, *Ioannes Gruszecki Dobek* KGK 1652, *Jana Grzegorza Grzymały* (Gen.) R 1672, *Andreas Hennik* KWZ 1685, *Ioannes Gruszecki Kalisz* KGK 1652, *Nicolaus Łaszcz* KGK 1652, *Lucas Gruszecki Mikołajczyk* KGK 1652, *Albertus Borowski Mroczek* AKR 1623, *Petrus Piecz* AKR 1604, *Jan Stan* ACH 1623, *Adam Włodek* PCH 1649, *Joannes Woysza* AKR 1607, *Adamus Zbrozek* KCZ 1700.

A.4. NAZWISKA ODAPELATYWNE

Kolejną grupę stanowią formacje odapelatywne, charakteryzujące, które nie były typowym w imiennictwie szlacheckim elementem zestawień antroponimicznych. Są to nazwiska formalnie równe nazwom pospolitym, np. *Jakub zwany Brzózka* CZ 1529, *Sigismundus Guzek* RPCH 1563, *Andreas Oczko* RPCH 1563, *Felix Sidlo* RPCH 1563, niekiedy przydomki dodawane do nazw rodowych, np. *Drocicz Soroka* IK 1560, *Jozeph Stawski Sowa*. Grupę tę tworzą również formacje derywowane na *-ej*, *-osz* (w zbiorze nazw ukraińskich), *-yk*, *-ek*, *-ko* (w antroponimii polskiej) oraz *composita* (w obydwu zbiorach).

W identyfikacji szlachty ukraińskiej i polskiej określenia odapelatywne stanowiły trzecią co do częstości występowania grupę nazewniczą. W XVI w. ich udział w identyfikacji był zbliżony i wyniósł 18,2% nazwisk szlachty ukraińskiej oraz 17,7% nazwisk szlachty polskiej. W kolejnym stuleciu te różnice były bardziej zauważalne: 11,9% i 7,3%.

Nazwiska pochodzące od nazw pospolitych

Wśród nazw charakteryzujących najliczniej poświadczone są określenia bez wykładników morfologicznych, będące przeniesieniami do klasy proprium nazw pospolitych. W antroponimii ukraińskiej w XVI w. tworzyły 15,2% nazwisk, w kolejnym stuleciu – 8,2%, w antroponimii polskiej odpowiednio: 13% i 6,4%.

W grupie a) przytoczono nazwiska formalnie równe apelatywom rzeczownikowym, b) – przymiotnikowym.

A.

XVI wiek

a) *Jan zwany Kostur z Jaślikowa CZ 1518, Dronczicz Soroka IK 1560, Jakub i Feliks Jaślikowscy zwani Szubowie (pl) CZ 1533, Kornilo Tur CZ 1515*

b) *Mikołaj Czarni CZ 1525, Mikołaj Kątny CZ 1510.*

XVII wiek

a) *Dominik Horoch PCH 1649, Nicoalus Lipski Masło KGK 1652, Basili Orda AGS 1634.*

B.

XVI wiek

a) *Albert Gruszecki Baran RPCH 1589, Felix Drzemlik RPCH 1591, Martin Dudek RPCH 1591, Sigismundus Guzek RPCH 1563, Zygmunt Kur CZ 1518, Stanisław Kuropatwa CZ 1524, Mikołaj Maliszko zwany Krzyżak CZ 1515, Andreus Oczko RPCH 1563, Jakub zwany Pączek z Maszowa CZ 1528, Stanisław Placek CZ 1528, Maciej, Katarzyna, Dorota i Jadwiga z Wisniowa zwani Pudełkowie (pl) CZ 1514, Rej OCH 1564, Felix Sidlo RPCH 1563, Stanisław Pysk ze Stawu CZ 1526, Jozeph Stawski Sowa RPCH 1591, Jan Suseł ze Stawu i Borowa CZ 1516, Jan Szniosek CZ 1513, Mikołaj Śmietanka CZ 1502, Wincenty Świdwa CZ 1523, Stanisław Wąż CZ 1509, Bartłomiej Wilczek CZ 1539, Jan Żak z Gruszki CZ 1526*

b) *Jan Długi z Romanowa CZ 1514, Jan Górny CZ 1507, Jan Wielki CZ 1537.*

XVII wiek

a) *Aleksander Piasecki Bylina KGK 1652, Jan Kazimierz Czyż R 1669, Piotr Dzik R 1672, Jana Gruszeckiego Guza (Acc.) PCH 1649, Michael Karaś AGS 1678, Tomasz Gruszecki Kurek R 1669, Paulus Kruszyna AGS 1609, Feliks Stawski Mnich KGK 1652, Stanisław Rudnicki Oczko PCH 164, Mikołaj Ostroróg AK 1616, Krzysztoph Piwo PCH 1649, Bogusław Rey R 1669, Paweł Siano PCH 1649, Kasper Słomka PCH 1649, Franciszek Stawski Sowa R 1669, Simon Strus AH 1601, Janusz*

Śmietanka R 1669, Stanisław z Godzimirza Wilga R 1672, Stanisław Gruszecki Wilk R 1669, Jan Zaranek PCH 1649.

Derywaty sufiksalne

Z sufiksem -ko

A.

Brak poświadczeń.

B.

XVI wiek

Brak poświadczeń.

XVII wiek

Paulus Raczko KP 1579.

Z sufiksem -yk

A.

Brak poświadczeń.

B.

XVI wiek

Brak poświadczeń.

XVII wiek

Balthazar Rzepczyk ASA 1631.

Z sufiksem -ek

A.

Brak poświadczeń.

B.

XVI wiek

Jan Goworek z Łopiennika CZ 1523

XVII wiek

Jędrzej Wołczek R 1669.

Z sufiksem -'ej

A.

XVI wiek

Brak poświadczeń.

XVII wiek

Jarosz Batiey AGS 1619.

B.

Brak poświadczeń.

Z sufiksem -osz

A.

XVI wiek

Iwan Złotosz CZ 1515

XVII wiek

Brak poświadczeń.

B.

Brak poświadczeń.

Composita

A.

XVI wiek

Brak poświadczeń.

XVII wiek

Aleksander Makosi Bakowiecki KGK 1652.

B.

XVI wiek

Bartholomeus Skoczylas RPCH 1591, *Maciej Wilczopolski Sobiepan* CZ 1531

XVII wiek

Brak poświadczeń.

Derywaty paradygmatyczne

z końcówką *-(sk)i/- (ck)i*

A.

XVI wiek

Brak poświadczeń.

XVII wiek

Stephan Korecki AGS 1678 (por. n.m. *Korec'k*).

B.

XVI wiek

Czerscy (pl) OCH 1564 (por. n.m. *Czersk*), *Siedliscy* (pl) OCH 1564 (por. n.m. *Siedliska*, *Siedlisko*)

XVII wiek

Michael Rzewuski ACH 1674 (por. n.m. *Rzewuski*).

A.5. NAZWISKA HERALDYCZNE

W badanych źródłach, w zapisach odnoszących się do Polaków, poświadczone zostały nieliczne formacje formalnie równe nazwom herbów, które – podobnie jak określenia odapelatywne – pełniły funkcję nazwisk oraz przydomków w zestawieniach antroponimicznych. Większość z nich znana była jeszcze w staropolszczyźnie. Dawne źródła potwierdzają praktykę używania przez szlachtę polską nazw herbów w funkcji określeń rodowych.

A.

Brak poświadczeń.

B.

XVI wiek

Grabiowie h. *Grabia* (pl) OCH 1564, *Kmitów* (Gen. pl) OCH 1564, *Kuszabowie* h. *Kuszaba* (pl) OCH 1564, *Jan Łabędź z Wiśniowa* CZ 1528, *Stanisław Pierzchała* OCH 1564, *Maciej Pomian* CZ 1511, *Prusowie* (pl) OCH 1564, *Piotr Radwan Żółkiewski* CZ 1540, *Stanisław Rola* AKR 1586, *Mikołaj Szeliga z Czarnołoż* CZ 1515.

XVII wiek

Czarnoloski Ciołek KGK 1652, Albrecht Constantin Dunin Mokiszewski AGS 1638, Daniel Grabia KGK 1652, Joannes Łagoda ASA 1645, Mathias Pierzchała KGK 1652, Christophor Piasecki Pierzchała KGK 1652, Petrum Rola (Acc.) AGS 1678.

A.6. NAZWISKA OBCEGO POCHODZENIA

Nielicznie poświadczone formacje obcej proveniencji świadczą o zróżnicowaniu etnicznym mieszkańców ziemi chełmskiej i napływie na te tereny szlachty pochodzenia białoruskiego, litewskiego, niemieckiego, szkockiego i węgierskiego. Do grupy tej włączono również nazwy łacińskie i zlatynizowane.

XVI wiek

Zygmunt Berold CZ 1520, Krzysztof Bierułt U 1588, Brandysowie (pl) OCH 1564, Jan Ferens ze Złotczy CZ 1540, Jan Gralus CZ 1525, Tomasz Kordula CZ 1513, Mikołaj Korybut CZ 1504, Tobias Krauz KWZ 1696, Jan Rudgierz CZ 1516.

XVII wiek

Vilhelm Buttler KGCH 1659, Horain Połonski AKR 1628, Jan Sapieha PCH 1655.

B. MIESZCZANIE I CHŁOPI

B.1. NAZWISKA ODMIEJSCOWE

z sufiksem *-ski/-cki* i wariantami rozszerzonymi

Nazwiska odmiejscowe w antroponimii mieszczan i chłopów informowały o miejscu zamieszkania lub pochodzenia. Podobnie jak w przypadku szlachty, ich podstawę motywacyjną stanowiły przede wszystkim nazwy miejscowości położonych w ziemi chełmskiej, w pobliskiej ziemi lubelskiej, na Kresach pld.-wsch., poza tym na Mazowszu, w Małopolsce i w Wielkopolsce, skąd przybywali razem z napływową szlachtą.

Udział tego typu formacji w imiennictwie ukraińskim był niewielki i wyniósł 5,6% wśród mieszczan, 2,3% wśród chłopów w XVI w. oraz odpowiednio: 5,8% i 1% w kolejnym stuleciu.

W zbiorze antroponimii polskiej częstość występowania formacji odmiejscowych była znacznie wyższa. W XVI w. w zapisach mieszczan wyniosła 21,3%, chłopów zaś – 7,4%. W XVII w. nastąpił wyraźny wzrost udziału nazwisk tego typu w stanach nieszlacheckich i wyniósł odpowiednio: 35% i 20% wszystkich określeń poimiennych, stając się tym samym najbardziej popularnym typem nominacyjnym.

A. – ANTROPONIMIA UKRAIŃSKA¹⁹⁷

XVI wiek

Mieszczanie

Steczko Daskowski LR 1565, Zanko Dworeczki LR 1565, Hriczkowski LR 1565, Kalenikowski LR 1565, Lyemieszowski Karp LK 1564, Sokalski Hreczko LK 1564, Thomiłowski LR 1565, Truchoniowski LR 1565.

Chłopi

Czerniczinski LK 1564, Krziwcziczki Mykolai LK 1564, Iwan Maszowski LR 1565, Iwan Radostowski LR 1565, Sorawski Sebastian LK 1564.

XVII wiek

Mieszczanie

Daniel Bukowski AMK 1677, Hawronski AU 1614, Fedor Horbkowski AMK 1698, Albertus Horniatowski ASA 1612, Wasko Okopski AGS 1642, Olesko Olszewski AGS 1649, Fedor Piątkowski AH 1630, Marko Sawiński AGS 1642, Hrycka Sokalskiego (Acc.) AGS 1680, Stephanum Kowalenie dictum Sowiński (Acc.) AGS 1649, Hryc Strzyżowski AGS 1636, Sebastianus Żdanowski AH 1601.

Chłopi

Lucas Rudecki AGS 1649, Wasko Sokołowski AH 1630.

B. – ANTROPONIMIA POLSKA¹⁹⁸

XVI wiek

Mieszczanie

Budzinski LL 1564, Stanisław Dobriniewski ICH 1540, Jan Dworeczki LR 1565, Stanisław Jarocki ASA 1595, Jurkowski LR 1565, Klodniczki Ian LK 1564, Korzeniowski LR 1565, Marek Koziczki ICH 1540, Paulus Krasnecki ASA 1595, Joannes Kuszabski ASA 1597, Lipiński Andrzej LK 1564, Małochwieiowski LK 1564, Joannes Maszowski ASA 1597, Plaksinski LK 1564, Świerczowski LK 1564,

¹⁹⁷ Dalej: A.

¹⁹⁸ Dalej: B.

Włodzimiersky Pyotr ICH 1545, Stanisław Zakrzowski ASA 1595, Joannes Zaniski ASA 1595.

Chłopi

Mikołai Bieleczki ICH 1540, Brzezinski Lukas LK 1564, Stanislaus Kamienski ICH 1509, Albertus Porzeccki ICH 1509, Barthosz Teleszowski LL 1564.

XVII wiek

Mieszczanie

Woyciech Badowski AMK 1616, Andreas Barzynski AGS 1649, Antoni Batrucki AMK 1616, Białopolski AU 1614, Jacob Biedrzycki AH 1601, Szymon Ciupiński AGS 1636, Valentinum Czarnecki (Acc.) AGS 1649, Stanisław Drohobicki AU 1619, Simon Gadomski AGS 1649, Joannes Garlinski AGS 1619, Simon Gliński AH 1601, Andreas Górski AGS 1649, Simon Grzebieniowski ASA 1641, Thomas Janiszewski AGS 1649, Maciei Kędzierski AH 1606, Mikołai Klezczowski AH 1601, Adam Krzeczowski AH 1601, Adam Łochocki AH 1601, Krzysztof Nasitowski AH 1601, Grześ Olszewski AGS 1649, Helias Orański AH 1615, Mikołai Ostrowski AU 1614, Arnolphus Parzypieski AGS 1619, Andreas Podwysocki AGS 1637, Lucas Putnowski AH 1630, Marek Radziwiłski AH 1630, Albert Ryburtowski ASA 1627, Laurentius Rynkowski ASA 1628, Sebastian Szaniawski AH 1630, Andreas Tchorzewski AH 1601, Martin Turczynski AGS 1649, Stanisław Woidacki AH 1630, Albertus Wziąckowski ASA 1644, Albertus Zanikowski AH 1601, Georgium Zawojcki (Acc.) AGS 1649, Laurentius Zbigniewski ASA 1674, Stanisław Zubrzycki AGS 1615.

Chłopi

Stanisław Bereziecki KS 1675, Jakob Blinowski KS 1647, Stanisław Chłapecki KS 1638, Maciej Dworzycki KS 1644, Jan Kaliszowski AS 1699, Kazimirz Kozanowski AGS 1678, Mikołai Klezczowski AH 1606, Jan Kwiatkowski KCZ 1700, Teodor Osmolski KS 1631, Jakób Peszyński KS 1633, Wojciech Pogonowski KS 1695, Jan Popławski KS 1626, Marcin Raczyński KS 1675, Andrzej Skalski KS 1690, Jan Rokicki KS 1675, Martinus Zaleski AGS 1622, Stanisław Zabilski KS 1671.

Nazwiska formalnie równe nazwom miejscowym

Pojedyncze przykłady – podobnie jak w materiale odnoszącym się do szlachty – zostały utworzone od nazw miejscowych drogą derywacji semantycznej.

A.

Brak poświadczeń.

B.

XVI wiek

Mieszczanie

Brak poświadczeń.

Chłopi

Zawadka LK 1564.

XVII wiek

Mieszczanie

Stephanum Borszczowka (Acc.) AGS 1642, *Bartholomeus Zielonka* ASA 1605.

Chłopi

Paweł Kobryn KS 1690.

Nazwiska utworzone od nazw mieszkańców regionów i miejscowości

A.

XVI wiek

Mieszczanie

Jaczko Podolnik LL 1564, *Włodawiec* KH 1545.

Chłopi

Brak poświadczeń.

XVII wiek

Mieszczanie

Brak poświadczeń.

Chłopi

Ihnat Bojko AH 1606, *Iwan Podgorzanin* AKR 1623.

B.

XVI wiek

Mieszczanie

Krakowczyk ICH 1545, *Mazur Stanisław* LK 1564.

Chłopi

Brak poświadczeń.

XVII wiek

Mieszczanie

Matys Gorajczyk AU 1614, *Tomek Mazur* AGS 1649.

Chłopi

Grzegorz Kobryniak KS 1626, *Jakub Mazur* KS 1644.

Nazwiska utworzone od nazw terenowych

A.

XVI wiek

Brak poświadczeń.

XVII wiek

Mieszczanie

Zachariam Hryc Załużny (Acc.) AGS 1619.

Chłopi

Brak poświadczeń.

B.

XVI wiek

Mieszczanie

Brak poświadczeń.

Chłopi

Jan Nadolni ICH 1540.

XVII wiek

Mieszczanie

Brak poświadczeń.

Chłopi

Marcin Wygonny KS 1642.

B.2. NAZWISKA ODETNICZNE

Dawna ziemia chełmska była regionem wielonarodowościowym, o czym świadczy również odetniczna etymologia nazwisk stanów nieszlacheckich. Pierwotnie niektóre z nich wskazywały na związek z daną grupą etniczną, inne, jak np. *Cygan* czy *Kozak*, mogły być przezwiskami.

A.

XVI wiek

Chłopi

Mathey Lithvanus OR 1501, Lyach OR 1501, Daniło Wołoszin KP 1509.

Mieszczanie

Brak poświadczeń.

XVII wiek

Mieszczanie

Constantinus Graecus ASA 1604.

Chłopi

Hryc Moskwin sutor AH 1606.

B.

XVI wiek

Mieszczanie

Lithwin Philip LK 1564.

Chłopi

Brak poświadczeń.

XVII wiek

Mieszczanie

Casper Cygan AH 1601, *Manuel Greczyn* AGS 1642, *Jacobus Moskwa* ASA 1671.

Chłopi

Marcin Kozak KS 1642.

B.3. NAZWISKA ZALEŻNOŚCIOWE

Formacje patronimiczne odgrywały bardzo ważną rolę w antroponimii ukraińskiej już od wczesnego średniowiecza. Z czasem stały się powszechnie wykorzystywanym środkiem identyfikacyjnym we wszystkich grupach społecznych. Również na omawianym terenie cieszyły się dużą popularnością i w środowisku ukraińskim występowały najczęściej. W źródłach z XVI w. ich udział w antroponimii mieszczańskiej wyniósł 59,2% i 69,4% w imiennictwie chłopskim, w kolejnym stuleciu odpowiednio: 56,6% i niespełna 60%.

W polskim środowisku tego typu formacje nie odgrywały aż tak znaczącej roli, niemniej ich udział w identyfikacji był wyraźny. W XVI w. stanowiły 16% wszystkich nazwisk mieszczan oraz przeszło 21% określeń poimiennych chłopów, a XVII w. odpowiednio: 28,2% i 21,4%.

Formacje patronimiczne tworzone były w wyniku derywacji sufiksalnej za pomocą następujących formantów: *-yc(z)/-ic(z)*, *-owyc(z)/-ewyc(z)* */-owic(z)/-ewic(z)*, *-ow*, *-yn/-in*, *-uk/-'uk*, *-czuk*, *-ko*, *-yk/-ik*, *-czyk*, *-ak/-'ak*, *-ka*, *-ek*, *-enia/-enie*, *-*ę*, *-*ęta*, *-(ow)ec*, *-(yn)ec* – w antroponimii ukraińskiej oraz *-ic(z)*, *-owic(z)/-ewic(z)*, *-in/-yn*, *-uk/-'uk*, *-czuk*, *-ik/-yk*, *-czyk*, *-ak/-'ak*, *-ek*, *-ka*, *-*ęta*

– w zbiorze nazw polskich. Potwierdzeniem znaczenia genetycznie filiacyjnego antroponimów na *-ko*, *-yk/-ik*, *-czyk*, *-ak/-'ak*, *-ka*, *-ek* są formacje oboczne występujące w tym samym dokumencie i/lub na tym samym terenie.

Relacje zależnościowe w obu grupach językowych były wyrażane także przez nazwiska formalnie równe imionom oraz nazwiska w formie Gen. sg.

Z sufiksami *-yc(z)/-ic(z)*, *-owyc(z)/-ewyc(z)/-owic(z)/-ewic(z)*

W zbiorze nazw o ukraińskich cechach językowych formacje zależnościowe na *-yc(z)/-ic(z)*, *-owyc(z)/-ewyc(z)/-owic(z)/-ewic(z)* zajmowały wysoką pozycję. W XVI w. stanowiły 49,1% wszystkich określeń poimiennych mieszczan oraz 51% chłopów. W kolejnym stuleciu ich produktywność wyraźnie zmalała i wyniosła odpowiednio: 29% i prawie 15%. Omawiane formacje pełniły nie tylko funkcję nazwisk. Okazjonalnie wystąpiły również w funkcji patronimów właściwych, np. *Hrehorium Martyszkowicz alias Manczyk* (Acc.) AGS 1631.

W polskiej antroponimii stanów nieszlacheckich formacje zależnościowe zajmowały wyraźnie niższą pozycję. Wprawdzie przyrostki *-ic(z)*, *-owicz/-ewicz* należały do najbardziej produktywnych formantów patronimicznych, to jednak w XVI w. tworzyły zaledwie 12,3% nazwisk w środowisku mieszczan oraz 11,7% wśród chłopów. Wyraźnie przeważały wśród mieszczan w następnym stuleciu, tworząc 17%, a w środowisku chłopów – niespełna 3% wszystkich określeń poimiennych.

W całym omawianym materiale podstawą motywacyjną formacji z tymi sufiksami były najczęściej imiona, przeważnie w postaci hipokorystycznej.

Nazwiska na *-yc(z)/-ic(z)*, występujące przede wszystkim w antroponimii ukraińskiej, tworzone były najczęściej od podstaw na *-a*, np. *Symok Jaczinicz* LR 1565, niekiedy od podstaw spółgłoskowych lub na *-o*, np. *Maczina Nielepczicz* LL 1564.

Dawna repartycja sufiksu *-owyc(z)/-ewyc(z)/-owic(z)/-ewic(z)* nie zawsze była przestrzegana. W kilku zapisach łączy się on ze spółgłoskami historycznie miękkimi, np. *Kunaschowicz Chwedko* LK 1564, *Iwan Maluczowicz* KP 1509, *Ihnat Malowicz* KP 1509. Od tematów zakończonych na tylnojęzykową *k* tworzone były formy z obiema postaciami fonetycznymi tego sufiksu, np. *Chwedorkowicz* LK 1564, *Jaskum Waskowicz* AGS 1649, *Franciscus Turkiewicz* ASA 1683, *Korniłło Waskiewicz* AH 1630.

Badany materiał jest ilustracją procesu wyrównywania rodzimej postaci fonetycznej sufiksu *-owicz/-ewicz* do postaci ukraińskiej. W XVI w. stanowiły już wyraźną większość. Nazwiska z końcowym *-c* wystąpiły okazjonalnie,

np. *Adamus Grzegorzewic* ASA 1595, *Lukasz Filipowic* AU 1619, *Janusz Irzykowiec* AH 1601. W antroponimii ukraińskiej przykłady z polską transpozycją fonetyczną tego sufiksu są nieliczne i pochodzą z całego omawianego okresu. Pojawiły się pod wpływem języka polskiego lub były kancelaryzmami, np. *Hawrys Sieniewic* AH 1606, *Iwaszko Uliaszowic* AGS 1605¹⁹⁹.

Źródła odnotowują również okazjonalne zapisy patronimików analitycznych, zawierających leksem *syn* w rozbudowanych zestawieniach antroponimicznych, np. *Dmitr Koziczek syn Paska Kozika* AH 1606.

Przykłady formacji patronimicznych sufiksalnych i fleksyjnych przytaczane są w dwóch grupach: a) pochodzące od imion, b) pochodzące od innych nazwisk.

A.

XVI wiek

Mieszczanie

a) *Choma Bazankowicz* ICH 1545, *Bochdanowicz Waszil* LK 1564, *Boriszowicz Iwasko* LK 1564, *Sienko Chodorczicz* KP 1509, *Iurko Chomiczicz* KP 1509, *Danczicz Hacz* LK 1564, *Nieliep Danilowicz* KP 1509, *Dawidowicz* KP 1509, *Iliasz Doroszwowicz* ICH 1545, *Sawka Dronczicz* ICH 1540, *Wasil Droniowicz* KP 1509, *Happonowicz Iaczko* LK 1564, *Hriczkowicz Olesko* LK 1564, *Symok Jaczinicz* LR 1565, *Danilo Klimowicz* LR 1565, *Kostyanowicz* LR 1565, *Kostowicz Proń* LK 1564, *Kunaschowicz Chwedko* LK 1564, *Sydor Kłymczicz* LR 1565, *Kunczicz Chwedecz* LK 1564, *Kurianowicz Iwasko* LK 1564, *kurilczicz* KP 1509, *Lewkowicz Iosko* LK 1564, *Rahoza Lenczicz* KP 1509, *Lubkowicz Mylian* LK 1564, *Iwasko Maczewicz* ICH 1545, *Maczkowicz Marko* ICH 1545, *Makarowicz Stepan* LK 1564, *Zaniecz*

¹⁹⁹ Formant *-owic(z)-ewic(z)* w drugiej połowie XVI w. przybierał najczęściej postać z wygłosowym *-cz* również w innych regionach Rzeczypospolitej. W kolejnym stuleciu zapisy tego typu przeważały na Kresach płn-wsch, Pomorzu, Warmii oraz w Wielkopolsce, por. M. Magda-Czekaj, *Wybrane typy słowotwórcze nazwisk okresu średniopolskiego w ujęciu historyczno-społecznym*, Kraków 2011, s. 339. Dane pochodzące z analizy materiału antroponimicznego, odnoszącego się do polskich mieszkańców dawnego województwa wołyńskiego, świadczą o powszechności określeń na *-owicz/-ewicz* w całym omawianym okresie, por. I. Mytnik, *Antroponimia Wołynia ...*, s. 170. Wypieranie polskiego formantu patronimicznego *-owic/-ewic* sufiksem w ukraińskiej postaci fonetycznej przedstawiła W. Szulowska na podstawie rejestru studentów Akademii Zamojskiej z lat 1595–1781, por. W. Szulowska, *Nazwiska na -ic/-icz wśród studentów Akademii Zamojskiej (1595–1781)* [w:] *Kontakty językowe polszczyzny na pograniczu wschodnim*, pod red. E. Wolnicz-Pawłowskiej, W. Szulowskiej, Warszawa 2000, s. 239–245.

Maleszowicz KP 1509, Ihnat Malowicz KP 1509, Iwan Maluczowicz KP 1509, Iwan Małyszowicz KP 1509, Wan Manczicz KP 1509, Maszowicz Iwaniecz KP 1509, Klimko Michałowicz ICH 1545, Iwaniecz Mielkowicz KP 1509, Sienko Mikiczic ICH 1545, Jaczko Mikiticz KP 1509, Minczicz KP 1509, Mithkowicz Wassil LK 1564, Zuk Mozcikowicz KP 1509, Mykulicz Wasko LK 1564, Andrei Naumowicz KP 1509, Neronowicz Zyeniecz LK 1564, Sienko Nikonowicz ICH 1545, Artim Olifierowicz KP 1509, Onaczkowicz ICH 1545, Onuskowicz Steczko LK 1564, Stepan Ostaszowicz KP 1509, Panaszowicz Jaczko ICH 1545, Paskowicz Iwasko LK 1564, Piotrasowicz Hrinko LK 1564, Protaszowicz Roman LK 1564, Hawriło Taraszczic KP 1509, Thymoszewicz LK 1564, Radkowicz Pasko LK 1564, Sankowicz Mosko LK 1564, Hricz Sawczicz ICH 1545, Sawłowczicz LK 1564, Hrin Sidorowicz KP 1509, Lewko Supronowicz ICH 1545, Steczkowicz Sachno LK 1564, Hacz Wakulicz LR 1565, Wolosowicz KP 1509, Iwaniecz Zaniowicz KP 1509, Maczko Zankowicz KP 1509

b) *Kuzma Baydowczicz LR 1565, Babycz ICH 1545, Biedniewicz Andrei LK 1564, Borodicz Chacz LK 1564, Diduskowicz Say ICH 1545, Andrei Duszkowicz KP 1509, Stepan Diczkowicz KP 1509, Ihnat Fastkowicz KP 1509, Hriniecz Holowczicz KP 1509, Stepan Huszczicz KP 1509, Waszil Kaplicz KP 1509, Olixą Korczicz KP 1509, Iwasko Kowaliowicz LR 1565, Krupowicz Wassyl LK 1564, Iwaniecz Kukowicz (Klikowicz) KP 1509, Stepan Litwinowicz KP 1509, Jakow Lobaszowicz KP 1509, Popowicz IH 154, Nielep Probowicz KP 1509, Linniecz Szumowicz KP 1509, Pasko Turowicz LR 1565, Tuzienkowicz Syenko LK 1564, Kuzma Wolicz KP 1509, Iwasko Woronowicz LR 1565, Iwaniecz Zozulicz KP 1509.*

Chłopi

a) *Waszyl Abrahamowicz IH 1544, Jaczko Atrasowicz LL 1564, Wassyl Borysowycz OR 1501, Saiecz Chodkowicz RPCH 1500, Iwanyecz Chomakowycz OR 1501, Chwediniowicz LL 1564, Sienko Chodorczicz RPCH 1500, Chomicz Sydor LK 1564, Jurko Chomyczycz OR 1501, Chwedkowicz Woythko LK 1564, Chwedorkowicz LK 1564, Daniłowicz Iwan LK 1564, Jarmol Daszkowycz OR 1501, Mychno Dawidowicz IK 1572, Deskowicz LK 1564, Doroszewicz Ilias LK 1564, Wassyl Dronyowycz OR 1501, Dzulowicz RPCH 1500, Goscicz LK 1564, Hlebkowicz Iwasko LK 1564, Iwasko Hriczowicz LL 1564, Hudkowicz Sydor LK 1564, Hynatowicz Iwasko LK 1564, Ilkowicz Chwedko LK 1564, Iacobowicz Andrei LK 1564, Steczko Jaczewicz LR 1565, Iaczkowicz Mosko LK 1564, Ianczicz Zdan LK 1564, Ioskowicz Wassil LK 1564, Selywon Juchowicz LR 1565, Kurylczyz OR 1501, Kuryłowicz Syenko LK 1564, Kuzmicz LK 1564, Leskowicz LK 1564, Luczkowicz Sydor LK 1564, Bucz Luczowycz OR 1501, Onoszko Lukaszowicz RPCH 1500,*

Iwanko Maleszowycz OR 1501, Ihnath Malyewycz OR 1501, Denis Malkowicz LL 1564, Iwaniecz Manczycz RPCH 1500, Mankowicz LK 1564, Lawrisz Martinkowicz LL 1564, Sienko Masczycz IH 1544, Iwanyecz Massyowycz OR 1501, Iwan Massyuthycz OR 1501, Matosowicz Syenko LK 1564, Michalkowicz Klymko LK 1564, Miczowicz IH 1544, Andreyecz Milowczycz LR 1565, Stepan Mykulicz IH 1544, Jaczko Mykytycz RPCH 1501, Hrynyecz Myelkowycz OR 1501, Wassyl Mythkowycz OR 1501, Andrei Naumowicz RPCH 1500, Maczina Nielepczycz LL 1564, Szaj Nyczowicz IH 1544, Nykonowicz Syenko LK 1564, Lucasz Olexicz LL 1564, Artym Olyssyeyowycz OR 1501, Stepan Orchaszowicz RPCH 1500, Ostaszewicz Syenko LK 1564, Hriniecz Orinczycz LL 1564, Pankowicz Steczko LK 1564, Tisko Phomicz LL 1564, Iwaszko Piotraszowicz IH 1544, Iwan Proczowycz RPCH 1501, Proniowicz LK 1564, Iwan Pychnowycz OR 1501, Sawczycz Hricz LK 1564, Zanyecz Sulkowycz OR 1501, Suproniowicz LK 1564, Vassyl Szudkowycz OR 1501, Zanko Tarasczycz LR 1565, Taraszowicz LK 1564, Thimoszowicz Waszil LK 1564, Wakumowycz Panas OR 1501, Weremyowicz Waszil LK 1564, Wolossowicz Wassil LK 1564, Iwaniecz Zaniowicz RPCH 1500, Zankowicz Maczko LK 1564, Zenczycz Pawlik LK 1564, Martin Zosicz IH 1544, Josko Zyniewicz LR 1564

b) *Babyecz Iosko LK 1564, Bloszczycz IH 1544, Hryń Borydycz IH 1544, Bobrowicz Iwasko LK 1564, Ihnat Corczycz OR 1501, Iwasko Dudowicz LL 1564, Dudzycz Steczko LK 1564, Andrei Duszkowicz RPCH 1501, Harbaszowicz Ochrim LK 1564, Makar Hładkowicz LL 1564, Kathowicz Iwan LK 1564, Iwanyecz Klykowycz OR 1501, Kortoszowicz Chwedko LK 1564, Kothowycz OR 1501, Hrin Kozanowicz LR 1565, Kruczowicz Wassil LK 1564, Choden Kulbanowicz RPCH 1500, Kuszowycz OR 1501, Zaniecz Lissowicz RPCH 1500, Maczko Listhkowicz LL 1564, Stepan Lithwinowycz RPCH 1501, Iakowiecz Lobaszowicz RPCH 1500, Dasko Mateczkowicz LL 1564, Nossaczowycz OR 1501, Palczikowicz LL 1564, Iurko Pyerkowycz OR 1501, Jacko Pleskowicz IH 1544, Panas Popowicz LL 1564, Lucz Puczewicz LR 1565, Vassyl Royowycz OR 1501, Sabbatowicz Onisko LK 1564, Wassyl Strobowycz OR 1501, Thymosz Sumowycz OR 1501, Zaniecz Szelkowicz RPCH 1500, Thymosz Szomowicz RPCH 1500, Turczinowicz Haczko LK 1564, Hacz Zarubicz LL 1564, Choma Zawadzicz LR 1565, Iwaniecz Zozulicz RPCH 1500.*

XVII wiek

Mieszczanie

a) *Georgium Archipowicz (Acc.) AGS 1642, Chwedko Bohdanowicz AU 1614, Jarmosz Buczkiewicz AGS 1642, Oliphir Daniłowicz AH 1630, Stephan Demkowicz AGS 1635, Hrehory Goczewicz AH 1630, Wasil Harasimowicz AGS 1636, Hrehory Haraszkiewicz LCH 1661, Lesko Hawryszowicz AGS 1636, Wasil Hrehorowicz AU*

1626, *Andrzej Ihnatowicz* AGS 1635, *Constantin Iliasowicz* AGS 1620, *Andreas Iwaszkowicz* ASA 1630, *Laurentius Iwaszowicz* ASA 1634, *Andreas Iwanowicz* AH 1606, *Danilo Jackowicz* AH 1601, *Steczko Jakubowicz* AH 1630, *Wasko Jarmoszewicz* AH 1606, *Jacko Klimkowicz* AH 1606, *Wasko Klimkowicz* AH 1630, *Hawryło et Iwan Kostiukowicze* AGS 1636, *Stephan Kraskowicz* AGS 1636, *Roman Kunachowicz* AH 1606, *Mikołai Makarowicz* AU 1614, *Andreas Maksymowicz* KCZ 1697, *Hrehory Martyszkiewicz* AGS 1635, *Hawryło Michałowicz* AH 1601, *Daniło Mieleszkowicz* AGS 1635, *Lewko Miskowicz* AGS 1642, *Iwan Mittiowicz* AH 1601, *Nicolai Nazarowicz* AGS 1636, *Sienko Oleszkowicz* AGS 1636, *Simon Oriszowicz* ASA 1645, *Jaczko Owerkowicz* AH 1606, *Petro Piechowicz* AGS 1632, *Misko Pietraszewicz* AH 1606, *Łukasz Pilipowicz* AU 1626, *Nikon Pilkowicz* AH 1630, *Nicolaus Sakowicz* AGS 1678, *Maxim Semeniutycz* AH 1615, *Jacz Serhijowicz* AH 1601, *Philippum, Hrehorium et Petrum Sidorowicze* (Acc. pl) AGS 1649, *Jaczko Siemienowicz* AH 1601, *Hawrys Sieniewicz* AH 1606, *Hryc Symonkowicz* AGS 1636, *Joannes Wasilkiewicz* AGS 1649, *Laurentius Weremowicz* ASA 1667, *Anton Wołosowicz* AH 1606, *Iwaszko Uliaszowicz* AGS 1605, *Joannes Wasilkiewicz* AGS 1649, *Wawrzyniec Wasiuskiewicz* AH 1630, *Laurentius Weremowicz* ASA 1667, *Lucas Zienkowicz* AGS 1604, *Piotr Zinkowicz* AU 1614

b) *Jakub Buskowicz* AH 1630, *Iwan Czernikowicz* AH 1630, *Wasko Czoterbokowicz* AH 1606, *Philip Dubowicz* AGS 1642, *Supron Kozulczycz* AH 1601, *Łukasz Kozulewicz* AH 1630, *Wasil Okruszkowicz* AGS 1642, *Daniło Pirogowicz* AMK 1616, *Pilip zięć Połupanowicz* AH 1601, *Mikołaiowi y Iwanowi Rutyczom* (Dat. pl) AGS 1635, *Iwan et Jacko Rymaszewicze* (pl) AGS 1636, *Harasim Starkowicz* AGS 1636, *Conrad Terbokowicz* AGS 1636, *Wasko swiecz Woytowicz* AU 1614, *Clementem Wołoszynowicz* (Acc.) AGS 1636, *Martin Zubowicz* AH 1601.

Chłopi

a) *Jakim Chomicz* AH 1601, *Stephan Dmitrukowicz* AGS 1637, *Ostapko Harasimowicz* AH 1601, *Paweł Harkowicz* AH 1630, *Iołtuch Ilaszowicz* AGS 1637, *Fedor Josieiwicz* AH 1606, *Andreas Koscianowicz* AGS 1649, *Andrey Kutkowicz* AGS 1636, *Lewko et Fedor Miczewicze* (pl) AGS 1636, *Procop Miskowicz* AH 1601, *Siemko Oleszkowicz* AH 1630, *Hilion Oliseiwicz* AGS 1636, *Maxim Owerkowicz* AH 1606, *Daniel Panaszewicz* AGS 1649, *Fedor Paskowicz* AH 1630, *Sac Philipowicz* AGS 1636, *Wasko Romanowicz* AH 1630, *Maxim Semeniutycz* AH 1606, *Sienkum Sidorowicz* (Acc.) AGS 1649, *Hawrzysz Siemowicz* AH 1601, *Jan Tadeiwicz* KUK 1689, *Tymko Tymoszewicz* AGS 1637, *Kornitło Waskiewicz* AH 1630, *Jaskum Waskowicz* (Acc.) AGS 1649, *Simon Wojnicz* AGS 1637, *Daniło et Weremyi Wołosowicze* (pl) AGS 1637

b) *Fedko Basarabowicz* AH 1606, *Iwan Czarikowicz* AH 1606, *Teodory Dudicz* KCZ 1698, *Iwan Korzanowicz* AGS 1636, *Stecko Kulikowicz* AGS 1636, *Stephan Pohwatkowicz* AH 1630, *Wawrysz Popowicz* AGS 1634, *Hryc Pożarewicz* AGS 1636, *Konach Sparkowicz* AGS 1637.

B.

XVI wiek

Mieszczanie

a) *Andreas Andrzejowic* ASA 1595, *Czachowicz* KP 1509, *Adamus Grzegorzewic* ASA 1595, *Stanisław Niemirowic* ASA 1595, *Woythkowicz* LK 1564

b) *Bobrowicz* ICH 1545, *Ianiecz Krowicz* KP 1509, *Liskowicz Piotr* LK 1564, *Pręthczicz* LK 1564.

Chłopi

a) *Ianko Piotrowicz* LL 1564, *Thomkowicz* LK 1564

b) *Piotr Kijowicz* LL 1564, *Kothkowicz Ianek* LK 1564, *Kozłowicz Andrzej* LK 1564, *Mazurowicz Iacob* LK 1564, *Podszadnowicz* LL 1564, *Połaszczicz Stanisław* LK 1564.

XVII wiek

Mieszczanie

a) *Paulus Aleksandrowicz* ASA 1639, *Christianus Andreasowic* ASA 1667, *Bartłomiej Barakowicz* KSZ 1653, *Joannes Bartosowicz* ASA 1658, *Martinum Broszkowicz* (Acc.) AGS 1642, *Chrostopherus Dawidowicz* ASA 1669, *Lukasz Filipowic* AU 1619, *Mattias Gawłowicz* ASA 1641, *Janusz Irzykowic* AH 1601, *Albertus Jakubkowicz* ASA 1657, *Albertus Janaszkievic* ASA 1682, *Piotr Kunicz* KSZ 1660, *Benedict Matosowicz* AH 1601, *Klimunt Olesiewicz* AU 1619, *Mikołai Piotraszowicz* AGS 1636, *Joannes Polikarpowicz* AGS 1619, *Gasparus Urbanowicz* ASA 1669, *Thomas Wactawowic* ASA 1620, *Mikołai Zeszkwicz* AH 1606, *Piotr Zygmuntowicz* AH 1601

b) *Andrzej Dziczkowicz* AU 1619, *Jachim Gilewicz* AH 1606, *Giecz Kisielowicz* AH 1615, *Jacenty Niziołkowicz* LCH 1661, *Paulus Niznikowicz* ASA 1644, *Abrahamus Nowakowicz* ASA 1607, *Aleksander Piątkiewicz* KSZ 1653, *Stanisław Piwkwicz* ASA 1625, *Constantinum Rymarzowicz* (Acc.) AGS 1636, *Franciscus Turkiewicz* ASA 1683, *Joacobus Tworkiewicz* ASA 1658, *Andrzej Wąsowicz* AGS 1615, *Mateusz Wołowicz* KSZ 1651, *Roman Zasiadkowicz* AH 1601.

Chłopi

a) *Aleksander Dawidowicz* KS 1647, *Bartosz Jakubowicz* AH 1630, *Michał Machewicz* KS 1690, *Marcin Pawełkowicz* KS 1644, *Krzysztof Tymkowicz* KS 1640

b) *Jan Złotkiewicz* KS 1690.

Z sufiksami *-uk/-'uk, -czuk*

Ze źródeł XVI-wiecznych pochodzą pojedyncze ekscerpty nazwisk tego typu, znacznie liczniejsze z późniejszych: w XVII w. w środowisku mieszczan stanowiły 9% wszystkich określeń poimiennych, wśród chłopów – prawie 22%. Zapisano kilka przykładów hybryd morfologicznych, w których sufiksy *-uk/-'uk, -czuk* łączyły się z podstawami polskiej proveniencji, np. *Maciej Krzysztośiuk* KUK 1687, *Jan Biedniuk* AMK 1698. Ich obecność w antroponimii polskiej jest wynikiem interferencji ukraińskiej. Niektóre przytoczone przykłady mogą być patronimikami semantycznymi, bowiem dokumenty XVI- i XVII-wieczne odnotowują również hipokorystyki z tymi sufiksami.

A.

XVI wiek

Mieszczanie

Brak poświadczeń.

Chłopi

b) *Koyduk Steczko* LK 1564.

XVII wiek

Mieszczanie

a) *Hrehor Borysiuk* AMK 1698, *Teodory Butiuk* KCZ 1696, *Martyn Dmitruk* AGS 1642, *Wanko Hinczuk* AGS 1649, *Daniło Hrinczuk* AH 1601, *Daniel Jachimczuk* AH 1630, *Juchimiuk* AU 1614, *Makarczuk* AMK 1616, *Melesuk* AU 1626, *Roman Nichruk* AMK 1677, *Iwan Pilipczuk* AH 1630, *Romaniuk* AU 1614, *Iwan Sawczuk* AMK 1616, *Lukasz Serediuk* AH 1630, *Marcum Sielczuk* (Acc.) AGS 1636, *Ilko Wasiuk* AMK 1677, *Iwan Wołosiuk* AS 1688

b) *Stephan Boianczuk* AH 1630, *Joseph Buchayczuk* AH 1606, *Walentinus Dubaczuk* AH 1606, *Hwedko Dytiuk* AGS 1636, *Hryc Tesluk* AGS 1636.

Chłopi

a) *Mikołaj Adamczuk* KUK 1689, *Maciej Andruszczuk* KUK 1689, *Grzegorz Andruszuk* KUK 1691, *Paweł Basiuk* AGS 1637, *Jakob Daszczuk* KS 1626, *Jacko Deniszczuk* AH 1630, *Michał Hordyszuk* KUK 1691, *Michał Hryciuk* KUK 1689, *Andrzej Iwaniuk* KS 1642, *Andreas Romanczuk* AGS 1642, *Wasko i Hryc Sewelukowie* (pl) LCH 1661, *Wawrzeniec Stepianiuk* KS 1695, *Iakim Tymczuk* KGCH 1659, *Wojciech Wasiluk* KUK 1691, *Szymon Wawrynczuk* KS 1645

b) *Błażej Chładiuk* KUK 1689, *Zacharias Gawaniuk* KCZ 1698, *Józef Hajczuk* KUK 1691, *Andreas Hołotiuk* KCZ 1698, *Martin Kiiuk* AGS 1634, *Andrzej Litwinczuk* KS 1669, *Zacharias Polaniuk* KCZ 1698.

B.

XVI wiek

Brak poświadczeń.

XVII wiek

Mieszczanie

b) *Joannes Bakalarczuk* AMK 1698, *Bartłomiej Biczuk* KSZ 1657, *Tomasz Czopiuk* KSZ 1653, *Tymosz Sołtysiuk* AS 1688.

Chłopi

a) *Wawrzyniec Adamczuk* KUK 1691, *Jan Jadamczuk* KS 1642, *Jan Jędruszczuk* KUK 1689, *Woyciech Kazimirzuk* KUK 1691, *Szymon Szymczuk* KUK 1687, *Łukasz Zyszczyk* KS 1642

b) *Maciej Kuśmierczuk* KUK 1687, *Błażej Litwiniuk* KUK 1687, *Paweł Tywoniuk* KS 1690, *Jakob Wuyciuk* KUK 1691, *Józef Zięzczuk* KUK 1687.

Z sufiksami -ow, -yn/-in

Nazwiska na -ow, -yn/-in należały do mało popularnych. Większość ekscerptów pochodzi ze zbioru nazwisk ukraińskich, głównie XVI-wiecznego: wśród mieszczan tworzyły 1,5%, znacznie więcej wśród chłopów – 7,4%. W kolejnym stuleciu odpowiednio: 3% i 2,4%. W antroponimii polskiej były to okazjonalne zapisy z sufiksem -in/-yn, pochodzące z XVII w.

A.

XVI wiek

Mieszczanie

a) *Steczko Andruszow* LR 1565, *Olysiei Wakulin* LR 1565, *Zinow* KP 1509

b) *Pasko Kołodzieiow* LR 1565, *Lithwinkow Iaczko* LK 1564.

Chłopi

a) *Jaczko Bakunow* LR 1565, *Lucz Chothkow* LL 1564, *Iwasko Chwedczow* LR 1565, *Chwedecz Boriskow* LR 1565, *Maczko Daskow* LR 1565, *Karp Diniszow* LR 1565, *Misko Ihnatow* LR 1565, *Syenko Jarmołow* LL 1564, *Samson Kudinow* LR 1565, *Lewon Kunachow* LL 1564, *Artim Kuzmow* LR 1565, *Jowłow Syenko* LK 1564, *Naum Senyn* LL 1564, *Lewoszow Stecz* LK 1564, *Miełechow Kuniecz* LK 1564, *Michałow* LK 1564, *Mikita Tiskow* LR 1565, *Dorosz Wakulin* LR 1565, *Caczko Zyniow* LR 1565

b) *Kunath Marschalkow* LR 1565, *Perchow* LK 1564, *Lecz Piszarzow* LR 1565, *Chwedko Tuczow* LL 1564.

XVII wiek

Mieszczanie

- a) *Steczko Haponow* AH 1630, *Teodor Kraskow* AH 1615, *Hryć Sieniow* AH 1606
- b) *Eliae Krupow* AGS 1637, *Jacob Moskwow* KWZ 1690, *Hryc Turmin* AGS 1635.

Chłopi

- a) *Demid Pawłow* AGS 1636
- b) *Adam Tołoczko* AH 1606.

B.

XVI wiek

Brak poświadczeń.

XVII wiek

Mieszczanie

- b) *Wawrzyniec Cichuszczyn* KSZ 1653, *Kowalczyn* KSZ 1654, *Andrzej Mączyn* KSZ 1653, *Stanisław Sowin* KSZ 1660.

Chłopi

- b) *Woyciech Paczosin* KS 1642.

Z sufiksem -enia/-enie

Formacje zależnościowe z tym sufiksem zostały odnotowane tylko w zbiorze antroponimów ukraińskich. W XVI w. tworzyły zaledwie 1,7% określeń poimienych, w kolejnym stuleciu – niewiele ponad 1%. Niektóre z przytoczonych przykładów mogły być patronimikami semantycznymi, bowiem w dokumentach XVI-wiecznych wystąpiły również hipokorystyki na *-enia/-enie*.

A.

XVI wiek

Mieszczanie

- a) *Woiczenie Hawryło* LK 1564
- b) *Babiczenie Andrei* LK 1564.

Chłopi

- a) *Iwasko Andreiczenie* LL 1564, *Chwedczenie Ilian* LK 1564, *Chodotenie Iwasko* LK 1564, *Lawriniecz Karpaczenie* LL 1564, *Kossinia Mychalko* LK 1564, *Kunczenie Olesko* LK 1564, *Zoltanienie Lewko* LK 1564
- b) *Pasko Derdenie* LL 1564, *Duzenie Andrei* LK 1564, *Kupczenie Dimidecz* LL 1564, *Stasz Kurczenie* LL 1564, *Łopalyenie Hricz* LK 1564, *Mychno Popienie* LL 1564.

XVII wiek

Mieszczanie

- a) *Wawrzik Jaczczenia* AH 1601, *Tymosz Kurilczenie* AH 1601, *Stecko Kuzmienie* AH 1615, *Bazil Łuczczynie* AMK 1677
- b) *Lewko Babinie* AMK 1616, *Stephanum Kowalenie dictum Sowiński* (Acc) AGS 1649, *Łukasz Kozulenie* AH 1630.

Chłopi

- a) *Semen Parchomienie* AH 1606, *Ihnat Woiczenie* AH 1630
- b) *Denis Klejczenie* AGS 1634.

B.

Brak poświadczeń.

Z sufiksem -*ę, *-ęta

A.

XVI wiek

Mieszczanie

- a) *Sienko Chodorczia* KP 1509, *Iakuszcze Wassil* LK 1564
- b) *Wasil Lisczia* KP 1509.

Chłopi

- b) *Andrei Berestancza* LR 1565.

XVII wiek

Mieszczanie

- a) *Wasko Greszata* AH 1606.

Chłopi

- b) *Valentinus Szumiata* AH 1615.

B.

XVI wiek

Mieszczanie

Brak poświadczeń.

Chłopi

- b) *Jan Skubiętha* LL 1564.

Z sufiksem -ko

A.

XVI wiek

Mieszczanie

Brak poświadczeń.

Chłopi

b) *Iwaniecz Kiyko* LL 1564 // *Nazarecz Kiyka* LL 1564.

XVII wiek

Mieszczanie

b) *Sierko Piatko* AH 1606 // *Sierko Piatczyk* *ibid.*

Chłopi

b) *Jakob Humienko* KS 1627 // *Mikołaj Humin* KS 1675 // *Jan Huminczuk* KS 1642.

B.

Brak poświadczeń.

Z sufiksem -ek

A.

XVI wiek

Brak poświadczeń.

XVII wiek

Mieszczanie

b) *Iwanko Czebrzyczek* AH 1606 // *Jacko Cebrzyk* AH 1615, *Dmitr Koziczek syn Paska Kozika* AH 1606.

Chłopi

Brak poświadczeń.

B.

XVI wiek

Brak poświadczeń.

XVII wiek

Mieszczanie

b) *Grzybek* KSZ 1654 // *Józef Grzyb* KSZ 1660, *Stanisław Żurek* KSZ 1655 // *Bartłomiej Żur* KSZ 1659.

Chłopi

b) *Mikołaj Hajduczek* KS 1669 // *Andrzej Hajduk* *ibid.*, *Marcin Kozaczek* KS 1688 // *Marcin Kozak* KS 1642.

Z sufiksem -yk/-ik, -czyk

A.

XVI wiek

Brak poświadczeń.

XVII wiek

Mieszczanie

b) *Piotr Gołotczyk* AH 1613 // *Sebastian Gołota* AH 1601, *Łukasz Kozulczyk* AH 1630 // *Sophronca Kozuli* (Gen.) AGS 1634 // *Supron Kozulka* AH 1601, *Sierko Piatczyk* AH 1606 // *Sierko Piatko* ibid., *Basilius Suhneyczyk* AH 1630 // *Ostap Suchniy* AH 1601, *Hacko Sycyk* AH 1606 // *Wasko Szicz* AH 1601, *Iwan Szorupatczyk* AH 1606 // *Wasko Szorupatka* ibid., *Hryc Werbilczyk* AH 1601 // *Sawka Werbiło* AH 1606.

Chłopi

Brak poświadczeń.

B.

XVI wiek

Mieszczanie

b) *Piekarczik* ICH 1540 // *Paweł Piekarz* ibid.

Chłopi

a) *Andrzejczyk* IH 1544.

XVII wiek

Mieszczanie

a) *Petrum Błaszczyk* (Acc.) AGS 1649.

Chłopi

b) *Sobestyan Paczosik* KS 1638 // *Maciej Paczos* KS 1631, *Krzysztof Suszczyk* KS 1642 // *Jakob Suszczek* KS 1626, *Paweł Winiarczyk* KS 1642 // *Grzegorz Winiarz* KS 1695.

Z sufiksem -(ow)ec, -(yn)ec

A.

XVI wiek

Mieszczanie

a) *Pilip Bieliecz* KP 1509, *Chocz Yliczeniecz* LR 1565.

Chłopi

a) *Artisz Ziniowecz* LR 1565

b) *Chodor Chamecz* LR 1565, *Kucz Czarziniecz* LL 1564, *Kucz Kuwerdyaczecz* LL 1564, *Steczko Wahaniecz* LL 1564.

XVII wiek

Mieszczanie

a) *Wasko Łuczyniec* AU 1698.

Chłopi

Brak poświadczeń.

B.

Brak poświadczeń.

Z sufiksem -ak/-'ak

A.

XVI wiek

Mieszczanie

Brak poświadczeń.

Chłopi

a) *Iwan Syemak* LK 1564.

XVII wiek

Mieszczanie

a) *Andrzej Chryciak* KSZ 1659.

Chłopi

a) *Woyciech Ilczak* KS 1669, *Błażej Iwaniak* KS 1675, *Iacobus Oleszczak* KGCH 1659.

B.

XVI wiek

Mieszczanie

Brak poświadczeń.

Chłopi

a) *Kubiak* IK 1560.

XVII wiek

Mieszczanie

a) *Wojciech Grzelak* KSZ 1651, *Mateusz Jakobczak* KSZ 1654, *Tomasz Marczał* KSZ 1659, *Wojciech Niemirczał* KSZ 1654, *Wojciech Stefał* KSZ 1651.

Chłopi

a) *Gregorius Banaszak* KGCH 1659, *Stanisław Michalak* KGCH 1659, *Sobestyan Mischczak* KS 1633, *Krzysztof Wojtylak* KS 1695

b) *Jan Grudziak* KS 1631 // *Mikołaj Grutka* KS 1632, *Antoni Rudak* AGS 1649 // *Conrad Rudy* AGS 1636, *Szymon Sadurczak* KS 1647 // *Jakob Sadurka* KS 1626, *Grzegorz Wlazlak* KS 1695 // *Grzegorz Wlazło* KS 1683.

Z sufiksem -ka

A.

XVI wiek

Brak poświadczeń.

XVII wiek

Mieszczanie

Brak poświadczeń.

Chłopi

b) *Walentini dicta Tucza* AH 1606 // *Wawrzyniec Tucza* AH 1630.

B.

XVI wiek

Brak poświadczeń.

XVII wiek

Mieszczanie

Brak poświadczeń.

Chłopi

b) *Joannis Gołotka* AH 1601 // *Sebastian Gołota* ibid. // *Piotr Gołotczyk* AH 1613.

Określenia w postaci Gen. sg

A.

XVI wiek

Mieszczanie

Brak poświadczeń.

Chłopi

b) *Nazarecz Kiyka* LL 1564, *Wdowicza* LL 1564.

XVII wiek

Mieszczanie

a) *Korniło Chomena* AGS 1642

b) *Trochim Metylicza* AMK 1677.

Chłopi

Brak poświadczeń.

B.

XVI wiek

Brak poświadczeń.

XVII wiek

Mieszczanie

Mathias Paczosa AGS 1619.

Chłopi

Brak poświadczeń.

Nazwiska formalnie równe imionom

Udział patronimów semantycznych w antroponimii ukraińskich stanów nieszlacheckich był stosunkowo niewielki, jednak przewyższał frekwencję tego typu określeń w nazewnictwie szlachty, zwłaszcza w XVII w. Stanowił nieco ponad 5% wśród mieszczan oraz prawie 8% w środowisku chłopów w XVI w., w kolejnym stuleciu odpowiednio: 13% i niespełna 15%. Były to w większości imiona cerkiewno-ruskie, najczęściej w formach hipokorystycznych, obok których wystąpiły nieliczne formy rodzime, np. *Bohun, Horko, Huth, Jarczyk, Malij, Manko, Mynko, Nieroda, Radczyk, Wolosik, Wołosch, Żdan*.

Frekwencja tego typu nazwisk w antroponimii polskiej była niższa i w XVI w. wyniosła 1,2% określeń poimiennych wśród mieszczan i 5,3% w nazewnictwie chłopów. Nieznaczną różnicę przyniosły zapisy z XVII w., tj. 4% i 5%. Obok imion kalendarza łacińskiego wystąpiły nieliczne formy słowiańskie: *Bolest, Brozek, Gniewosz, Malecz, Mroczek, Nieradczyk, Nieradzik, Stasz, Trojan, Witek, Włodzik, Zbyszek*. Przeważały wśród nich spieszczenia.

Podobnie jak w antroponimii szlacheckiej, tu również wystąpiły zestawienia imienia chrześcijańskiego z imieniem rodzimym lub chrześcijańskim (w formie podstawowej bądź deminutywnej), np. *Iwan Olexa* KP 1509, *Chwedor Zdan* AGS 1649; *Jarmoła Pasko* LR 1565, *Stephanus Radczyk* AGS 1632 – w zbiorze nazwisk ukraińskich oraz *Wojciech Bolest* KS 1644, *Juszko Siemion* AGS 1620; *Andreas Zbyszek* ICH 1509, *Jakob Marcinek* KSZ 1660 – w antroponimii polskiej.

Funkcję nazwiskową określeń tego typu potwierdzają zapisy form pluralnych odnoszących się do braci lub do ojca i syna, np. *Chwedko et alter Chwedko Parchomiki* AGS 1637 oraz formuły złożone z imieniem na ostatnim miejscu, np. *Hrycko Chomicz Błaszczuk* AGS 1620, *Hrehorium Martyszkwicz alias Manczyk* (Acc.) AGS 1631.

Patronimy semantyczne przytaczane są w dwóch grupach: a) pochodzące od imion pełnych, b) pochodzące od imion w postaci derywowanej.

A.

XVI wiek

Mieszczanie

a) *Hriniec Chodor* KP 1509, *Proniecz Hyra* LL 1564, *Waniecz Iakim* KP 1509, *Daniło Maxim* ICH 1545, *Waniecz Marko* KP 1509, *Iwaniec Niestor* KP 1509, *Iwan Olexa* KP 1509

b) *Jaczko Andreyko* ICH 1545, *Proniecz Harasko* LR 1565, *Jaczko Horko* LL 1564, *Huth* OR 1501, *Stanisław Matiska* LR 1565, *Makary Miczko* ICH 1545, *Zdan Mikitka* ICH 1545, *Chodecz Micz* KP 1509, *Stepan Hriniecz* KP 1509, *Łuczko Iwaniecz* KP 1509, *Zien Saczko* KP 1509, *Kostyan Samarko* LR 1565, *Zutko Iwasko* LK 1564.

Chłopi

a) *Hrynyecz Chodor* OR 1501, *Iwaniecz Choma* RPCH 1500, *Maxim Daniło* LK 1564, *Chwedko Frydrik* LK 1564, *Trucha Ilias* LK 1564, *Trochym Iwon* LK 1564, *Panyecz Jakym* OR 1501, *Nikon Iarmol* RPCH 1500, *Chwedecz Łowyn* LK 1564, *Panyecz Marko* OR 1501, *Clyma Nyesthor* OR 1501, *Iwan Olexa* RPCH 1500, *Kucz Oliszyei* LL 1564, *Demyan Potap* LR 1565, *Petro Samszon* LR 1565, *Hapon Szawradyn* AH 1601, *Miczko Wakula* LR 1565

b) *Mysko Awdeyko* LL 1564, *Olyszko Choduch* OR 1501, *Iwanko Chwiediecz* RPCH 1500, *Iakow Iwaniecz* RPCH 1500, *Bartosz Jarmoło* ICH 1540, *Katysz Wasko* LK 1564, *Michno Łukyaniecz* LL 1564, *Olyszko Macyna* OR 1501, *Stephanus Malij* ICH 1509, *Mikolay Mythura* LK 1564, *Abraham Mynko* LR 1565, *Chodecz Nyecz* RPCH 1501, *Mysko Onaczko* LK 1564, *Waszyl Onanasczyk* IH 1544, *Jarmoła Pasko* LR 1565, *Janecz Proniecz* LR 1565, *Zien Saczko* RPCH 1501, *Denis Schawka* LK 1564, *Radziecz Tyszko* RPCH 1501.

XVII wiek

Mieszczanie

a) *Trofim Bohun* AMK 1677, *Jachim Choma* AH 1606, *Joannes Karp* ASA 1628, *Neron Kuźma* AS 1688, *Matthaeus Lew* ASA 1646, *Joannes Panas* ASA 1669, *Juchim Prokop* AS 1688, *Andrzej Trochim* KSZ 1650, *Chwedor Zdan* AGS 1649

b) *Wojciech Daszko* KSZ 1654, *Woytko Dasyk* AU 1614, *Steczko Decik* AH 1606, *Antoni Dederko* AS 1699, *Jacko Desczik* AH 1630, *Karpowi Dmitruczkowi* (Dat.) AGS 1642, *Sienko Dronik* AH 1630, *Szymon Fedik* KSZ 1659, *Gregorium Fedunczyk* (Acc.) AGS 1642, *Demko Hacıurka* AH 1630, *Iarmol Haponczyk* AH 1630,

Semion Harasko AU 1614, *Iwan Harasimik* AGS 1636, *Bienko Jachymczyk* AGS 1635, *Chwedor Jarczyk* AU 1614, *Misko Jarmolczyk* AH 1606, *Wasko Karpuszek* AH 1606, *Iwan Kocyk* AMK 1616, *Gregorium Kudyńczyk (Acc.)* AGS 1642, *Tymosz Kurylczyk* AH 1606, *Mikołaj Kuźmik* AU 1614, *Dmitr Łucyk* AS 1688, *Bożyk Maczko* AU 1626, *Say Manko* AMK 1616, *Hryc Miroszyk* AH 1615, *Stecko Nikonczyk* AGS 1636, *Jan Omelanik* AU 1614, *Joannes Panaszek* ASA 1615, *Hryć Parańka* AH 1606, *Stephanus Radczyk* AGS 1632, *Paulus Romanczyk* AGS 1636, *Ochrim Romanik* AGS 1636, *Hacko Saczyk* AGS 1620, *Fedor Sawczyk* AH 1630, *Andrei Serhijczyk* AH 1601, *Hric Sydoryk* AU 1614, *Paweł Wakulik* AU 1626, *Piotr Wasiurczyk* AMK 1616, *Iwan Wasiurko* AMK 1616, *Andrzej Waszczyk* KSZ 1650, *Petrus Wolosik* AH 1630, *Iwan Zanczyk* AGS 1619.

Chłopi

a) *Krzysztof Fiedor* KS 1690, *Wojciech Chwedor* KUK 1687, *Fedor Nieroda* AH 1630, *Aleksander Oleksiej* KS 1646, *Piotr Taras* KUK 1689, *Petrus Wołosch* AGS 1649

b) *Macko Dacyk* AGS 1636, *Sobestyan Dec* KS 1690, *Stephanus Decyk* AH 1601, *Andrzej Gryczan* KS 1627, *Antoni Hurko* KS 1669, *Piotr Iwanaszko* KS 1675, *Ioannes Iwaniuch* KCZ 1698, *Wasko Iarmoszyk* AH 1606, *Teodorus Kuzmik* KCZ 1698, *Sak Masczyk* AH 1606, *Fedor Matysczyk* AH 1630, *Wasko Musieyczyk* AH 1630, *Stephan Mysik* AH 1606, *Stecko Oniszczyk (Acc.)* AGS 1649, *Stecko Parchomik* AGS 1636, *Iarmoł Salko* AGS 1636, *Anton Sapryka* AGS 1634, *Marcin Sawczyk* KS 1645, *Walenty Stecko* KS 1633, *Mikołaj Wawrysko* KS 1645.

B.

XVI wiek

Mieszczanie

b) *Gierka Steczko* LK 1564.

Chłopi

b) *Andreas Malecz* ICH 1509, *Ianko Piotrucha* LK 1564, *Mathias Stasz* ICH 1509, *Andreas Zbyszek* ICH 1509.

XVII wiek

Mieszczanie

a) *Andreas Madey* ASA 1620, *Joannes Olbrycht* ASA 1676, *Joannes Szczęsny* ASA 1687, *Juszko Siemion* AGS 1620, *Balthasar Walter* ASA 1610

b) *Joannes Banaszek* ASA 1617, *Andreas Brozek* ASA 1628, *Tomasz Gierek* KSZ 1660, *Adamus Gniewosz* ASA 1621, *Paulus Grzesioła* AGS 1636, *Petrus Janczyk* ASA 1626, *Laurentius Januszek* ASA 1608, *Stephanus Lorenczyk* ASA 1642,

Grzegorz Micz KSZ 1655, Jakob Marcinek KSZ 1660, Nieradczyk ACH 1620, Stanisław Nieradzik KMSZ 1663, Mateusz Sobczyk KSZ 1653, Paulus Witek ASA 1645, Christophores Włodzik ASA 1636.

Chłopi

a) Wojciech Bolest KS 1644, Błażej Trojan KS 1630

b) Stanisław Antonik KS 1647, Jan Kielech KS 1640, Łukasz Mroczek KS 1675, Łukasz Olik KS 1695, Marcin Pawełek KS 1675, Stanisław Piotrek KS 1642, Ioannes Sobko KCZ 1698.

B.4. NAZWISKA ODAPELATYWNE

Powstały na gruncie apelatywnym drogą przeniesienia do sfery własnej gotowych jednostek leksykalnych oraz w płaszczyźnie antroponomastycznej w wyniku procesów derywacyjnych i kompozycji. Pierwotnie pełniły funkcję przezwisk.

W materiale, odnoszącym się do ukraińskich stanów nieszlacheckich, formacje odapelatywne stanowiły najliczniejszą po określeniach zależnościowych grupę antroponomów. W XVI w. tworzyły 29,3% nazwisk mieszczan oraz 23,7% nazwisk chłopów. W kolejnym stuleciu ich udział w identyfikacji nieco wzrósł i wyniósł odpowiednio: 32,1% : 30,4%. Dominowały wśród nich nazwy formalnie równe apelatywom. Formacje derywowane tworzone były za pomocą 17 sufiksów prostych i złożonych, tj. *-ejko, -kol-'ko, -ykol-'ik, -czyk, -nik, -ka, -ek, -acz-ek, -icz-ek, -yka, -ało, -iło, -ejło, -aj, -ń-ej, -ec, -isz*.

W antroponomii polskiej określenia odapelatywne były dominującym typem nominacyjnym. W XVI w. tworzyły 43,3% nazwisk mieszczan i 44,7% nazwisk chłopów, w XVII w. odpowiednio: 28,5% i 42,7%. Również w tej grupie, obok licznie poświadczonych nazw tożsamyh z motywującymi je apelatywami, wystąpiły formacje derywowane antroponomicznie, utworzone za pomocą 21 sufiksów, tj. *-ikl-'yk, -czyk, -akl-'ak, -ekl-'ek, -kol-'ko, -ka, -osz, -ysz, -ała, -ało, -uła, -yło/-iło, -el, -eńl-'eń, -oń, -acz, -an, -ocha, -uta, -ej, -in-ej*.

Niewielką część stanowiły composita oraz derywaty alternacyjne i paradygmatyczne.

Nazwiska pochodzące od nazw pospolitych

W odrębnych grupach przytaczane są antroponimy formalnie równe apelatywom rzeczownikowym (a) i przymiotnikowym (b).

A.

XVI wiek

Mieszczanie

a) *Bayko* OR 1501, *Chuba Iwan* LK 1564, *Iwaniecz Czelustka* KP 1509, *Czobot Olifierko* KP 1509, *Syenko Drahel* LL 1564, *Gugal Hricz* LK 1564, *Thisz Haraburda* LR 1565, *Horoh* ICH 1545, *Poniecz Hreczka* LR 1565, *Hyra Waszil* LK 1564, *Thrusz Kapusta* LR 1565, *Iwan Knisch* LR 1565, *Mikołaj Koszka* ICH 1545, *Chwedor Koszik* LL 1564, *Krot Waszil* KP 1509, *Kulysz Thymos* LK 1564, *Kuroczka* LR 1565, *Lyza Stepan* LK 1564, *Pluta Iwasko* LK 1564, *Suszko Borysz* RPCH 1501, *Swythka Sydor* LK 1564, *Kucz Szato* LR 1565, *Maszko Szycz* LR 1565, *Worobyey* LK 1564, *Hrin Woron* KP 1509

b) *Czorni* IK 1560, *Naliszni Chwedecz* LK 1564, *Podmokly Waszil* LK 1564.

Chłopi

a) *Iwan Borsuk* LR 1565, *Byk Hawrito* LK 1564, *Iwaniecz Czeliusthka* RPCH 1500, *Sawka Czicz* LR 1565, *Derewyanka* LK 1564, *Dubina* IK 1560, *Martin Grib* IK 1560, *Haraburda* LL 1564, *Lukyan Hrim* LR 1565, *Maczko Kolpak* LL 1564, *Kołodka* LL 1564, *Kyerdei* OR 1501, *Waska Krolyk* LR 1565, *Michno Misiocz* LL 1564, *Molczan Chwedko* LK 1564, *Onisko Moroz* LR 1565, *Nowak Pasko* LK 1564, *Symon Passinek* LL 1564, *Andrei Przustupa* LL 1564, *Chwaliei Rak* RPCH 1500, *Iwaniecz Skibka* LL 1564, *Smoliej* OR 1501, *Sokało Iwan* LK 1564, *Thirz Iwaniecz* RPCH 1500, *Iwaniecz Tabor* LL 1564, *Thetera Abram* LK 1564, *Hryn Woron* OR 1501, *Woczko* LK 1564

b) *Hriniecz Chromi* LL 1564, *Syenko Gluchi* LL 1564, *Lyszny Andreyecz* OR 1501, *Wasko Stari* LL 1564, *Syenko Zelazni* LL 1564.

XVII wiek

Mieszczanie

a) *Wasko Batabasz* AGS 1642, *Chwedko Baryła* AS 1699, *Paweł Albertum Bereza* (Acc.) AGS 1636, *Ilias Borsuk* AGS 1635, *Trochim Cybulka* AU 1614, *Fedorius Czajka* AH 1606, *Wasil Czemera* AGS 1636, *Panas Czepil* AGS 1618, *Hryc Czyż* AS 1688, *Dub* AU 1614, *Fedor Derkacz* AGS 1636, *Sebastian Gołota* AH 1601, *Hryc Hołowacz* AS 1688, *Iwan Kaban* AGS 1649, *Wasko Kleszcz* AGS 1636, *Wasko Kobiec* AGS 1636, *Sophronca Kozuli* (Gen.) AGS 1634, *Hrycko Crupa* AGS 1634, *Weremko Kwoczka* AH 1630, *Ostafii Lis* AK 1698, *Adamus Łahoda* ASA 1644, *Nester Miesiąc* AGS 1635, *Hryc Moszonka* AH 1630, *Martyn Okun* AU 1614, *Hryc Palczyk* AH 1630, *Juchim Połudeń* AGS 1649, *Wasko Rak* AGS 1636, *Iwan Salitra* AH 1601, *Nicolaum Soroka* (Acc.) AGS 1636, *Wasko Szcich* AH 1601, *Wasko Szorupatka* AH 1606, *Iwan Szpilka* AGS 1649, *Hric Trel* AU 1619, *Stephan Uss*

AGS 1636, *Stanisław Wereszczaka* AMK 1616, *Iwan Wiz* AH 1601, *Stefan Wudyło* KCZ 1698, *Wasko Zaiac* AH 1630

b) *Mateusz Budny* KSZ 1655, *Andreas Hodowan* AH 1630, *Vaskonem Kulawy* (Acc.) AGS 1642.

Chłopi

a) *Dimitri Bienduch* AGS 1634, *Demeter Cwiach* KS 1675, *Wojciech Hadyna* KUK 1691, *Dac Kapusta* AH 1601, *Sienko Kmieta* AH 1630, *Senko Kulisz* AGS 1636, *Palinka* AH 1606, *Iwan Parobek* AH 1630, *Michał Płaksa* KUK 1689, *Chwedor Przystupa* AH 1630, *Dmiter Purka* AH 1606, *Hrehor Rak* AGS 1634, *Wasko Soroka* AGS 1642, *Iwan Szmyk* AH 1606, *Jan Szuryn* KUK 1689.

B.

XVI wiek

Mieszczanie

a) *Barszcz* ICH 1545, *Boczwinka Woiczciech* LK 1564, *Broda* ICH 1545, *Długosz Misko* LK 1564, *Gamrath* ICH 1545, *Jan Grad* LR 1565, *Kąkol Philip* LK 1564, *Kot* ICH 1545, *Kozieł* KP 1509, *Ogonek Stanislaus* LK 1564, *Michno Orzeł* ICH 1540, *Podstawka Martin* LK 1564, *Matthias Ruta* ASA 1595, *Krzysztof Skąta* KSZ 1600, *Jacobus Żłobek* ASA 1595

b) *Nowothni Ian* LK 1564.

Chłopi

a) *Bobr* LK 1564, *Bogacz* IH 1544, *Jan Broda* IK 1560, *Ioannes Bułka* ICH 1509, *Cholewa Ian* LK 1564, *Joannes Czajka* ICH 1509, *Czapla* ICH 1509, *Marczin Czisz* LL 1564, *Długosz* IK 1560, *Grzesz Drab* LL 1564, *Duch* RPCH 1500, *Dudka* IK 1560, *Laurentius Dziedzic* ASA 1645, *Dziegiecz* IH 1544, *Jacobus Golomb* ICH 1509, *Joannes Gomołka* ICH 1509, *Martin Kapusta* ICH 1509, *Cawka* ICH 1509, *Marthynas Kobiątka* ICH 1509, *Kotacz* LK 1564, *Konopka Ian* LK 1564, *Stasz Kosz* LL 1564, *Andrasz Król* ICH 1509, *Krolik* LK 1564, *Kulak* LK 1564, *Lebiodka* ICH 1540, *Andreas Ligeza* ICH 1509, *Masło* OR 1501, *Noszal* LL 1564, *Pachotek* RPCH 1500, *Pirog* IK 1560, *Piwoko* ICH 1509, *Sikora* IK 1560, *Smyotanka* LL 1564, *Szczotka* RPCH 1501, *Szydło* IH 1544, *Joannes Wosk* ICH 1509, *Łazarz Zagroda* ICH 1540

b) *Piotr Biali* ICH 1540, *Janek Stary* IK 1560.

XVII wiek

Mieszczanie

a) *Christopherus Bąk* ASA 1625, *Jakub Burek* KSZ 1653, *Mateusz Byk* KSZ 1651, *Szymon Dąbek* KSZ 1659, *Gregorius dictus Drozd* AH 1606, *Valentinus Figura*

ASA 1642, *Valentinus Groth* AGS 1619, *Adamus dictus Huk* AH 1615, *Jakub Jaskółka* AH 1630, *Laurentius Jezyk* ASA 1617, *Mateusz Kapusniak* KSZ 1654, *Simon Kapusta* ASA 1611, *Krzysztof Kielbaska* KSZ 1653, *Woyciech Kobiałka* AU 1619, *Josephus Konopka* ASA 1645, *Jan Slosarz Koszałka rzeczony* AH 1601, *Marek Kot* AMK 1616, *Albertus Krupnik* ASA 1612, *Latoszek* AU 1614, *Łabędek* AMK 1616, *Mikołai Maczuga* AH 1601, *Jakob Mączka* KSZ 1659, *Joannes Mrzygłod* ASA 1625, *Bartoss Mućka* AU 1619, *Petrus Pacior* AGS 1649, *Albertus Piechota* ASA 1654, *Simon Pieniążek* ASA 1627, *Nicolai Sutoris dicti Sierota (Gen.)* AH 1601, *Simon Skrzydło* ASA 1642, *Albertus Snopek* ASA 1642, *Maćko Suchora* AH 1601, *Szczepan Świszcz* AGS 1620, *Stanisław Szafraniec de Piaskowia* LCH 1661, *Andrzej Szum* AMK 1616, *Petrus Wiśnia* AGS 1642, *Woytko Zaręba* AGS 1649, *Adam Ziemniaczek* KSZ 1653, *Joannem Zwierz (Acc.)* AGS 1649

b) *Thomasz Jemieliły* PCH 1649, *Jakub Kusy* KSZ 1653, *Conrad Rudy* AGS 1636.

Chłopi

a) *Łukasz Bat* KS 1695, *Tomasz Chmiel* KS 1695, *Jędrzey Cielak* AS 1688, *Antoni Figa* KS 1695, *Mikołaj Grutka* KS 1632, *Jan Hałas* KS 1695, *Michał Kaleta* KUK 1687, *Krzysztof Kapłan* KS 1638, *Joannes Kij* AGS 1637, *Maciej Kłos* KS 1647, *Jan Koszel* KS 1695, *Iacobus Kot* KCZ 1695, *Szymon Legeza* KS 1627, *Łukasz Łoza* KS 1633, *Andrzej Majdan* KS 1640, *Bartłomiej Mydło* KS 1626, *Maciej Nowak* KUK 1691, *Marcin Pałka* KS 1642, *Wawrzyniec Piróg* KK 1691, *Jan Rurka* KUK 1691, *Krzysztof Smarkula* AS 1688, *Michał Staruch* KUK 1691, *Bartłomiej Szczoteczka* KS 1642, *Wojciech Śmieciuch* KUK 1691, *Wojciech Wnuk* KS 1642, *Piotr Woł* AS 1688

b) *Tomasz Biały* KUK 1687, *Grzegorz Czarny* KS 1626, *Jakób Drobny* KS 1631, *Andrzej Gurny* KS 1642.

Nazwiska derywowane antroponimicznie

W imiennictwie ukraińskim największą produktywność wykazywał formant *-ko* (przez cały omawiany okres) oraz formant *-ykl/-ik* (w wieku XVII).

W imiennictwie o polskich cechach językowych największa częstość użycia cechowała przyrostek *-ek/-'ek*, *-ik/-yk* oraz *-ko*.

Derywaty z podstawowym -k- w części sufiksальной

A.

XVI wiek

Mieszczanie

-'ejko: *Kalinieiko Iwan* LK 1564, *Therebyeiko* LL 1564

-ko/-'ko: *Maczko Czurko* LR 1565, *Pasko Hłobko* LL 1564, *Koczanko* KP 1509, *Niedzwiedko Mysiecz* LK 1564, *Chwedecz Niewstayko* LL 1564, *Chwedecz Okruszko* LR 1565, *Smarko* LR 1565, *Danilo Wyhladko* LR 1565

-ik: *Liszczik* LR 1565

-nik: *Panko Skatulnik* LR 1565.

Chłopi

-ko/-'ko: *Didusko Hricz* LK 1564, *Hryn Hnyedko* OR 1501, *Pasko Horodko* LL 1564, *Horoszko* LL 1564, *Koczanko* OR 1501, *Korolko* LK 1564, *Wassylko Kosko* OR 1501, *Lisko Chwedecz* LK 1564, *Lopko* IH 1544, *Iwaniecz Ruczko* RPOCH 1500, *Suczko* LK 1564, *Iwaszko Zolotko* IH 1544

-ik: *Bybik* LL 1564, *Honczik* LK 1564.

XVII wiek

Mieszczanie

-ek: *Wojciech Zubek* KSZ 1659

-acz-ek: *Stephan Chamłaczek* AGS 1649

-icz-ek: *Hric Owsianiczek* AH 1606

-ka: *Waska rzeczony Duszka rymarz* AH 1615, *Fedorius dictus Przystupka* AH 1606

-yka: *Berdyka* AMK 1616

-ko: *Iaros Czopko* AMK 1616, *Hwedor Łajko* AMK 1616, *Sierko Piatko* AH 1606, *Fedor Rozrysko* AGS 1636, *Tymosz Rusinko* AGS 1636, *Sidora Starka (Gen.)* AH 1601, *Chwedko Szuszuwałko* AGS 1642, *Felix Tołoczko* AH 1606, *Stecko Zadereyko* AGS 1649

-(cz)-yk/-ik: *Iwan Bohaczik* AU 1626, *Sawka Kletczyk* AGS 1620, *Kosaryk* AU 1614, *Phedor Popik* AGS 1642, *Steczko Staroszczik* AU 1614.

Chłopi

-ko/-'ko: *Iwan Dwoiaczko* AH 1606, *Teodor Hołodko* KS 1642, *Lewko Hrabko* AH 1606, *Stephan Pochwatko* AH 1630

-yk/-ik: *Stanisław Bigunyk* KS 1640, *Fedorium Drozdyk (Acc.)* AGS 1636, *Wasko Mazurik* AGS 1637.

B.

XVI wiek

Mieszczanie

-ek: *Martin Kierzek* AKR 1588, *Popiołek* ICH 1540, *Joannes Stroiek* AKR 1588

-ko/-'ko: *Dziczko Ian* LK 1564, *Joannes Kocietko* AKR 1588, *Niedzwyetko* ICH 1545.

Chłopi

-ek: *Byskupek* IK 1560, *Andreas Skarbek* ICH 1509

-ik: *Jarząbik* ICH 1509, *Pozdzik* IH 1544

-ko: *Pozarko* LL 1564, *Wałasko* LL 1564.

XVII wiek

Mieszczanie

-ak/-'ak: *Krzysztof Babiak* KSZ 1653, *Wojciech Chorążak* KSZ 1657, *Wojciech Gładziak* KSZ 1659

-ek/-'ek: *Pawłem Czwichkiem* (Instr.) AMK 1698, *Jacobus Kiernożek* AH 1601, *Kłyczek* KMS 1672, *Mikołaj Krzyczek* KSZ 1650, *Joannes Niepranek* AGS 1637, *Marcin Oczeretek* AMK 1698, *Skarbek* KSZ 1655, *Andreas Słodowniczek* AH 1601, *Tywonek* AKR 1623, *Mikołaj Zwątek* KSZ 1650

-ik/-yk: *Albertus Łysik* ASA 1626, *Joannes Organiscik* AGS 1649, *Pływacik* AKR 1627

-czyk: *Andrzej Kaznodzieiczek* AU 1619

-ka: *Woyciech Kralka* AMK 1616

-ko: *Krzysztofh Nosko* AU 1614, *Bartłomiej Pajko* KSZ 1660.

Chłopi

-ak/-'ak: *Jan Skibiak* KMSZ 1674, *Józef Więżniak* KS 1633

-ek: *Jan Wrzosek* KS 1690

-ka: *Andrzej Tarabanka* KS 1626

-ko: *Grzegorz Kosiarko* KS 1647, *Jakób Krzywko* KUK 1691

-ik: *Stanisław Kacik* KS 1674, *Joannes dictum Rychlik* AH 1615, *Grzegorz Studnik* KS 1644, *Simon Zakalik* AH 1630.

Derywaty z podstawowym -l/-ł- w części sufiksальной

A.

XVI wiek

Mieszczanie

-iło: *Palilo* KP 1509.

Chłopi

Brak poświadczeń.

XVII wiek

Mieszczanie

-ało: *Daniło Sikalo* AMK 1616

-ejło: *Terebeyło* KGCH 1659

-iło: *Sawka Werbiło* AH 1606.

Chłopi

Brak poświadczeń.

B.

XVI wiek

Brak poświadczeń.

XVII wiek

Mieszczanie

-el: *Joannes Szornel* ASA 1672

-ała: *Paweł Puchała* AGS 1634

-ało: *Kazimierz Hykało* KS 1695

-uła: *Mikołaj Szykuła* KSZ 1653

-yło/-iło: *Jan Boczyło* KS 1700, *Grzegorz Szumiło* KS 1690.

Chłopi

-uła: *Jan Szykuła* KUK 1691.

Derywaty z pozostałymi sufiksami

A.

XVI wiek

Mieszczanie

Brak poświadczeń.

Chłopi

-aj: *Kulbay* LR 1565

-ec/-'ec: *Chamecz* LR 1565, *Kykyecz* OR 1501.

XVII wiek

Mieszczanie

-ń-ej: *Ostap Suchniei* AH 1601

-isz: *Olexa Derbisz* AH 1601.

Chłopi

Brak poświadczeń.

B.

XVI wiek

Mieszczanie

-ej: *Sierzey Stanisław* AKR 1588,

-in-ej: *Scharzinei Marek* LK 1564

-osz: *Slabosz* ICH 1545.

Chłopi

-ysz: Czarnysz RPCH 1500

-uta: Stas Skoruta LL 1564.

XVII wiek

Mieszczanie

-acz: Ludouicus Duracz ASA 1631

-an: Paweł Węglan KSZ 1653

-eń/-'eń: Jacko Głuszeń AH 1601, Jaczek Słabień AH 1601

-ej: Badej KMSZ 1684

-ocha: Mikołaj Kamocha AMK 1616.

Chłopi

-oń: Miatas Suchoń AH 1606.

Composita

Odrębną grupę tworzą composita z członami nominalnymi i/lub czasownikowymi. Należały do rzadko wykorzystywanych środków identyfikacyjnych. Niektóre z nich służyły za podstawę formacji pochodnych, odnoszących się do mężczyzn i kobiet, np. *Andreas Pieczynoga* AKR 1604, *Pieczynoszka* AKR 1586, *Demid Pieczynoszkowicz* *ibid.*, *Pieczynoski* *ibid.*, *Zophia Pieczyñożanka* AKR 1624, *Jarosz Połupan* AH 1606, *Pilip zięć Połupanowicz* AH 1601, *Wasko Czotyrbok* AH 1601, *Wasko Czoterbokowicz* *ibid.*, *Helena Białobokowna* ACH 1694, *Kociubicha Białobocyha* ACH 1680, *Biatediwoszczowski* LL 1564. Przykłady tego typu nazwisk spotykamy na terenie ziemi chełmskiej również w XVIII w., np. *Cichowlas*, *Drapiskóra*, *Kotous*, *Krupydra*, *Krywohraj*, *Łapiguz*, *Moczydupa*, *Morzymucha*, *Paliwoda*, *Pasykłoda*, *Pieczykolano*, *Ryczywoł*, *Semihuba*²⁰⁰.

A.

XVI wiek

Mieszczanie

Kuskotup LR 1565.

Chłopi

Biłochwoszcz Iosko LK 1564, *Piatowiz* IH 1544, *Połulach Piotr* LK 1564, *Wierchotraw* LL 1564.

²⁰⁰ I. Huk, *Klasyfikacja i analiza słowotwórcza ...*, s. 433–454.

XVII wiek

Mieszczanie

Ciężkohuz AH 1606, *Wasko Czotyrbok* AH 1601, *Andrei Mukosij* AMK 1616, *Hryc Nieieło* AGS 1636, *Jarosz Połupan* AH 1606, *Petrum Semigęba* (Acc.) AGS 1649.

Chłopi

Brak poświadczeń.

B.

XVI wiek

Mieszczanie

Brak poświadczeń.

Chłopi

Parzymiąszko AKR 1586, *Pieczynoszka* AKR 1586, *Pisczymak* IH 1544, *Joannes Połkoszek* AKR 1588, *Suchopith* LL 1564.

XVII wiek

Mieszczanie

Białonożka AMK 1698, *Lejwoda Wojciech* KMSZ 1674, *Nicolaum Morzymucha* (Acc.) AGS 1620, *Joannes Sobieraj* ASA 1612.

Chłopi

Andreas Pieczynoga AKR 1604, *Pierdzimączka* KWZ 1696, *Paulus Pułkoszik* ACH 1631, *Szymon Skoczylas* KS 1638, *Jan Twardochleb* KUK 1691.

Derywaty alternacyjne

W źródłach odnotowane zostały nieliczne przykłady derywatów alternacyjnych:

- z usuniętym fragmentem początkowym, np. *Gan* CZ 1529 (por. im. ukr. *Драган*) lub ze zredukowaną częścią początkową i końcową imienia (por. im. ukr. *Благано*).

Derywaty paradygmatyczne

Pojedyncze przykłady ilustrują nazwiska odapelatywne oraz odmiejscowe tworzone drogą derywacji paradygmatycznej:

- z końcówką *-ø*: *Gregorius Świgon* ASA 1627 (por. *świgonić*) lub z suf. *-on* (por. *śwignąć*),
- z końcówką *-o*: *Piotr Marszałko* KP 1509 (por. *marszałek*),
- z końcówką *-ski/-cki*: *Jacob Kriczki* ICH 1540 (por. n.m. *Kryczka*, *Kryczko*, *Krzycko*).

B.5. NAZWISKA ODZAWODOWE

Miasta, z uwagi na wyższy poziom życia i lepszą sytuację ekonomiczną i kulturową, skupiały rzemieślników i handlarzy. Ich rozwój sprzyjał wzrostowi zamożności mieszkańców. Niemniej na tle innych miast Polski czy nawet większych ośrodków miejskich na niedalekim Wołyniu, główne miasta ziemi chełmskiej nie należały do zasobnych. Poza tym doświadczały zniszczeń z powodu częstych najazdów tatarskich, powstań kozackich i działań wojennych. Świadczy o tym również struktura zawodowa mieszkańców, której ilustracją są nazwy odzawodowe. Były one dodawane do nazwisk bądź pełniły funkcję podstawowego środka identyfikacyjnego.

W XVI w. w zbiorze nazw ukraińskich stanowiły 5,2% ogólnej liczby form poimiennych wśród mieszczan oraz 2,5% wśród chłopów, w XVII w. odpowiednio 3,2% oraz 6,3%. Znacznie więcej odnotowano ich w antroponomii polskiej w XVI w.: 17,2% i 26,6% oraz 5,7% i 13,4% w kolejnym stuleciu.

Część tych określeń z pewnością wskazywała na aktualnie wykonywane profesje, np. *Tomasz Orlicz Tkaczyk* AH 1630, *Hyacinthus Hylicki Pictor* KWZ 1690, *Albertus Żołądkiewicz Sutor* KWZ 1690. Zapisy dwóch nazw odzawodowych w formule identyfikacyjnej ilustrowały proces przechodzenia tego typu form do płaszczyzny antroponimicznej. Jedna z nich mogła odnosić się do aktualnie wykonywanego zawodu, druga zaś być nazwą wcześniejszej profesji, która zaczęła pełnić funkcję nazwy własnej. Mogły też świadczyć o częstym, zwłaszcza w życiu mieszkańców wsi chełmskich, zjawisku łączenia rzemiosł, co tłumaczyłoby wyższą frekwencję tego typu określeń w polskiej społeczności wiejskiej, np. *Rybitwi: Gienko Slosarz, Paweł Piekarz, Krzyszko Piekarczik* ICH 1540.

A.

XVI wiek

Mieszczanie

Hriniecz Bobrownik LR 1565, *Iwan Czeslia* LR 1565, *Dyak Iwasko* LK 1564, *Hrebiennik Iwasko* LK 1564, *Ikonyk* LR 1565, *Hriniecz kowal* KP 1509, *Kuzma krawiec* LR 1565, *Choma kuśnierz* LR 1565, *Mielnik Iwan* LK 1564, *Pywowar Klymko* LK 1564, *Puskarz Kuryło* LK 1564, *Luczka Pop* LR 1565, *Iwasko Ribołow* ICH 1545, *Iwanko Strzelec* LR 1565, *Iwan Surmacz* LR 1565, *Paszko świecz* ICH 1545, *Tkacz* LK 1564, *Sienko Woyth* ICH 1545, *Iwan Zdun* ICH 1545.

Chłopi

Żuk Bobrownik LL 1564, Naumiecz Budnik LL 1564, Czieslia Hrinko LK 1564, Dwornik Andrei LK 1564, Doctor Ilias LK 1564, Garncarz Pasko LK 1564, Olyeszko Karczmarz IH 1544, Truchon Kołodzyei LL 1564, Kowal Hriniecz RPCH 1500, Krawiecz Archip LK 1564, Iwaniecz Mielnik LL 1564, Ribotow Iwasko LK 1564, Swiecz Bartos LK 1564, Żuk Tywon LL 1564.

XVII wiek

Mieszczanie

Panas Kowal AGS 1642, Trochim Kramar AU 1614, Omelana Krawca (Acc.) AGS 1620, Hawriło Kuchta AH 1630, Procz Kusnirz AH 1601, Anton Ławnik AU 1614, Kuzma Łucznik AH 1606, Hryc Młynarz AH 1606, Masko Oleynik AU 1619, Chwedko Piwowar AGS 1642, Fedor Stolarz AMK 1677, Kunach Tkacz AU 1614, Toma Tracz AH 1606, Siemko Winnik AU 1619.

Chłopi

Karp Cieśla AH 1606, Zienko Dwornik AGS 1636, Andrzej Kiermacz KUK 1691, Tymko Krawiec AH 1601, Iwan Parobek AH 1630, Joannes Piwowar AGS 1642, Łuc Surmacz AS 1688, Sydor Szewczyk AH 1630, Tomas dictus Tracz AH 1606, Zacharia Winnik AGS 1637.

B.

XVI wiek

Mieszczanie

Albertus Aurifaber AKR 1588, Joannes Balneator ASA 1595, Barthnik Symko LK 1564, Barwierz LR 1565, Bednarz Andrzei LK 1564, Hanus Chirurg AKR 1588, Dziekcziarz LK 1564, Gornik Iarmosz LK 1564, Kantor Ian LK 1564, Jarosz Krawyecz ICH 1545, Paweł Kuszniierz LR 1565, Młynarz ICH 1545, Matthias Murarius ASA 1595, Organista ICH 1545, paweł piekarz ICH 1540, Valentinus Propola ASA 1595, Puszkarz ICH 1545, Pyotr rymarz LR 1565, Gienko Ślosarz ICH 1540, Blasius Steher ASA 1616, andrzei stolarz ICH 1540, Jan Stalmach LL 1564, Janek Wozni LR 1565, Zlothnik Barthazar LK 1564.

Chłopi

Bartnik IK 1560, Barwierz Marczin LK 1564, Kalithnik Maczyei LK 1564, janko karczmarz IH 1544, Kowal IK 1560, Piotr Kuchta LL 1564, Kuszniierz IK 1560, Krawiecz RPCH 1500, Myeczniak Pyotr LK 1564, Młynarz Iurek LK 1564, Organista Piotr LK 1564, Piekarz Michalko LK 1564, Pisarz Stanislaus LK 1564, Postrzigacz LK 1564, Powroznik Radko LK 1564, Rymarz Borisz LK 1564, Ribythw Iacob LK 1564, Sliosarz Balthazar LK 1564, Martin Smolnik ICH 1509, Szezcz IH 1544, Janek Tkacz IK 1560, Piotr Woyth LL 1564, Mitko Wozni LK 1564.

XVII wiek**Mieszczanie**

Jakub Arendarz AU 1619, *Jan Bakalarz* AU 1637, *Balwierz* KSZ 1653, *Paweł Bartnik* KSZ 1653, *Mateusz Bednarz* KSZ 1653, *Stephanus Stanislai Chyryrgi* (Gen.) ASA 1618, *Sebastian Cirulik* AH 1630, *Jacobum Czapnik* (Acc.) AGS 1649, *Tomasz Dragan* KSZ 1657, *Matthias Dwornik* ASA 1638, *Stanislaus Grabarz* AU 1619, *Piotr Hajduk* AU 1619, *Woyciech Kotlarz* AU 1637, *Woyciech Kowal* AGS 1635, *Andrzej Krawiec* AMK 1616, *Kucharz* AGS 1649, *Andreas Kuchcik* AH 1601, *Wojciech Kuszniierz* KSZ 1659, *Laurentius Lanius* ASA 1613, *Laurentius Lignifaber* ASA 1635, *Marcin Miecznik* KSZ 1660, *Stas Mielnik* AGS 1636, *Joannis Pistoris* (Gen.) ASA 1612, *Postrzygac* ASA 1627, *Joannes Powroznik* AGS 1636, *Więcsław Puszkarcz* AH 1606, *Paulus Rybitw* AGS 1620, *Misko Rymarz* AH 1601, *Thomas Rzeznik* AGS 1649, *Stanisław Salitnik* ASA 1608, *Krzysztoph Saphiannik* AU 1614, *Gregorius Scabinus* AH 1601, *Sitasz* KSZ 1653, *Marcin Skliarz* AH 1615, *Marcin Skrzypek* KSZ 1660, *Jan Slosarz Koszałka rzeczony* AH 1601, *Słodownik* AGS 1649, *Basilius Stangret* KCZ 1695, *Wacław Stelmach* AU 1614, *Theodor Stolarz* AMK 1616, *Szymon Stróż* KSZ 1653, *Marcin Suflęta* AMK 1698, *Jacko Sutor* AH 1601, *Bartholomeum Szkutnik* (Acc.) AGS 1649, *Albertum Szwiec* (Acc.) AGS 1636, *Simon Textor* AH 1601, *Pyotr Tkacz* AU 1614, *Tomasz Tracz* KSZ 1650, *Bartłomiej Winiarz* KSZ 1655, *Woyt Bogusz* AGS 1642, *Tomasz Złotarz* KSZ 1653, *Wawrzyniec Złotnik* AH 1630, *Jan Zygarmistrz* AU 1619.

Chłopi

Paulus Faber AH 1615, *Michal Flis* KUK 1691, *Maciej Furman* KS 1627, *Andrzej Hajduk* KS 1669, *Szymon Knap* KK 1691, *Krawiec* LCH 1661, *Marcin Kuchta* KS 1631, *Łukasz Mielnik* LCH 1661, *Szymon Młynarz* AH 1630, *Tomasz Molitor* KCZ 1698, *Jędrzey Pastuch* AU 1637, *Jan Piwowar* AH 1630, *Krzysztof Senator* KK 1691, *Tomasz Stalimach* (!) KS 1644, *Szymon Stróż* KUK 1691, *Strzelec* AKR 1607, *Stanisław Sutor* KS 1626, *Stephan Szulc* AU 1637, *Łukasz Tkacz* KCZ 1698, *Grzegorz Winiarz* KS 1695, *Woyciech Woskoboynik* AH 1630.

Zapisy przedstawionych w tabeli określeń odzawodowych mają formę uwspółcześioną polską, ukraińską lub niemiecką (zgodną z zapisem źródłowym) oraz łacińską. Odmianki fonetyczne leksemu, występującego w obu językach, podane zostały w tym samym wierszu i przedzielone ukośnikiem.

Określenia poimienne równe nazwom zawodów w XVI–XVII w.

	XVI wiek	XVII wiek
Actor (łac.)		+
Architector (łac.)		+
Arcularius (łac.)	+	
Arendarz		+
Aurarius (łac.)	+	
Aurifaber (łac.)	+	
Bakałarz		+
Balneator (łac.)	+	
Bartnik	+	+
Barwierz, Balwierz	+	+
Bednarz	+	+
Bobrownyk	+	
Braxeator (łac.)	+	
Budnyk	+	
Cantor	+	
Chirurg	+	+
Cieśla	+	+
Chirurg	+	
Cyrulik		+
Czapnik		+
Czura		+
Diak	+	
Dobosz		+
Doctor (łac.)	+	
Drab	+	
Drabik		+
Dragan		+
Duda	+	+
Dworak		+
Dwornik \ Dwirnyk	+	+
Dziegciarz	+	

Określenia poimienne

	XVI wiek	XVII wiek
Faber (łac.)		+
Farbiarz		+
Flis		+
Furman		+
Garncarz	+	
Górnik	+	
Grabarz		+
Grobelny		+
Grzebiennik \ Hrebennyk	+	+
Gumiennik		+
Hajduk		+
Hontar		+
Humien		+
Ikonnyk	+	
Kaletnik	+	
Karczmarz	+	
Kermacz		+
Knap		+
Kołodziej	+	
Kopacz		+
Kotlarz		+
Kowal	+	+
Kramar		+
Kramnik		+
Kramnyj		+
Krawczyk		+
Krawiec	+	+
Kucharz		+
Kuchta	+	+
Kuchcik		+
Kuśnierz \ Kusznir	+	+
Lanius (łac.)		+
Lignifaber (łac.)		+

Określenia poimienne odnoszące się do mężczyzn

	XVI wiek	XVII wiek
Ławnik		+
Łucznyk		+
Miecznik	+	+
Mielnik \ Melnyk	+	+
Młynarczyk		+
Młynarz	+	+
Mnich		+
Molendinator (łac.)		+
Molitor (łac.)		+
Mularz		+
Murarius (łac.)	+	
Olejniki		+
Organista	+	
Parobek		+
Pastuch		+
Pictor		+
Piekarz	+	
Pisarz	+	
Piscator		+
Pistor (łac.)		+
Piwowar \ Pywowar	+	+
Pop	+	
Popielarz		+
Postrzygacz	+	+
Powroźnik	+	+
Propola (łac.)	+	
Puszkarz	+	+
Rudnyk		+
Rybak		+
Rybitw	+	+
Rybołow	+	
Rymarz	+	+
Rzeźnik		+

Określenia poimienne

	XVI wiek	XVII wiek
Safiannik		+
Saletrnik		+
Scabinus (łac.)		+
Senator		+
Sieczkarz		+
Sitarz		+
Skrzypek		+
Słodownik		+
Smolij	+	
Smolnik \ Smołyk	+	
Stangret		+
Stecher (niem.)		+
Stelmach	+	+
Sternik		+
Stolarczyk		+
Stolarz		+
Stróż		+
Strzelec	+	+
Sufleta		+
Surmacz	+	+
Sutor (łac.)		+
Szewc \ Szwec'	+	+
Szewczyk		+
Szklarz		+
Szulc (niem.)		+
Ślusarz	+	+
Textor (łac.)		+
Tkacz	+	+
Tracz		+
Tywon	+	
Vitriarius (łac.)		+
Winiarczyk		+
Winiarz		+

	XVI wiek	XVII wiek
Winnik \ Wynnyk		+
Wojt	+	+
Woskobochnik		+
Woźny	+	
Zdun	+	
Zegarmistrz		+
Zielnik		+
Złotarz		+
Złotnik	+	
Ogólna liczba nazw w poszczególnych wiekach	59	107

W zgromadzonym materiale zapisano 139 nazw zawodów. Są to w większości formy polskie, obok których wystąpiły nazwy pochodzenia ukraińskiego, nieliczne zapisy łacińskie, np. *Arcularius*, *Aurarius*, *Balneator*, *Braxeator*, *Faber*, *Molitor*, *Murarius*, *Scabinus*, *Sutor*, *Textor*, *Vitriarius* oraz formy pochodzenia niemieckiego: *Steher*, *Szulc*.

Określenia odzawodowe są obrazem rozwoju miast i poziomu życia ich mieszkańców. Mówią też o specyfice struktury zawodowej i popularności poszczególnych profesji. W dawnej ziemi chełmskiej, podobnie jak w innych regionach, zarówno w miastach, jak i wsiach istniało duże zapotrzebowanie na *kowali* i *szewców*. Wiele innych zawodów odnotowywano w obydwu środowiskach, zwłaszcza że w związku z agraryzacją ośrodków miejskich ich mieszkańcy trudnili się uprawą pól i ogrodów. Niektóre profesje występowały tylko w miastach, m.in. związane z kulturą i sztuką: *ikonnyk*, *kantor*, ze sztuką jubilerską: *aurarius*, *aurifaber*, *złotarz*, *złotnik*, opieką medyczną: *chirurg*, *cyrulik*, z przemysłem ciężkim, rzemiosłem i usługami: *puszkarz*, *czapnik*, *safiannik*, *szkutnik*, *zegarmistrz*.

Nazwy godności, motywujące antroponimy, zostały użyte na zasadzie metafory i zapewne miały pewne nacechowanie emocjonalne, np. *Mnich*, *Pop*.

Część przytoczonych określeń – jak wspomniano wyżej – pełniła zarówno funkcję nominacyjną, jak i referencjalną. Niektóre, będąc podstawowym środkiem nazewniczym, służyły za podstawę motywacyjną określeń zależnościowych. Tego typu formacje były tworzone za pomocą formantów *-ko*: *Barwierko* AKR 1588, *-'ak*: *Tywoniak* KWZ 1685, *-czyk*: *Stanisław Blecharczyk*

AKR 1588, -'uk: *Paweł Tywoniuk* KS 1690, -ow: *Pasko Kołodzieiow* LR 1565, -owicz: *Kucz Kowaliowicz* LL 1564, *Thimos Pastuchowicz* LL 1564 – w XVI w. oraz -ek: *Tywonek* AKR 1623, -czuk: *Joannes Bakatarczuk* AK 1698, *Panas Kowalczuk* ACH 1653, -yk, -czyk: *Mathias Balwirzyk* AH 1601, *Woyciech Kotlarczyk* AU 1619, -enie: *Stephanum Kowalenie dictum Sowiński* AGS 1649, -owicz: *Joannes Kucharowicz* AKR 1624 – w XVII w. Służyły również za podstawę patronimików córek, np. *Maryanna Knapianka* KS 1626, *Anna Młynarzowna* KS 1626, *Anna Pawełkowna Tywonkowna* AKR 1624, *Krystyna Tywoniukowna* KS 1675 oraz formacji odmężowskich, np. *Marusza Koniuszczukowa* AH 1630, *Slyuszarka* LR 1565, *Maryanna Tkaczycha* KCZ 1698. Przytoczone zapisy świadczyły o utrwalaniu się formacji odzawodowych w funkcji nazwisk.

B.6. NAZWISKA MODELOWE

Źródła z ziemi chełmskiej odnotowują nazwiska modelowe (strukturalne) z sufiksem *-ski/-cki*, motywowane przez formacje odimienne lub odapelatywne. Zaliczyłam do nich te ekscerpty, dla których w badanych dokumentach wystąpiły formy oboczne o innej strukturze oraz takie, dla których nie znalazłam nazwy miejscowej mogącej posłużyć za podstawę motywacyjną.

Prestiż społeczny, którym cieszyły się w dawnej Rzeczypospolitej nazwiska na *-ski/-cki*, uznawane za wyznacznik przynależności do stanu uprzywilejowanego, stał się przyczyną zmian w systemie antroponimicznym. Silne oddziaływanie wzorca nazwiska szlacheckiego przyniosło więc zmiany strukturalne w imiennictwie mieszczan, którzy do swoich nazwisk dodawali pożądaną formant. Modelowanie antroponimów w tej grupie społecznej, spotykane z różną częstotliwością już w XVII w., w kolejnym stuleciu stało się częstą praktyką²⁰¹.

²⁰¹ Por. S. Dubisz, *O nobilitacji nazwisk mieszczańskich na Mazowszu w XVII i XVIII wieku*, „Prace Filologiczne”, XXXII, 1985, s. 97–107; C. Kosyl, *Nazwy osobowe [w:] Współczesny język polski*, pod red. J. Bartmińskiego, Lublin 2001, s. 439; B. Walczak, *Z dziejów pewnego stereotypu nazewniczego („szlacheckie” nazwiska na -ski, -cki) [w:] Onomastyka w dydaktyce szkolnej i społecznej. Materiały z IV Konferencji Onomastycznej*, pod red. E. Brezy, Szczecin 1988, s. 275–281.

A.

XVI wiek

Pieczynoski AKR 1588 // *Pieczynoszka* *ibid.*, *Demid Pieczynoszkowicz* *ibid.*

XVII wiek

Joannes Berimski ASA 1671 (por. ukr. *берем'я*), *Hiacinthus Bidiukowski* ACH 1678 // *Joannes Bidiuk* ACH 1631, *Stanislaus Błoszczyński* KWZ 1696 (por. ukr. *блоска*), *Albertus Harowski* // por. *Chwedory Harczuk* *ibid.*, *Alexander Kulpakowski* ASA 1636 (por. ukr. *кульнак*), *Harasim Nicipuwowicz* KWZ 1686 // *Harasim Nicepuwowski* *ibid.*, *Simon Switankowski* ASA 1627 (por. ukr. *свитанок*), *Paulus Szarabski* ASA 1630 // *Aleksander Szarapkowicz* ASA 1686, *Daniel Waszyński* AH 1630 (por. ukr. im. *Bau*).

B.

XVI wiek

Wioteski Joannes ASA 1595 (por. *wiotesz*, *wioteszka*), *Pozarkowski* LL 1564 // *Pozarko* LL 1564, *Jacobus Winobrański* ASA 1595 (por. *winobranie*).

XVII wiek

Laurentius Alasinski ASA 1669 (por. *hałas*), *Jan Drzewostawski* AU 1619 (por. *drzewo* + *sława*), *Antonius Dubalski* ASA 1692 // *Jacobus Dubal* ASA 1625, *Albertus Gunkowski* ASA 1690 (por. *guńka*), *Franciscus Kostrubiecki* ASA 1677 (por. *kostrub*, *kostrubaty*), *Adam Kuratowski* AKR 1624 // *Adam Kuratowicz* AKR 1623, *Andrzej Mataczyński* KS 1695 (por. *mataczyna*, *matacz*), *Hadwiga Mordelka* KWZ 1696 // *Hedwiga Mordelowska* *ibid.*, *Oczkowski* LR 1565 // *Andreus Oczko* RPCH 1563, *Joannes Pięknowski* ACZ 1689 (por. *piękny*), *Jacob Pionowski* AKR 1604 (por. *pion*), *Jacobus Poswiatowski* ASA 1683 (por. *poświata*), *Marcin Zadrybski* AU 1637 (por. *zadrypać*).

B.7. NAZWISKA OBCEGO POCHODZENIA

Nazewnictwo nieszlacheckie dawnej ziemi chełmskiej potwierdza dane historyczne o napływie na te tereny przedstawicieli innych narodów. Ze źródeł wyekscerpowano nieliczne nazwiska pochodzenia niemieckiego, szkockiego, węgierskiego oraz zapisy łacińskie (inne od nazw profesji) i zlatynizowane formy obce.

XVI wiek

Mieszczanie

Simon Bothor AKR 1588, *Cyrillus Hansbartel* ASA 1595, *Raphael Morandus* ASA 1595.

XVII wiek

Mieszczanie

Benedictus Abrek ASA 1640, *Andreas Branth* ASA 1657, *Joannes Filmeister* ASA 1665, *Wilhelm Forbes* KWZ 1685, *Mateusz Gelte* KMSZ 1662, *Alexander Hofman* ASA 1639, *Jacobus Preis* ASA 1667, *Michael Reyneberger* ASA 1693, *Alexander Reyzner* ASA 1639, *Marciana Sehenia* (Gen.) AGS 1637, *Alexander Somer* ASA 1671, *Jacobus Szwarcz* ASA 1640, *Jerzyo Szwetner* PCH 1649, *Andrzej Szyposz* AU 1635, *Franciscus Wenton* ASA 1665, *Joannes Werner* ASA 1667, *Jacobus Wuier* ASA 1663, *Alexander Viller* ASA 1696.

Chłopi

Mikołaj Herbut KS 1626, *Teodor Kulpa* AGS 1634.

C. PODSUMOWANIE

Ze źródeł wyekscerpowano 5853 poimienne określenia mężczyzn. Uwzględnienie kryterium językowego (oraz informacji o przynależności wyznaniowej i etnicznej) umożliwiło podjęcie próby opisu imiennictwa ukraińskiej i polskiej społeczności zamieszkującej ziemię chełmską.

Na kształtowanie się systemu antroponimicznego miały wpływ czynniki pozajęzykowe, związane z przynależnością etniczną oraz stanową. Zarówno w antroponimii ukraińskiej, jak i polskiej w obrębie poszczególnych grup społecznych wykorzystywane były w większości te same typy nazwisk i środki słowotwórcze służące ich kreacji, ale różna była częstość ich występowania.

C.1. SZLACHTA UKRAIŃSKA

W omawianym okresie stan szlachecki w ziemi chełmskiej był już wyraźnie zdominowany przez szlachtę polską. Bojarzy ruscy ulegali stopniowej polonizacji i na początku XVI w. liczyli zaledwie 37 rodów. Źródła przyniosły tylko 145 ekscerptów, które można odnieść do szlachty ukraińskiej. Zatem

wnioski płynące z analizy materiału powinny być traktowane z dużą ostrożnością.

W antroponimii tego stanu dominował system dwuelementowy, a określenia poimienne były nazwami rodzinnymi i dziedzicznymi. Zasób stosowanych środków gramatycznych znany był już wcześniej.

Najczęstsze typy nazwisk szlachty ukraińskiej

	XVI wiek	XVII wiek
	%	%
odmiejscowe z suf. <i>-s'kyj/-c'kyj//ski/-cki</i>	54,0	62,8
zależnościowe z suf. <i>-yc(z)/-ic(z), -owyc(z)/-ewyc(z)/-owic(z)/-ewic(z)</i>	18,2	15,6
charakteryzujące równe apelatywom	15,2	8,2
zależnościowe równe imionom	7,6	6,8

Najczęstsze poimienne elementy formuł nazwenniczych

	XVI wiek	XVII wiek
	%	%
odmiejscowe (w tym równe nm)	55,0	62,8
zależnościowe (w tym równe imionom)	25,8	23,0
charakteryzujące	18,2	11,9

W XVI–XVII w. powszechnie używanym w środowisku szlacheckim środkiem nazwenniczym były formacje odmiejscowe z sufiksem *-s'kyj/-c'kyj//ski/-cki*, które stanowiły przeszło 58% wszystkich nazwisk.

W pozycji przed lub po nazwie rodowej spotykamy również odmiejscowe konstrukcje przyimkowe, niosące dodatkową informację o posiadanym majątku ziemskim.

Nieco wyższy udział formacji na *-s'kyj/-c'kyj//ski/-cki* odnotowują w tym czasie źródła z Wołynia²⁰² i Żytomierszczyzny²⁰³. Wyraźną obecność

²⁰² I. Mytnik, *Antroponimia Wołynia ...*, s. 154.

²⁰³ Л. Ящук, *Антропонімія Житомирщини XVI–XVII ст.*, автореф. дис. ... канд. філ. наук, Київ 2008, s. 7.

zaznaczyły także w dawnej antroponimii szlachty lwowskiej i halickiej²⁰⁴. W XVII w. stały się popularnym typem nazewniczym na Podlasiu oraz Kresach północno-wschodnich²⁰⁵.

Drugą na liście frekwencyjnej grupę określeń poimiennych, denotujących szlachtę, tworzyły nazwy zależnościowe. Najliczniej reprezentowane są wśród nich patronimika na *-yc(z)/-ic(z)*, *-owyc(z)/-ewyc(z)//-owic(z)/-ewic(z)*, które w XVI w. stanowiły przeszło 18% wszystkich nazw, w kolejnym stuleciu około 16%. Za podstawę motywacyjną większości z nich posłużyły imiona kalendarza cerkiewnego oraz nieliczne formy słowiańskie. W badanych źródłach występowały nie tylko w roli podstawowego środka identyfikacyjnego. Wchodziły również w skład znanych w dawnej antroponimii ukraińskiej formuł trzelementowych, pełniąc funkcję przydomków lub patronimów właściwych, które wskazywały na żywą relację ojciec – syn. W omawianym czasie sufiks *-owyc(z)/-ewyc(z)//-owic(z)/-ewic(z)* należał do produktywnych formantów w systemie ukraińskim, co potwierdzają badania nad imiennictwem szlachty wołyńskiej²⁰⁶ oraz żytomierskiej²⁰⁷. W XVI w. na Kresach północno-wschodnich antroponimy z tym sufiksem występowały powszechnie zarówno wśród szlachty i bojarstwa, jak również stanów niższych²⁰⁸.

Grupę określeń zależnościowych tworzyły ponadto nieliczne formy na *-ow* oraz patronimika semantyczne.

Trzecią pozycję na liście frekwencyjnej zajęły nazwy odapelatywne. Wyraźnie przeważały wśród nich formy równe nazwom pospolitym, które w XVI w. utworzyły przeszło 15% wszystkich określeń poimiennych i ponad 8% w kolejnym stuleciu. Występowały w funkcji nazwisk, niekiedy również jako przydomki. Formacje derywowane stanowiły znikomą ich część.

W imiennictwie szlachty ukraińskiej w pobliskiej ziemi wołyńskiej udział nazw równych apelatywom był jeszcze mniejszy i w omawianym okresie wyniósł przeszło 7%.

²⁰⁴ W. Szulowska, *Imiennictwo dawnej ziemi ...*, s. 56–57, 81.

²⁰⁵ L. Dacewicz, *Historyczne nazwiska na kresach północno-wschodnich Rzeczypospolitej (XVI–XVIII w.)*, Białystok 2014, s. 127–128.

²⁰⁶ I. Mytnik, *Antroponimia Wołynia ...*, s. 294.

²⁰⁷ Л. Ящук, *Op. cit.*, s. 6.

²⁰⁸ L. Dacewicz, *Historyczne nazwiska na kresach ...*, s. 105; P. Złotkowski, *Antroponimia historyczna mieszczan i chłopów Brańska i okolic w ujęciu statycznym i dynamicznym*, Lublin 2017, s. 38–43.

Porównanie antroponimii szlachty ukraińskiej ziemi chełmskiej, Wołynia oraz innych terenów Ukrainy pozwala zauważyć, że obecność formacji odmiejscowych była mniej wyrazista w ziemi chełmskiej, zwłaszcza w XVI w. W obu regionach ważną rolę w identyfikacji odgrywały formacje patronimiczne. Na trzecim miejscu znajdowały się określenia charakteryzujące, chętniej wykorzystywane w identyfikacji szlachty chełmskiej.

Najczęstsze poimienne elementy formuł identyfikacyjnych
szlachty ukraińskiej na Wołyniu²⁰⁹

	XVI wiek	XVII wiek
	%	%
odmiejscowe (w tym równe nm)	69,5	69,1
zależnościowe (w tym równe imionom)	19,2	22,6
charakteryzujące	8,2	6,1

Niewątpliwie kształt modelu nazewniczego w antroponomastykonie szlachty ukraińskiej jest odzwierciedleniem znaczenia, jakie przy wyborze motywacji nazwisk przypisywano posiadanej własności ziemskiej. Wydaje się też, że nie można pominąć w tym względzie wpływu systemu polskiego. Szlachta ruska, powodowana względami politycznymi, zmieniała konfesję i polonizowała się, przyjmując imiona z kalendarza katolickiego i na wzór polski urabiając swoje nazwiska od nazw posiadanych majątności. Natomiast uwarunkowania społeczno-kulturowe, związane z dawną ruską tradycją wspólnot wielkorodzinnych, oddziaływały na powstawanie modelu nazwiska patronimicznego, ilustrującego istnienie silnych więzi rodzinnych, który w imiennictwie szlachty ukraińskiej, również chełmskiej, wyraźnie zaznaczył swoją obecność, w pozostałych stanach był modelem dominującym.

C.2. SZLACHTA POLSKA

Ze źródeł wyekscerpowano 1007 określeń poimiennych odnoszących się do szlachty polskiej.

²⁰⁹ Tu i dalej wg: I. Mytnik, *Antroponimia Wołynia...*

Najczęstsze typy nazwisk szlachty polskiej

	XVI wiek	XVII wiek
	%	%
odmiejscowe na <i>-ski/-cki</i>	54,8	83,1
charakteryzujące równe apelatywom	13,0	6,4
zależnościowe z suf. <i>-ic(z), -owic(z)/-ewic(z)</i>	8,9	4,2
zależnościowe równe imionom	8,9	4,7

Najczęstsze poimienne elementy formuł nazewniczych

	XVI wiek	XVII wiek
	%	%
odmiejscowe (w tym równe nm)	59,6	83,1
zależnościowe (w tym równe imionom)	17,8	8,9
charakteryzujące	17,7	7,3

Najchętniej wykorzystywanym środkiem identyfikacyjnym były tu nazwiska odmiejscowe na *-ski/-cki*, z frekwencją prawie 55% w XVI w. oraz nieco ponad 83% w XVII w. Część określeń odmiejscowych tworzyły formacje analityczne, które łączyły się z nazwami rodowymi.

W ziemi wołyńskiej udział nazwisk na *-ski/-cki* w antroponimii szlachty polskiej był również bardzo wysoki i wynosił przeszło 87%²¹⁰, podobnie w pozostałej części Kresów południowo-wschodnich²¹¹ oraz na ziemiach rdzennych²¹². Posiadanie majątku ziemskiego było wartością, której nadawano duże znaczenie. „Znalazło to wyraz w powstaniu odmiejscowych <określeń dodatkowych>, a następnie nazwisk. [...] W okresie stabilizacji nazwisk trwała własność ziemi okazała się czynnikiem decydującym o kształcie większości nazwisk szlacheckich”²¹³.

Drugim na liście frekwencyjnej środkiem identyfikacyjnym były formacje równe apelatywom, które występowały nie tylko w funkcji nazwisk, lecz

²¹⁰ *Ibidem*, s. 298.

²¹¹ AP, s. 214–215.

²¹² Z. Kowalik-Kaleta, *Historia nazwisk polskich ...*, t. I, s. 402; Z. Kaleta, *Nazwisko w kulturze polskiej*, Warszawa 1998, s. 96; W. Szulowska, *Dawna antroponimia ...*, s. 202–203.

²¹³ E. Rzetelska-Feleszko, *W świecie nazw ...*, s. 95.

również przydomków i tworzyły 13% wszystkich określeń poimiennych w XVI w. oraz przeszło 6% w kolejnym stuleciu.

W XVII w. podobny udział procentowy tego typu nazw odnotowują źródła odnoszące się do szlachty polskiej na Wołyniu, gdzie formacje odapelatywne stanowiły drugą po określeniach odmiejscowych grupę nominacyjną²¹⁴. W XVI w. różnice były bardziej widoczne, głównie za sprawą znacznie większej produktywności formacji odmiejscowych na Wołyniu, a co za tym idzie znacznie mniejszego udziału określeń charakteryzujących i zależnościowych. W pozostałej części Kresów południowo-wschodnich w XVI w. antroponimy równe apelatywom również znajdowały się na drugim miejscu, przed formami zależnościowymi²¹⁵.

W drugiej połowie XVI w. na ziemiach etnicznych popularność tego typu nazw była niska. Wyjątek stanowiła Małopolska i Mazowsze. Badania mówią o wysokim udziale formacji odapelatywnych w identyfikacji szlachty zagrodowej²¹⁶, jednak w kolejnym stuleciu ich popularność w antroponimii szlachty mazowieckiej znacznie zmalała²¹⁷.

Na trzecim miejscu znalazły się patronimika semantyczne, tuż za nimi nazwiska zależnościowe na *-ic(z)*, *-owic(z)*/*-ewic(z)*, które w XVI w. identyfikowały około 9% osób, a w XVII w. niewiele ponad 4%.

W antroponimii warstwy uprzywilejowanej wystąpiły również nieliczne poświadczane określenia heraldyczne, pełniące funkcję nazwisk oraz przydomków w formułach wieloelementowych.

Model polskiego nazwiska szlacheckiego w ziemi chełmskiej oparty był zatem na formacjach odmiejscowych z sufiksem *-ski/-cki*, a ich analiza potwierdza związki ziemi chełmskiej z innymi regionami Rzeczypospolitej. Dają się zauważyć duże podobieństwa do imiennictwa szlacheckiego województwa wołyńskiego, pozostałej części Kresów południowo-wschodnich oraz terenów etnicznych. Udział nazw odmiejscowych w antroponimii polskiej szlachty ziemi chełmskiej był jednak znacznie niższy niż na Wołyniu, zwłaszcza w XVI w., niższy również w porównaniu z innymi regionami Polski, natomiast wyraźnie przewyższał obecność tego typu określeń w nazewnictwie szlachty ukraińskiej badanego terenu. Drugie miejsce przypadło formacjom patronimicznym. Ich frekwencja była bardzo zbliżona do

²¹⁴ I. Mytnik, *Antroponimia Wołynia ...*, s. 298.

²¹⁵ AP, s. 252

²¹⁶ Z. Kaleta, *Nazwisko w...*, s. 96.

²¹⁷ W. Szulowska, *Dawna antroponimia ...*, s. 202.

nazw charakteryzujących, co zasadniczo różniło antroponimie ziemi chełmskiej od imiennictwa porównywanych terenów, gdzie drugie miejsce zajmowały określenia odapelatywne, a patronimika odgrywała znacznie mniejszą rolę. W tym względzie była ona bliższa modelowi ukraińskiemu opartemu na określeniach zależnościowych. Ich udział w antroponimii ukraińskiej był jednak ponad dwukrotnie większy. Zatem różnica między najproduktywniejszymi typami nominacyjnymi, dotycząca ich frekwencji, była znacznie wyraźniejsza w antroponimii szlachty polskiej niż ukraińskiej badanego terenu.

Najczęstsze poimienne elementy formuł identyfikacyjnych
szlachty polskiej na Wołyniu

	XVI wiek	XVII wiek
	%	%
odmiejscowe (w tym równe nm)	87,8	87,3
charakteryzujące	5,9	7,2
zależnościowe (w tym równe imionom)	4,4	4,5

C.3. MIESZCZANIE I CHŁOPI UKRAIŃSCY

Ze źródeł wyekscerpowano 2256 nazw osobowych denotujących mieszczan i chłopów ukraińskich. Ich obecność w dokumentach była uwarunkowana geograficznie oraz chronologicznie. W całym omawianym okresie wyraźnie dominowały w części zabużańskiej ziemi chełmskiej, w starostwie ratneńskim i lubomelskim. W XVI w. przeważały również w pozostałych starostwach, w ośrodkach miejskich i wiejskich, gdzie stanowiły większość w kolejnym stuleciu.

W antroponimii omawianych stanów występowały te same typy nazewnicze i środki morfologiczne, zachodzące różnice dotyczyły frekwencji.

Najczęstsze typy nazwisk mieszczan i chłopów

	XVI wiek	
	%	
	m	ch
zależnościowe z suf. <i>-yc(z)/-ic(z)</i> , <i>-owyc(z)/-ewyc(z)/-owic(z)/-ewic(z)</i>	49,1	51,0
charakteryzujące równe apelatywom	18,1	12,4
odmiejskowe z suf. <i>-ski/-cki</i>	5,6	2,3
odzawodowe	5,2	2,5
zależnościowe równe imionom	5,2	7,8
charakteryzujące z suf. <i>-ko</i>	4,6	7,3
zależnościowe z suf. <i>-enia</i>	1,7	1,7
zależnościowe z suf. <i>-ow, -yn/-in</i>	1,5	7,4

	XVII wiek	
	%	
	m	ch
zależnościowe z suf. <i>-yc(z)/-ic(z)</i> , <i>-owyc(z)/-ewyc(z)/-owic(z)/-ewic(z)</i>	29,0	14,8
charakteryzujące równe apelatywom	17,5	14,8
zależnościowe równe imionom	13,0	14,8
zależnościowe z suf. <i>-uk/-'uk, -czuk</i>	9,0	21,9
odmiejskowe z suf. <i>-ski/-cki</i>	5,8	1,0
odzawodowe	3,2	6,3
zależnościowe z suf. <i>-ow, -yn/-in</i>	3,0	2,4
charakteryzujące z suf. <i>-yk/-ik</i>	2,8	4,4
zależnościowe z suf. <i>-enia</i>	1,3	1,0

Najczęstsze poimienne elementy formuł nazwenniczych

	XVI wiek		XVII wiek	
	%		%	
	m	ch	m	ch
zależnościowe (w tym równe imionom)	59,2	69,4	56,6	59,7
charakteryzujące	29,3	23,7	32,1	30,4
od zawodowe	5,2	2,5	3,2	6,3
odmiejskowe (w tym równe nm)	6,1	2,3	6,9	1,3

Ukraińska antroponimia mieszczańska i chłopska w ziemi chełmskiej w XVI–XVII w. oparta była na modelu nazwiska patronimicznego. Ważnym elementem kodu kulturowego była rodzina, której przypisywano wartość nadrzędną, a tym samym roli ojca. Identyfikacja przez wskazanie na przynależność do rodziny była więc naturalnym przejawem zachowań językowych. Najbardziej produktywnym typem strukturalno-gramatycznym okazały się formacje z sufiksami *-yc(z)/-ic(z)*, *-owyc(z)/-ewyc(z)/-owic(z)/-ewic(z)*, szczególnie popularne w XVI w., które w obu stanach tworzyły łącznie nieco ponad 50% wszystkich określeń poimiennych. W kolejnym stuleciu ich frekwencja wyraźnie zmalała, co miało związek z rosnącą produktywnością sufiksów *-uk/-'uk*, *-czuk*, zwłaszcza w środowisku chłopskim. Udział antroponimów tego typu w imiennictwie mieszczan wyniósł 29%, chłopów zaś niespełna 15%. Ich podstawę motywacyjną w większości stanowiły imiona. Podobne dane przyniosły badania nad nazewnictwem osobowym Wołynia, gdzie w XVI w. patronimy z sufiksami *-yc(z)/-ic(z)*, *-owyc(z)/-ewyc(z)/-owic(z)/-ewic(z)* tworzyły prawie 32% wszystkich określeń poimiennych wśród mieszczan oraz około 66% w środowisku chłopów²¹⁸. W XVII w. również tam odnotowano wyraźną tendencję spadkową (14%: 20,2%). W antroponimii Żytomierszczyzny należały do najbardziej popularnych nazwisk patronimicznych²¹⁹.

Formacje zależnościowe były derywowane także za pomocą innych sufiksów, tj. *-ow*, *-yn/-in*, *-uk/-'uk*, *-czuk*, *-ko*, *-yk/-ik*, *-ek*, *-czyk*, *-ak/-'ak*, *-ka*, *-*ę*,

²¹⁸ I. Mytnik, *Antroponimia Wołynia ...*, s. 301–302.

²¹⁹ Л. Ящук, *Op. cit.*, s. 6.

*-ęta, -enia/-enie, -(ow)ec, -(yn)ec, z których tylko -uk/'uk i -czuk w XVII w. odznaczyły się wyższą produktywnością, tworząc 9% nazwisk mieszczan oraz niespełna 22% nazwisk chłopów. W tym czasie frekwencja określeń tego typu w antroponimii Wołynia była znacznie niższa, nieprzekraczająca 3%. Bardzo duży wzrost ich popularności nastąpił w kolejnym stuleciu zarówno na Chełmszczyźnie²²⁰, jak również w województwie wołyńskim²²¹, poza tym w okręgach wschodnich dawnego województwa ruskiego²²², na Huculszczyźnie²²³ oraz na terenach południowej Białostocczyzny²²⁴ i Podlasiu, gdzie cechowały przede wszystkim imiennictwo chłopów²²⁵.

Zwracają uwagę nieznanie wcześniej antroponimy na -enia/-enie, których występowanie związane było tylko ze stanami nieszlacheckimi. Ich udział w identyfikacji był niewielki. W XVII w. wyraźną obecność zaznaczyły w imiennictwie pobliskiego Wołynia²²⁶, Huculszczyzny²²⁷ i pogranicza huculsko-pokuckiego²²⁸. Należały tam, obok nazwisk na -ycz/-icz, -owyc(z)/-ewyc(z)/-owic(z)/-ewic(z), do najpopularniejszych formacji patronimicznych. Nieliczne poświadczenia antroponimów derywowanych tymi formantami przynoszą źródła z dawnego Podlasia i Białostocczyzny²²⁹.

220 I. Huk, *Klasyfikacja i analiza słowotwórcza ...*, s. 439–440.

221 I. Mytnik, *Antroponimia Wołynia ...*, s. 231.

222 AP, s. 30, 120, 130.

223 A. Vincenz, *Traité d'anthroponymie houtzoule*, München 1970, s. 560–564.

224 E. Bogdanowicz, *Nazwiska z komponentem -k- w części sufiksalnej na podstawie XVIII-wiecznych ksiąg metrykalnych południowej Białostocczyzny* [w:] *Onimizacja i apelatywizacja*, pod red. Z. Abramowicz, E. Bogdanowicz, Białystok 2006, s. 338–339.

225 L. Dacewicz, *Rola sufiksu -uk w kulturze nazwicznej Podlasia* [w:] *Manuscula Linguistica in honorem Aleksandrae Cieślakowa oblata*, pod red. K. Rymuta, Kraków 2006, s. 157–162; P. Złotkowski, *Antroponimia historyczna ...*, s. 52–58.

Występowanie nazwisk na -uk/'uk, -czuk w dawnej antroponimii ukraińskiej było uwarunkowane społecznie, ograniczone do środowiska mieszczańskiego i chłopskiego. W tym kontekście zwraca uwagę identyfikacja szlachty bielskiej za pomocą nazwisk z tymi sufiksami, por. P. Złotkowski, *XVI- i XVII-wieczne antroponimy przedstawicieli warstwy szlacheckiej ziemi bielskiej z formantem -uk, -(cz)uk* [w:] *Pogranicza słowiańskie w opisach językoznawczych. W 110 rocznicę urodzin Profesora Władysława Kuraszkiwicza (1905–1997)*, pod red. F. Czyżewskiego, M. Olejnika, A. Piłhan-Kijasowej, Lublin–Włodawa 2015, s. 315–327.

226 I. Mytnik, *Antroponimia Wołynia ...*, s. 239.

227 Б. Близнюк, *Сучасні гуцульські прізвища в історичному розвитку*, Львів 1997, с. 9.

228 W. Szulowska W., *Losy derywatów z sufiksem *-ę (-ęta, -enię) w antroponimii polskiej i ukraińskiej* [w:] *Uwarunkowania i przyczyny zmian językowych*, seria „Język na Pograniczach”, nr 11, Warszawa 1994, s. 175.

229 P. Złotkowski, *Antroponimia historyczna ...*, s. 43–45.

Badane dokumenty odnotowują pojedyncze przykłady nazwisk w formie Gen. sg i patronimika bezsufiksalne. Te ostatnie są ilustracją imion cerkiewno-ruskich oraz zanikających już form słowiańskich. W XVI w. ich udział w identyfikacji mieszczan i chłopów był niewielki, wyniósł odpowiednio: 5,2% i 7,8%, w kolejnym stuleciu liczba ekscerptów wzrosła prawie dwukrotnie: 13% i niespełna 15% nazwisk.

Dużą popularność nazwisk zależnościowych w stanach nieszlacheckich potwierdzają źródła z województwa wołyńskiego (przeszło 40% wśród mieszczan i prawie 73% wśród chłopów w XVI w. oraz odpowiednio 55% i ponad 59% w kolejnym stuleciu – por. tabela poniżej).

Drugą grupę stanowią nazwiska charakteryzujące powstałe w płaszczyźnie apelatywnej oraz antroponomastycznej w wyniku derywacji sufiksальной. Formacje derywowane antroponimicznie tworzone były za pomocą 17 sufiksów prostych i złożonych, tj. *-ejko, -ko, -ykl/-ik, -czyk, -nik, -ka, -ek, -aczek, -iczek, -yka, -ało, -iło, -ejło, -aj, -ń-ej, -ec, -isz*.

W XVI w. największa produktywność cechowała formant *-ko*, a w XVII w. – formant *-ykl/-ik*. Dominowały wśród nich antroponimy formalnie równe apelatywom, w XVI w. tworząc 18% określeń poimienych mieszczan oraz ponad 12% nazwisk chłopów, w kolejnym zaś stuleciu odpowiednio: 17,5% i prawie 15%.

W omawianej grupie znalazły się również nieliczne composita powstałe przez połączenie dwóch leksemów bądź rdzeni na gruncie onimicznym oraz derywaty alternacyjne.

Formacje charakteryzujące były najliczniejszą, po określeniach zależnościowych, grupą nazwisk w dawnej ukraińskiej antroponimii nieszlacheckiej²³⁰. Wysoki udział określeń odapelatywnych cechował w tym czasie imiennictwo północnego Podlasia²³¹ i Kresów północno-wschodnich²³².

Nazwiska odzawodowe z uwagi na swój charakter stanowiły odrębny zbiór. Część z nich tworzyła kategorię in statu nascendi, zachowując – obok funkcji onimicznej – więź genetyczną z motywującymi je leksemami. Były to formacje występujące przeważnie w środowisku miejskim, skupiającym handlarzy i rzemieślników. Ich udział w identyfikacji tej grupy językowej nie był jednak duży i wyniósł zaledwie 5% w XVI w. oraz 4% w kolejnym stuleciu.

²³⁰ P. Керста, *Українська антропонімія ...*, s. 27–32; I. Mytnik, *Антропонімія Воłynія ...*, s. 250, 301–302.

²³¹ L. Citko, *Op. cit.*, s. 85.

²³² L. Dacewicz, *Historyczne nazwiska ma kresach ...*, s. 162–163.

W środowisku wiejskim, gromadzącym rybaków, młynarzy czy karczmarzy, przedstawiciele tych cechów bardzo często trudnili się nawet kilkoma dodatkowymi rzemiosłami, co potwierdzają źródła XVII-wieczne, częściej odnotowujące nazwy zawodów wśród chłopów (te różnice są bardziej widoczne w antroponimii polskiej). Określenia odzawodowe, będące ilustracją poziomu życia i urbanizacji, w badanym materiale są potwierdzeniem niskiego rozwoju gospodarczego dawnej ziemi chełmskiej, doświadczanej najazdami tatarskimi i działaniami wojennymi.

Kolejny typ nazewniczy tworzą formacje odmiejscowe na *-ski/-cki*, które informowały o miejscu zamieszkania lub pochodzenia. Ich udział w antroponimii obu grup społecznych był niewielki i sięgał 5,6% (mieszczanie): 2,3% (chłopi) w XVI w. oraz odpowiednio: 5,8% i 1% w XVII w. Przybliżony udział nazwisk odmiejscowych w imiennictwie stanów nieszlacheckich charakteryzował dawną antroponimie ziemi wołyńskiej (por. tabela poniżej), nieco wyższy Żytomierza²³³.

Do omawianej grupy włączono również określenia formalnie równe nazwom miejscowym, utworzone od nazw mieszkańców regionów i miejscowości.

Zapiski XVI- i XVII-wieczne przyniosły nieliczne przykłady formacji odetnicznych oraz strukturalnych z sufiksem *-ski/-cki*.

Antroponimia ukraińskich mieszczan i chłopów ziemi chełmskiej wykazuje duże podobieństwa z imiennictwem tych stanów w dawnym województwie wołyńskim oraz w innych regionach Ukrainy, które było oparte na tym samym patronimicznym modelu nazewniczym. W porównywanych regionach drugą co do częstości występowania grupę tworzyły formacje odapelatywne, trzecią zaś odmiejscowe. Zasadnicza różnica dotyczyła nieco wyższej frekwencji patronimów oraz niższego udziału nazw zawodów w identyfikacji mieszkańców ziemi chełmskiej.

²³³ Л. Ящук, *Op. cit.*, s. 15.

Najczęstsze poimienne elementy formuł identyfikacyjnych
mieszczan i chłopów ukraińskich Wołynia

	XVI wiek		XVII wiek	
	%		%	
	m	ch	m	ch
zależnościowe (w tym równe imionom)	40,4	72,7	38,9	60,4
charakteryzujące	34,3	18,8	32,8	29,8
odzawodowe	17,4	5,9	15,0	5,4
odmiejscowe (w tym równe nm)	3,2	1,1	7,3	2,1

Porównanie omawianego materiału z imiennictwem miejscowej szlachty, pozwala wskazać dwa różne modele nazewnicze: wśród mieszczan i chłopów wzorec nazwiska patronimicznego, przy wyraźnym udziale formacji odapelatywnych, rzadko odmiejscowych, w środowisku szlacheckim zaś model nazwiska odmiejscowego z formacjami patronimicznymi i odapelatywnymi w dalszej kolejności.

C.4. MIESZCZANIE I CHŁOPI POLSCY

Analizie poddano 2445 określeń poimiennych denotujących stany nieszlacheckie. Materiał o cechach językowych polskich rozłożony był w omawianych źródłach bardzo nierównomiernie. W dokumentach z miejscowości położonych w starostwie ratneńskim i lubomelskim stanowił marginalny procent, znacznie więcej danych pochodzi z pozostałych starostw. Antropometry polskie wyraźnie przeważały w XVII w. w zapisach odnoszących się do mieszczan.

Najczęstsze typy nazwisk mieszczan i chłopów

	XVI wiek	
	%	
	m	ch
charakteryzujące równe apelatywom	28,7	20,2
odmiejskowe z suf. <i>-ski/-cki</i>	21,3	7,4
równe nazwom zawodów	17,2	26,6
zależnościowe z suf. <i>-ic(z), -owic(z)/-ewic(z)</i>	12,3	11,7
charakteryzujące z suf. <i>-ek</i>	4,8	5,3
charakteryzujące z suf. <i>-ko</i>	2,4	7,4
zależnościowe równe imionom	1,2	5,3

	XVII wiek	
	%	
	m	ch
odmiejskowe z suf. <i>-ski/-cki</i>	35,0	20,0
zależnościowe z suf. <i>-ic(z), -owic(z)/-ewic(z)</i>	17,0	2,7
charakteryzujące równe apelatywom	19,0	25,8
równe nazwom zawodów	5,7	13,4
zależnościowe równe imionom	4,0	5,0
charakteryzujące z suf. <i>-ik, -czyk</i>	2,7	5,5
charakteryzujące z suf. <i>-ek</i>	2,2	3,5

Najczęstsze poimienne elementy formuł nazwenniczych

	XVI wiek		XVII wiek	
	%		%	
	m	ch	m	ch
charakteryzujące	43,3	44,7	28,5	42,7
równe nazwom zawodów	17,2	26,6	5,7	13,4
zależnościowe (w tym równe imionom)	16,0	21,3	28,2	21,4
odmiejskowe (w tym równe nm)	22,4	8,7	37,2	22,2

W XVI w. w imiennictwie polskim stanów nieszlacheckich ziemi chełmskiej dominowały formacje odapelatywne. Istotnym elementem kodu kulturowego społeczeństwa polskiego było postrzeganie człowieka przez pryzmat jego usposobienia, wyglądu zewnętrznego czy wykonywanego zajęcia. Ich zasadniczą część stanowiły określenia charakteryzujące bez morfologicznych wykładników derywacji w planie antropomicznym, które w XVI w. wśród mieszczan tworzyły prawie 29% nazwisk, a wśród chłopów ponad 20%, w kolejnym stuleciu odpowiednio: 19% i prawie 26%. Formacje derywowane powstawały za pomocą 21 przyrostków, tj. *-ik/-yk*, *-czyk*, *-ak/-'ak*, *-ek/-'ek*, *-ko/-'ko*, *-ka*, *-osz*, *-ysz*, *-ała*, *-ało*, *-uła*, *-yło/-iło*, *-el*, *-eń/-'eń*, *-oń*, *-acz*, *-an*, *-ocha*, *-uta*, *-ej*, *-in-ej*, z których najbardziej produktywnymi okazały się: *-ek/-'ek*, *-ik/-yk*, *-ko*. Niewielką część stanowiły złożenia oraz derywaty alternacyjne i paradygmatyczne. W XVI w. licznie odnotowywano antropimie odzawodowe, tworzące przeszło 17% nazwisk mieszczan i około 27% określeń poimennych chłopów. W XVII w. ich udział w identyfikacji wyraźnie zmalał i wyniósł odpowiednio: 6% i ponad 13%.

Wysoka frekwencja nazw odapelatywnych cechowała w tym czasie również imiennictwo ziemi wołyńskiej (por. tabela poniżej) i rdzennych ziem Polski²³⁴.

W XVI w. w antropimii mieszczan drugie miejsce zajmowały sufiksalne określenia odmiejscowe z frekwencją przekraczającą 21%. W XVII w. należały do najbardziej popularnych określeń poimennych, stanowiąc 35%. W środowisku chłopów zajmowały drugą pozycję na liście frekwencyjnej, tworząc odpowiednio: przeszło 7% nazwisk w XVI w. i 20% w kolejnym stuleciu.

W polskim imiennictwie nieszlacheckim ziemi wołyńskiej udział nazw odmiejscowych na *-skil/-cki* również był dość znaczny i w XVI w. wyniósł 2,8% (mieszczanie) oraz 22,5% (chłopi), w XVII w. odpowiednio: 17,6% i 15,8%²³⁵.

W pozostałych regionach Polski popularność tego typu nazw w środowisku obu stanów była zróżnicowana. W XVI–XVII w. na Sądecczyźnie nazwiska na *-skil/-cki* należały do najczęściej używanych określeń poimennych²³⁶, natomiast w XVI w. na Mazowszu ich frekwencja wyniosła około 9%,

²³⁴ Por. np. J. Bubak, *Proces kształtowania się ...*; Z. Kaleta, *Nazwisko w kulturze ...*, s. 94–98; J. Mączyński, *Nazwiska łodzian (XV–XIX w.)*, Łódź 1970; W. Szulowska, *Dawna antropimia ...*, s. 176.

²³⁵ I. Mytnik, *Antropimia Wołynia ...*, s. 307.

²³⁶ J. Bubak, *Proces kształtowania się ...*, Kraków 1986, s. 223.

XVII w. wzrosła do 25%²³⁷. W Poznaniu przez cały ten okres sufiks *-ski/-cki* wykazywał największą aktywność derywacyjną²³⁸.

Kolejną grupę stanowią formacje zależnościowe, które w nazewnictwie mieszczan i chłopów występowały częściej niż wśród szlachty. Tworzone były za pomocą następujących sufiksów: *-ic(z)*, *-owic(z)/-ewic(z)*, *-in/-yn*, *-ik/-yk*, *-czyk*, *-ak/-'ak*, *-ek*, *-ka*, *-uk/-'uk*, *-czuk*, *-*ęta*. Dwa pierwsze należały do najbardziej produktywnych formantów antroponimicznych (12,3% nazwisk mieszczan i 11,7% nazwisk chłopów w XVI w. oraz odpowiednio: 17% i 2,7% w XVII w.). Poczynione obserwacje potwierdzają wyniki badań E. Wolnicz-Pawłowskiej²³⁹ i M. Magdy-Czekaj, kwestionujące znany w literaturze onomastycznej pogląd, że polskie nazwiska na *-owic(z)/-ewic(z)* są nazwiskami typowo mieszczańskimi²⁴⁰. W źródłach XVI-wiecznych znalazły się dopiero na czwartym miejscu po nazwiskach formalnie równych apelatywom, formacjach na *-ski/-cki* oraz równych nazwom zawodów, a ich udział w identyfikacji mieszczan był zbliżony do antroponimii chłopskiej. W XVII w. zajęły już drugie miejsce po nazwach odmiejscowych. Relacje zależnościowe wyrażano także przez nieliczne nazwiska w formie Gen. sg oraz patronimika semantyczne, które w XVI w. tworzyły 1,2% nazwisk wśród mieszczan i 5,3% wśród chłopów oraz odpowiednio: 4% i 5% w następnym stuleciu.

Dokumenty XVI- i XVII-wieczne odnotowują stosunkowo nieliczne nazwiska modelowe z sufiksem *-ski/-cki*, motywowane przez formacje odimienne lub odapelatywne.

Porównanie polskiej antroponimii mieszczan i chłopów z antroponimią szlachecką dawnej ziemi chełmskiej ukazuje dwa różne modele nazewnictwa: nazwiska odapelatywnego – z jednej strony, z drugiej zaś nazwiska odmiejscowego. Wśród mieszczan i chłopów określenia na *-ski/-cki*, mimo iż były ważnym środkiem identyfikacji osoby, występowały znacznie rzadziej, zwłaszcza w XVI w. i wskazywały na miejsce zamieszkania lub pochodzenia. Istotną rolę odgrywały określenia równe nazwom zawodów. W nazewnictwie warstwy uprzywilejowanej istniała wyraźna różnica we frekwencji między najbardziej produktywnym typem nominacyjnym a pozostałymi,

²³⁷ W. Szulowska, *Dawna antroponimia ...*, s. 203.

²³⁸ A. Sieradzki A., *Poznańskie derywaty nazwiskowe XVI–XVIII wieku*, Poznań 2013, s. 39.

²³⁹ E. Wolnicz-Pawłowska, *Czy istnieje polskie nazwisko mieszczańskie?* [w:] *Miasto w perspektywie onomastyki i historii*, pod red. I. Sarnowskiej-Giefing i M. Graf, Poznań 2010, s. 269–278.

²⁴⁰ M. Magda-Czekaj, *Op. cit.*, s. 338.

tj. określeniami odapelatywnymi i patronimicznymi, znacznie większa niż w antroponimii nieszlacheckiej. Udział w identyfikacji nazw odmiejscowych i zależnościowych był tutaj znacznie wyraźniejszy.

Imiennictwo mieszczan i chłopów w ziemi chełmskiej wykazywało duże zbieżności z antroponimią nieszlachecką w dawnym województwie wołyńskim²⁴¹ oraz w innych regionach Rzeczypospolitej²⁴², która była oparta na modelu nazwiska odapelatywnego, przy udziale formacji odmiejscowych, niekiedy patronimicznych, bądź odwrotnie: określeń zależnościowych, rzadziej odmiejscowych. Podobieństwa dotyczą również funkcjonujących środków gramatycznych.

Główną cechą, odróżniającą polską antroponimię dawnej ziemi chełmskiej od imiennictwa innych regionów Polski, była hybrydyzacja leksykalna i morfologiczna nazw, wynikająca z typowej dla terenów pogranicza interferencji językowej (por. s. 254–256). Porównanie z imiennictwem dawnego Wołynia świadczy o wyraźnie większym udziale nazw odzawodowych w tym regionie, co miało związek z jego znacznie lepszą kondycją ekonomiczną.

Najczęstsze poimienne elementy formuł identyfikacyjnych mieszczan i chłopów polskich na Wołyniu

	XVI wiek		XVII wiek	
	%		%	
	m	ch	m	ch
równe nazwom zawodów	45,9	35,0	57,5	32,7
charakteryzujące	17,4	12,5	18,9	31,5
zależnościowe (w tym równe imionom)	11,9	20,0	8,4	13,3
odmiejscowe (w tym równe nm)	2,8	22,5	18,1	15,8

Zestawienie imiennictwa polskiego i ukraińskiego omawianych stanów pokazuje, że było ono oparte na odmiennych modelach: w pierwszym

²⁴¹ AP, s. 307–309.

²⁴² J. Bubak, *Proces kształtowania się ...*, s. 220–225; E. Rudnicka-Fira, *Antroponimia Krakowa od XVI do XVIII wieku. Proces kształtowania się nazwiska*, Katowice 2004, s. 208; W. Szulowska, *Dawna antroponimia ...*, s. 202–205.

przypadku na modelu nazwiska odapelatywnego (przezwiskowego i odawodowego) w XVI w., w XVII w. – odmiejscowego (mieszczanie) i odapelatywnego (chłopi), natomiast w drugim przypadku – na wzorcu nazwiska patronimicznego. Zatem identyfikacja przez wskazanie na pewne indywidualne cechy człowieka, wykonywane zajęcie oraz miejsce pochodzenia, była w systemie polskim pierwszoplanowa, ważniejsza niż typowa dla społeczności ukraińskiej identyfikacja przez podkreślenie przynależności do rodziny. Frekwencja formacji odmiejscowych w środowisku polskich mieszczan i chłopów kilkakrotnie przewyższała ich popularność w środowisku ukraińskim.

2. OKREŚLENIA POIMIENNE ODNOSZĄCE SIĘ DO KOBIET²⁴³

²⁴³ Istnieje stosunkowo bogata literatura dotycząca antroponimii kobiecej obszaru polsko-ukraińskich kontaktów etniczno-językowych, por. np. I. Huk, *Sposoby identyfikacji kobiet ...*, s. 77–83; I. Mytnik, *Antroponimia Wołyńia ...*, s. 312–334, 357–360; Idem, *Imiennictwo przedstawicielek stanu mieszczańskiego i chłopskiego w ziemi wołyńskiej w XVI–XVIII wieku*, „Студії з ономастики та етимології 2011–2012”, Київ 2012, s. 170–179; Idem, *Найменування жінок шляхтянок на Волині у XVI–XVII ст.*, Language and society. Мова і суспільство”, вип. 3, Львів 2012, s. 76–85; Idem, *Identyfikacja mieszkanek pogranicza polsko-ukraińskiego w XVI–XVII wieku* [w:] *Beiträge zum 18. Arbeitstreffen der Europäischen Slavistischen Linguistik (Polyslav)*, 18, pod red. E.G. Rubio, M. Falkowskiej, E. Kislovej, M. Stępień, Wiesbaden 2015, s. 177–185; E. Rudolf-Ziółkowska, *Imiennictwo lwowian. Kobiety w greckokatolickich księgach metrykalnych z XVIII wieku* [w:] *Писемні пам'ятки: сучасне прочитання*, за ред. Г. Дидик–Меуш, Львів 2011, s. 148–155; E. Wolnicz-Pawłowska, *Z dawnej antroponimii łemkowskiej. Nazwy kobiet z sufiksem -'anka* [w:] *Nazwy własne a wyrazy pospolite w języku i tekście*, pod red. H. Borka, S. Kochmana, Opole 1986, s. 251–258; Idem, *Dawne łemkowskie nazwy kobiece na tle antroponimii sąsiednich gwar*, „Onomastica”, XXX, s. 133–141.

W tematykę nazewnictwa osobowego córek i żon na ziemiach ukraińskich wprowadzają prace: A. Гумецька, *Жіночі особові назви в українській актовій мові XIV–XV ст.*, „Наук. Зап. Інст. Сусп. Наук. Львівського філіалу АН УРСР, т. 3, Дослідження з мови та літератури”, Львів 1954, s. 116–122; M. Сенів, *Основні способи й засоби ідентифікації жінки в писемних пам'ятках української мови XIV–XVIII ст.* [в:] *З історії української лексикології*, Київ 1980, s. 160–200; Idem, *Українська антропонимія XIV–XVIII вв (женские именованія)*, автореф. дисс. ... канд. фил. наук, Ужгород 1986. Natomiast szczegółowy opis marytonimów na terenach etnicznych Polski znajdziemy m.in. w: B. Mikołajczakowa, *Nazwiska żeńskie na terenie ziemi gostyńskiej w XVII–XIX w.* [w:] *Warsztat współczesnego onomasty*, pod red. D. Koper-towskiej, Kielce 1983; W. Szulowska, *Dawna antroponimia Mazowska ...*, s. 206–230;

Badane źródła odnotowują stosunkowo niewiele nazw kobiet, co miało związek z ich pozycją prawnospołeczną²⁴⁴. Są to nazwy odnoszące się do przedstawicielek wszystkich stanów, wskazujące na zależności rodzinne: derywaty sufiksalne, fleksyjne oraz formacje równe nazwiskom mężów. Nie wszystkie feminatywy znalazły potwierdzenie w wyekscerpowanych ze źródeł antropoleksemach męskich.

A. TYPY OKREŚLEŃ KOBIEC

A.1. PATRONIMIKA CÓREK

Patronimika córek tworzą niewielki zbiór. W zapisach źródłowych towarzyszą im określenia *panna*, *corka*, *dziewka*, *filia*.

Relacje odojcowskie były wyrażane za pomocą formacji sufiksalnych na *-owna* oraz *-anka*. Występowały we wszystkich grupach społecznych.

Z sufiksem *-owna*

Określenia z tym sufiksem należały do najbardziej produktywnych w antroponimii córek typów słowotwórczych. Najczęściej tworzono je od nazwisk ojców, rzadziej imion, przeważnie o wygłosie spółgłoskowym, niekiedy zakończonych na *-o* lub *-a*. Identyfikowały w tym czasie również kobiety niezamężne na Wołyniu²⁴⁵, Podlasiu²⁴⁶ oraz na pograniczu podlasko-mazowieckim²⁴⁷.

H. Wiśniewska, *Nazwy żeńskie (niewiast) w XVII wieku* [w:] *Studia historycznojęzykowe*, t. III, pod red. K. Rymuta, W.R. Rzepki, Kraków 2000, s. 291–302; A. Zaręba, *Formy nazwisk żon i dzieci w dialektach języka polskiego*, cz. I, „Onomastica”, XI, 1966, s. 320–344; Idem, *Formy nazwisk żon i dzieci w dialektach języka polskiego*, cz. II, „Onomastica”, XII, 1967, s. 232–275.

²⁴⁴ Analiza środków i sposobów nominacji kobiet w dawnej ziemi chełmskiej została przedstawiona w artykule: I. Mytnik, *Identyfikacja mieszkańek ...*

²⁴⁵ I. Mytnik, *Antroponimia Wołynia ...*, s. 314–315.

²⁴⁶ L. Dacewicz, *Nazewnictwo kobiet ...*, s. 131, 160.

²⁴⁷ J. Kuć, *Antroponimia pogranicza podlasko-mazowieckiego (na podstawie XVI-wiecznych ksiąg parafialnych z Mokobód)*, Siedlce 2011, s. 157.

A. – ANTROPONIMIA UKRAIŃSKA²⁴⁸

XVI wiek

Brak poświadczeń.

XVII wiek

Szlachcianki

Maruszy Szaszkiwiczownie (Dat.) AGS 1627, *Helena Wołowiczowna* AGS 1642, *Helena Woroniczowna Tyszkiewiczowa* LCH 1661.

Mieszczanki

Katarzyna Gawryłowna KMSZ 1698, *Anna Fedorowna* KMSZ 1645, *Mituszkiewiczowna* KMSZ 1656.

Chłopki

Maryanna Chwiedorowna KUK 1689, *Marianna Cwiaszkowna* KS 1672, *Agata Czerewkowna* KS 1627, *Anna Deckowna* KS 1627, *Marianna Dołhaniówna* KUK 1689, *Maryanna Gaydukowna* KS 1695, *Zofia Hołyszowna* KUK 1689, *Maryanna Huminowna* KS 1688, *Agnieszka Hurkówna* KUK 1689, *Dorota Ilkowna* KS 1642, *Elżbieta Iwaszkiewiczowna* KSZ 1650, *Anna Kirykówna* KUK 1689, *Elżbieta Maruszkowna* KS 1675, *Zofia Oleszczukowna* KS 1647, *Agnieszka Przystupowna* KS 1623, *Agnieszka Swiczówna* KUK 1689, *Agnieszka Syskowna* KS 1627.

B. – ANTROPONIMIA POLSKA²⁴⁹

XVI wiek

Brak poświadczeń.

XVII wiek

Szlachcianki

Cecilia Mengantowna KWZ 1686, *Anna Reyowna* LCH 1661, *Barbara Zwolakowna* KMSZ 1680.

Mieszczanki

Elżbieta Adamkowiczowna KMSZ 1648, *Anna Assanowna* ACZ 1688, *Barbara Basajowna* KMSZ 1700, *Jadwiga Błaszczykowna* KMSZ 1649, *Hedwiga Dudkowna* ACZ 1689, *Anna Dudziakowna* KMSZ 1645, *Rejna Garbowna* KMSZ 1658, *Dorothea Gliwiczowna* KWZ 1685, *Marianna Gorniakowna* KMSZ 1700, *Elżbieta Grochowna* KMSZ 1645, *Anna Gudowna* KMSZ 1649, *Anna Gwiazdowiczowna* KWZ 1686, *Zofia Jadamowna* KMSZ 1646, *Zofia Kalinkowna* KMSZ 1645, *Helena Kasprowna* KMSZ 1645, *Zofia Kolankowna* KMSZ 1648, *Agnieszka*

²⁴⁸ Dalej: A.

²⁴⁹ Dalej: B.

Kołodziejczykowna KMSZ 1648, *Katarzyna Lustrowna* KMSZ 1645, *Rejna Majchrzykowna* KMSZ 1645, *Zofia Matysowna* KMSZ 1645, *Anna dicta Mikolaiowna* ACZ 1688, *Marianna Niedzielukowna* KMSZ 1700, *Zophia Ogorkowna* KWZ 1685, *Marianna Piwowarowna* KMSZ 1699, *Regina Sadownikowna* KWZ 1685, *Agnieszka Wawrzychówna* KMSZ 1645, *Zofia Węgrzynowna* KMSZ 1651, *Agnes Włochowiczowna* KWZ 1686, *Marianna Zajączkowna* KWZ 1692.

Chłopki

Katarzyna Chmielowna KS 1691, *Agata Ciurkowna* KS 1623, *Zofia Dziobkowna* KS 1675, *Anastazja Figówna* KS 1675, *Maryanna Flisowna* KS 1626, *Anna Gleniowna* KS 1675, *Zofia Gurowna* KS 1627, *Zofia Gumieniakowna* KS 1675, *Barbara Jakubcowna* KS 1695, *Maryanna Kasprzukowna* KS 1695, *Maryna Kondratowna* AH 1630, *Marianna Kuśnierżówna* KUK 1689, *Katarzyna Marszałkowna* KS 1623, *Maryanna Mazurowna* KS 1669, *Anna Młynarzowna* KS 1626, *Regina Paczosowna* KS 1626, *Anna Stróżowna* KS 1627, *Katarzyna Szczotkówna* KS 1695, *Agnieszka Wnuczkówna* KS 1675, *Katarzyna Ziembkowna* KS 1623.

Z sufiksem -'anka

Wyraźnie mniejszą grupę stanowią nazwy panien z sufiksem -'anka. Tworzono je od podstaw samogłoskowych zakończonych na -a oraz na -i/-y, niekiedy od formacji na -ski lub o wygłosie spółgłoskowym.

A.

XVI wiek

Brak poświadczeń.

XVII wiek

Szlachcianki

Marina Pakościanka AGS 1622, *Jadwidze Sturuczance* (Dat.) AGS 1637.

Mieszczanki

Chwenna Krasnostawszczanka KWZ 1685, *Anna Petelczanka* KMSZ 1645.

Chłopki

Marianna Sidorowszczanka ACH 1674.

B.

XVI wiek

Brak poświadczeń.

XVII wiek

Szlachcianki

Zofia Czernianka KS 1697.

Mieszczanki

Agnes Borzęczonka KWZ 1699, *Ursula Dąbrowszczanka* KWZ 1685, *Zofia Dudzianka* KMSZ 1645, *Katarzyna Jakubianka* KMSZ 1698, *Zophia Kędrzanka* KWZ 1685, *Maryanna Knapianka* KS 1626, *Basica Kozianka* AH 1630, *Zophia Pieczyżonka* AKR 1624, *Anna Smolarczanka* AH 1615, *Marianna Szybrowszczanka* KWZ 1686, *Anna Żółkiewczonka* KMSZ 1700.

Chłopki

Anna Brodzianka KS 1626, *Barbara Drozdianka* KS 1623, *Helena Krupianka* KS 1626, *Jadwiga Ligęzianka* KS 1626, *Anna Sadurczanka* KS 1642.

A.2. FORMACJE ODMEŻOWSKIE

Poprzedzały je kwalifikatory *pani, małżonka, żona, wdowa, baba, uxor, vidua*. Są to w większości derywaty sufiksalne, z których największą liczbę poświadczeń miały określenia na *-owa*, poza tym *-yna/-ina* oraz *-ycha/-icha* i *-ka*, które występowały tylko w antroponimii stanów nieszlacheckich. Pozostałą część stanowią derywaty paradygmatyczne z końcówką *-a* utworzone od nazw na *-ski/-cki* i antroponimów przymiotnikowych mężów typu *Górny, Wysoki* oraz nieliczne formacje równe nazwisku męża.

Z końcówką paradygmatyczną *-(sk)a/- (ck)a*

A.

XVI wiek

Szlachcianki

Zophia Lipska RPCH 1563, *Dorothea Stawska* RPCH 1589, *Stawska Saczkowa* RPCH 1563.

Mieszczanki

Dubska wdowa LK 1564, *Kawinska* LK 1564, *Kuczowska* LR 1565, *Paluchowska* LK 1564, *Stalmachowska* LR 1565.

Chłopki

Brak poświadczeń.

XVII wiek

Szlachcianki

Bohdanowa Krasnosielska AGS 1627, Mikołajowa Wereszczyńska R 1669.

Mieszczanki

Tymofiejiowa Balicka AH 1630, Chwenna Czernikowska AGS 1605, Anastazia Mocarska AGS 1619.

Chłopki

Brak poświadczeń.

B.

XVI wiek

Szlachcianki

Dorothea Bobrowska RPCH 1591, Anna Chomięczka RPCH 1591, Halizabeth Dworzicka RPCH 1563, Barbara Falkowska RPCH 1591, Catharina Kaweczka RPCH 1589, Zophia Conarska RPCH 1589, Feliciana Orchowska RPCH 1589, Apolonia Romanowska RPCH 1589, Helisabeth Sarniczka RPCH 1589, Dorothea Sieniczka RPCH 1589, Anna Sobieszczanska RPCH 1563, Sophia Stefanowska RPCH 1589, Hedwiga Zamojska RPCH 1589.

Mieszczanki

Brak poświadczeń.

Chłopki

Syelska Ianuszowa LK 1564.

XVII wiek

Szlachcianki

Sophia Barbara de Dabrowica Piaseczyńska KWZ 1692; Anna Piotrowska KWZ 1696; Sophia Przybyławska KWZ 1692.

Mieszczanki

Anna Baranowska KWZ 1695; Teofila Malborska KWZ 1696, Elżbieta Mroczyńska KWZ 1690, Marianna Piasecka KSZ 1660, Agnieszka Pobiegłowska KSZ 1654.

Chłopki

Anna Dąbrowska AH 1606, Marianna Dłużowska KUK 1691, Maryanna Izdebska KS 1695, Dorota Jakubowska KS 1695, Anna Jędrzejowska KS 1627, Zofia Kwiatkowska KUK 1691, Catharina Marcinkowska KCZ 1696, Anna Pogonowska KS 1691, Maryna Sadowska KS 1627, Anna Skalska KS 1695, Małgorzata Zębicka KS 1627.

Z końcówką paradygmatyczną -a

Były to formacje o charakterystyce przymiotnikowej utworzone za pomocą morfemu fleksyjnego -a, które występowały tylko w imiennictwie mieszczan i chłopów. Ich podstawę derywacyjną stanowiły odapelatywne określenia męskie, w tym również odzawodowe. Niektóre z nich mogły być określeniami z pogranicza *nomen apellitivum* i *nomen proprium* i wskazywać na wykonywany zawód, np. *Gumienna*, *Wozna*.

A.

XVI wiek

Mieszczanki

Brak poświadczeń.

Chłopki

Ruska Ianuska LK 1564.

XVII wiek

Brak poświadczeń.

B.

XVI wiek

Mieszczanki

Wozna LR 1565.

Chłopki

Brak poświadczeń.

XVII wiek

Mieszczanki

Brak poświadczeń.

Chłopki

Katarzyna Bosa KS 1691, *Anna Górna* KS 1638, *Agata Gumienna* KS 1627, *Elżbieta Ruda* KS 1638.

Z sufiksem -owa

Podstawę derywacyjną andronimów z tym sufiksem tworzyły w większości imiona, rzadziej określenia poimienne męża. Sufiks -owa łączył się w nich z podstawami spółgłoskowymi oraz samogłoskowymi na -o. Występowały w identyfikacji kobiet wszystkich grup społecznych, ale dominowały w stanach nieszlacheckich. Były często odnotowywanym środkiem

nazewniczym w pobliskim województwie wołyńskim²⁵⁰ i na terenach nadbużańskich²⁵¹.

A.

XVI wiek

Szlachcianki

Stawska Saczkowa RPOCH 1563.

Mieszczanki

Borissowa LK 1564, *Doskowa Anna* LK 1564, *Iarossowa* LK 1564, *Haczowa Parniewicz* LR 1565, *Hreczowa* LR 1565, *Kathna Krawczowa* LR 1565, *Kudinowa* LL 1564, *Maczkowa Anna* LK 1564, *Miczkowa* LR 1565, *Mychałowa* LK 1564, *Pyroskowa* LK 1564, *Trochimowa* LK 1564, *Tyssowa* LR 1565, *Waszyłowa wdowa* LK 1564, *Terechowa Wołoszowa* LK 1564.

Chłopki

Andreiowa RPOCH 1500, *Chwedkowa* LK 1564, *Daniłowa rimarka* LK 1564, *Denisowa* LK 1564, *Ihnatowa* LL 1564, *konaszowa* IH 1544, *Kuryłowa* LK 1564, *Łuczkowa* LL 1564, *olieskowa* IH 1544, *Paczowa* IH 1544 *Steczkowa Lithwinkowa* LK 1564, *Wankowa* LK 1564, *Zankowa* LK 1564.

XVII wiek

Szlachcianki

Bohdanowa Krasnosielska AGS 1627, *Zophia z Tenczyna Daniłowiczowa* LCH 1661, *Maruszka Demianowa* AH 16015, *Anny Waskowoi Demkowiczowej (Gen.)* AH 1601, *Helena Woroniczowna Tyszkiewiczowa* LCH 1661.

Mieszczanki

Marusza Balinowa AH 1606, *Eva Harasimiakowa* KWZ 1696, *Paraska Hawryłowa* AH 1606, *Maruszka Hryciowa* AH 1606, *Ihnatowa Sielczuczka* AH 1601, *Maruszka Ilkowa* AH 1606, *Karpuszkowa* AH 1615, *Catherina Karpuszkowiczowa* KWZ 1699, *Marusza Koniuszczykowa* AH 1630, *Nesterowiczowa* AH 1615, *Anna Pełechowa* KWZ 1692, *Hapa Philipowa* AH 1606, *Ołena Rakowa* AH 1606, *Maruszka Sieńkowa* AH 1601, *Tymofieiowa Balicka* AH 1630.

Chłopki

Agatha Batiukowa KCZ 1698, *Agata Mielechowa* KS 1626.

²⁵⁰ I. Mytnik, *Antroponimia Wołynia ...*, s. 319.

²⁵¹ L. Dacewicz, *Nazewnictwo kobiet ...*, s. 211.

B.

XVI wiek

Szlachcianki

Ursula Maszowska Liczkowa RPCH 1563, *Helizabeth Trojanowa* RPCH 1591.

Mieszczanki

Catharina Andrzejowa Kucharzowa ACZ 1591, *Krawczowa* LR 1565, *Sophia Stanisławowa Aptekarka* ACZ 1591.

Chłopki

Andrzejowa OR 1501, *Biczowa stara* LK 1564, *Syelska Ianuszowa* LK 1564, *Kowalowa* IH 1544, *Woythowa* LK 1564.

XVII wiek

Szlachcianki

Denhoffowa R 1669, *Dzikowa* R 1669, *Regina Janiszowicowa* DZ 1644, *Krzysztophowey Żółkiewskiej* (Gen.) PCH 1649, *Łukaszowa Andrzejowska* PCH 1649, *Anna Stanisławowa* AH 1615, *Stawska Marchlowa* R 1669.

Mieszczanki

Ewa Miodunowa KWZ 1686.

Chłopki

Anna Cwikowa KS 1626.

Z sufiksem -yna/-ina

Formacje odmeżowskie tego typu mają niewiele poświadczeń. Przeważnie występowały samodzielnie, tzn. bez imienia, niekiedy obok innej nazwy zależnościowej w zestawieniach 2-elementowych. Sufiks *-yna/-ina* łączył się w nich najczęściej z podstawami na *-a*, *-o*, niekiedy na spółgłoskę, derywował nazwy żon od nazwisk oraz imion chrzestnych mężów.

A.

XVI wiek

Szlachcianki

Dorothea Bylinina RPCH 1589.

Mieszczanki

Brak poświadczeń.

Chłopki

Chomina LL 1564, *Czajczyzna* IH 1544, *Haczina* LL 1564, *Schawczina* LK 1564, *stanczyzna* IH 1544, *Zakulina* IH 1544, *Żytina* LL 1564.

XVII wiek

Szlachcianki

Brak poświadczeń.

Mieszczanki

Waskowa Szuropatczyna AH 1606, *Anna Szyszczyna* AH 1615.

Chłopki

Brak poświadczeń.

B.

XVI wiek

Szlachcianki

Anna Pierzchalina RPCN 1563, *Hieronimowa Śmietanczyna* R 1672.

Mieszczanki

Kupina LR 1565, *Magolyna* LR 1565.

Chłopki

Brak poświadczeń.

XVII wiek

Szlachcianki

Brak poświadczeń.

Mieszczanki

Dorothea Sikorzyna KWZ 1692.

Chłopki

Brak poświadczeń.

Z sufiksem *-ychal/-icha*

Badane źródła przyniosły niewielką liczbę ekscerptów z formantem *-ychal/-icha*. Tworzono je od imion oraz nazwisk mężów o wygłosie zakończonym na spółgłoskę, w jednym przypadku na *-a*.

Marytonimy z tym sufiksem były typowe dla dawnego nazewnictwa ukraińskiego stanów nieszlacheckich. Ich obecność w antroponimii polskiej jest odzwierciedleniem procesów interferencyjnych. W omawianym czasie występowały również w źródłach z województwa wołyńskiego²⁵² oraz powiatu mielnickiego, gdzie odznaczały się dużą produktywnością²⁵³.

²⁵² I. Mytnik, *Antroponimia Wołynia ...*, s. 325–327.

²⁵³ L. Dacewicz, *Nazewnictwo kobiet ...*, s. 133–134, 211.

A.

XVI wiek

Mieszczanki

Doroszicha LR 1565

Chłopki

Brak poświadczeń.

XVII wiek

Mieszczanki

Maryna Sołowycha AMK 1698

Chłopki

Paraskewia Gałanicha KCZ 1698, *Marianna Korenicha* KCZ 1698, *Sawczycha* KGCH 1659.

B.

XVI wiek

Brak poświadczeń.

XVII wiek

Mieszczanki

Brak poświadczeń.

Chłopki

Catharina Jendraszynicha KCZ 1698, *Marianna Łukaszycha* KCZ 1698.

Z sufiksem -ka

W większości zapisów formant *-ka* łączył się z podstawami zakończonymi na spółgłoskę, w jednym przypadku z podstawą o wygłosie na *-a*. Formacje z tym sufiksem dotyczyły tylko mieszczanek i chłopek. Powstawały na bazie imion oraz nazwisk mężów. Niektóre z nich mogły być nazwami aktualnie wykonywanych profesji, np. *Praczka*, *Winiarka*. Tworzyły niewielki zbiór, zwłaszcza w XVI w., co zbliżało antroponimie ziemi chełmskiej do nazewnictwa kobiet terenów nadbużańskich²⁵⁴ oraz dawnego Wołynia²⁵⁵.

²⁵⁴ *Ibidem*, s. 212.

²⁵⁵ I. Mytnik, *Antroponimia Wołynia ...*, s. 327–328.

A.

XVI wiek

Mieszczanki

Karthna Slyuszarka LR 1565.

Chłopki

Brak poświadczeń.

XVII wiek

Mieszczanki

Oryszka Hawranka AMK 1677, *Juchimka* AH 1606, *Mothria Nicipierowiczka* KWZ 1692, *Sidorka* ACZ 1688, *Ihnatowa Sielczuczka* AH 1601.

Chłopki

Theodora Korzencuczka KCZ 1698, *Paraska Winiarka* KCZ 1698.

B.

XVI wiek

Mieszczanki

Łuczniczka LK 1563, *Hanusowa Malarka* ACZ 1591,

Chłopki

Anna Hajduczka KS 1626, *Zophia Gurniczka* KWZ 1685, *Jadwiga Kobrynka* KS 1626

XVII wiek

Mieszczanki

Hedviga Wodniaczka KWZ 1685.

Chłopki

Brak poświadczeń.

Z sufiksem łac. -issa

Z dokumentu pisanego po łacinie wynotowano jeden przykład formy odmężowskiej na -issa: *Korolyssa* OR 1501.

Równe nazwisku męża

Zapisy tego typu pochodzą z XVII-wiecznych ksiąg metrykalnych. W związku z różnorodnością występujących na omawianym terenie antropimów męskich tę grupę feminatywów tworzyły określenia o zróżnicowanej strukturze i semantyce. Były to w większości formacje patronimiczne, również charakteryzujące, powstałe w wyniku derywacji sufiksальной, transonimizacji

oraz przeniesień z płaszczyzny apelatywnej. Wszystkie przykłady odnoszą się do przedstawicielek stanów nieszlacheckich.

Przykłady wirylizacji nazw znane są ze źródeł z innych regionów: z województwa wołyńskiego²⁵⁶, powiatu mielnickiego²⁵⁷, pogranicza podlasko-mazowieckiego²⁵⁸, zwłaszcza z zapisów późniejszych, np. z ziemi sanockiej²⁵⁹, gostyńskiej²⁶⁰ czy Łemkowszczyzny²⁶¹.

A.

XVII wiek

Mieszczanki

Brak poświadczeń.

Chłopki

Maryanna Andruszczuk KUK 1689, *Marianna Fedczak* KSZ 1651, *Marianna Fedorowicz* KK 1689, *Agnieszka Kotowczuk* KS 1633, *Katarzyna Kubryniuk* KS 1690, *Reina Pańczyk* KSZ 1660, *Elżbieta Szczybucz* KSZ 1651, *Anna Wasilczak* KSZ 1656, *Marianna Zadereyczuk* KUK 1689.

B.

XVII wiek

Mieszczanki

Dorota Chudzik KSZ 1654, *Anna Chulajczyk* KSZ 1651, *Agnieszka Dąbczak* KSZ 1654, *Agnieszka Farbiasz* KSZ 1654, *Katarzyna Fiołek* KSZ 1660, *Marianna Gęsiorek* KSZ 1654, *Reina Pałysek* KSZ 1651, *Katarzyna Piątkiewicz* KSZ 1667, *Katarzyna Piłat* KSZ 1660.

Chłopki

Agata Białas KUK 1691, *Maryna Jedruszek* KS 1690, *Katarzyna Królik* KS 1690, *Jadwiga Nurek* KS 1623, *Helena Wnuczek* KS 1690, *Anna Piotrowicz* AH 1615.

²⁵⁶ *Ibidem*, s. 329.

²⁵⁷ L. Dacewicz, *Nazewnictwo kobiet ...*, s. 136.

²⁵⁸ J. Kuć, *Op. cit.*, s. 158–159.

²⁵⁹ H. Górny, *Nazwiska mieszkańców wybranych miejscowości w dawnej ziemi sanockiej w świetle interferencji etniczno-językowej (XV–XIX w.)*, Rzeszów 2004, s. 129.

²⁶⁰ B. Mikołajczakowa, *Op. cit.*, s. 59.

²⁶¹ E. Wolnicz-Pawłowska, *Z dawnej antroponimii łemkowskiej ...*, s. 133–141.

B. PODSUMOWANIE

Udział środków morfologicznych w kreacji antroponimów kobiet pozostawał w związku ze stanem cywilnym, niekiedy z proveniencją społeczno-kulturową nosicielek. W obu omawianych grupach językowych funkcjonował w większości ten sam zasób formantów, różnice dotyczyły przede wszystkim ich produktywności. Formacje na *-ychal/-icha* cechowały system ukraiński, antroponimie nieszlachecką. Sporadyczne zapisy w zbiorze nazw polskich świadczyły o wpływie języka ukraińskiego.

Identyfikacja szlachcianek

	Określenia córek		Określenia żon	
	XVI wiek	XVII wiek	XVI wiek	XVII wiek
<i>-owna</i>		x		
<i>-'anka</i>		x		
<i>-(sk)a/-(ck)a</i>			x	x
<i>-owa</i>			x	x
<i>-yna/-ina</i>			x	

Określenia niezamężnych szlachcianek tworzone były za pomocą dwóch sufiksów: *-owna* i *-'anka*. Natomiast zasadniczą część formacji odmeżowskich stanowiły derywaty fleksyjne na *-(sk)a/-(ck)a*, co było zrozumiałe z uwagi na dominację syntetycznych określeń odmiejscowych w męskim nazewnictwie szlacheckim i możliwość tworzenia formacji kobiecych tylko przez zmianę paradygmatu tych nazw. Na drugim miejscu znalazły się określenia na *-owa*, sporadycznie, i tylko w wieku XVI, wystąpiły zapisy na *-yna/-ina*.

Wśród patronimów córek, opisujących mieszczanek i chłopki, dominowały określenia z formantem *-owna*. Nazwy na *-'anka* odznaczały się niską produktywnością.

Większość materiału odnosi się do kobiet zamężnych. W XVI–XVII w. przeważały wśród nich formacje z sufiksem *-owa/-ewa*. Znacznie mniejsza frekwencja cechowała określenia na *-ychal/-icha*, *-yna/-ina*, a także na *-ka* oraz derywaty paradygmatyczne na *-(sk)a/-(ck)a* i z końcówką *-a*. Z XVII w. pochodzą zapisy merytonimów równych nazwisku męża, tj. bez wykładników morfologicznych.

Identyfikacja mieszczanek i chłopek

	Określenia córek		Określenia żon	
	XVI wiek	XVII wiek	XVI wiek	XVII wiek
<i>-owna</i>		x		
<i>-(sk)a/-(ck)a</i>			x	x
<i>-'anka</i>		x		
<i>-yna/-ina</i>			x	x
= OD męża				x
<i>-owa</i>			x	x
<i>-ycha/-icha</i>			x	x
<i>-ka</i>			x	x
<i>-a</i>			x	x

Różnice w imiennictwie przedstawicielek stanów nieszlacheckich i szlacheckich dotyczą kobiet zamężnych i sprowadzają się do zasobu i frekwencji stosowanych środków słowotwórczych. Funkcjonowanie formacji na *-ycha/-icha*, *-ka*, a także z końcówką paradygmatyczną *-a*, utworzonych od nazwisk odapelatywnych, ograniczało się do środowiska mieszczańskiego i chłopskiego. W nazewnictwie tych grup społecznych znacznie częściej występowały marytonimy z sufiksem *-owa*.

Poza formantem *-icha*, typowym dla dawnej antroponimii ukraińskiej, produktywnym w dawnych i dzisiejszych gwarach pogranicza polsko-ukraińskiego, pozostałe były znane zarówno w systemie polskim, jak i ukraińskim ziemi chełmskiej oraz innych regionów dawnej Rzeczypospolitej i Ukrainy. Duże podobieństwa omawiana antroponimia wykazuje z dawnym imiennictwem pobliskich terenów, tj. powiatu mielnickiego, zwłaszcza jego części południowej oraz województwa wołyńskiego. Odniesienie wniosków, płynących z analizowanego materiału, do współcześnie funkcjonujących środków identyfikacji kobiet, pozwala zauważyć wyraźne różnice. Formanty, które niegdyś tworzyły formacje feminatywne, we współczesnym języku polskim są już prawie nieproduktywne. W języku ukraińskim natomiast funkcjonują dziś formuły złożone z nazwą zależnościovą, wskazującą na relację córka-ojciec, tworzoną za pomocą sufiksu *-iwna* (dawne *-owna*).

III. SPOSOBY IDENTYFIKACJI

Wyekscerpowany materiał jest ilustracją funkcjonujących w dawnych źródłach sposobów nominacji, które miały związek z przynależnością stanową, w mniejszym stopniu z etnosem nosicieli oraz charakterem dokumentów źródłowych.

1. SPOSOBY IDENTYFIKACJI MĘŻCZYZN

A. SZLACHTA

Formuły, denotujące przedstawicieli warstwy uprzywilejowanej, poprzedzone były kwalifikatorem stanowym i/lub określeniem honoratywnym, np. *(jaśnie wielmożny) jego miłość pan, (szlachetnie) urodzony pan, (szlachetny) pan, urodzony jego miłość pan, generosus, nobilis.*

Akta sądowe i akta miast, księgi grodzkie, lustracje starostw i królewskich urzędów (urzędowe rewizje) oraz spisy posłów, rycerstwa i urzędników cechował oficjalny sposób identyfikacji związany z wymogiem podawania bliższej charakterystyki osoby, tj. pełnionych funkcji i piastowanych urzędów. Zapisy w nich poczynione niosły informację o pozycji społecznej, podkreślały przynależność do stanu uprzywilejowanego. Niekiedy ten sposób identyfikacji występował również w dokumentach niższej rangi, np. *Iwan zwany Janem dziedzic Wereszczyna i tenutariusz Sławutycz CZ 1515, Imci panu Stephanowi na Woysławicach y Jarosławicach Czanieckiemu, pisarzowi polnemu koronnemu IP 1697, Mikołaj a Żurow Daniłowicz Podskarbi Nadworny Koronny Starosta Chełmski RD 1602, Imci panu Marcyanowi Borzęckiemu, sędziemu ziemskiemu chełmskiemu IP 1697, Jaśnie Wielmożny Jego Miłość Pan Stanisław z Potoka Potocki Hetman Wielki koronny Wojewoda Podolski Chełmski Krasnostawski ACH 1652, Pan Mikołaj Daniłowicz podkomorzy chełmski UCH 1622, Zbigniew z Goraia*

Goraiski kasztelan chełmski PCH 1649, Possesor Starostwa Lubomskiego w Województwie Ruskim a Ziemi Chełmskiej JM Pan Jan Wyhowski LCH 1661, IM Pan Andrzej Wisniowski Podstarości Grodzki Chełmski, posesor dzierżawy Chodcze Petryłów LCH 1661, Possesor Dzierżawy Stolno Wielmożny Pan Maryusz Stanisław Jaskolski Strażnik Wojska Koronnego LCH 1661.

Szlachta ukraińska

W antroponimii szlacheckiej typowy model identyfikacyjny tworzyły określenia dwuelementowe, zawierające imię oraz nazwisko (odmiejskowe na *-ski/-cki*, zależnościowe, charakteryzujące), np. *Andruszko Wereszczynski CZ 1528, Konstanty Wyhowski R 1669; Mikołaj Bogush IK 1560, Abraham Haraszko AGS 1642, Theodorus Kurczewicz R 1672; Kuryło i Sienko Turowie (pl) CZ 1519, Dominik Horoch PCH 1649.*

Formuły identyfikacyjne mogły być bardziej rozbudowane i tworzyć struktury trzejelementowe złożone z imienia, odimiennej nazwy odojcowskiej oraz nazwiska, np. *Iwaszko Ihnatkowicz Andrzejowski CZ 1516, Fiedko Okuszkowicz Bezki CZ 1510, Jerzy Bogdanowicz Hański CZ 1510, Grzegorz Iwanowicz z przydomkiem Połoński UCH 1587, Hieronim Fedorowicz Andrzejowski U XVII w., Luca Zienkowicz Pełczycki AKR 1605.* Patronimy stały też na końcu zestawienia, np. *Albertus Andrzejowski Iuszkiewicz KGCH 1653, Ioannes Choinski Daniłkowicz AGCH 1653, Jan Mikołaj Czurow Daniłowicz AU 1636.* Ten sposób nominacji, swoją historią sięgający czasów średniowiecza, znany był w dawnej antroponimii ukraińskiej²⁶², m.in. wśród szlachty żytomierskiej²⁶³, wołyńskiej²⁶⁴ i podlaskiej²⁶⁵.

Do identyfikacji wykorzystywane były także przydomki dodawane do nazwy rodowej, np. *Chojeńscy Kostrowicze (pl) OCH 1564, Jakub Jaślikowski zwany Bieszkowna CZ 1515, Drocicz Soroka IK 1560, Stanisław Jaslikowski zwany Trzeciak CZ 1533, Jakub i Feliks Jaślikowscy zwani Szubowie (pl) CZ 1533, Nicolaus Wereszczynski Siemionik KGCH 1653, Paulus Wereszczynski Bartosik KGKR 1652, Nicolaus Wereszczynski Iurasik KGCH 1653, Wereszczynski Murowany*

²⁶² С. Медвідь-Пахомова, *Еволюція антропонімних формул у слов'янських мовах*, Ужгород 1999, с. 107.

²⁶³ Л. Ящук, *Op. cit.*, с. 7–8.

²⁶⁴ I. Huk, *Personal names of members of the Gediminid dynasty in old Ukraine* [w:] *Atti del XXII Congresso Internazionale di Scienze Onomastiche Pisa, 28 agosto – 4 settembre 2005*, Pisa 2011, p. 157–172; I. Mytnik, *Antroponimia Wołyńia ...*, s. 337–338.

²⁶⁵ L. Dacewicz, *Proces kształtowania się ...*, s. 158.

R 1669, *Aleksander Makosi Bakowiecki* KGKR 1652. W ich funkcji występowały formacje patronimiczne, odapelatywne oraz odmiejscowe. Te ostatnie mogły nieść informację o nabytej własności ziemskiej, której nazwa posłużyła za podstawę motywacyjną nazwiska nowej linii rodowej.

Elementem dodatkowym formuł antroponimicznych były analityczne określenia odmiejscowe. Wskazywały na posiadane majątki i przynależność do stanu uprzywilejowanego, np. *Podhorodeńscy z Podhorodna* (pl) OCH 1564, *Tomasz inaczej Wasyl zwany Chrapkowicz z Wereszczyzna z Woli Lejnskiej* CZ 1542. Ich występowanie w materiale ukraińskim mogło być podyktowane wpływem polskim. Elementy identyfikacyjne tego typu, uważane za kancelaryzmy, cechowały język dawnych dokumentów.

Zapisy, w których określenia poimienne używane były obok bądź zamiast starszych nazw rodowych, ilustrują zmienność tych nazw oraz rozdrobnienie rodów. Było to dość częste zjawisko w środowisku szlacheckim²⁶⁶.

Przykładem ewolucji nazwy rodowej jest w badanym materiale historia Jaślikowskich herbu Korczak, należących do drobnej szlachty chełmskiej pochodzenia ruskiego, którzy w XV i XVI w. utworzyli kilka gałęzi, wielokrotnie dzieląc swoje dobra rodzinne. Elementem językowym, różnicującym poszczególne linie współrodowców, były przydomki odapelatywne i odimienne dodawane do nazwy rodowej lub występujące samodzielnie oraz nowe określenia tworzone od nazw posiadanych majątków. Bracia *Jakub i Feliks Jaślikowscy Szubowie* używali również innych określeń odmiejscowych: *Jakub Borowski, Feliks Rudnicki*. Pozostałe linie tworzyli *Jaślikowscy*, którzy posługiwali się przydomkami *Czarni* oraz *Krczonowie* (*Krczonowicze*), nawiązując do przodka o imieniu *Krczon*. Jeden z dziedziców części dóbr w Jaślikowie posługiwał się przydomkiem *Kątny*. Kolejne gałęzie rodzinne, zamieszkujące wspólne gniazdo, to m.in. *Witowicze, Fastkowie* i *Chojeńscy*²⁶⁷.

Zatem funkcję nazwiskową mogły pełnić dwa określenia poimienne: dawna nazwa rodowa oraz późniejsza, która określała nową linię lub rodzinę i w dokumentach występowała również jako samodzielna formacja nazewnicza.

Funkcjonowanie wielu nazw rodowych w źródłach z całego omawianego okresu w niezmienionej postaci świadczy o ich dziedziczności

²⁶⁶ *Ibidem*, s. 159; I. Mytnik, *Antroponimia Wołynia ...*, s. 339, 344–345.

²⁶⁷ Por. historię rodu w: W. Czarnecki, *Szlachta ziemi chełmskiej ...*, s. 174–191.

i stabilizacji formy, np. *Fedor Andrzejowski* CZ 1502 i *Stanislaus Andrzejowski Michalik* KGK 1652; *Jakub Jaślikowski zwany Borowski* CZ 1544 i *Petri et Alberti Borowskich Żydowiczow* (Gen. pl.) KGK 1652; *Olichwir Dawidowicz* LR 1565 i *Aleksander Dawidowicz* KS 1647; *Jerzy Bogdanowicz Hański* CZ 1510 i *Paulus Hański* KGK 1652; *Andrzej Jaślikowski zwany Chojeński* CZ 1544 i *Jaślikowski* R 1632; *Grzegorz Iwanowicz z przydomkiem Połoński* U 1597 i *Połoński* AKR 1628; *Andruszko Wereszczyński* CZ 1528 i *Mikołai Wereszczyński* PCH 1697. Formacje pluralne, częste w źródłach XVI-wiecznych, odnoszą się do członków rodu i również są potwierdzeniem ich funkcji nazwiskowej, np. *Horodeńscy de Horodna* (pl) OCH 1564, *Stuccy Olelkowicze* (pl) OCH 1564, *Sosnowscy Feciutłowicze* (pl) OCH 1564, *Jakub i Feliks Jaślikowscy zwani Szubowie* (pl) CZ 1533, *Uhrowieccy* (pl) OCH 1564.

Szlachta polska

W antroponimii polskiej szlachty ziemi chełmskiej również nie istniały ustalone sposoby identyfikacji. Typowe zestawienia antroponimiczne budowano według schematu dwuelementowego: imię + nazwisko odmiejscowe na *-ski/-cki*, np. *Gaspar Poniatowski* RPCH 1591, *Andreas Reboński* AKR 1586, *Stanisław Sarnicki* UCH 1592, *Przeclaw Latyczowski* PCH 1649, *Wespasian Siennicki* PCH 1649, *Mikołaj Siostrzewitowski* R 1669, znacznie rzadziej imię + określenie zależnościowe, np. *Alberty Siemianowic* RPCH 1563, *Mathias Bielewic* AGS 1615, *Tomasz Łyszkiewicz* R 1669, *Andreas Trojan* RPCH 1563, *Joannes Woysza* AKR 1607; imię + określenie charakteryzujące, np. *Jan Mniszech* UCH 1572, *Jan Goworek* CZ 1523, *Mikołaj Ostroróg* AMK 1616, *Krzysztof Piwo* PCH 1649, *Bogusław Rey* R 1669, niekiedy imię + określenie heraldyczne, np. *Mikołaj Szeliga* CZ 1515, *Stanisław Pierzchała* RPCH 1591, *Petrum Rola* (Acc.) AGS 1678.

Spotykamy tu również zestawienia trzyelementowe o strukturze: imię + nazwisko odmiejscowe na *-ski/-cki* + określenie patronimiczne, np. *Petrus Piaseczki Skocziliaszowicz* RPCH 1563, *Andreas Orchowski Dawidowicz* RPCH 1563, *Piotr Borowski Żydowicz* PCH 1649; imię + określenie patronimiczne + nazwisko odmiejscowe na *-ski*: *Stanisław Jakubowicz Orchowski* RPCH 1591, *Tomasz Borsza Drzewiecki* R 1669; imię + nazwa odmiejscowa na *-ski* + określenie charakteryzujące, np. *Nicolaus Rudniczki Oczko* RPCH 1589, *Mathias Piaszczki Skocziliasz* RPCH 1563, *Maciej Wilczopolski Sobiepan* CZ 1531, *Jozeph Stawski Sowa* RPCH 1589, *Krzysztof Dąbski Bogatka* KGK 1652, *Samuel Borowski Brodka* KGK 1652, *Andreas Piasecki Tworzydło* KGK 1652; imię + określenie charakteryzujące + nazwisko odmiejscowe na *-ski*, np. *Wincenty Świdwa*

Szamotołski UCH 1516; imię + nazwisko odmiejscowe na -ski + nazwa heraldyczna, np. *Krzysztof Piasecki Pierzchała* KGK 1652 oraz imię + nazwa heraldyczna + nazwisko odmiejscowe na -ski, np. *Albrecht Constantin Dunin Mokiszewski* AGS 1638, *Piotr Radwan Żółkiewski* CZ 1540.

Za przykład zmienności nazw rodowych i powstawania nowych może posłużyć historia rodu Gruszeckich herbu Lubicz, którzy prawdopodobnie byli szlachtą napływową. W XV–XVI w. utworzyli kilka gałęzi współrodowych. Językowym przejawem rozdrobnienia, któremu towarzyszyło dzielenie majątku rodzinnego, były przydomki łączone z nazwą rodową. Jedną linię utworzyli *Gruszeccy Żakowicze*, inne *Gruszeccy Baranowie*, *Cichoszowie*, *Dobkowie*, *Dobrogostowie*, *Guzowie*, *Kaliszowie*, *Kurkowie*, *Mikołajczykowie*, *Płackowiczowie* oraz *Wilkowie*, np. *Gruszeccy Żakowicze* (pl) OCH 1564, *Albert Gruszecki Baran* RPCH 1589, *Jan Gruszecki Cichosz* T 1669, *Ioannes Gruszecki Dobek* KGR 1649, *Paulus Gruszecki Dobrogost* KGKR 1652, *Jan Gruszecki Guz* PCH 1649, *Ioannes Gruszecki Kalisz* KGKR 1652, *Tomasz Gruszecki Kurek* R 1669, *Gruszecki Mikołajczyk* R 1669, *Gabriel Gruszecki Plackowicz* PCH 1649, *Stanisław Gruszecki Wilk* R 1669. W funkcji tych przydomków występowały określenia zależnościowe i odapelatywne.

Formuły antroponimiczne zarówno dwu-, jak i trzejelementowe łączyły się z deskrypcjami lokatywnymi, które najczęściej stały na końcu zestawienia, np. *Chwalczewscy z Chwalczewa* (pl) OCH 1564, *Jakub zwany Pączek z Maszowa* CZ 1528, *Latyczyńscy de Latyczyn* (pl) OCH 1564, *Derszław z Wierzbicy Wierzbicki* N 1525, *Jan Łabędź z Wiśniowa* CZ 1528, *Jan Podgajny z Romanowa i Borowa* CZ 1513, *Andreas Maximilian Fredro de Pleszowice* KGCH 1653, *Wincenty Świdwa Szamotołski z Szamotoł* UCH 1516, *Nicolaus de Dąmbrowica Firley Broniewski* KGCH 1659, *Kazimierz na Gorzkowie Gorzkowski* R 1672, *Stephan na Czarney Czarniecki* LCH 1661, *Jan Bzicki Jarogoszka z Bzitego* R 1669.

W badanych źródłach wystąpiło wiele form pluralnych określeń poimennych wspólnych dla całej rodziny, które odnosiły się do małżonków oraz rodzeństwa, np. *Szczerbiczowie* OCH 1564, *Czarnołożcy Orzeszkowicze* OCH 1564, *Gruszeccy Żakowicze* OCH 1564, *Albert et Dorothea Ganowie* RPCH 1589, *Maciej, Katarzyna, Dorota i Jadwiga z Wisniowa zwani Pudełkowie* CZ 1514, *Strachotowie Gorzyccy* OCH 1564, *Piaseccy Skoczylasy* OCH 1564, *Piaseccy Wilczaki* OCH 1564, *Wiktoryn i Samuel Bąkowieccy* R 1669. Zapisy te świadczyły o stabilizacji i dziedziczności określeń poimennych oraz o ich funkcji nazwiskowej, czego przejawem jest również występowanie tych samych nazwisk w niezmienionej postaci w całym omawianym okresie,

np. *Bartholomeus Czarnołoski* AKR 1586 i *Woyciech Czarnołoski* PCH 1649, *Grzegorz Gruszecki* CZ 1526 i *Jan Gruszecki Cichosz* T 1669, *Gaspar Poniatowski* RPCH 1591 i *Marcelin Poniatowski* R 1669, *Jacobus Borowicz* RPCH 1563 i *Kasper Borowicz* PCH 1649.

W identyfikacji szlachty polskiej i ukraińskiej omawianego terenu dominował system dwuelementowy. Niemniej spotykamy tu również formuły wielocłonowe, najczęściej złożone z trzech elementów. W antroponimii szlachty polskiej, ale także kresowej i ziem rdzennych, powtarzały się dwa schematy: imię + określenie charakteryzujące + nazwa odmiejskowa na *-ski/-cki*, imię + nazwa heraldyczna + nazwa odmiejskowa na *-ski*. Natomiast w identyfikacji szlachty ukraińskiej odnotowywano formuły o strukturze: imię + nazwa odmiejskowa na *-ski/-cki* + określenie patronimiczne oraz imię + nazwa odmiejskowa na *-ski/-cki* + określenie charakteryzujące. Warto podkreślić, że w antroponimii Polaków praktycznie nie były znane (1 zapis), poświadczane w zbiorze nazw ukraińskich, formuły trzejelementowe z właściwym patronimem, który wskazywał na „żywą” relację ojciec–syn.

B. MIESZCZANIE I CHŁOPI

Na przynależność stanową w omawianych grupach społecznych wskazywały następujące kwalifikatory: *przedmieszczanin*, *(opatrzny) mieszczanin*, *sławetny (pan)*, *sławetnie urodzony pan*, *famatus*, *honestus* oraz *chłop*, *pracowity*, *robotny*, *kmethones*, *laboriosus*. O proveniencji etnicznej i konfesji mówiły określenia: *ruthenus*, *ritus graeciae*.

Mieszczanie i chłopci ukraińscy

Sposoby nominacji w środowisku mieszczan i chłopów były zbieżne. Budowano je według schematu dwuelementowego typowego dla ziem Ukrainy: imię + nazwisko (nazwa zależnościowa, określenie charakteryzujące, nazwa zawodu, nazwa odmiejskowa na *-ski/-cki*), np. *Panecz Marko* LR 1565, *Fedor Matysczyk* AH 1630, *Jaczko Mikiticz* LR 1565, *Fedko Basarabowicz* AH 1606, *Iwan Chwedorow* LL 1564, *Demid Pawłow* AGS 1636, *Iwasko Andreiczenie* LL 1564, *Jacko Oleszczuk* AU 1640; *Waska Krolyk* LR 1565, *Hryc Woroby* ACH 1678, *Biłochwoszcz Iosko* LK 1564, *Sidor Hołowko* AGS 1636; *Ribołow Iwasko* LK 1564, *Zacharia Winnik* AGS 1637; *Charko Dypułytyczki* AKR 1588, *Wasko Sokołowski* AH 1630.

W badanych źródłach sporadycznie wystąpiły formuły złożone z trzech określeń, o strukturze: imię + odimienna nazwa odojcowska na *-owicz/-ewicz* + nazwisko, np. *Hrehorium Martyszkwowicz alias Manczyk* (Acc.) AGS 1631. Podobne przykłady odnotowują źródła z ziemi wołyńskiej²⁶⁸ oraz żytomierskiej w XVI i XVII w.²⁶⁹

Niekiedy funkcję patronimów, wskazujących na aktualny związek filiacyjny, pełniły określenia odimienne na *-yk/-ik*. Stały po imieniu chrzestnym bądź po nazwisku, tworząc formuły, na które składały się: imię + nazwisko + odimienna nazwa odojcowska na *-yk* // imię + odimienna nazwa odojcowska na *-yk/-ik* + nazwisko, np. *Hrycko Chomicz Błaszczyk* AGS 1620, *Joannes Juszczyk Szczerbacz* ACH 1653, *Andreas Paszyk alias Butyło* KWZ 1696. Za pomocą tego sufiksu tworzone były również określenia odapelatywne, wchodzące w skład formuł trzelementowych o takiej samej strukturze, np. *Prokopij Olszański Zubik* ACH 1674, *Petr Tyszowiecki alias Pikulik* ACZ 1689, *Wasko Woytyk Szokalczuk* ACH 1674.

Zestawienia mogły też zawierać nazwy wykonywanych zawodów, np. *Mikołai Korolyk czeladnik* AU 1637, *Hryc Moskwin sutor* AMK 1677, *Waysko swiecz Woytowicz* AU 1614. Niekiedy składały się z odmiejscowych konstrukcji przyimkowych, informujących o miejscu pochodzenia lub zamieszkania, np. *Jolchim de Zakęcie* AKR 1585, *Jarmol z Przedmieścia Sławęcina* AMK 1677, *Chawriło z Obrowca* AMK 1677, *Trusz Iwańczyk de Sznodz* AKR 1588, *Iwan Młynarz z Modryńca* AMK 1677, *Panas Pełko de Krupe* AKR 1583, *Maxim Knias de Wirzchowiska* AKR 1585.

Ze źródeł wyekscerpowano również zestawienia wieloelementowe, zawierające określenia zależnościowe o strukturze analitycznej (niekiedy opisowej), które informowały czyim synem, zięciem, potomkiem, pasierbem lub mężem była dana osoba. Mogły zawierać formacje adiektywne z sufiksami *-icz/-ycz*, *-owicz/-ewicz*, *-ow*, *-in*, *-yk/-ik*, *-ek*. Sposoby identyfikacyjne tego typu odnotowywane były rzadko, np. *Andreas Bochayczowicz olim famati Panas Bochayczicz filius* AKR 1623, *Dmiter Hapończyk potomek Hapona* AH 1630, *Iwan syn Hryćka ze Stawu* CZ 1515, *Jołchimik olim Jołchim filius* AMK 1623, *Dmitr Koziczek syn Paska Kozika* AH 1606, *Fedko Kraskow pasierb* AMK 1677, *Mikołaiowi Kuczmikowi Trelowemu zięciowi* (Dat.) AU 1637, *Denis Łukaszow syn* AU 1637, *Popowemu zięciowi Zacharkowi* (Dat.) AU 1637, *Sienka Romanczukowego*

²⁶⁸ I. Mytnik, *Antroponimia Wołynia ...*, s. 351.

²⁶⁹ Л. Ящук, *Op. cit.*, c. 8.

syna (Acc.) AU 1626, *Iwana Sobocinego zięcia* (Acc.) AH 1630, *Wasko Starkowicz filius Sidora Starka* AH 1606, *Iwana syna Stefanowego Kaliszowego* (Acc.) AS 1680, *Zienko Supronowey mąż* AU 1637. Niektóre z nich występowały obocznie z formacjami syntetycznymi, np. *Fedko Haponow* AH 1630 // *Fedko Haponczyk nieboszczyka Hapona syn* *ibid.*, *Trochim Metylicza* AMK 1677 // *Trochim zięc Metylicza* *ibid.*, *Hryc Sieniow* AMK 1677 // *Hryc Sieniow syn* *ibid.* Zapisy te ilustrują stopniowy zanik funkcji relacyjnej formacji zależnościowych na rzecz funkcji denotatywnej.

W źródłach XVII-wiecznych poświadczono zostały formy pluralne nazwisk, które odnosiły się do braci, np. *Samuyło et Lewko Brodzikowie* AMK 1604, *Łukian et Tymosz Drozdyki* AGS 1637, *Protasium, Dimitrium, Sawon Machalewicz* (Acc.) AGS 1642, *Semen et Oleszko Popowiczowie* AGS 1651, *Iwan et Iacko Rymaszewicz* AGS 1637, *Wasko i Hryc Sewelukowie* LCH 1661, *Hrehorium et Petrum Sidorowicz* (Acc.) AGS 1651, *Danilo et Weremyi Wołosowicz* AGS 1637 oraz do małżonków, np. *Andreas et Hedwiga Chodorowicz* KWZ 1685, *Kheory et Parasca Namulakowie* KWZ 1690, *Semion et Anna Onuszczakowie* KWZ 1685, *Procop et Anna Szulhacze* KWZ 1685. Obejmowały generację i były nazwami rodzinnymi. O ich funkcji nazwiskowej świadczy również duża popularność formacji zależnościowych oraz funkcjonowanie zestawień trzyelementowych z nazwami zawodów, prawdopodobnie aktualnie wykonywanych, które były dodawane do określeń poimiennych. Funkcję tę podkreślają także formuły z łacińskimi *alias* 'inaczej', *dictum* 'zwany', sygnalizujące zacieranie się związku filiacji w określeniach odojcowskich oraz znaczenia apelatywnego w formacjach charakteryzujących²⁷⁰, np. *Iwan dictum Baranczuk* AMK 1677, *Hrehorium Martyszkowicz alias Manczyk* (Acc.) AGS 1631, *Fedorius dictum Przystupka* AMK 1677, *Stephan Kowalenie dictum Sowinski* (Acc.) AGS 1649, *Joannes Woycik alias Onuchowicz* KWZ 1685.

Natomiast występowanie form obocznych nazwisk sugeruje wciąż żywą relację przynależności i trwający proces nazwiskotwórczy, np. *Zacharias Lemieszczuk* ACH 1653 // *Zacharias Lemieszko* *ibid.*, *Łukasz Kozulewicz* AH 1630 // *Łukasz Kozulczyk* *ibid.*, *Supron Kozulka* AH 1601 // *Sophroniec Kozula* *ibid.* // *Kozulczyk* *ibid.*, *Georgius Łazarowicz* AKR 1623 // *Georgius Łazaruk* *ibid.*, *Wasko Miodkowic* AMK 1607 // *Wasko Miodek* *ibid.*, *Ioannes Morzymuszyc* AKR 1588 // *Iwaszko Morzymucha* *ibid.*, *Harasim Nicipuwowicz* KWZ 1686 // *Harasim Nicypuwowski* *ibid.*, *Demid Pieczynoszkowicz* AKR 1588 // *Pieczynoski*

²⁷⁰ Z. Kaleta, *Nazwisko w kulturze ...*, s. 47–48.

// *Pieczynoszka* ibid., *Stephan Pohwatkowicz* AH 1630 // *Stephan Pohwadko* ibid., *Nicolaus Samuylik* AMK 1604 // *Nicolaus Samuylo* ibid., *Steczko Żukowicz* AKR 1588 // *Steczko Żuczek* ibid.

Mieszczanie i chłopci polscy

Sposoby identyfikacji mieszczan i chłopów w zbiorze antroponimów polskich oparte były na formułach dwuelementowych o strukturze: imię + nazwisko (nazwy charakteryzujące i określenia równe nazwom zawodów, nazwy zależnościowe, nazwy odmiejscowe na *-skil/-cki*), np. *Boczwinika Woicziech* LK 1564, *Albertus Pieniążek* AKR 1588, *Stanisław Cygarek* AKR 1588, *Petrus Rosolek* AKR 1604, *Stanisław Drązek* AKR 1607; *Wozni* LR 1565, *Joannes Słodownik* AKR 1588, *Stanisław Safiannik* AKR 1618, *Henryk Sklarz* AU 1637; *Ianiecz Krowicz* KP 1509, *Petrus Cerulikowicz* AKR 1588, *Albertus Banasek* AKR 1604, *Joannes Henrykowicz* AKR 1624; *Stanisław Długolecki* AKR 1586, *Szczepan Górski* AKR 1588, *Szymon Ciupiński* AGS 1636, *Stanisław Korzeniowski* KCZ 1696.

Określenia poimienne łączyły się z nazwami zawodów, np. *Stanisław Bianowski kramnik* AKR 1623, *Symon Hernest Mularz* AU 1637, *Joannes Kłus piwowar* AGS 1636, *Paweł Kułakowski Miecznik* ACH 1684, *Tomasz Orlicz Tkaczyk* AH 1630, *Joannes Wilczek Woyt* AKR 1627, *Jan Wolski Grabarz* AU 1637. W takich zapisach jak *Rybitwi: Gienko Slosarz, Paweł Piekarz, Krzyszko Piekarczik* ICH 1540, określenia te mogły pełnić funkcję nazwiskową, mogły też informować o drugim wykonywanym zawodzie.

Do okazjonalnych należą zapisy określeń charakteryzujących w pozycji przed patronimem, pochodzącym od określenia poimiennego ojca, np. *Petrus Garbulka Dubaszowicz* AKR 1588.

Z nazwiskami niekiedy łączyły się deskrypcje lokatywne mówiące o miejscu pochodzenia, np. *Stanisław Komorek de Zastawie* AKR 1588, *Stanisław Straczek de Biskupie* AKR 1607, *Jan Helewanski Tkaczyk z Chełma* AU 1637.

W badanych dokumentach spotykamy również formuły deskryptywne opisujące relacje zależnościowe, informujące, czyim synem lub zięciem była identyfikowana osoba, np. *Jan Tyczkowski syn Tyczkowskiej* AU 1637, *Jozeph Szymonow zięc* ACH 1684, *Bartosz Lenartow syn Tkaczyk* AH 1606, *Jakub zięc Nowosadow* AH 1606, *Joannes Rogalowic filius olim famati Christophori Rogal* AKR 1588, *Albertus Kulczikowicz filius olim Martini Kulczik* AKR 1590, *Jacob syn nieboszczyka Bieniasza* AH 1615. W tekstach łacińskich patronimiczność była wyrażona przez Gen. imienia i nazwiska ojca, np. *Stephanus Stanislai Chyryurgi (Gen.)* ASA 1618, *Blasius Joannis Pistoris* ASA 1612.

Formy oboczne świadczą – podobnie jak w materiale ukraińskim – o tym, że określenia poimienne nie były jeszcze stabilne, a proces nazwisko-twórczy wciąż jeszcze się nie zakończył, np. *Osmolski Teodor* KS 1631 // *Osmolczyk Maciej* KS 1644, *Simon Plisik* KWZ 1696 // *Simon Plisikowic* ibid., *Joannes Pszonka* ACH 1653 // *Joannes Pszonczyk* ibid., *Kozaczek Marcin* KS 1688 // *Kozak Marcin* ibid., *Wlazlak Grzegorz* KS 1695 // *Wlazło Grzegorz* ibid. W owym czasie funkcja tzw. „żywych” patronimików syntetycznych, jak również wielu formacji odapelatywnych wahała się między funkcją odojcowską, przezwiskową a nazwiskową.

Wystąpiły ponadto przykłady formuł z łacińskimi *alias*, *dictum* i polskim *rzechony*, które wskazywały na nominacyjną funkcję określeń poimiennych, np. *Simon Purchlik dictus* Czapla AKR 1624, *Adam Zychowicz dictus* Ogorczyk DZ 1644, *Nicolai Sutoris dicti* Sierota (Gen.) AH 1601, *Jan Slosarz* Koszałka *rzechony* AH 1601, *Albertus Białowolski alias* Sieczkarczyk, *Laurentius Dudkowicz alias* Farbowany, oraz określenia rodzinne tę funkcję potwierdzające, np. *Roch i Jakub Irzykowicowie* AH 1601, *Casimirus et Hedwiga Machalskie* KWZ 1685, *Andrzej i Katarzyna Trojany* KK 1691, *Georgius et Christina Piskorowicze* KWZ 1685, *Albert et Zophia Topornicy* KWZ 1685, *Mathias et Anna Wąglikowie* KWZ 1685.

W zbiorze antroponimów polskich odnotowano również przykłady identyfikacji za pomocą samego tylko imienia lub określenia poimiennego, np. *Jan* ICH 1545, *Jaruga* ICH 1509, *Klimek* ICH 1509, *Marczin* ICH 1509, *Pyotr* ICH 1545, *Venceslaus* AKR 1586, *Zbrosko* ICH 1545 oraz *Jarząbik* ICH 1509, *Kazirodek* AKR 1586, *Kobyłecka* AKR 1586, *Organista* ICH 1545, *Popiołek* ICH 1509, *Szczygielski* AKR 1586, *Szobipan* ICH 1509, *Skarbak* KSZ 1655. Tego typu zapisy pochodzą w większości z dokumentów XVI-wiecznych.

2. SPOSOBY IDENTYFIKACJI KOBIET

Nominacja kobiet w dawnych źródłach pozostawała w związku z przynależnością stanową oraz rodzajem badanych dokumentów. Cechowała ją różnorodność formuł identyfikacyjnych, które często poprzedzone były kwalifikatorami stanowymi, niosącymi informację o statusie społecznym kobiety: *nobilis*, *generosa*, *honestas*, *laboriosa*. W przypadku szlachcianek najczęściej były to zestawienia dwuelementowe złożone z imienia i formacji odojcowskiej lub odmężowskiej. W aktach sądowych, zapisach spraw spadkowych czy nadań

dóbr zamieszczano dodatkowe określenia, które służyły dokładniejszej identyfikacji. Formuły te zawierały nazwy zależnościowe tworzone od imienia ojca i/lub męża oraz nazwiska ojca, niekiedy odmiejskowe konstrukcje przyimkowe, wskazujące na dobra rodowe bądź określenia opisowe, mówiące czyją żoną lub matką była dana kobieta. Niekiedy dodawano określenia pozanomiczne, które informowały o przynależności stanowej oraz godnościach i funkcjach sprawowanych przez męża, np. *Zophia Hrabianka z Tenczyna Daniłowiczowa Podskarbina* LCH 1661. Zestawienia tego typu pochodzą z lustracji. Z ksiąg grodzkich wyekscerpowano przykłady formuł trzyelementowych złożonych z imienia oraz określeń odmężowskich utworzonych od imienia, nazwy rodowej lub przydomka męża, np. *Anny Waskowoi Demkowiczowej* (Gen.) AH 1601, *Helena Aleksandrowa Babińska* ACH 1653, *Ursula Liczkowa Maszowska* RPCH 1563. Ze źródeł tych pochodzą także formuły odnoszące się do kobiet zamężnych, które zawierają patronimika córek, np. *Jadwiga Sturuczanka Marciana Sehenia małżonka* AGS 1637, *Helena Woroniczowna Tyszkiewiczowa* LCH 1661. Takie sposoby identyfikacji kobiet znane były również w dawnym województwie wołyńskim²⁷¹ i w powiecie mielnickim²⁷². Zestawienia trzyelementowe mogły zawierać odmiejskowe konstrukcje przyimkowe dodane do określenia odmężowskiego, np. *Sophia Barbara de Dąbrowica Piaseczyńska* KWZ 1692, *Jej Mość Pani Zophia z Tęczyna Daniłowiczowa małżonka* RD 1664, *Maria a Dambrowica Firleiowna* KGK 1652, *Doroty z Raciborska Rupniowskiej* (Gen.) PCH 1649, *Chwedora Horainowa z Pułonska* AKR 1628.

W badanych źródłach dominowały proste sposoby identyfikacji. Najczęściej spotykamy je w dokumentach niższej rangi, tj. w inwentarzach, rejestrach podatkowych oraz w księgach metrykalnych. Były to formuły dwuelementowe, odnoszące się do córek, złożone z imienia i nazwiska odojcowskiego, np. *Anną Reyowną* (Instr.) LCH 1661, *Marina Pakościanka* AGS 1622, *Maruszy Szaszkieviczownie* (Dat.) AGS 1627, *Helena Wołowiczowna* AGS 1642, *Marusia Weremowska* CZ 1524 oraz zestawienia dotyczące kobiet zamężnych, złożone z imienia i nazwiska odmężowskiego, np. *Anna Pierzchalina* RPCH 1563, *Dorothea Bylinina* RPCH 1563, *Theofila Wereszczyńska* ACH 1674, *Katarzyna Rzeszotarska* R 1669, *Teresa Węglińska* KUK 1687. Formacje dwuelementowe mogły zawierać dwa określenia odmężowskie utworzone

²⁷¹ I. Mytnik, *Antroponimia Wołynia ...*, s. 357–358.

²⁷² L. Dacewicz, *Proces kształtowania się ...*, s. 194.

od imienia i nazwiska męża, np. *Stawska Saczkowa* RPOCH 1563, *Bohdanowa Krasnosielska* AGS 1627, *Mikołajowej Wereszczyńskiej* (Gen.) R 1669, *Łukaszowej Andrzejowskiej* (Gen.) PCH 1649. Niekiedy były to formuły z formacją zależnościową, pochodzącą tylko od imienia męża, np. *Duchna* zwana *Stankowa* CZ 1530, *Maruszka Demianowa* AH 1615, *Anna Stanisławowa* AH 1615. Wyjątkowo szlachcianki identyfikowano za pomocą jednego określenia utworzonego od nazwiska męża, np. *Denhoffowa* R 1669, *Dzikowa* R 1669 lub od odmiejscowej przydawki analitycznej dodanej do imienia, właściwej niegdyś stylowi kancelaryjnemu, np. *Urszula z Lubiewca* PCH 1649.

Jeśli zaś chodzi o sposoby identyfikacji mieszczanek i chłopek, były one znacznie prostsze. W źródłach z początku omawianego okresu spotykamy jeszcze przykłady nominacji za pomocą samego imienia, np. *Maryna* ICH 1501, określenia odojcowskiego lub odmężowskiego, np. *Bykowa* ICH 1509, *Stanczyna* IH 1544, *Paczowa* IH 1544, *Wankowa* ICH 1545. Odnotowują je również źródła późniejsze, np. *Kociubina* AKR 1605, *Mikuliczka* AKR 1586, *Protasianka* AH 1601, *Juchimka* AU 1625, *Sawczycha* KGCH 1659.

Najbardziej rozpowszechnionym sposobem identyfikacji były jednak formuły dwuelementowe składające się z imienia i określenia odojcowskiego – w przypadku córek, np. *Marianna Cwiaszkowna* KS 1672, *Agata Czerewkowna* KS 1627, *Anna Deckowna* KS 1627, *Dorota Ilkowna* KS 1642, *Elżbieta Iwaskiewiczowna* KSZ 1650, *Maryanna Flisowna* KS 1626, *Zofia Gumieniakowna* KS 1675, *Anna Herbutowna* KS 1627; *Catharina Budzynszczonka* AKR 1586, *Margaretha Hodowanianka* AH 1601 oraz imienia i marytonimu utworzonego od nazwiska lub imienia męża – w przypadku kobiet zamężnych, np. *Agatha Batiukowa* KCZ 1698, *Teresza Bielecka* KS 1691, *Maryanna Dąbrowska* KS 1638, *Marusza Gornczarka* AKR 1586, *Anna Górna* KS 1638, *Anna Hajduczka* KS 1626, *Maruszka Hryciowa* AH 1601, *Maryanna Izdebska* KS 1695, *Hedwiga Kleszczowa* AKR 1586, *Jadwiga Kobrynka* KS 1626, *Marianna Łukaszycha* KCZ 1698, *Agata Mielechowa* KS 1626, *Katarzyna Przystupka* KS 1623, *Hedviga Smarzowska* AKR 1586, *Marianna Tkaczycha* KCZ 1698, *Anna Wierzchowska* KS 1638, *Paraska Winiarka* KCZ 1698. Formuły dwuelementowe, odnoszące się do żon, mogły zawierać dwa określenia odmężowskie pochodzące od imienia i nazwiska męża, np. *Stawska Saczkowa* RPOCH 1563, *Kostukowa Oleiniczka* AH 1601, *Kuzmina Kramarka* AH 1606, *Mikołaiowa Słodownicha* AU 1637, *Stephanowa Raynicowa* AMK 1616, *Waskowa Szuropatczyna* AH 1601.

Okazjonalnie wystąpiły zestawienia trzyelementowe, w których z imieniem kobiety łączyły się dwa określenia utworzone od imienia i określenia

poimiennego ojca/męża, np. *Eudokia Iackowna Semenianka* ACH 1679, *Marianna Stephanowa Harasimowiczowa* ACH 1684 lub określenie utworzone od nazwiska ojca/męża oraz nazwa wykonywanego zawodu, np. *Maryna Dudczanka Krawcowna* ACH 1684, które mogły też występować samodzielnie, tzn. bez imienia, np. *Grzebienniczka Gurska* AKR 1586.

Zwracają uwagę formuły dwuelementowe z drugim członem równym nazwisku męża, np. *Jadwiga Nurek* KS 1623, *Dorota Raphal* KS 1647, *Anna Serbin* KS 1627, *Anna Textor* KS 1626, *Helena Wnuczek* KS 1690, *Agnieszka Kotowczuk* KS 1633, *Katarzyna Kubryniuk* KS 1690, *Katarzyna Przystupiak* KUK 1689, *Anna Zaderczyk* KK 1689. Zapisy tego typu pochodzą tylko z dwóch źródeł: z ksiąg metrykalnych parafii rzymskokatolickiej w Kumowie i w Siennicy Różanej.

Niekiedy obok imienia zapisywano wyrazy pospolite charakteryzujące kobietę, np. *Hapka dziwka* AH 1601, *Hapka chroma* AU 1637, *Neofitka Katarzyna* KUK 1687. Mogły to być również leksemy informujące, czyją jest wdową i jakie zajęcie wykonuje, np. *Oryska wdowa Harczynna* AU 1637, *Oriscza Kuzmina vidua* AKR 1618, *Eudokia Praccka* KCZ 1697.

IV. WPŁYWY MIĘDZYJĘZYKOWE W ANTROPONIMII ZIEMI CHEŁMSKIEJ W ŚWIETLE KONTAKTÓW POLSKO- -UKRAIŃSKICH

Wielowiekowe sąsiedztwo oraz kontakty polsko-ukraińskie znalazły odbicie w warstwie językowej, zwłaszcza zaś w procesach interferencyjnych²⁷³. Ciekawą ich ilustracją jest antroponimia ziem pogranicza oraz Kresów południowo-wschodnich.

Odzwierciedlone w imiennictwie polsko-ukraińskie związki językowe sięgają czasów średniowiecza. Świadczy o tym materiał zawarty w *Słowniku staropolskich nazw osobowych*²⁷⁴ (SSNO), który jest dziełem fundamentalnym nie tylko dla dawnej antroponimii polskiej, ale także ukraińskiej. Ważnym źródłem jest również opracowany przez O. Kupczyńskiego najpełniejszy zbiór aktów i dokumentów Księstwa Halicko-Wołyńskiego *Акты та документи Галицько-Волинського князівства XIII – першої половини*

²⁷³ Niniejsze rozważania zostały oparte na wcześniejszych publikacjach, tj. I. Mytnik, *Polsko-ukraińskie kontakty językowe w antroponimii historycznej. Zarys problematyki* [w:] *Ukraina. Teksty i konteksty. Symbolae in honorem Stefan Kozak*, pod red. B. Nazaruka i W. Sobol, Warszawa 2007, s. 171–176; Idem, *Odbicie stosunków językowych polsko-ukraińskich w imiennictwie dawnego województwa wołyńskiego (XVI–XVIII w.)*, „*Studia Slovakistica*. Випуск 11: Елімінація мовних бар’єрів”, Ужгород 2011, s. 12–19; Idem, *Interferencja międzyjęzykowa ...*, s. 168–187.

²⁷⁴ *Słownik staropolskich nazw osobowych*, t. I–VII, pod red. W. Taszyckiego (t. XVII – Supplement pod red. M. Malec), Wrocław 1965–1987 (SSNO).

XIV століть²⁷⁵, poza tym gramoty małopolskie wydane przez W. Rozowa: *Українські грамоти XIV і перша половина XV в.*²⁷⁶, *Словник староукраїнської мови XIV–XV ст.*²⁷⁷, *Akta grodzkie i ziemskie z czasów Rzeczypospolitej Polskiej z Archiwum tzw. bernardyńskiego we Lwowie*²⁷⁸, mieszczące bardzo bogaty materiał z zapisków sądowych XIV–XVIII w., ponadto *Словник української мови XVI–XVII ст.* (СУМ XVI–XVII)²⁷⁹, *Волинські грамоти XVI ст.*²⁸⁰, jak również rozliczne zabytki językowe, dokumenty kancelarii królewskich, księgi grodzkie, radzieckie i ziemskie, zapiski sądowe, lustracje, inwentarze majątków ziemskich i miast, rejestry podatkowe, archiwa rodzinne oraz księgi metrykalne, które w większości pozostają w zbiorach archiwalnych. Z tych ostatnich na uwagę zasługuje monumentalne wydanie wypisów z ksiąg parafialnych parafii rzymskokatolickich w diecezji łuckiej²⁸¹.

Pogranicze polsko-ukraińskie od lat stanowi przedmiot badań zarówno historyków, jak i językoznawców. Rzeczą wiadomą jest, że dzisiejsza granica państwowa nie jest granicą etniczną. Próby wytyczenia jej pierwotnego przebiegu okazały się trudne, również w świetle badań onomastycznych²⁸². Nie budzi natomiast wątpliwości fakt, iż jest to obszar wielowiekowej polsko-ukraińskiej koegzystencji etniczno-kulturowej, która zadecydowała o jego niejednorodnym językowo charakterze. Językoznawcy upatrują tu strefę przejściową o mieszanym osadnictwie. Od drugiej połowy X w. do połowy XIV w. terytorium pograniczne, tj. Grody Czerwieńskie, Przemyśl i inne grody, było obszarem ekspansji książąt ruskich i osadnictwa ludności ruskiej, z kolei zaś od 1340 r., a potem od 1366 r., kiedy to Kazimierz Wielki przyłączył do Korony część ziem ruskich, aż po koniec XVIII w. trwała ekspansja Polaków

275 О. Купчинський, *Акти та документи Галицько-Волинського князівства XIII – першої половини XIV століть*, Львів 2004.

276 В. Розов, *Українські грамоти. XIV і перша половина XV в.*, т. 1, Київ 1928.

277 *Словник староукраїнської мови XIV–XV ст.*, за ред. Л. Гумецької, І. Гринчишина, т. I–II, Київ 1977–1978 (CCM).

278 *Akta grodzkie i ziemskie z czasów Rzeczypospolitej Polskiej z Archiwum tzw. bernardyńskiego we Lwowie* w skutek fundacji śp. Aleksandra hr. Stadnickiego. Wyd. staraniem Galicyjskiego Wydziału Krajowego, t. 1–25, Lwów 1808–1935.

279 *Словник української мови XVI–XVII ст.*, за ред. Д. Гринчишина та ін., вип. 1–11, Львів 1994–2004 (СУМ XVI–XVII).

280 *Волинські грамоти XVI ст.*, упор. В. Задорожний, А. Матвієнко, Київ 1995.

281 *Wykazy osób z akt parafialnych Diecezji Łuckiej do 1945 r.*, opr. W.W. Żurek, t. I–VIII, Lublin 2004–2012.

282 К. Рымут, *Пограніччя польсько-українське в світлі назв місцевостей [w:] К. Рымут, *Скільки онимастичні і історично-лінгвістичні**, Kraków 2003, s. 192–196.

na wschód²⁸³ (por. też *Wprowadzenie. 1. Zarys historii ziemi chełmskiej*). Ziemia chełmska była częścią pogranicza bliższego, obejmującego tereny położone wzdłuż i na wschód od dawnych granic województwa lubelskiego, sandomierskiego i krakowskiego, z obecnością etnosu ukraińskiego i polskiego, a niekiedy wyraźną przewagą pierwszego, zwłaszcza w jego części wschodniej. Część zabużańska, tj. starostwo ratneńskie i lubomelskie, tworzyła obszar zaliczany do pogranicza dalszego o osadnictwie w większości ukraińskim. Zachodzące tu od połowy XIV w. procesy osadnicze i migracje utworzyły tygiel narodowościowy, przynosząc dominację dwóch systemów językowych i etnosów: polskiego i ukraińskiego, obok których zamieszkiwali m.in. Litwini, ludność pochodzenia tatarskiego, Wołosi, Ormianie²⁸⁴, Żydzi, szkoccy żołnierze i uciekinierzy przed prześladowaniami religijnymi²⁸⁵.

Terenem o zróżnicowanej strukturze etniczno-kulturowej były także pozostałe ziemie pogranicza polsko-ukraińskiego usytuowane na północ od ziemi chełmskiej, których naturalną linię graniczną wyznaczała rzeka Narew, na południe oraz na wschód, tj. Kresy południowo-wschodnie mające charakter w większości ukraiński, lecz z widoczną, w zależności od regionu i czasu, obecnością żywiołu polskiego.

Poniższe omówienie opieram na wynikach badań dotyczących dawnego nazewnictwa osobowego wymienionych terenów w kontekście wzajemnego oddziaływania polskiego i ukraińskiego systemu antroponimicznego.

Za K. Rymutem warto w tym miejscu powtórzyć, że „Na pograniczu dwóch języków słowiańskich forma językowa nazwy uzależniona jest od kilku czynników: kto ją wymawia, kto ją zapisuje i w jakim języku.

²⁸³ E. Wolnicz-Pawłowska, *Pogranicze wschodnie* [w:] *Polskie nazwy własne. Encyklopedia*, pod red. E. Rzetelskiej-Feleszko, wyd. I, Warszawa–Kraków 1998, wyd. II uzupełnione, Warszawa–Kraków 2005, s. 454.

²⁸⁴ Por. prace dotyczące imiennictwa Ormian zamojskich oraz kontaktów językowych polsko-ormiańskich: M. Buczyński, *Patronimika ormiańska w Zamościu*, „Acta Universitatis Lodzianensis. Folia Linguistica”, 27, Łódź 1993, s. 23–30; Idem, *Ormiańskie nazwiska w Zamościu na tle kulturowej i językowej tradycji region (komunikat)* [w:] *Systemy onomastyczne w słowiańskich gwarach mieszanych i przejściowych*, pod red. S. Warchoła, „Rozprawy Slawistyczne”, 7, 1993, s. 83–84; Idem, *Zapożyczenia ormiańskie w języku polskim* [w:] *Studia z dziejów kontaktów polsko-ormiańskich*, pod red. M. Zakrzewskiej-Dubasowej, Lublin 1993, s. 118–128; Idem, *Interferencje językowe na różnych obszarach Słowiańszczyzny*, pod red. S. Warchoła, „Rozprawy Slawistyczne”, 4, Lublin 1989, s. 69–86.

²⁸⁵ W. Czarnecki, *Osadnictwo ziemi chełmskiej ...*

Nazwę o cechach ukraińskich Polak łatwo przetwarzał na polską, a Ukrainiec nazwę polską dostosowywał do ukraińskiego systemu językowego. W przeszłości nazwy ukraińskie w tekście polskim pisanym przez Polaka miały często polską formę językową. (...) Nazwy genetycznie związane są z grupą ludzką, która na danym terenie żyła. Jeśli ta grupa miała jednolity charakter narodowy i językowy, to nazwy przez nią tworzone mają jednolity charakter, jeśli natomiast miała charakter mieszany, to i mieszane będzie jej nazewnictwo”²⁸⁶. Specyfika etniczno-językowa interesującej nas części pogranicza znalazła wyraz w antroponimii. Oba systemy onimiczne zachowały w większości swoją odrębność, a koegzystencja kulturowa przyniosła formacje pochodzenia polskiego i ukraińskiego oraz antroponimy o charakterze hybrydalnym. Współistnienie i wzajemne przenikanie obu języków uwidoczniło się na różnych poziomach substytucji: graficznym i fonetyczno-fonologicznym, morfologicznym oraz leksykalnym. Odnotowane zjawiska interferencyjne i asymilacyjne zachodziły pod wpływem ukraińskiego substratu językowego z jednej strony, z drugiej zaś superstratu polskiego (głównie na Kresach oraz w części wschodniej pogranicza) bądź na odwrót, na terenach z przewagą ludności polskiej pod wpływem substratu polskiego i superstratu ukraińskiego.

Dla XV w. opracowane zostało nazewnictwo osobowe ziemi przemyskiej i sanockiej²⁸⁷ oraz halickiej i lwowskiej²⁸⁸.

Badania przeprowadzone przez J. Riegera dotyczą ludności chłopskiej i są próbą wyznaczenia granicy etniczno-językowej polsko-ukraińskiej²⁸⁹.

²⁸⁶ K. Rymut, *Pogranicze polsko-ukraińskie ...*, s. 193.

²⁸⁷ J. Rieger, *Imiennictwo ludności wiejskiej w ziemi sanockiej i przemyskiej w XV w.*, Wrocław 1977; Idem, *Dawna granica polsko-ukraińska w okolicach Sanoka i Przemysła w świetle antroponimii* [w:] *Antroponimia słowiańska*, pod red. E. Wolnicz-Pawłowskiej i J. Dumy, Warszawa 1996, s. 259–269.

²⁸⁸ W. Szulowska, *Imiennictwo dawnej ziemi halickiej i lwowskiej*, Warszawa 1992.

²⁸⁹ Por. też inne prace podejmujące temat zasięgów cech językowych polskich i ruskich na terenie pogranicza oraz pierwotnego przebiegu granicy polsko-ukraińskiej w świetle badań onomastycznych, np. F. Czyżewski, S. Gala, *Zagadnienie pogranicza językowego na przykładzie nazwisk włodawskich* [w:] „Rozprawy Sławistyczne”, 7, Lublin 1993, s. 113–136; W. Makarski, *Pogranicze polsko-ruskie ...*; T. Pluskota, *Nazwy miejscowe ziem ruskich Rzeczypospolitej ...*; K. Rymut, *Pogranicze polsko-ukraińskie...*, s. 192–196. O wzajemnych polsko-ukraińskich wpływach językowych w dawnym imiennictwie por. również: M. Buczyński, *Nazwiska hybrydalne na mieszanym obszarze polsko-ukraińskim* [w:] *Formacje hybrydalne w językach słowiańskich*, pod red. S. Warchoła, „Rozprawy Sławistyczne”, 1, Lublin 1986, s. 209–213; M. Łesiów, *Polsko-ukraińskie hybrydy*

Autor ustalił bardzo wyraźną obecność polskich elementów językowych w antroponimii tego regionu, którą wiąże nie tylko z polską kolonizacją po ostatecznym przyłączeniu Rusi Halickiej i części Rusi Włodzimierskiej do Korony. Z kolei występowanie elementów ukraińskich w imiennictwie tej części pogranicza nie mogło być – jak uważa – jedynie wynikiem późniejszych migracji ludności ruskiej na zachód. W XV w., a nawet wcześniej, na terenie ziemi sanockiej i przemyskiej nie było ostrej granicy polsko-ukraińskiej, lecz etniczno-językowa strefa mieszana. Badania pokazały dominację elementów ukraińskich w części wschodniej i środkowej oraz obecność antroponimów polskich w części wschodniej i ich przewagę w części zachodniej. Ukraiński materiał nazewniczy cechowało występowanie formacji z sufiksem *-ko*, zaś imiennictwo polskie cechowało występowanie antroponimów z sufiksem *-ek*. Ilustracją wzajemnych kontaktów i procesów interferencyjnych były liczne formacje hybrydalne fonetyczno-fonologiczne, słowotwórcze oraz leksykalne.

Nieco inaczej wyglądały polsko-ukraińskie kontakty językowe w XV-wiecznej ziemi lwowskiej i halickiej. Analiza materiału, odnoszącego się do szlachty i chłopów, przeprowadzona przez W. Szulowską, pokazała dominację form ukraińskich oraz zaznaczającą się obecność elementów polskich. W nazewnictwie szlacheckim występowały imiona typowe zarówno dla Kościoła rzymskokatolickiego, jak i prawosławnego, w zakresie nazewnictwa chłopskiego zdecydowanie przeważały formy ruskie. Jeśli chodzi o strukturę słowotwórczą, najczęściej spotykane były – jak ustaliła autorka – określenia z sufiksem *-ko*, typowym dla antroponimii ukraińskiej. Sufiks *-ek* łączył się przeważnie z podstawami derywacyjnymi polskiej proveniencji, głównie z imionami łacińsko-polskimi. Wystąpiły też nieliczne hybrydy nazewnicze, częściej spotykane na zachodnich ziemiach województwa ruskiego.

Zagadnienia specyfiki systemu onomastycznego, związanej z wpływami międzykulturowymi i międzyjęzykowymi w ziemi sanockiej w XV–XIX w., terenie o podłożu genetycznym polskim, na który nawarstwiały się wpływy systemu ukraińskiego (również niemieckiego), zostały

antroponimiczne [w:] *Formacje hybrydalne w językach słowiańskich*, pod red. S. Warchoła, „Rozprawy Slawistyczne”, 1, Lublin 1986, s. 133–136; M. Pirbudagian-Fiutek, *Polskie elementy leksykalne w antroponimii kozackiej z XVII w.* [w:] *Z badań nad polsko-ukraińskimi powiązaniem językowymi*, pod red. D. Buczki, M. Łesiowa, Lublin 2003, s. 131–136.

przedstawione w pracy H. Górny²⁹⁰. Autorka opisała proces tworzenia i stabilizacji antroponimów występujących w funkcji nazwisk w nawiązaniu do sposobów nominacji i rodzajów motywacji. Przeprowadzone badania pozwoliły na umiejscowienie ziemi sanockiej w strefie mieszanej. Zaobserwowane procesy adaptacji i asymilacji onimów obcych zachodziły – jak wykazała autorka – w płaszczyźnie graficzno-fonetycznej i dotyczyły przede wszystkim substytucji ukraińskiego *h* polskim odpowiednikiem *g*. Formacje hybrydalne powstałe w wyniku substytucji morfologicznej składały się z obcych rdzeni i rodzimych sufiksów takich jak np. *-ot*, *-owicz/-ewicz*, *-icki*, *-(ow)ski*, *-ik*, mającymi swoje odpowiedniki w języku ukraińskim, autorka uznaje raczej za przykłady hybryd fonetycznych). Z kolei nazwy złożone z podstawy leksykalnej polskiej i formantu *-ko* traktuje jako formacje o charakterze pseudohybrydalnym.

Wzajemne polsko-ukraińskie kontakty językowe widoczne są także na pograniczu południowym, tj. polsko-słowacko-łemkowskim, gdzie w XIV w. pojawiła się ludność łemkowska pochodzenia ukraińskiego. E. Wolnicz-Pawłowska, badając nazewnictwo tego terenu w XVI–XIX w., określiła m.in. zakres wzajemnego oddziaływania funkcjonujących tam systemów antroponimicznych²⁹¹. Wpływem ukraińskim tłumaczy obecność w antroponimii polskiej nazw kobiet zamężnych z sufiksem *-icha*, co widoczne jest w całym pasie polsko-ukraińskiego pogranicza. Natomiast wpływ polski na nazewnictwo Łemków upatruje w występowaniu imion i nazwisk zapożyczonych z systemu polskiego oraz w popularności wśród wyższych stanów typowych dla antroponimii polskiej syntetycznych formacji odmiejscowych.

Cenne informacje na temat polsko-ukraińskich kontaktów językowych przyniosły badania nad antroponimią dawnego województwa wołyńskiego²⁹². Mocą unii lubelskiej z 1569 r., w wyniku której nastąpiło połączenie Królestwa Polskiego i Wielkiego Księstwa Litewskiego, Wołyń, podobnie jak większość ziem ówczesnej Ukrainy, znalazł się w granicach Rzeczypospolitej Obojga Narodów. Fakt ten zaważył w istotny sposób na składzie etnicznym tego terenu. Na ziemi Ukrainy stopniowo zaczęła napływać polska szlachta,

²⁹⁰ H. Górny, *Op. cit.*

²⁹¹ E. Wolnicz-Pawłowska, *Antroponimia łemkowska na tle polskim i słowackim*, Warszawa 1993.

²⁹² Por. I. Mytnik, *Antroponimia Wołynia ...* Z pracy tej czerpię przykłady ilustrujące charakter i zakres wzajemnego oddziaływania systemu antroponimicznego polskiego i ukraińskiego.

a wraz z nią mieszczanie i chłopi. Miało to bezpośrednie przełożenie na charakter antroponimii tego terenu.

Zetknięcie dwóch głównych etnosów zamieszkujących ziemię wołyńską skutkowało wytworzeniem zróżnicowanej etnicznie kultury, opartej na koegzystencji językowej i wyznaniowej. Polski i ukraiński system antroponimiczny Wołyńia zachowały swoją odrębność, jednak znaczna część materiałów źródłowych ilustruje zachodzące wpływy międzyjęzykowe.

Wśród nazw pochodzenia ukraińskiego wystąpiły formy spolonizowane, zaadaptowane graficznie i fonetycznie do systemu języka polskiego. W zakresie wokalizmu miała miejsce polska kontynuacja dawnego *ě*, np. *Iwan Białous, Iwan Diadycz, Ławryn reznik, Rezanowicz, Trocyk Siedlar, Kliszko Siedzielnik* oraz brak pełnogłosu, np. *Ostap Włodimir*. W zakresie systemu konsonantycznego wystąpiło zastąpienie *d* polskim odpowiednikiem *dz*, np. *Iwan Dziaczun, Hryc Dzeń, Dziedzirkało, Mikołaj Dziduszycycki*, substytucja *h* polskim *g*, np. *Tomilo Ganczar, Parchom Ignaszko, szadzenie*, np. *Gmitor Szahaydacznyk, Misko Szamulicz, Jacko Szasiuk*, zamiana *r* na polski odpowiednik *rz*, np. *Przychodko, Iakow Przystupa, Trochim Skrzypka*. Wpływ polski widoczny jest również w zastępowaniu ukraińskiego *h* polskim *ch*, np. *Mic Chrynczycz, Chrywniak*.

W źródłach z województwa wołyńskiego spotykamy formy o mieszanym polsko-ukraińskim cechach strukturalno-słowotwórczych. Świadczyły one o polonizowaniu określeń ukraińskich oraz ukrainizowaniu nazw polskich, co było procesem naturalnym w środowisku dwukulturowym. Najliczniejszą grupę utworzyły antroponimy powstałe przez połączenie sufiksów polskich z podstawami pochodzenia ukraińskiego, czemu często towarzyszyła substytucja fonetyczno-fonologiczna. Były to formacje z sufiksem *-ek*, który wykazał największą produktywność wśród przyrostków tworzących określenia tego typu. W części zapisów łączył się z derywatami sufiksalnymi, np. *Stepan Hłuszek, Dacko Humienniczek, Iwan Illuczek, Lewko Jowtuszek, Lesko Onyszczek, Jakim Pastyrnaczek, Iwan Pasynek*. Grupę hybryd morfologicznych tworzyły też formacje powstałe przez połączenie sufiksów ukraińskich z podstawami polskimi. Największą aktywność wykazał wśród nich formant *-ko*, bardzo aktywny przede wszystkim w derywowaniu imion²⁹³, np. *Andrzej Kaczorko, Bartko, Janko, Woiteczko* oraz sufiks

²⁹³ Ogromna większość dokumentów, będących źródłem antroponimii polskiej tego terenu, pisana była po polsku. Przytoczone derywaty z sufiksalnymi *-ko* nie musiały

-uk (w źródłach XVIII-wiecznych), np. *Szymko Franczuk, Jakob Grzesiuk, Jakubiuk, Kazmierczuk, Kmieciuk, Krzysztofczuk, Szwagierczuk*. Mniejsza frekwencja cechowała sufiks *-enia* (w źródłach XVII w.), np. *Kiełbasczenia, Szimczenia, Arendarzenia* oraz *-ycha/-icha*: *Węcstawicha, Maryanna Mrozczycha*.

Innym przykładem wpływów międzyjęzykowych są hybrydy nazewnicze. Najczęściej tworzyły je formuły złożone z imienia cerkiewno-ruskiego oraz określenia poimiennego o charakterystyce polskiej. Były to formacje odapelatywne, np. *Iwan Drażnik, Iluk Gniady, Zacharko Igielnik, Jowtuch Jastrzębnik, Ułas Kominiarz, Iarmosz Konwisarz, Łuczka Kotek, Stecko Łusy, Iwan Miedzianik, Iwan Mroz, Hryc Ogrodnik, Seńko Stroz, Dmitry Strzelec, Chricko Stanowniczy, Mikita Szydło, Mathwiey Ubogi, Semen Zygar mistrz*.

Wynotowano również połączenia odwrotne, tj. imienia polskiego (z polską fonetyką) i nazwiska pochodzenia ukraińskiego, np. *Jan Bełeszczuk, Szymon Charkiewicz, Coryfanty Chrebtowicz, Iendrzey Danilenia, Władysław Wincenty Daniłowicz, Iakub Haraburda, Maciej Hluboki, Jan Hroza Chowanski, Jan Bogusław na Starey Czetwertni Horain, Wawrzyniec Illaszewicz, Krzysztof Ilnicz, Andrzej Kolada, Szymon Korolczuk, Janusz Korybut Wysznewecki, Marcinowi y Andrzeiowi Ostapowiczom (Dat.), Krzysztof Peretiatkiewicz, Błażej Postrihar, Piotr Worona, Janusz Zanczyc, Kazimierz Zołnirczuk*. Większość przykładów pochodzi z XVII i XVIII w.

Przytoczone zapisy mogą być ilustracją polonizacji i konwersji wyznaniowej na katolicyzm. W dokumentach odnoszących się do rodów szlacheckich wystąpiły następujące imiona: *Dominik, Franciszek, Fryderyk, Jakub, Janusz, Jędrzej, Karol, Koryfanty, Krzysztof, Mateusz, Wincenty, Zygmunt* oraz *Barbara, Krystyna, Magdalena*. Również wśród mieszczan i chłopów spotykamy zapisy imion o brzmieniu polskim, np. *Grzegorz, Jan, Janusz, Jędrzej, Kazimierz, Maciej, Sylwester, Szczepan, Szymon, Wawrzyniec* oraz *Krystyna, Prakseda*. Niektóre z nich, mające odpowiedniki w kalendarzu cerkiewnym, mogły być fonetycznie modyfikowane w źródłach polskojęzycznych. Wydaje się jednak, że wyekscerpowane przykłady przynajmniej po części omawiane zjawisko ilustrują. Dotyczy to również sytuacji odwrotnej, tj. asymilowania się polskiej ludności napływowej i przyjmowania do rodzimego zasobu imienniczego

być kancelaryzmami, mogły występować w żywej mowie pod wpływem ukraińskim. O antroponimach oraz nazwach pospolitych z tym sufiksem w dawnej polszczyźnie pisała Z. Kurzowa, *Staropolskie nazwy osobowe na -o (Historia i geografia)* [w:] „Onomastica”, XII, 1967, s. 177–231; Idem, *Polskie rzeczowniki na -o na tle słowiańskim*, Wrocław–Warszawa–Kraków 1970.

form związanych z kalendarzem bizantyńsko-ruskim, np. *Atanazy, Onufry, Melania* (wszystkie poświadczenia pochodzą z XVII–XVIII w.). O wpływie języka ukraińskiego na system polski wydaje się świadczyć również popularność pewnych imion, np. *Bogdana* (w XVI w.) oraz *Michała, Mikołaja i Konstantego* (w XVII w.), których wysoka frekwencja mogła mieć związek z popularnością w środowisku ukraińskim.

Procesy interferencyjne widoczne w kategorii nazwisk związane były z dużą popularnością w antroponimii ukraińskiej warstwy uprzywilejowanej nazwisk na *-ski*, tak typowych dla szlachty polskiej oraz z występowaniem w funkcji przydomków nielicznych nazw heraldycznych.

Ilustracją oddziaływania systemu polskiego na imiennictwo ukraińskie są badania nad osiemnastowieczną antroponimią ukraińską w dawnym województwie ruskim przeprowadzone przez E. Wolnicz-Pawłowską²⁹⁴. Wpływ ten miał związek z dużą popularnością formacji na *-ak* na obszarze zachodniej części województwa. Sufiks *-ak* w funkcji patronimicznej znany był jeszcze w języku staroruskim, a w XVI w. głównie na ziemiach zachodnich Ukrainy²⁹⁵, współcześnie zaś licznie poświadczony na Zakarpaciu²⁹⁶. Jego wysoka produktywność w XVIII-wiecznym systemie zachodnioukraińskim była – według autorki – wynikiem dużej popularności formacji na *-ak* w antroponimii polskiej tego terenu.

Zjawiska interferencyjne zachodziły także w antroponimii ziemi chełmskiej w XVI–XVIII w., która pozostawała razem ze starostwami zabużańskimi w granicach Rzeczypospolitej. Tu również o specyfice obu systemów antroponimicznych zdecydował charakter oraz rozmiar interferencji językowej zilustrowanej w formacjach hybrydalnych.

Wpływy międzyjęzykowe najwyraźniej zaznaczyły się w kategorii nazwisk. Znaczną część nazw pochodzenia ukraińskiego stanowią formy spolonizowane, zaadaptowane graficznie i fonetycznie do systemu języka polskiego, z udziałem cech gwarowych. W zakresie wokalizmu odnotowano przykłady zamiany *y* polskim *i*, np. *Stephan Harasimik* AMK 1616, *Daniel Jachimczuk* AH 1630, *Senko Popik* AU 1614, *Siemko Winnik* AU 1619, *Sawka Werbiło* AH 1634, *Hryc Zubik* AH 1630. W zakresie systemu konsonantycznego wystąpiły przykłady ilustrujące szadzenie, np. *Hryc Szyska*

²⁹⁴ E. Wolnicz-Pawłowska, *Osiemnastowieczne imiennictwo ukraińskie ...*

²⁹⁵ P. Керста, *Українська антропонімія ...*, s. 86–87.

²⁹⁶ П. Чучка, *Прізвища закарпатських українців. Історико-етимологічний словник*, Львів 2006, s. XXIX–XXX.

AH 1630, *Wasko Szicz* AH 1634, substytucję *r* polskim odpowiednikiem *rz*, np. *Hrehorius Przyjemiec* ACH 1653, *Chwedor Przystupa* AH 1630, zamianę *h* polskim *g*, np. *Zacharias Gawaniuk* KCZ 1698, *Katarzyna Gawryłowna* KMSZ 1698, *Pasko Greczka* LR 1565, *Iwan Gromyka* ACH 1678 oraz palatalizację spółgłosek przed *e*: *Iwan Niedzielkowicz* KP 1509, *Ostap Siemienowicz* ACH 1678. Wpływu polskiego można doszukiwać się również w asymilacjach dźwięczności, np. *Chatała* KMSZ 1698, *Aleksander Chawrylecki* KMSZ 1656, *Andreas Chordylowic* ASA 1642 wobec oczekiwanych *Hatała*, *Hawrylecki*, *Hordylowic*.

W zebranym materiale spotykamy zapisy o mieszanych polsko-ukraińskich cechach strukturalnych. Najliczniej wystąpiły formacje utworzone przez połączenie formantów polskich z podstawami proweniencji ukraińskiej. Największą produktywność w tworzeniu określeń hybrydalnych wykazał przyrostek *-ek*, np. *Stephan Chamłaczek* AGS 1649, *Chodorek* ICH 1540, *Nicolaus Husaczek* AKR 1623, *ilijaszek* IK 1560, *Dmitr Koziczek* AH 1606, *Sidorek Szczepan* AU 1614, *Hric Owsianiczek* KUK 1677, *Chwiedory Rusinek* AKR 1606. Okazjonalnie odnotowywano określenia poimienne na *-owic*, np. *Zacharia Sierkowic* AKR 1587.

W wyniku substytucji morfologicznej powstały również formacje składające się z bazy derywacyjnej pochodzenia polskiego oraz formantów ukraińskich. Największą aktywność wykazał wśród nich sufiks *-ko*, zwłaszcza w derywowaniu imion. Był to model słowotwórczy bardzo aktywny w dawnej antroponimii ukraińskiej, np. *Piotr Marszałko* KP 1500, *Krzyszko* ICH 1540, *Jakób Krzywko* KUK 1691, *Krzysztofh Nosko* AU 1614, *Symko* ACH 1620. Wystąpiły ponadto przykłady formacji na *-uk*, np. *Jan Biedniuk* KUK 1677, *Jan Jadamczuk* KS 1642, *Józef Zięczczuk* KUK 1687, *Jan Żydzioch* ACH 1694 oraz *-icha*, np. *Catharina Jendraszynicha* KCZ 1698. Podobne spostrzeżenia przyniosły badania nad imiennictwem ziemi chełmskiej w wieku XVIII. Określenia hybrydalne występowały tam licznie, najczęściej z ukraińskim formantem *-uk*, który w tym czasie należał do najbardziej popularnych sufiksów antroponimicznych w nazewnictwie pogranicza polsko-ukraińskiego oraz województwa wołyńskiego, np. *Gresiuk*, *Jędrzejuk*, *Rękasiuk*, poza tym z sufiksem *-icha/-ycha*, np. *Dziąbrzycha*, *Mrozicha* oraz *-ek*, łączącym się z ukraińskimi podstawami derywacyjnymi, np. *Hołubek*, *Iwanek*²⁹⁷. Nazwiska typu hybrydalnego, z obcą podstawą i rodzimym sufiksem, mogły być świadectwem i unaocznieniem adaptacji kulturowej ich nosicieli.

²⁹⁷ I. Huk, *Z polsko-ukraińskich interferencji językowych...*

Wzajemne oddziaływanie polskiego i ukraińskiego systemu antroponimicznego widoczne jest również w hybrydach nazewniczych. Były to najczęściej formacje złożone z imienia ukraińskiego oraz nazwiska proweniencji polskiej, przeważnie odapelatywnego, np. *Iwanko Czebrzyczek* KUK 1677, *Iwan Dziegieć* AH 1606, *Cimosz Gabrysz* AKR 1623, *Wasko Grzebiennik* AKR 1618, *Olyeszko karczmarz* IH 1544, *wasko król* AKR 1604, *Sidor Kubiak* AGS 1637, *Vaskonem Kulawy* (Acc.) AGS 1637, *Choma kuśnierz* LR 1565, *Nester Miesiąc* AGS 1635, *Iwasko Miodek* AKR 1607, *Wasko Miodkowic* AKR 1623, *Anton Piekarcz* AU 1637, *Iwaszko Piotraszowicz* IH 1544, *Iwan Podgorzanin* AKR 1623, *Fedor Siwek* AH 1630, *Iwanko Strzelec* LR 1565, *Iwan Sydło* LL 1564, *Ochrim Zagroda* ICH 1540, *Stecko Zegadło* KUK 1677.

Ze źródeł wynotowano również połączenia odwrotne, tj. imienia polskiego oraz nazwiska pochodzenia ukraińskiego, np. *Woiciech Cieżkohuz* AH 1615, *Jan Decz* AU 1637, *Woiciech Hadyna* KUK 1698, *Andrzej Horoch* R 1672, *Wawrzyniec Hryniewicz* R 1672, *Venceslaus Hulewicz* KGCH 1659, *Piotr Kutków* LR 1565, *Jan Makarczyk* AMK 1686, *Karol Mojsej* R 1672, *Jędrzei Mukosij* AMK 1698, *Jan Omelanik* AU 1614, *Jan Przystupa* KS 1633, *Piotr Szawczicz* LL 1564, *Wawrzyniec Tucza* AH 1630, *Pawełek Wakulik* AU 1637, *Piotr Wasiurczyk* AMK 1686. Większość przykładów pochodzi z XVII w. Ilustrują one wpływ języka polskiego, widoczny w obecności w środowisku ukraińskim imion kalendarza zachodniego. Nadawano je w rodzinach szlacheckich, co – podobnie jak w ziemi wołyńskiej – miało związek z koligacjami małżeńskimi rusko-polskimi, konwersją religijną oraz polonizacją, np. *Andrzej (Jędrzej)*, *Dominik*, *Feliks*, *Florian*, *Franciszek*, *Gabriel*, *Gaspar*, *Grzegorz*, *Hieronim*, *Jan*, *Jakub*, *Jerzy*, *Józef*, *Krystian*, *Maciej*, *Marcin*, *Paweł*, *Piotr*, *Samuel*, *Sebastian*, *Sylwester*, *Tomasz*, *Wacław*, *Wawrzyniec*, *Wojciech*, *Zygmunt*. Imiona o brzmieniu polskim (łacińskim) spotykamy również przy nazwiskach chłopów i mieszczan, np. *Andrzej (Jędrzej)*, *Bartłomiej*, *Bernard*, *Błażej*, *Christophorus*, *Feliks*, *Franciszek*, *Gabriel*, *Gaspar*, *Grzegorz*, *Ignacy*, *Jan*, *Jakub*, *Jerzy*, *Józef*, *Kazimierz*, *Maciej*, *Marcin*, *Paweł*, *Piotr*, *Sebastian*, *Szymon*, *Tomasz*, *Wacław*, *Wawrzyniec*, *Wojciech*. Podobne przykłady wystąpiły w antroponimii kobiet, np. *Barbara*, *Beata*, *Elżbieta*, *Helena*, *Jadwiga*, *Katarzyna*, *Kristina*, *Małgorzata*, *Zofia* – wśród szlachcianek oraz *Agnieszka*, *Apolonia*, *Barbara*, *Elżbieta*, *Eufemia*, *Ewa*, *Helena*, *Jadwiga*, *Januszka*, *Katarzyna*, *Małgorzata*, *Pelagia*, *Reina*, *Zofia* – w środowisku mieszczanek i chłopek. Formy przejmowane z zasobu imienniczego Polaków spotykamy w całym omawianym okresie. Niektóre z nich mogły być wynikiem fonetycznego dostosowania do języka dokumentów.

Z kolei przy nazwiskach proveniencji polskiej pojawiały się imiona kalendarza cerkiewno-ruskiego, np. *Bazyli, Daniel, Eliasz, Konstanty, Łukian, Maksym, Olechno, Prokop, Teodor, Włodzimierz, Zachariasz*. Zostały one odnotowane również na Kresach, natomiast nie podają ich (poza *Teodorem*) listy frekwencyjne w opracowaniach innych terenów etnicznych omawianego okresu²⁹⁸.

Wzajemne polsko-ukraińskie procesy interferencyjne, w materiale pochodzącym z dawnej ziemi chełmskiej, dotyczą przede wszystkim warstwy leksykalnej i świadczą o silniejszym wpływie systemu polskiego. Rzeczywista skala opisywanego zjawiska jest jednak trudna do ustalenia na podstawie zgromadzonych dokumentów. Część tych zapisów mogła mieć związek ze wspomnianą praktyką modyfikowania nazw w dokumentach polskojęzycznych. W przypadku hybryd nazewniczych nie możemy mieć pewności, czy to niektóre imiona chrzestne były elementem przyswajaniem z obcego systemu, czy też modyfikacji poddawano łatwe do przetłumaczenia nazwiska odapelatywne lub imiona mające swoje odpowiedniki w kalendarzu polskim. Niemniej, można przypuszczać, że przynajmniej niektóre z nich ilustrowały rzeczywistą sytuację językową i typowe dla środowisk bilingwalnych wymienne, dwujęzykowe funkcjonowanie antroponimów. Wyraźne oddziaływanie systemu polskiego na ukraiński widoczne jest również w hybrydach fonetycznych oraz morfologicznych. Najbardziej ekspansywny okazał się przyrostek *-ek*. Oddziaływanie języka ukraińskiego w tym zakresie również było wyraźne. Największą aktywność w tworzeniu określeń o podstawach polskich wykazywał sufix *-ko* (przede wszystkim w imionach). Badany materiał pokazuje, że przyjmowanie obcych wzorców słowotwórczych przez obydwa systemy antroponimiczne miało miejsce od początku omawianego okresu. XVI w. stanowił również początkową cezurę czasową przyswajania obcych imion do ukraińskiego zasobu rodzimego, kolejny wiek – w odniesieniu do zasobu polskiego. Natomiast, jeśli chodzi o fonetykę, oddziaływanie języka ukraińskiego na system polski było prawie niezauważalne, co mogło mieć związek z językiem badanych dokumentów.

Zjawiska interferencyjne znalazły swoje odzwierciedlenie również w kategorii nazwisk. Zapewne rezultatem oddziaływania wzorca polskiego tłumaczyć należy duży udział syntetycznych określeń odmiejscowych w ukraińskim imiennictwie szlacheckim ziemi chełmskiej. Z kolei wpływ

²⁹⁸ AP, s. 62–68; I. Mytnik, *Antroponimia Wołynia ...*, s. 123–126.

ukraiński można upatrywać w większym, w porównaniu z innymi regionami, udziale formacji patronimicznych w antroponimii wszystkich stanów.

Przeprowadzone badania są potwierdzeniem zróżnicowanej etnicznie struktury osadniczej pogranicza polsko-ukraińskiego²⁹⁹. Ilustrują zjawisko wzajemnych wpływów międzyjęzykowych w funkcjonujących systemach antroponimicznych, ukazują ich zakres i charakter. Analiza materiałów źródłowych pod kątem kontaktów międzyjęzykowych pozwala zauważyć, że w wiekach XVII i XVIII zjawiska interferencyjne i adaptacyjne występowały najwyraźniej. Wzajemne wpływy językowe były nieodłącznym elementem antroponimii terenów bilingwalnych, a do takich w omawianym okresie należały zarówno Kresy południowo-wschodnie, jak i ziemie pogranicza bliższego.

²⁹⁹ Historyczne związki Polski z Ukrainą, szczególnie bliskie w XVI–XVIII w., nie mogły pozostać bez wpływu na antroponimię dawnych Kresów, jak również polsko-ukraińskiego pogranicza etniczno-kulturowego. W nazewnictwie osobowym różnych regionów dawnej Ukrainy, zwłaszcza Prawobrzeżnej, znajdujemy wiele form pochodzenia polskiego, które noszone były w przeszłości przez ludność ukraińską i są nadawane również dzisiaj, np. *Войтех, Зося, Зоська, Мацей(ко), Мечислав, Станіслав, Стефек, Тад(з)ек, Урсула, Франек, Францішко, Якуб, Ян, Юзеф, Шимко, Шимонцьо* (ТСУІ). Niektóre z nich weszły do cerkiewnych spisów świętych oraz tekstów modlitw odmawianych za dusze zmarłych. R. Kersta przytacza przykłady takich imion, tj. *Амбросій, Балтромей, Себастьян, Урбанъ*, twierdząc, że w przeszłości musiały być traktowane już jak imiona rodzime, skoro umieszczano je w tekstach cerkiewnych mimo formy niekanonicznej, por. Kersta P., *Українсько-польські взаємовпливи в антропонімії* [w:] *Badania dialektów i onomastyki na pograniczu polsko-wschodniosłowiańskim*, pod red. M. Kondratiuka, Białystok 1995, s. 340.

UWAGI KOŃCOWE

Ziemia chełmska, z powodu powtarzających się zmian przynależności państwowej i wyznaniowej, charakteryzowała się koegzystencją różnych etnosów i mozaiką kultur. Była małą ojczyzną Polaków i Ukraińców, których łączyła wspólna historia, podobna spuścizna kulturowa i ta sama – choć o odrębnej obrzędowości – duchowość chrześcijańska. Przeprowadzone badania potwierdzają obecność na tym terenie strefy językowo mieszanej, na której funkcjonowały na zasadzie równorzędności dwa systemy antropimiczne: polski i ukraiński. Omawiane imiennictwo odzwierciedla wielowiekowe interferencje obcojęzyczne uwarunkowane bilingwizmem, wpływy konfesyjne oraz przenikanie się kultur i w takim kontekście zostało przedstawione w pracy. Niosąc za sobą konotacje kulturowe, po części ilustruje również dawny udział w kreowaniu językowego obrazu świata.

Ze źródeł wyekscerpowano około 10 000 nazw osobowych. Analiza onomastyczna zgromadzonego materiału miała na celu prześledzenie procesu ustalania się nazwisk oraz ukazanie roli w tym procesie określonych typów słowotwórczych. Podział na imiennictwo polskiej i ukraińskiej społeczności, zamieszkującej ziemię chełmską, został przeprowadzony z uwzględnieniem kryterium stanowego, co ukazało związek dominacji pewnych typów nazwisk i ich struktury językowej, jak również sposobów identyfikacji z przynależnością etniczną i społeczną nosicieli, a ponieważ także systemem wyznawanych wartości. Przeprowadzone badania pozwoliły na ostrożne konstatacje na temat kształtowania się funkcji nazwiskowej określeń poimiennych, ich stabilizacji i dziedziczności. Zjawiska te najwyraźniej wystąpiły wśród przedstawicieli szlachty i mieszczan. Zestawienie materiału i porównanie z antroponimią innych regionów dawnej Rzeczypospolitej (terenów kresowych oraz ziem etnicznych) umożliwiło wskazanie podobieństw i różnic między nimi, specyfiki związanej ze zróżnicowaniem

językowym i kulturowym badanego terenu oraz zakresu interferencji językowej w obrębie obu systemów antroponimicznych.

Wypływające z analizy wnioski są następujące:

IMIONA

Antroponimia ukraińska

1. W dawnej ziemi chełmskiej funkcjonowały dwa systemy imiennicze – rodzimy i chrześcijański. W badanym okresie wystąpiły 202 imiona męskie, które pochodziły przede wszystkim z kalendarza liturgicznego cerkiewnego. Niewielką część stanowiły formacje słowiańskie (jednotematowe i composita) oraz imiona o brzmieniu polskim.
2. W większości zasób imion był wspólny dla wszystkich grup społecznych. W XVI w. do najpopularniejszych należały: *Iwan*, *Wasyl*, *Hryhorij*, *Semen*, *Jakiw*, *Pawło*, *Fedir*, *Stefan*, *Matwij*, w kolejnym zaś stuleciu: *Iwan* (*Jan*), *Mykołaj* (*Mikołaj*), *Hryhorij*. Podobne wykazy imion najczęściej nadawanych w poszczególnych stanach spotykamy w opracowaniach z innych regionów Ukrainy.
3. Obecność imion słowiańskich ilustruje zachowane w źródłach tradycyjne sposoby nazewnicze wyrastające z dawnego światopoglądu i kultury duchowej Słowian. Imiona rodzime częściej były spotykane w XVI w. w stanach nieszlacheckich, zwłaszcza w środowisku chłopów. Mogły być formami nieoficjalnymi, które zastępowały nadawane na chrzcie imiona chrześcijańskie. Występowały również w funkcji nazwisk historycznych, jako drugi człon formuły identyfikacyjnej, służyły też za podstawę formacji patronimicznych. Zwraca uwagę obecność form jednotematowych pochodzenia odapelatywnego, które niegdyś pełniły funkcję magiczną, ochronną czy życzącą.
4. Imiona szlachty zapisywane były w dokumentach zazwyczaj w formie oficjalnej, natomiast mieszczan i chłopów w postaci hipokorystycznej. Formy pochodne najczęściej powstawały drogą derywacji sufiksальной przy użyciu 44 formantów, z których w XVI w. największą produktywność wykazywały przyrostki *-ko* oraz *-ec*, w XVII w. przyrostek *-ko*.
5. Antroponimia kobieca reprezentowana jest w badanych źródłach skromnie. Wyekscerpowano z nich zaledwie 38 imion, w większości związanych z tradycją Kościoła prawosławnego, o brzmieniu polskim oraz dwa imiona pochodzenia słowiańskiego – *Miluchna* i *Żdanka*.

6. W XVII w. imionami o najwyższej frekwencji w środowisku mieszczanek były *Hanna, Marija, Maryna, Fedora*, wśród szlachcianek – *Hanna, Elżbieta* w XVI w. oraz *Chrystyna, Fedora, Marija* w kolejnym stuleciu.
7. Hipokorystyka kobiece przeważnie tworzone za pomocą formantu *-ka*.

Antroponimia polska

1. W grupie tej wystąpiło 135 imion, w większości związanych z tradycją Kościoła katolickiego. Nielicznie odnotowywano formy pochodzenia słowiańskiego, z których *Stanisław* i *Wojciech* powtarzały się najczęściej.
2. Zasób imion był wspólny dla wszystkich stanów. Największą popularnością cieszyły się: *Jan, Wojciech, Stanisław, Andrzej, Jakub, Marcin, Mikołaj*.
3. Dostrzeżono wyraźne zbieżności w zasobie imion funkcjonujących w środowisku polskim ziemi chełmskiej oraz w antroponimii kresowej i ziem etnicznych, również tych najbardziej popularnych.
4. W formie podstawowej zapisywano najczęściej imiona szlachty, w postaci hipokorystycznej – imiona mieszczan i chłopów. Formy pochodne tworzone za pomocą 18 formantów, z których najbardziej produktywnymi okazały się *-ek* oraz *-ko*.
5. Ze źródeł wynotowano zaledwie 43 imiona kobiet. Z nich trzy, tj. *Bogumiła, Milena, Nieradka*, są formami słowiańskimi.
6. Największą liczbę poświadczeń we wszystkich stanach miała *Anna* i *Katarzyna*.
7. Obecność w imiennictwie polskim imion kalendarza liturgicznego prawosławnego, zaś w antroponimii ukraińskiej (zwłaszcza szlacheckiej) ziemi chełmskiej imion związanych z tradycją Kościoła katolickiego, przynajmniej w części mogła świadczyć o wpływach językowo-kulturowych tak typowych dla terenów bilingwalnych. Zjawiska interferencyjne w obu systemach dotyczyły również struktury morfologicznej antroponimów. Wpływ języka polskiego zaznaczył się w tworzeniu form hipokorystycznych imion ukraińskich za pomocą sufiksu *-ek*, z kolei zaś oddziaływanie systemu ukraińskiego na nazewnictwo polskie tego terenu widoczne jest w obecności form na *-ko*.

B. ŚRODKI I SPOSOBY NOMINACJI MĘŻCZYŹN

1. Analiza materiału antroponimicznego pokazała, że zarówno środki gramatyczne, za pomocą których tworzone nazwy osobowe, typy

nazewnicze, jak i występujące w źródłach sposoby identyfikacji, stanowiły w większości kontynuację z epoki wcześniejszej. W ciągu XVI–XVII w. zachodziły jednak w omawianych systemach zmiany związane z frekwencją formantów nazwiskotwórczych oraz typów nazwisk w poszczególnych grupach społecznych. Rodzaje morfologiczne określeń poimiennych, występujących w ziemi chełmskiej, odpowiadały tym, które funkcjonowały na Ukrainie (jeśli chodzi o system ukraiński) oraz w innych regionach Rzeczypospolitej (w przypadku systemu polskiego).

System ukraiński

1. Najważniejszą rolę w antroponimii stanu uprzywilejowanego odgrywały nazwy z sufiksem *-ski/-cki*. Motywacją ich powstania były nazwy posiadanych majątków ziemskich. Konkurowały z nimi określenia patronimiczne, powstałe drogą derywacji słowotwórczo-semantycznej, zajmujące drugą pozycję, z dominacją formacji na *-ycz/-icz*, *-owycz/-ewycz/-owicz/-ewicz*. Znacznie mniejsza rola w identyfikacji przypadła określeniom charakteryzującym. W stosunku do wieku XVI następne stulecie przyniosło wzrost popularności nazwisk odmiejscowych oraz spadek produktywności formacji odapelatywnych.
2. Różnice w imiennictwie ukraińskiej szlachty ziemi chełmskiej i ziem Ukrainy są nieznaczne i związane przede wszystkim z mniejszym udziałem formacji odmiejscowych i wyższą frekwencją patronimów. Zaobserwowane odmienności wynikać mogą z bardziej zróżnicowanej struktury stanu szlacheckiego na Ukrainie, związanej z obecnością na tych terenach wielu rodów książęcych, które częściej niż pozostali przedstawiciele szlachty identyfikowane były za pomocą określeń odmiejscowych.
3. Identyfikacja szlachty ukraińskiej odbywała się zazwyczaj za pomocą formuł dwuczłonowych, jednak sposoby nominacji cechowała różnorodność. Niekiedy w źródłach występowały zestawienia wieloelementowe, na które składały się nazwy rodowe oraz przydomki i deskrypcje lokatywne, w tym również znane w dawnej szlacheckiej antroponimii ukraińskiej formuły trzejelementowe z patronimem właściwym po imieniu.
4. Antroponimia mieszczańska i chłopska oparta była na modelu nazwiska patronimicznego. Zasadniczym typem strukturalno-gramatycznym były określenia z sufiksami *-ycz/-icz*, *-owycz/-ewycz/-owicz/-ewicz*,

szczególnie popularne w XVI w. W kolejnym stuleciu przeważały wśród mieszczan, w środowisku chłopskim najczęściej odnotowywano formacje na *-uk/-'uk, -czuk*. Podstawę motywacyjną większości patronimików stanowiły imiona. Drugi pod względem liczebności zbiór tworzyły określenia odapelatywne (przezwickowe i odzawodowe). Nazwy odmiejscowe w identyfikacji tych stanów odgrywały mało znaczącą rolę.

5. Przeprowadzona analiza pozwoliła wskazać duże podobieństwa z nazewnictwem osobowym stanów nieszlacheckich ziem Ukrainy, w którym również dominowały określenia zależnościowe. Różnice dotyczyły przede wszystkim frekwencji poszczególnych środków słowotwórczych i typów nazewniczych.
6. Poza nazwiskami na *-uk/-'uk, -czuk* oraz *-enia*, znanymi tylko w antroponimii mieszczan i chłopów, pozostałe były wykorzystywane w identyfikacji wszystkich grup społecznych.
7. Powszechnie występujące w stanach nieszlacheckich formuły identyfikacyjne składały się z imienia oraz nazwiska. Nielicznie odnotowywano zestawienia trzejelementowe z nazwą patronimiczną z sufiksem *-yk/-ik*, okazjonalnie z odimienną nazwą odojcowską na *-owycz/-ewycz/-owicz/-ewicz*, stojącą po imieniu chrzestnym.
8. Wyraźny udział formacji patronimicznych w antroponimii szlachty ukraińskiej i dominacja w imiennictwie mieszczan i chłopów jest odbiciem obrazu systemu antroponimicznego na Ukrainie, bazującego na wartościach rodzinnych oraz wspólnotowych.

System polski

1. W świetle przebadanych dokumentów identyfikacja polskiej szlachty ziemi chełmskiej, podobnie jak ukraińskiej, była oparta na bardzo produktywnym wzorcu nazwiska odmiejscowego na *-ski/-cki*. Kolejne dwa typy nazewnicze, tj. formacje zależnościowe oraz charakteryzujące, odgrywały znacznie mniej istotną rolę, zwłaszcza w XVII w. Etymologia nazw odmiejscowych wskazuje na duże zróżnicowanie geograficzne, rzuca światło na historię osadnictwa, która łączy ziemię chełmską z ziemią lubelską, Mazowszem, Małopolską i Wielkopolską.
2. Antroponimia warstwy uprzywilejowanej ujawnia zbieżności z imiennictwem innych terenów Rzeczypospolitej, w tym Kresów południowo-wschodnich, zdominowanym przez formacje odmiejscowe.

Porównanie z antroponimią szlachty ukraińskiej pokazuje, że w obu grupach istotne znaczenie przypisywano własności ziemskiej, która legła u podstawy motywacji nazwiskotwórczej. Nazwiska na *-ski/-cki* stały się nośnikiem wartości sytuującym ich nosicieli w stanie uprzywilejowanym. Podkreślić jednak należy, że w systemie ukraińskim frekwencja tych formacji była niższa, zwłaszcza w XVII w. Ważne miejsce zajmowały tam również określenia zależnościowe. Ich rola w antroponimii szlachty polskiej była wyraźnie mniejsza. Na kształt modelu nazewniczego miały zatem wpływ uwarunkowania społeczne i ekonomiczne, zaś w przypadku ukraińskiej warstwy uprzywilejowanej nie bez znaczenia pozostaje oddziaływanie systemu polskiego w zakresie popularności nazwisk na *-ski/-cki*.

3. Jeśli chodzi o sposoby identyfikacji, w antroponimii szlachty polskiej przeważał system dwuelementowy. Niemniej, wystąpiły tu także formuły bardziej rozbudowane, zawierające przydomki i analityczne nazwy odmiejscowe.
4. W antroponimii mieszczan i chłopów przeważały formacje odapelatywne typu przezwiskowego (formalnie równe wyrazom pospolitym oraz ich derywaty) i odzawodowe. Frekwencja tych antroponimów była zbliżona do innych regionów Polski. W XVI w. konkurowały z nimi patronimika, tworzone najczęściej za pomocą sufiksów *-icz*, *-owicz/-ewicz*, dalsze miejsce zajmowały nazwy odmiejscowe częste wśród mieszczan. Ich popularność znacznie wzrosła w kolejnym stuleciu. Zatem od początku omawianego okresu zasięg społeczny nazwisk na *-ski/-cki* wyraźnie się rozszerzył, odgrywając istotną rolę w antroponimii stanów nieszlacheckich, zwłaszcza mieszczańskiej. Obecność formacji modelowych z tym sufiksem (odimiennych i odapelatywnych) świadczy o aspirowaniu do podniesienia tą drogą prestiżu swojej rodziny.
5. W całym omawianym okresie istniała wyraźna różnica w antroponimii mieszczan i chłopów oraz szlachty, polegająca na dominacji odmiennych typów nazwisk w każdej z grup społecznych.
6. Imiennictwo stanów nieszlacheckich ujawniło duże podobieństwa do antroponimii Wołynia oraz ziem etnicznych zarówno jeśli chodzi o funkcjonujące typy nazewnicze, jak i środki morfologiczne służące kreacji nazw.

7. Porównanie polskiego i ukraińskiego materiału antroponimicznego omawianych stanów pokazało dwa odmienne modele, na których oparta była identyfikacja: w pierwszym przypadku na wzorcu nazwiska odapelatywnego – w XVI w., w kolejnym stuleciu – nazwiska odmiejscowego (mieszczanie) i odapelatywnego (chłopi), w drugim przypadku na modelu nazwiska patronimicznego. Występujące w zbiorze ukraińskim zestawienia, które zawierały patronimy wskazujące na aktualny związek filiacyjny, w polskiej antroponimii nieszlacheckiej nie były znane. W systemie wyznawanych wartości, który można upatrywać w wyborze motywacji nazwiskotwórczej, przedstawiciele polskich stanów nieszlacheckich za istotne uważali postrzeganie osoby przez pryzmat jej charakterystyki i oceny, społeczność ukraińska kierowała się przede wszystkim potrzebą określenia związków rodzinnych.
8. W odniesieniu do całego omawianego okresu możemy mówić o wciąż trwającym procesie kształtowania się systemów antroponimicznych. Nie było ustalonych i ustabilizowanych formuł nazewniczych. Mimo że we wszystkich warstwach społecznych sposoby identyfikacji oparte były przede wszystkim na formułach dwuelementowych, to jednak zestawienia wieloelementowe nie należały do rzadkości (głównie w odniesieniu do szlachty).
9. Materiał, dotyczący szlachty, ilustruje funkcjonowanie od początku omawianego okresu dziedzicznego nazwiska zwyczajowego. Zjawisko przechodzenia nazwiska z ojca na syna oraz obejmowania nim małżonków i całej generacji występowało w obrębie stanu uprzywilejowanego w obu grupach językowych. Funkcję nazwiskową określeń poimiennych mieszczan i chłopów potwierdzają dopiero zapisy XVII-wieczne. W przypadku formacji odapelatywnych część z nich wykonywała jeszcze funkcję przezwisk (stany nieszlacheckie) lub przydomków (szlachta), w przypadku nazwisk patronimicznych część poświadczeń wskazywała na aktualny związek filiacyjny.

C. ŚRODKI I SPOSOBY IDENTYFIKACJI KOBIET

1. Funkcjonowanie nazw kobiet pozostawało w związku z ich stanem cywilnym, w pewnym stopniu również z przynależnością etniczną i społeczną, a także z antroponimami męskimi, od których były tworzone.

2. W obu grupach językowych wystąpił ten sam zasób formantów. Obecność w antroponomii polskiej formacji na *-icha* świadczyła o wpływie języka ukraińskiego na system polski.
3. Patronimika córek tworzone za pomocą dwóch sufiksów: *-owna* i *-'anka*, które identyfikowały kobiety wszystkich stanów.
4. Zasadniczą część formacji odmeżowskich szlachcianek tworzyły derywaty fleksyjne na *-(sk)al/-(ck)a*, mieszczanek i chłopek – derywaty sufiksalne na *-owa/-ewa*. Funkcjonowanie marytonimów z formantem *-ka* oraz *-ychal/-icha* ograniczało się do stanu mieszczańskiego i chłopskiego.
5. Sposoby identyfikacji kobiet pozostawały w związku z ich statusem społecznym. Nominacja przedstawicielek stanu uprzywilejowanego odbywała się najczęściej za pomocą zestawień dwuelementowych, złożonych z imienia i formacji odojcowskiej lub odmeżowskiej, niekiedy zawierających dwa określenia odmeżowskie: utworzone od imienia i nazwiska męża. W dokumentach o wyższej randze były to formuły bardziej rozbudowane, wieloelementowe.
6. Sposoby identyfikacji mieszczanek i chłopek były znacznie prostsze. Na początku omawianego okresu nierzadko identyfikacja odbywała się za pomocą samego tylko imienia, formacji odojcowskiej lub odmeżowskiej. Takie przykłady odnotowują również źródła późniejsze. Najchętniej wykorzystywaną formułą nazewniczą były zestawienia dwuelementowe składające się z imienia i określenia odojcowskiego – w przypadku córek oraz imienia i marytonimu utworzonego od nazwiska męża lub jego imienia – w przypadku kobiet zamężnych.

D. WPŁYWY MIĘDZYJĘZYKOWE

1. Dawna ziemia chełmska była terenem o zróżnicowanym składzie etnicznym, z nawarstwiającym się falowo, dominującym osadnictwem ukraińskim i polskim. Proporcje między ludnością ukraińską a polską układały się bardzo nierównomiernie i były uwarunkowane geograficznie, społecznie i chronologicznie.
2. Współistnienie tych dwóch etnosów tak bliskich kulturowo musiało wiązać się z ich przemieszaniem i asymilacją, co w płaszczyźnie językowej przyniosło zapożyczenia i hybrydyzację antroponomów. Odzwierciedlone w nich procesy interferencyjne dotyczyły, jak można przypuszczać, wpływu polskiego na produktywność formantu *-ski/-cki* w ukraińskiej antroponomii szlacheckiej. Elementem imiennictwa

polskiego były również antroponimy spolonizowanych rodzin ruskich. Z kolei przejawem wpływu ukraińskiego na system polski mógł być większy niż na ziemiach rdzennych udział w identyfikacji formacji patronimicznych oraz powszechna już w wieku XVI postać fonetyczna sufiksu *-owicz/-ewicz* z końcowym *-cz* (ukraińskiej proveniencji) zamiast rodzimego *-c*, jak również obecność formantów *-ko*, *-uk*, *-icha*. Materiał, odnoszący się do mieszczan i chłopów, a także kobiet, jest ilustracją typowej dla obszaru pogranicza hybrydyzacji słowotwórczej i leksykalnej nazw. Zjawiska interferencyjne, ich rozmiar i charakter zadecydowały o specyfice zarówno polskiej, jak i ukraińskiej antroponimii ziemi chełmskiej, wyróżniającej ją na tle imiennictwa innych, etnicznych regionów Rzeczypospolitej oraz Ukrainy.

3. Przeprowadzone badania są potwierdzeniem wyników studiów nad historią osadnictwa, stosunkami etniczno-wyznaniowymi, kulturą i językiem, które charakteryzują tereny ziemi chełmskiej (poza jej rubieżami wschodnimi, tj. powiatem ratneńskim i lubomelskim) jako pogranicze polsko-ukraińskie i strefę językowo mieszaną.

SUMMARY

ONOMASTICS OF THE CHEŁM REGION IN THE 16th AND 17th CENTURIES is a monograph devoted to the parallel description of the development of the anthroponym systems of the Chełm area in the 16th and 17th centuries, a period that was very important for the formation of the category of surnames. The Ukrainian and Polish personal names that it presents refer to nobility, townspeople and peasants in the context of both Borderland anthroponymy and that of other districts of the former Commonwealth, as well as Ukrainian onomastics.

Because of repeated changes in national and religious affiliation, the Chełm area was characterised by the coexistence of various ethnicities and being a melting pot of cultures. It was a small homeland for Poles and Ukrainians, brought together by a common history, similar cultural heritage, and the same – albeit of a separate denomination – Christian spirituality. The research has confirmed the presence of a mixed language zone in this area, one where two anthroponymic systems functioned on an equal basis: Polish and Ukrainian. These onomastics reflect centuries-old foreign language interference determined by bilingualism, religious influences, and the interaction of cultures.

The onomastic analysis of the collected material allowed us to trace the process of establishing names and to identify the role of certain types of word formation in this process. The division of words into anthroponyms of Polish and Ukrainian communities inhabiting the Chełm region – carried out according to the criterion of social group – showed the relationship between the dominance of certain types of surnames and their linguistic structure, as well as means of identification with the ethnic and social status of the bearer, and, in some ways, a system of values. The conducted research allowed for careful observation of the development of the use as surnames of post-first-name terms: the stabilising and heredity of historical names in relation to their encompassing of spouses and children. These phenomena are most

apparent among the nobility and townspeople. Compilation of the material and comparison with anthroponyms from other regions of the former Commonwealth (the Kresy borderlands and ethnic lands) enabled similarities and differences between them to be identified, the specifics associated with linguistic and cultural diversity of the studied area to be established, and the extent of linguistic interference in both anthroponym systems to be gauged.

The conclusions from the research are as follows:

A. FIRST NAMES

Ukrainian anthroponymy

1. In the old Chełm region there were two naming systems – native and Christian. During the period under examination, 202 male names were found, most of which came from the Orthodox liturgical calendar. A small proportion were made up of Slavic (single-root and composite) and Polish-sounding names.
2. Most of the name pool was used amongst all social groups. In the sixteenth century, the most popular names included: *Ivan, Vasyl, Hryhorij, Semen, Jakiv, Pavlo, Fedir, Stefan*, and *Matvij*, and in the next century: *Ivan (Jan), Mykolaj (Mikolaj)*, and *Hryhorij*. Similar lists of the most popular names in individual social groups can be found in studies on other regions of Ukraine.
3. The presence of Slavic names demonstrates how the traditional ways of naming had been kept in sources – ways which stem from the old Slavic world view and Slavic spiritual culture. Native names were more common in the 16th century in non-aristocratic groups, especially in the peasantry. They could be informal forms, replacing Christian names received when being baptised. They also acted as historical names, as the second part of an identification formula, and served as the basis for forming patronymics as well. It is worth noting the presence of single-topic forms of common noun origin that once served magical, protective or wish-fulfilling purposes.
4. Names of nobles were usually recorded in documents in an official manner, while townspeople' and peasants' names were informal or diminutives. Derivative forms were most often produced via suffixes using 44 formulas; of these, in the sixteenth century the suffixes *-ko* and *-ec* were the most productive, while in the next century the suffix *-ko* was.

5. Feminine anthroponymy is modestly represented in the studied sources. Only 38 names were found, most of which were connected with Orthodox Church tradition and sounded Polish, though there were two names with Slavonic roots - *Miluchna* and *Żdanka*.
6. In the 17th century, the most popular names amongst townswomen were *Hanna*, *Marija*, *Maryna*, and *Fedora*, while amongst nobles they were – *Hanna* and *Elżbieta* in the 16th century, and *Chrystyna*, *Fedora*, and *Marija* in the next century.
7. Female diminutives were mainly created with the suffix *-ka*.

Polish anthroponymy

1. There were 135 names in this group, most of them Christian. Slavic origin forms were the least common, of which *Stanisław* and *Wojciech* appeared most frequently.
2. The name pool was common to all social groups. The most popular ones were: *Jan*, *Wojciech*, *Stanisław*, *Andrzej*, *Jakub*, *Marcin*, and *Mikolaj*.
3. A clear similarity was noted in the names used in the Polish environment of the Chełm region, and in the Kresy Borderlands and other Polish ethnic lands; this similarity was also seen amongst the most popular names.
4. The names of the nobility were most often written in the basic form, while the names of townsmen and peasants usually appeared in the diminutive. Derivatives were formed using 18 formulae, the most productive of which were *-ek* and *-ko*.
5. Only 43 women's names were recorded in the sources. Of these names three, *Bogumiła*, *Milena*, and *Nieradka*, are Slavic forms.
6. *Anna* and *Katarzyna* appeared most in all social groups.
7. The existence in Polish anthroponymy of names from the Orthodox liturgical calendar, and the existence in Ukrainian anthroponymy (especially of the nobility) in the Chełm region of names related to Catholic Church tradition, at least in part, could testify to the linguistic and cultural influences typical of bilingual areas. Interference phenomena in both systems also concerned the morphological structure of the anthroponyms. The influence of the Polish language was reflected in the formation of forms of diminutive Ukrainian names with the suffix *-ek*, while the influence of the Ukrainian system on Polish onomastics in this area is evident in the presence of forms ending *-ko*.

B. WAYS AND MEANS OF NAMING MEN

1. Analysis of the anthroponymic material showed that both the grammatical means (by which personal names and naming types were formed) as well as the manners of identification, as seen in the sources, were mostly a continuation from an earlier era. In the 16th and 17th centuries, however, changes in the discussed systems occurred relating to the frequency of name-forming units and the types of names in particular social groups. The morphological types of post-first-name terms found in the Chełm region corresponded to those that functioned in Ukraine (as regards the Ukrainian system) as well as in other regions of the Commonwealth (in the case of the Polish system).

Ukrainian System

1. The most important role in the anthroponymy of the privileged classes was played by the suffix *-ski / -cki*. The motivation for their creation was the names of people's properties and estates. Patronymic descriptions competed with them in second place – terms created via semantic/word-forming derivation, dominated by the endings *-ycz/-icz, -owycz/-ewycz// -owicz/-ewicz*. A much smaller role in identification was played by characterisations. In relation to the 16th century, the following century brought an increase in the popularity of toponymic surnames and a decline in the productivity of common-noun-derived formations.
2. Differences in the anthroponymy of the Ukrainian nobility in the Chełm region and in regions of Ukraine are negligible and mainly associated with a lower proportion of toponymic formations and more patronymic surnames. The differences observed may be due to the more varied structure of the gentry in Ukraine, which could be connected with the presence there of many noble families which were identified more often by toponyms than the rest of the nobility.
3. Naming the Ukrainian nobility was usually done via two-part formulas, but the onomastics were characterised by diversity. Sometimes the sources contained multi-element constructions which consisted of family names, nicknames and toponyms, including those known in earlier Ukrainian noble anthroponymy – three-element formulas with a proper patronymic following the first name.
4. The anthroponymy of townspeople and peasants was based on the patronymic surname model. The predominant structural/grammatical

type was names with suffixes *-ycz/-icz*, *-owycz/-ewycz//owicz/-ewicz*, which were particularly popular in the 16th century. In the next century they predominated among townspeople. Among peasants, the most commonly recorded formations were *-uk/-'uk*, and *-czuk*. The basis of most patronymics was first names. The second largest set in terms of size was that of common-noun-derived terms (nicknames and occupational surnames). Toponymic names played a minor role in the onomastics of these social groups.

5. The analysis enabled the identification of extensive similarities with the onomastics of non-noble social groups in Ukraine, in which relationship terms were also very dominant. The differences mainly related to the frequency of individual word-formation units and naming types.
6. Apart from surnames ending with *-uk/-'uk*, *-czuk* or *-enia*, known only in the anthroponymy of townspeople and peasants, the rest of the names were used for all social groups.
7. Common naming formulas that appeared in non-noble groups were made up of first names and surnames. Three-element names were occasionally recorded with a patronymic ending in *-yk/-ik*, sometimes with a first-name derived patronymic ending in *-owycz/-ewycz//owicz/-ewicz*, which appeared after the Christian name.
8. The clear participation of patronymic formations in the anthroponymy of the Ukrainian nobility, and their domination in the onomastics of townspeople and peasants, is a reflection of an anthroponymic system in Ukraine being based on family and community values.

Polish system

1. In the light of the documents examined, naming amongst Polish nobility in the Chełm region, as in Ukraine, was based on a very productive model of toponyms ending in *-ski/-cki*. The other two naming types, i.e. relationship and descriptive formations, played a much less important role, especially in the seventeenth century. The etymology of toponyms indicates great geographical diversity, and sheds light on the history of settling the area, which connects the Chełm region with that of Lublin, Mazovia, Małopolskie and Wielkopolska.
2. The anthroponymy of the privileged class reveals similarities with the onomastics of other areas of the Commonwealth, including the south-eastern Kresy Borderlands, where the nobility's surname model was

- also based on toponyms. Comparison with the anthroponymy of the Ukrainian nobility shows that in both groups significant importance was attributed to land ownership, which lay at the root of what drove name-formation. Surnames ending in *-ski/-cki* became markers of values that positioned their bearers within a privileged social group. It should be emphasised, however, that in the Ukrainian system these forms were less common, especially in the seventeenth century. Relationship terms also played an important part there. Their role in the anthroponymy of the Polish gentry was much smaller. The naming model was therefore influenced by social and economic conditions, and in the case of the Ukrainian privileged class, the impact of the Polish system on the popularity of surnames ending in *-ski/-cki* was not without significance.
3. As regards naming, a two-element system predominated in the anthroponymy of the Polish gentry. However, more elaborate formulas that included nicknames and toponyms were also used.
 4. In the anthroponymy of townspeople and peasants, nickname-style common-noun-derived forms predominated (equal formally to common nouns as well as their derivatives), and occupational surnames. The frequency of these anthroponyms was similar to in other regions of Poland. In the 17th century, they were often to be found in the names of peasants. In the sixteenth century, patronymics competed with them, formed most often with the help of the suffixes *-icz* and *-owicz/-ewicz*. Then came toponyms – often amongst townspeople. Their popularity increased significantly in the next century. Thus, from the beginning of the period under discussion, the social scope of names ending in *-ski/-cki* significantly grew, playing an important role in the anthroponymy of non-noble groups, especially townspeople. The presence of model forms with this suffix (first-name-derived and common-noun-derived) shows that such a name was how some people fulfilled their aspiration to raise the prestige of their family.
 5. Throughout the period under discussion, there was a clear difference in the anthroponymy of townspeople, peasants and the nobility, a difference based on the dominance of different types of names in each of the social groups.
 6. The onomastics of non-nobility groups has revealed extensive similarities to Volhynia's anthroponymy and Polish ethnic lands, both in

terms of functional onomastic types and morphological means for the creation of names.

7. Comparison of Polish and Ukrainian anthroponymic material on the discussed social groups showed two distinct models on which naming was based: in the first case there was the common-noun-derived name in the sixteenth century, and in the next century townspeople preferred toponyms and peasants mainly used common-noun-derived surnames; and in the second case there was the patronymic surname model. Occurrences in the Ukrainian material of compositions which included patronymics pointing to the current filial relationship, were not known in Polish non-noble anthroponymy. In the system of values that can be discerned in the choice of name-forming motives, members of Polish non-noble groups considered it important to perceive a person in terms of their characteristics and via an assessment, while Ukrainian communities primarily took family relationships into consideration.
8. With regard to the whole period under discussion, we can talk about how the anthroponymic systems developed. There were no established and stable naming conventions. Despite the fact that in all social layers the naming methods were based primarily on two-element formulas, multi-element statements were far from rare in the sources (mainly used for the nobility).
9. The material referring to the nobility illustrates the functioning of common hereditary surnames from the beginning of the discussed period. The phenomenon of passing a surname from father to son and it covering spouses and a whole generation occurred in privileged social groups in both language groups. The surname function of post-first-name terms amongst townspeople and peasants is confirmed only by seventeenth-century records. In the case of common-noun-derived formulations, some of them also functioned as nicknames (non-noble groups) or bynames (nobility), and in the case of patronymic surnames some of the material points to a living father-son relationship.

C. WAYS AND MEANS OF NAMING WOMEN

1. The functioning of women's names remained linked to their marital status, to a certain extent linked to their ethnicity and community, and also they were linked to male anthroponyms – from whence they were derived.

2. In both language groups the same formational units were to be found. The presence of the *-icha* ending in the Polish material bore witness to the influence of Ukrainian on the Polish system.
3. The patronymics for daughters were created with the aid of two suffixes: *-owna* and *-'anka*, which identified women of all statuses.
4. Amongst noblewomen, the main husband-derived forms were created by *-owna* and *-'anka* endings, while townswomen and female peasants used *-owa/-ewa*. The use of maritonyms ending in *-ka* and *-ycha/-icha* was restricted to townswomen and peasant groups.
5. The manner of identifying women remained linked to their social status. The names of women from the privileged classes occurred most often with the aid of two-element structures, formed of a name and a patronymic or husband-derived surname, occasionally containing two terms relating to the husband – created from his name and surname. In documents about high society, these were constructions that were more developed and multi-element.
6. The ways of identifying townswomen and female peasants were much simpler. At the beginning of the period under discussion, not infrequently a woman was referred to using just her first name, patronymic term or husband-derived term. Later sources also contain such examples. The most commonly used constructions were two-element ones, made up of a first name and patronymic term – in the case of daughters, and in the case of married women it was a first name and maritonym derived from the husband's surname or first name.

D. INTER-LANGUAGE INFLUENCES

1. The former Chełm region was multi-ethnic, with regularly waves of settlers, dominated by Poles and Ukrainians. The proportions of the Polish and Ukrainian populations were very uneven and were determined by geography, community and chronology.
2. The co-existence of these two ethnicities, so culturally similar, must have involved their mixing and assimilation, which language-wise brought loans and hybridisation of anthroponyms. The interference processes reflected in them, one can assume, related to the influence of Polish on the productivity of the *-ski/-cki* endings in Ukrainian noble anthroponymy. An element of Polish onomastics was, also, anthroponyms of Polonised families of Ruthenian heritage. In the Polish system,

- a sign of Ukrainian influence may be the bigger proportion of patronymic forms (than in indigenous areas) used in naming, as well as the ubiquity in the 16th century of the *-owicz/-ewicz* suffix with its end *-cz* (of Ukrainian provenance) instead of the native *-c*, as well as the presence of the form *-ko*, and also *-uk* and *-icha*. The material relating to townspeople and the peasantry, and also women, is an illustration of the word-forming and lexical hybridisation of names, typical of the borderlands. Interferential phenomena, including their scale and character, decided the specifics not only of the Polish but also Ukrainian anthroponymy of the Chełm region, making it stand out compared to the onomastics of other ethnic regions of the Commonwealth and Ukraine.
3. The research carried out confirms the findings of various studies on the history of the settlement, ethnic/religious relations, culture, and language which characterise the Chełm region (except for its eastern border, i.e. the Ratne and Liuboml districts) as a Polish-Ukrainian borderland and mixed-language zone.

Translated by Alasdair Cullen

SKRÓTY

Acc. – Accusativus

bułg. – bułgarski

cerk. – cerkiewny

ch – chłopi

Dat. – Dativus

daw. – dawniej

etn. – etnonim

fem. – feminativum

gat. – gatunek

Gen. – Genetivus

ibid. – ibidem

im. – imię

im. cerk. – imię cerkiewne

im. chrz. – imię chrześcijańskie

im. słow. – imię słowiańskie

im. złoż. – imię złożone

in. – inny

Instr. – Instrumentalis

li. – litewski

łac. – łaciński

m – mieszczanie

niem. – niemiecki

n.m. – nazwa miejscowa

Nom. – Nominativus

n.os. – nazwa osobowa

np. – na przykład

patr. – patronim

pl – pluralis

por. – porównaj

prus. – pruski

psł – prasłowiański

rodz. – rodzaj

sg – singularis

stp. – staropolski

stukr. – staroukraiński

suf. – sufiks

sz – szlachta

tj. – to jest

ts. – to samo

ukr. – ukraiński

wsł. – wschodniosłowiański

zdr. – zdrobnienie

zlat. – zlatynizowany

zob. – zobacz

LITERATURA

LITERATURA CYTOWANA

- Akta grodzkie i ziemskie z czasów Rzeczypospolitej Polskiej z Archiwum tzw. bernardyńskiego we Lwowie w skutek fundacyi śp. Aleksandra hr. Stadnickiego. Wyd. staraniem Galicyjskiego Wydziału Krajowego, t. 1–25, Lwów 1808–1935.*
- Arkuszyn 2003a – Arkuszyn H., *Imiona mieszkańców gminy Wola Uhruska* [w:] *Gmina Wola Uhruska na tle Euroregionu Bug. Język i kultura*, pod red. F. Czyżewskiego, Wola Uhruska, s. 53–59.
- Arkuszyn 2003b – Arkuszyn H., *Motywacja przezwisk mieszkańców Woli Uhruskiej* [w:] *Gmina Wola Uhruska na tle Euroregionu Bug. Język i kultura*, pod red. F. Czyżewskiego, Wola Uhruska, s. 205–210.
- Atlas historyczny Rzeczypospolitej Polskiej*, wydany z zasiłkiem Akademii Umiejętności w Krakowie. Epoka przełomu z wieku XVI-ego na XVII-sty. Dział II-gi: „Ziemie ruskie Rzeczypospolitej”, oprac. i wyd. A. Jabłonowski, Warszawa–Wiedeń 1899–1904.
- Bartmiński 1992 – Bartmiński J., *O języku folkloru na pograniczu polsko-ukraińskim* [w:] *Dzieje Lubelszczyzny*, t. 6, *Między Wschodem a Zachodem*, cz. 4, *Zjawiska językowe na pograniczu polsko-ruskim*, pod red. J. Bartmińskiego i M. Łesiowa, Lublin, s. 141–153.
- Bartmiński, Mazur 1967 – Bartmiński J., Mazur J., *Wschodnia granica a pochylonego w gwarach południowej Lubelszczyzny*, „*Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska*”, t. XXII, 9, Sectio F, Lublin, s. 175–221.
- Bartmiński, Mazur 1978 – Bartmiński J., Mazur J., *Teksty gwarowe z Lubelszczyzny*, Wrocław.
- Białokozowicz 1996 – Białokozowicz B., *Mikołaj Janczuk 1852–1921. Podlaskie skrzyżowanie tradycji słowiańskich*, Olsztyn.

- Bieńkowski L 1989 – Bieńkowski L., *Chełmska diecezja, II: Diecezja prawosławna* [w:] *Encyklopedia katolicka*, pod red. R. Łukszyka, L. Bieńkowskiego, F. Gryglewicza, t. III, Lublin, s. 132–133.
- Bieńkowski L 1992 – Bieńkowski L., *Organizacja Kościoła wschodniego w Polsce* [w:] *Kościół w Polsce*, pod red. J. Kłoczowskiego, t. II: *Wiek XVI–XVIII*, Kraków 1970, s. 781–1049.
- Bogdanowicz 2006 – Bogdanowicz E., *Nazwiska z komponentem -k- w części sufiksальной na podstawie XVIII-wiecznych ksiąg metrykalnych południowej Białostoczczyzny* [w:] *Onimizacja i apelatywizacja*, pod red. Z. Abramowicz, E. Bogdanowicz, Białystok, s. 337–343.
- Breza 2001 – Breza E., *Nazwiska równe nazwom miejscowości Pomorza Gdańskiego* [w:] *Nazwy i dialekty Pomorza dawniej i dziś*, t. 4, pod red. R. Wosiak-Śliwy, Gdańsk, s. 173–183.
- Breza 2003a – Breza E., *Nazwiska równe śląskim nazwom miejscowości* [w:] *Przeszłość, terażniejszość i przyszłość polskiej onomastyki*, pod red. R. Łobodzińskiej, Wrocław, s. 61–68.
- Breza 2003b – Breza E., *Z problematyki polskich nazwisk równych nazwom miejscowości* [w:] *Metodologia badań onomastycznych*, pod red. M. Biolik, Olsztyn, s. 188–195.
- Bubak 1983 – Bubak J., *Geneza nazwisk polskich równych imionom* [w:] *Warsztat współczesnego onomasty*, pod red. D. Kopertowskiej, Kielce, s. 19–29.
- Bubak 1986 – Bubak J., *Proces kształtowania się polskiego nazwiska mieszczańskiego i chłopskiego*, Kraków.
- Buczyński 1986 – Buczyński M., *Nazwiska hybrydalne na mieszanym obszarze polsko-ukraińskim* [w:] *Formacje hybrydalne w językach słowiańskich*, pod red. S. Warchoła, Lublin, s. 209–213.
- Buczyński 1993a – Buczyński M., *Patronimika ormiańskie w XVII-wiecznym Zamościu*, „Acta Universitatis Lodziensis. Folia Linguistica”, 27, s. 23–30.
- Buczyński 1993b – Buczyński M., *Ormiańskie nazwiska w Zamościu na tle kulturowej i językowej tradycji region (komunikat)* [w:] *Systemy onomastyczne w słowiańskich gwarach mieszanych i przejściowych*, pod red. S. Warchoła, „Rozprawy Słowistyczne”, 7, Lublin, s. 83–84.
- Buczyński 1993c – Buczyński M., *Zapozyczenia ormiańskie w języku polskim* [w:] *Studia z dziejów kontaktów polsko-ormiańskich*, pod red. M. Zakrzewskiej-Dubasowej, Lublin, s. 118–128.
- Chełm i Chełmskie w dziejach*, pod red. R. Szczygła, Chełm 1996.

- Chodyński 1874 – Chodyński S., *Chełmskie biskupstwo obrządku łacińskiego* [w:] *Encyklopedia kościelna*, pod red. M. Nowodworskiego, Warszawa, t. 3, s. 240–252.
- Citko 2001 – Citko L., *Nazewnictwo osobowe północnego Podlasia w XVI w.*, Białystok.
- Czarnecki 1992 – Czarnecki W., *Osadnictwo ziemi chełmskiej XIV–XVI wieku w historiografii i źródłach* „Kwartalnik Historii Kultury Materialnej”, t. 40, z. 2, s. 169–183.
- Czarnecki 1997 – Czarnecki W., *Sieć osadnicza ziemi chełmskiej od połowy XIV do połowy XV wieku*, „Rocznik Chełmski”, t. 3, s. 9–63.
- Czarnecki 1999 – Czarnecki W., *Rozwój sieci osadniczej ziemi chełmskiej w latach 1451–1510*, „Rocznik Chełmski”, t. 5, s. 9–59.
- Czarnecki 2000 – Czarnecki W., *Rozwój sieci parafialnej Kościoła łacińskiego w Ziemi Chełmskiej od początku XVII wieku*, „Roczniki Humanistyczne”, t. XLVIII, z. 2, s. 29–89.
- Czarnecki 2012 – Czarnecki W., *Szlachta ziemi chełmskiej do połowy XVI wieku*, Białystok.
- Czopek 1988 – Czopek B., *Nazwy miejscowe dawnej ziemi chełmskiej i betzkiej (w granicach dzisiejszego państwa polskiego)*, Wrocław.
- Czyżewski 1986 – Czyżewski F., *Atlas gwar polskich i ukraińskich okolic Włodawy*, „Rozprawy Slawistyczne”, 2, Lublin.
- Czyżewski 1991 – Czyżewski F., *Teksty gwarowe z Podlasia i Chełmszczyzny* [w:] *Studia nad polszczyzną kresową*, t. VI, pod red. J. Riegera, V. Vereńiča, s. 197–208.
- Czyżewski 1995a – Czyżewski F., *Gwary polskie na obszarze gminy Wola Uhruska w województwie chełmskim*, „Slavia Occidentalis”, t. 51, s. 15–28.
- Czyżewski 1995b – Czyżewski F., *Z historii badań atlasowych nad ukraińskimi gwarami Pobuża (1926–1988)* [w:] *Badania dialektów i onomastyki na pograniczu polsko-wschodniosłowiańskim*, pod red. M. Kondratiuka, Białystok, s. 19–32.
- Czyżewski 2009 – Czyżewski F., *Nekropolie jako znak kultury pogranicza*, „Rozprawy Komisji Językowej Wrocławskiego Towarzystwa Naukowego”, 36, s. 13–32.
- Czyżewski 2013 – Czyżewski F., *Antroponimia pogranicza polsko-wschodniosłowiańskiego w świetle inskrypcji nagrobnych*, Część I, *Słownik nazwisk*, Lublin.

- Czyżewski, Dudek 2003 – Czyżewski F., Dudek A., *Słowniczek gwar polskich i ukraińskich gminy Wola Uhruska* [w:] *Gmina Wola Uhruska na tle Euro-regionu Bug : język i kultura*, pod. red. F. Czyżewskiego, Wola Uhruska, s. 155–165.
- Czyżewski, Gala 1993 – Czyżewski F., Gala S., *Zagadnienie pogranicza językowego na przykładzie nazwisk włodawskich* [w:] *Systemy onomastyczne w słowiańskich gwarach mieszanych i przejściowych*, pod red. S. Warchoła, „Rozprawy Slawistyczne”, 7, Lublin, s. 113–136.
- Czyżewski, Sajewicz 1997 – Czyżewski F., Sajewicz M., *Słownictwo ludowe ukraińskiej gwary wsi Ochoża koło Chełma* [w:] *Ze studiów nad gwarami wschodniosłowiańskimi w Polsce*, pod red. F. Czyżewskiego, M. Łesiowa, „Rozprawy Slawistyczne”, 12, Lublin, s. 45–86.
- Czyżewski, Warchoła 1998 – Czyżewski F., Warchoła S., *Polskie i ukraińskie teksty gwarowe ze wschodniej Lubelszczyzny*, „Rozprawy Slawistyczne”, 9, Lublin.
- Czyżewski, Zienkiewicz 1990 – Czyżewski F., Zienkiewicz L., *Kontynuanty psł. *tǎrt, *tǎlt, *tert, *telt w ukraińskich i polskich gwarach Pobuża*, „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska”, sectio FF, vol. 8, s. 165–201.
- Dacewicz 1994 – Dacewicz L., *Nazewnictwo kobiet w dawnym powiecie mielnickim (XVI–XVII)*, Białystok.
- Dacewicz 2006 – Dacewicz L., *Rola sufiksu -uk w kulturze nazewniczej Podlasia* [w:] *Manuscula Linguistica in honorem Aleksandrae Cieślakowej oblata*, pod red. K. Rymuta, Kraków, s. 157–162.
- Dacewicz 2014 – Dacewicz L., *Historyczne nazwiska ma kresach północno-wschodnich Rzeczypospolitej (XVI–XVIII w.)*, Białystok.
- Dąbrowski 2011 – Dąbrowski D., *Dzieje Chełmszczyzny w świetle informacji latopisów (lata 1170-1218)*, „Rocznik Chełmski”, t. 15, s. 69–84.
- Dejna 1998 – Dejna K., *Atlas gwar polskich, t. 1: Małopolska (Little Poland)*, Warszawa.
- Dubisz 1985 – Dubisz S., *O nobilitacji nazwisk mieszczańskich na Mazowszu w XVII i XVIII wieku*, „Prace Filologiczne”, XXXII, s. 97–107
- Dyłałowa 1989 – Dyłałowa H., *Unia brzeska i unicy w Królestwie Polskim*, Warszawa.
- Dyłałowa 1996 – Dyłałowa H., *Dzieje unii brzeskiej*, Warszawa–Olsztyn.
- Dzieje Hrubieszowa*, pod red. R. Szczygła, Hrubieszów 2006.
- Dzieje Lubelszczyzny, t. I*, pod red. T. Mencla, Warszawa 1974.

- ESB – Bańkowski A., *Etymologiczny słownik języka polskiego*, t. I [A–K], II [L–P], Warszawa 2000, t. III, cz. 1 [R], Częstochowa 2015.
- Gieysztor 1982 – Gieysztor A., *Mitologia Słowian*, Warszawa.
- Gil 1999 – Gil A., *Prawosławna eparchia chełmska do 1596 roku*, Lublin–Chełm.
- Gil 2005 – Gil A., *Chełmska diecezja unicka 1596–1810. Dzieje i organizacja*, seria: „Studia i materiały do dziejów chrześcijaństwa wschodniego w Rzeczypospolitej”, t. 1, pod red. J. Kłoczowskiego, A. Gila, Lublin.
- Gloger 1903 – Gloger Z., *Geografia historyczna ziem dawnej Polski*, Kraków.
- Gmiterek 1991 – Gmiterek H., *Ziemia chełmska. Granice i podziały*, „Przegląd Kresowy”, nr 2–3, s. 6–61.
- Gmiterek 2000 – Gmiterek H., *Ze studiów nad strukturą wyznaniową młodzieży Akademii Zamojskiej (1595–1784)* [w:] *Z dziejów stosunków wyznaniowych w Rzeczypospolitej XVI–XVII wieku*, pod red. H. Gmiterka, „Res Historica”, 10, Lublin, s. 221–231.
- Gmiterek 2006 – Gmiterek H., *W czasach staropolskich (XVI–XVIII wieku)* [w:] *Dzieje Hrubieszowa*, pod red. R. Szczygła, Hrubieszów, s. 119–147.
- Górak 1990 – Górak J., *Miasta i miasteczka Zamojszczyzny*, Zamość.
- Górak 1994 – Górak J., *Regionalne formy architektury dawnej Lubelszczyzny na tle zagadnień osadniczych*, Zamość.
- Górny 2004 – Górny H., *Nazwiska mieszkańców wybranych miejscowości w dawnej ziemi sanockiej w świetle interferencji etniczno-językowej (XV–XIX w.)*, Rzeszów.
- Guldon 2002 – Guldon Z., *Żydzi w miastach ziemi chełmskiej w czasach szlacheckiej Rzeczypospolitej*, „Almanach Historyczny”, 4, s. 9–29.
- Horn 1975 – Horn M., *Żydzi na Rusi Czerwonej w XVI i I połowie XVII w. Działalność gospodarcza na tle rozwoju demograficznego*, Warszawa.
- Hryniewicz-Adamskich 2012 – Hryniewicz-Adamskich B., *Siedemnastowieczne imiennictwo osobowe północnej Rosji na tle lokalnej kultury*, Poznań.
- Huk (zob. Mytnik) 1995a – Huk I., *Sposoby identyfikacji kobiet stanu chłopskiego w dawnej ziemi chełmskiej w wieku XVIII* [w:] *Kontakty językowe polsko-wschodniostowiańskie*, pod red. M. Bobrana, Rzeszów, s. 77–83.
- Huk 1995b – Huk I., *Nazwy osobowe w księgach metrykalnych parafii Kumów koło Chełma w drugiej połowie XVIII wieku* [w:] *Badania dialektów i onomastyki na pograniczu polsko-wschodniostowiańskim*, pod red. M. Kondratiuka, Białystok, s. 305–313.
- Huk 1997 – Huk I., *Z polsko-ukraińskich interferencji językowych na obszarze pogranicza (na materiale antroponomii chłopskiej dawnej ziemi chełmskiej*

- w wieku XVIII), „Studia i Materiały Polonistyczne”, t. 3, Piotrków Tryb., s. 153–159.
- Huk 1998 – Huk I., *Klasyfikacja i analiza słowotwórcza antropimów w dawnej ziemi chełmskiej*, „Warszawskie Zeszyty Ukrainoznawcze”, t. 6–7, Warszawa, s. 433–454.
- Huk 1999a – Huk I., *Sposoby identyfikacji osób w dawnej ziemi chełmskiej*, „Studia i Materiały Polonistyczne”, t. 4, Piotrków Tryb., s. 277–281.
- Huk 2002 – Huk I., *Українські елементи в антропонімії давньої Холмської землі у XVIII ст.* [w:] *Мовознавство. Доповіді та повідомлення на IV Міжнародному конгресі українців*, Київ, s. 87–89.
- Huk 2005 – Huk I., *Imiona chrześciane mieszczan Krzemieńca w XVI wieku*, „Нова Філологія”, Миколаїв, s. 117–133.
- Janeczek 1993 – Janeczek A., *Osadnictwo pogranicza polsko-ruskiego. Województwo bełskie od schyłku XIV do początku XVII wieku*, Warszawa.
- Jarczak 1972 – Jarczak D., *Niektóre osobliwości przemieszczonej gwary ukraińskiej w powiecie Stargardzkim województwa Szczecińskiego*, „Zeszyty Naukowe nr 6. Prace Wydziału Humanistycznego, nr 3, cz. 1 Wyższej Szkoły Nauczycielskiej w Szczecinie”, Szczecin, s. 41–54.
- Jawor 1991 – Jawor G., *Ludność chłopska i społeczności wiejskie w woj. lubelskim w późnym średniowieczu. Schyłek XIV – pocz. XV wieku*, Lublin.
- Jawor 2000 – Jawor G., *Osady prawa wołoskiego i ich mieszkańcy na Rusi Czerwonej w późnym średniowieczu*, Lublin.
- Kaczmarek, Bartmiński, Mazur 1978 – Kaczmarek L., Bartmiński J., Mazur J., *Ugrupowanie gwar Lubelszczyzny*, „Biuletyn Lubelskiego Towarzystwa Naukowego. Humanistyka”, vol. 20, nr 12, s. 65–89.
- Kaleta 1998 – Kaleta Z., *Nazwisko w kulturze polskiej*, Warszawa.
- Kania 1989 – Kania J., *Chełmska diecezja. III: Diecezja unicka* [w:] *Encyklopedia katolicka*, pod red. R. Łukaszyka, L. Bieńkowskiego, F. Gryglewicz, Lublin, t. III, s. 133–136.
- Klemensiewicz 2002 – Klemensiewicz Z., *Historia języka polskiego*, Warszawa.
- Kłoczowski 1956 – Kłoczowski J., *Zarys historii rozwoju przestrzennego miasta Chełma*, „Roczniki Humanistyczne KUL”, t. 6, nr 5, Lublin 1956–1957, s. 193–221, 229.
- KNI – J. Bubak, *Księga naszych imion*, Wrocław 1993.
- Kojder 2003 – Kojder M., *Z badań nad historycznym nazewnictwem osobowym gminy Wola Uhruska* [w:] *Gmina Wola Uhruska na tle Euroregionu Bug. Język i kultura*, pod red. F. Czyżewskiego, Wola Uhruska, s. 169–180.

- Kojder 2007a – Kojder M., *Derywacja semantyczna w nazwiskach mieszkańców starostwa hrubieszowskiego w XVII i XVIII w. Mechanizmy powstawania odapelatywnych nazwisk historycznych na pograniczu polsko-ukraińskim* [w:] *Західнополіський діалект у загальноукраїнському та всесловянському контекстах*, „Волинь філологічна”, 4, Луцьк, s. 236–243.
- Kojder 2007b – Kojder M., *XVII-wieczne nazwiska mieszczan hrubieszowskich* [w:] *Z badań nad językiem i kulturą Słowian*, pod red. P. Sotirowa i P. Złotkowskiego, Lublin, s. 87–96.
- Kojder 2010a – Kojder M., *Sposoby nominacji osób w zapisach ksiąg sądowych z terenu starostwa hrubieszowskiego w XVII wieku* [w:] *Західнополіські говірки в просторі та часі*. „Волинь філологічна”, 9, Луцьк, s. 270–276.
- Kojder 2010b – Kojder M., *Uwagi o nazewnictwie osobowym mieszkańców Hrubieszowa i okolicznych miast w XVII i XVIII wieku* [w:] *Miasto w perspektywie onomastyki i historii*, pod red. I. Sarnowskiej-Giefing i M. Graf, Poznań, s. 151–162.
- Kojder 2011a – Kojder M., *Nazwiska hybrydalne na pograniczu polsko-wschodniostłowińskim w XVII i XVIII wieku* [w:] *Dziedzictwo kulturowe Wielkiego Księstwa Litewskiego. W 440. rocznicę Unii Lubelskiej*, pod red. S. Kawaloua i M. Kojdera, Lublin, s. 77–84.
- Kojder 2011b – Kojder M., *Uwagi o nazewnictwie kobiet w starostwie hrubieszowskim (XVII–XVIII wiek)* [w:] *Z zagadnień językoznawstwa słowiańskiego. Tom dedykowany Profesorowi Stefanowi Warchołowi*, pod red. F. Czyżewskiego, „Rozprawy Slawistyczne”, 23, Lublin, s. 113–122.
- Kojder 2014 – Kojder M., *Antroponimia historyczna starostwa hrubieszowskiego w XVII i XVIII wieku*, „Rozprawy Slawistyczne”, 24, Lublin.
- Kończ-Chmiel 2009 – Kończ-Chmiel M., *Spółeczności chłopskie ziemi chełmskiej w późnym średniowieczu*, Lublin.
- Kondratiuk 1993 – Kondratiuk M., *Elementy białoruskie i ukraińskie w ojkonimii polsko-wschodniostłowińskiego pogranicza. Wpływy obce w nazewnictwie Polski* [w:] *Materiały VII Ogólnopolskiej Konferencji Onomastycznej, 20–22 września 1989 r.*, pod red. M. Kamińskiej, „Acta Universitatis Lodzensis. Folia Linguistica”, 27, Łódź, s. 129–137.
- Koper 2005 – Koper M., *Osobliwe formacje mikrotoponimiczne z terenu dawnej ziemi chełmskiej* [w:] *Mikrotoponimia na pograniczach językowo-kulturowych*, pod red. M. Łesiowa, M. Olejnika, Lublin, s. 89–97.
- Koper 2006 – Koper M., *Osiemnastowieczne nazwy terenowe dawnej ziemi chełmskiej*, Lublin (praca doktorska powstała w Katedrze Języka Polskiego

- KUL pod kierunkiem prof. W. Makarskiego; kopia pracy znajduje się w Archiwum Uniwersyteckim KUL).
- Koper 2008 – Koper M., *O nazwach terenowych na -izna oraz -szczyzna*, „Roczniki Humanistyczne”, z. 6: Językoznawstwo, t. LVI, Lublin, s. 89–100.
- Koper 2015 – Koper M., *Historyczna mikrotoponimia gminy Wola Uhruska* [w:] *Pogranicza słowiańskie w opisach językoznawczych. W 110 rocznicę urodzin Profesora Władysława Kuraszkiwicza (1905–1997)*, pod red. F. Czyżewskiego, M. Olejnika, A. Pihan-Kijasowej, Lublin–Włodawa, s. 201–214.
- Kosyl 1976 – Kosyl Cz., *Nazwa miejscowa Ochodza II Ochoża*, „Slavia Orientalis”, XXV, s. 249–256.
- Kosyl 1984 – Kosyl Cz., *Fleksja księgi miejskiej Hrubieszowa z lat 1720–1741* [w:] *Polszczyzna regionalna w okresie renesansu i baroku*, pod red. H. Wiśniewskiej i Cz. Kosyla, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź, s. 201–211.
- Kosyl 2001 – Kosyl Cz., *Nazwy osobowe* [w:] *Współczesny język polski*, pod red. J. Bartmińskiego, wyd. I, Lublin, s. 431–445.
- Kosyl 2006 – Kosyl Cz., *Polszczyzna mieszczan hrubieszowskich w pierwszej połowie XVIII wieku* [w:] *Dzieje Hrubieszowa*, pod red. R. Szczygła, t. I, Hrubieszów, s. 295–316.
- Kość 1988 – Kość J., *Słownictwo regionalne w XVII–XVIII-wiecznych księgach miejskich wschodniej Lubelszczyzny* [w:] *Studia językoznawcze. Streszczenia prac doktorskich*, pod red. W. Borysia, t. 13, Wrocław, s. 53–102.
- Kość 1993 – Kość J., *O różnych rejestrach cech kresowych w XVIII-wiecznych księgach miejskich z ziemi chełmskiej*, „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska”, section FF, vol. 11–12, s. 199–216.
- Kość 1994 – Kość J., *Słownictwo kresowe w aktach dawnych ziemi chełmskiej i bełskiej*, „Studia nad polszczyzną kresową”, t. 7, pod red. J. Riegera, Wrocław–Warszawa–Kraków, s. 213–220.
- Kość 1995a – Kość J., *Polszczyzna kresowa w XVI-wiecznej księdze grodzkiej Chełma*, „Język Polski”, R. 75, s. 90–97.
- Kość 1995b – Kość J., *Polszczyzna grekokatolików chełmskich w XVII wieku*, „Prace Naukowe Uniwersytetu Śląskiego. Prace Językoznawcze”, t. 24, s. 39–48.
- Kość 1999 – Kość J., *Polszczyzna południowo-kresowa na polsko-ukraińskim pograniczu językowym w perspektywie historycznej*, Lublin.
- Kowalik-Kaleta 2007 – Kowalik-Kaleta Z., *Historia nazwisk polskich na tle społecznym i obyczajowym (XII–XV wiek)*, t. I, Warszawa.

- Kozyński 2006 – Kozyński R., *Sejmik szlachecki ziemi chełmskiej 1648–1717*, Lublin.
- Kozyński 2007 – Kozyński R., *Samorząd szlachecki Ziemi Chełmskiej w strukturze parlamentarnej województwa ruskiego w XVI–XVIII w.*, „Rocznik Chełmski”, t. 11, s. 33–51.
- Książek-Bryłowa 1984 – Książek-Bryłowa W., *Język druków zamojskich* [w:] *Polszczyzna regionalna w okresie renesansu i baroku*, pod red. H. Wiśniewskiej i Cz. Kosyła, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź, s. 171–182.
- Kuć 2011 – Kuć J., *Antroponimia pogranicza podlasko-mazowieckiego (na podstawie XVI-wiecznych ksiąg parafialnych z Mokobód)*, Siedlce.
- Kuligowski 2000 – Kuligowski J., *Kościół Wschodni na Ziemi Chełmskiej i południowym Podlasiu od chrystianizacji do końca XVI wieku*, „Rocznik Mazowiecki”, nr 12, s. 43–57.
- Kumor 1985 – Kumor B., *Chełmska diecezja, I : Diecezja łacińska* [w:] *Encyklopedia katolicka*, pod red. R. Łukaszyka, L. Bieńkowskiego, F. Gryglewicza, Lublin, t. III, s. 127–132.
- Kumor 1994 – Kumor B., *Geneza i zawarcie unii brzeskiej* [w:] *Unia brzeska – geneza, dzieje i konsekwencje w kulturze narodów słowiańskich*, pod red. R. Łuznego, F. Ziejki, A. Kępińskiego, Kraków, s. 26–43.
- Kuraszkiewicz 1938 – Kuraszkiewicz W., *Z przeszłości narzecza zamojskiego*, „Pamiętnik Lubelski”, t. 3, Lublin, s. 201–246.
- Kuraszkiewicz 1985 – Kuraszkiewicz W., *Ruthenica. Studia z historycznej i współczesnej dialektologii wschodniosłowiańskiej*, pod red. J. Riegera, Warszawa.
- Kurzowa 1967 – Kurzowa Z., *Staropolskie nazwy osobowe na -o (Historia i geografia)*, „Onomastica”, XII, s. 177–231.
- Kurzowa 1970 – Kurzowa Z., *Polskie rzeczowniki na -o na tle słowiańskim*, Wrocław–Warszawa–Kraków.
- Kus 1997 – Kus J., *Szlachta polska wobec Kościoła unickiego w XVII–XVIII wieku (w świetle laudów sejmikowych i instrukcji poselskich)*, „Rocznik Chełmski”, t. 3, s. 135–142.
- Lindert 1980 – Lindert B., *Imiona kobiece używane w XV w. na terenie ziemi hrubieszowskiej*, „Onomastica”, XXIV, s. 169–172.
- Lustracja województw ruskiego, podolskiego i bełskiego 1564–1565*, cz. 1, wyd. K. Chłapowski i H. Żytkiewicz, Warszawa–Łódź 1992.

- Lustracja województwa ruskiego 1661–665*, cz. 3: *Ziemia halicka i chełmska*, wyd. E. i K. Arłamowscy i W. Kot, Wrocław 1976.
- Łesiów 1960 – Łesiów M., *Skąd się wzięła nazwa Hrubieszów?*, „*Onomastica*”, VI, Kraków, s. 107–110.
- Łesiów 1965 – Łesiów M., *Co oznaczają nazwy naszych rzek?*, „*Kalendarz Lubelski*”, Lublin, s. 79–83.
- Łesiów 1968 – Łesiów M., *Terenowe nazwy własne typu Zarudcze*, „*Slavia Orientalis*”, XVII, s. 351–353.
- Łesiów 1969 – Łesiów M., *Elementy wschodniosłowiańskie w nazwach terenowych powiatu zamojskiego* [w:] *Zamość i Zamojszczyzna w dziejach i kulturze polskiej*, pod red. K. Myślińskiego, Zamość, s. 449–459.
- Łesiów 1972 – Łesiów M., *Terenowe nazwy własne Lubelszczyzny*, Lublin.
- Łesiów 1977 – Łesiów M., *Folklor pogranicza polsko-ukraińskiego* [w:] *Literatura ludowa i literatura chłopska*, pod red. A. Aleksandrowicz, Cz. Hernasa, J. Bartmińskiego, Lublin, s. 173–194.
- Łesiów 1986 – Łesiów M., *Polsko-ukraińskie hybrydy antroponimiczne* [w:] *Formacje hybrydalne w językach słowiańskich*, pod red. S. Warchoła, „*Rozprawy Sławistyczne*”, 1, Lublin, s. 133–136.
- Łesiów 2013 – Łesiów M., *Błogostawieni męczennicy podlascy w świetle imiennictwa osobowego* [w:] *Niejedno ma imię... Prace onomastyczne i dialektologiczne dedykowane Profesor Ewie Wolnicz-Pawłowskiej*, „*Prace Językoznawcze Instytutu Filologii Polskiej UKSW*”, pod red. E. Dziegiel i T. Korpysza, Warszawa, s. 247–262.
- Magda-Czekaj 2011 – Magda-Czekaj M., *Wybrane typy słowotwórcze nazwisk (-icz, -owicz, -ewicz i z podstawowym -k-) okresu średniopolskiego w ujęciu historyczno-społecznym*, Kraków.
- MAGP – *Mały atlas gwar polskich*, t. I–II, pod kier. K. Nitscha, t. III–XIII, pod kier. M. Karasia, Wrocław–Kraków 1957–1970.
- Makarski 1996 – Makarski W., *Pogranicze polsko-ruskie do połowy wieku XIV. Studium językowo-etniczne*, Lublin.
- Makarski 2008 – Makarski W., *Zamość i Zamojszczyzna na mapie językowej i kulturowej Polski*, „*Facta Simonidis. Zeszyty Naukowe Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej w Zamościu*”, t. 1, nr 1, s. 313–326.
- MalCh – Malec M., *Imiona chrześcijańskie w średniowiecznej Polsce*, Kraków 1994.
- Malec 2000 – Malec M., *Odbicie wierzeń naszych przodków w imionach słowiańskich (Imiona złożone z członami: Bogo-, Bogu-, -bog.)* [w:] *Onomastyka polska*

- a nowe kierunki językoznawcze. Księga jubileuszowa w 70. rocznicę urodzin Prof. Marii Malec, Materiały z XI Ogólnopolskiej Konferencji Onomastycznej 15–17 czerwca 1998, Bydgoszcz–Pieczęyska, pod red. M. Czachorowskiej i Ł.M. Szewczyk, Bydgoszcz, s. 313–320;*
- Malec 2001 – Malec M., *Imię w polskiej antroponimii i kulturze*, Kraków.
- Malec 1976 – Malec T. *Budowa słowotwórcza rzeczowników i przymiotników w gwarze wsi Rachanie pod Tomaszowem Lubelskim*, Wrocław.
- Marczewski 2013 – Marczewski J.R., *Dzieje chełmskiej kapituły katedralnej obrządku łacińskiego*, Lublin.
- Mazur 1976 – Mazur J., *Gwary okolic Biłgoraja*, t. I–II, Wrocław 1976–1978.
- Mączyński 1970 – Mączyński J., *Nazwiska łodzian (XV–XIX w.)*, Łódź.
- Mikołajczakowa 1983 – Mikołajczakowa B., *Nazwiska żeńskie na terenie ziemi gostyńskiej w XVII–XIX w.* [w:] *Warsztat współczesnego onomasty*, pod red. D. Kopertowskiej, Kielce.
- Mironowicz 1996 – Mironowicz A., *Organizacja Kościoła prawosławnego w Rzeczypospolitej do końca XVIII wieku* [w:] *Europa orientalis. Polska i jej wschodni sąsiedzi od średniowiecza po współczesność. Studia i materiały ofiarowane profesorowi Stanisławowi Alexandrowiczowi w 65 rocznicę urodzin*, pod red. Z. Karpusa, T. Kempy, D. Michaluk, Toruń, s. 219–230.
- Mironowicz 1997 – Mironowicz A., *Prawosławie i unia za panowania Jana Kazimierza*, Białystok.
- Mironowicz 2001 – Mironowicz A., *Kościół prawosławny w dawnej Rzeczypospolitej*, Białystok.
- Mironowicz 2003 – Mironowicz A., *Kościół prawosławny w państwie Piastów i Jagiellonów*, Białystok.
- Moskal 1967 – Moskal B., *Elementy ukraińskie w gwarze wsi Żdżanne*, „Sprawozdania z Czynności i Posiedzeń Naukowych ŁTN”, XXI, z. 2, s. 1–10.
- Mytnik 2007 – Mytnik I., *Polsko-ukraińskie kontakty językowe w antroponimii historycznej* [w:] *Ukraina. Teksty i konteksty. Symbolae in honorem Stefan Kozak*, pod red. B. Nazaruka, W. Sobol, W. Aleksandrowycza, Warszawa, s. 171–176.
- Mytnik 2010 – Mytnik I., *Antroponimia Wołynia w XVI–XVIII wieku*, Warszawa.
- Mytnik 2011 – Mytnik I., *Odbicie stosunków językowych polsko-ukraińskich w imiennictwie dawnego województwa wołyńskiego (XVI–XVIII w.)*, „Studia Slovakistica. Випуск 11: Елімінація мовних бар’єрів”, Ужгород, s. 12–19.

- Mytnik 2012a – Mytnik I., *Imiennictwo przedstawicielek stanu mieszczańskiego i chłopskiego w ziemi wołyńskiej w XVI–XVIII wieku*, „Студії з ономастики та етимології 2011–2012”, Київ, s. 170–179.
- Mytnik 2012b – Mytnik I., *Найменування жінок шляхтянок на Волині у XVI–XVII ст.*, „Language and society. Мова і суспільство”, вип. 3, Львів 2012, s. 76–85.
- Mytnik 2013 – Mytnik I., *Imiennictwo szlachty polskiej w ziemi chełmskiej w XVI wieku* [w:] *Мова в дзеркалі особистості*, Івано-Франківськ, s. 94–107.
- Mytnik 2014a – Mytnik I., *Środki i sposoby identyfikacji szlachty polskiej w ziemi chełmskiej w XVII wieku*. [w:] „*Studia Ucrainica Varsoviensia*”, t. 2, Warszawa 2014, s. 113–120.
- Mytnik 2014b – Mytnik I., *Interferencja międzyjęzykowa w imiennictwie ziemi chełmskiej na tle kontaktów polsko-ukraińskich w dawnej antroponomii* [w:] *Тенденції розвитку української лексики та граматики*, за ред. І. Кононенко, І. Митник, С. Романюк, ч. I, seria „W kręgu języka, literatury i kultury”, t. III, Warszawa 2014, s. 168–187.
- Mytnik 2014c – Mytnik I., *Rodzime i obce. Z badań nad imiennictwem pogranicza polsko-ukraińskiego w XVI–XVII wieku* [w:] „*Типологія та функції мовних одиниць*”, № 1, Луцьк, s. 281–294.
- Mytnik 2014d – Mytnik I., *Словянський слой в антропонимиконе польско-українського пограниччя в XVI ст.*, [w:] *Onomastikas pētījumi. Onomastic Investigations*, pod red. O. Bušs, R. Silina-Pinke, S. Rapa, Rīga, s. 187–197.
- Mytnik 2015a – Mytnik I., *Identyfikacja mieszkańek pogranicza polsko-ukraińskiego w XVI–XVII wieku* [w:] *Beiträge zum 18. Arbeitstreffen der Europäischen Slavistischen Linguistik (Polyslav)*, 18, pod red. E.G. Rubio, M. Falkowskiej, E. Kislovej, M. Stępień, Wiesbaden, s. 177–185.
- Mytnik 2015b – Mytnik I., *Antroponomia szlachty ukraińskiej ziemi wołyńskiej i chełmskiej w XVI wieku*, „*Studia Interkulturowe Europy Środkowo-Wschodniej*”, t. 8, Warszawa, s. 113–124.
- Mytnik 2017 – Mytnik I., *Słownik historyczno-etymologiczny antroponomów ziemi chełmskiej (XVI–XVII wiek)*, Warszawa.
- Nekropolie jako znak kultury pogranicza polsko-wschodniostowiańskiego*, pod red. F. Czyżewskiego, A. Dudek–Szumigaj, L. Frolak, Lublin 2011.
- Nieczuja-Ostrowski 2011 – Nieczuja-Ostrowski P., *Ormianie w Polsce. Przeszłość i teraźniejszość*, Toruń.

- Nowakowski 1972 – Nowakowski A., *Górne Pobuże w wiekach VIII–IX. Zagadnienia kultury*, Łódź.
- Olejnik 2014 – Olejnik M., *Mikrotoponimia powiatu włodawskiego*, „Rozprawy Slawistyczne”, 25, Lublin.
- Orzechowski 1990 – Orzechowski J., *Okcydentalizacja Rusi Koronnej w XIV, XV i XVI w.* [w:] *Państwo, naród, stany w świadomości wieków średnich. Pamięci Benedykta Zientary 1929–1983*, pod red. A. Gieysztor, S. Gawlasa, Warszawa, s. 215–216
- Pawłowska 1997a – Pawłowska A., *Diecezja Chełmska rzymskokatolicka 1359–1807*, „Rocznik Chełmski”, t. 3, s. 65–79.
- Pawłowska 1997b – Pawłowska A.T., *Źródła do dziejów Kościołów i parafii rzymskokatolickich na ziemi chełmskiej od XVI do XX wieku*, „Rocznik Chełmski”, t. 3, s. 437–439.
- Pelcowa 1985 – Pelcowa H., *Studia nad słownictwem gwarowym Lubelszczyzny*, cz. I: *Słownictwo pochodzenia małopolskiego*, Lublin.
- Pelcowa 1995 – Pelcowa H., *Wariantywność leksykalna gwar pogranicza wschodniego Lubelszczyzny* [w:] *Badania dialektów i onomastyki na pograniczu polsko-wschodniostowiańskim*, pod red. M. Kondratiuka, Białystok, s. 155–166.
- Pelcowa 1997 – Pelcowa H., *Słownictwo wschodniostowiańskie w gwarach Polski środkowo-wschodniej w świetle związków językowych polsko-ukraińskich* [w:] *Ze studiów nad gwarami wschodniostowiańskimi w Polsce*, pod red. F. Czyżewskiego, M. Łesiowa, „Rozprawy Slawistyczne”, 12, Lublin, s. 189–211.
- Pelcowa 2001 – Pelcowa H., *Interferencje leksykalne w gwarach Lubelszczyzny*, Lublin.
- Pelcowa 2006 – Pelcowa H., *Bogactwo leksykalne pogranicza w świetle polsko-ukraińskich związków językowo-kulturowych* [w:] *Spotkania polsko-ukraińskie : język – kultura – literatura*, pod red. H. Pelcovej, Chełm, s. 87–101.
- Pelcowa 2012 – Pelcowa H., *Słownik gwar Lubelszczyzny*, t. I, *Rolnictwo: Narzędzia rolnicze. Prace polowe. Zbiór i obróbka zbóż*, Lublin.
- Pelcowa 2014 – Pelcowa H., *Słownik gwar Lubelszczyzny*, t. II, *Rolnictwo: Transport wiejski. Rośliny okopowe i paszowe. Gleby i rodzaje pól. Uprawa lnu i konopi. Zbiór siana*, Lublin.
- Pelcowa 2015 – Pelcowa H., *Słownik gwar Lubelszczyzny*, t. III, *Świat zwierząt*, Lublin.

- Pelcowa 2016 – Pelcowa H., *Słownik gwar Lubelszczyzny*, t. IV, *Sad i ogród warzywny. Budownictwo i przestrzeń podwórza*, Lublin.
- Pirbudagian-Fiutek 2003 – Pirbudagian-Fiutek M., *Polskie elementy leksykalne w antroponomii kozackiej z XVII w.* [w:] *Z badań nad polsko-ukraińskimi powiązaniem językowymi*, pod red. D. Buczki, M. Łesiowa, Lublin, s. 131–136.
- Pluskota 1998 – Pluskota T., *Nazwy miejscowe ziem ruskich Rzeczypospolitej XVI–XVIII w. Toponimia Ukrainy i pogranicza polsko-ruskiego*, Bydgoszcz.
- Pluskota 2013 – Pluskota T., *Wybrane imiona polskie w toponimii ziem ruskich Rzeczypospolitej od XVI do XIX wieku w ujęciu kartograficznym* [w:] *Niejedno ma imię... Prace onomastyczne i dialektologiczne dedykowane Profesor Ewie Wolnicz-Pawłowskiej*, „Prace Językoznawcze Instytutu Filologii Polskiej UKSW”, pod red. E. Dziegiel i T. Korpysza, Warszawa, s. 301–313.
- Podraża 1996 – Podraża A., *Polacy i Ukraińcy w czasach nowożytnych – zbliżenia i konflikty* [w:] *Sąsiedztwo. Osadnictwo na pograniczu etnicznym polsko-ukraińskim w czasach nowożytnych*, pod red. J. Półciwarka, Rzeszów, s. 11–22.
- Raszewska-Żurek 2006 – Raszewska-Żurek B., *Kształtowanie się nazwisk równych imionom w Polsce (wiek XIII–XVI)*, Warszawa.
- Rieger 1977 – Rieger J., *Imiennictwo ludności wiejskiej w ziemi sanockiej i przemyskiej w XV w.*, Wrocław.
- Rieger 1996 – Rieger J., *Dawna granica polsko-ukraińska w okolicach Sanoka i Przemysła w świetle antroponomii* [w:] *Antroponomia słowiańska*, pod red. E. Wolnicz-Pawłowskiej, J. Dumy, Warszawa, s. 259–269.
- Rudnicka-Fira 2004 – Rudnicka-Fira E., *Antroponomia Krakowa od XVI do XVIII wieku. Proces kształtowania się nazwiska*, Katowice.
- Rudolf-Ziółkowska 2011 – Rudolf-Ziółkowska E., *Imiennictwo lwowian. Kobiety w grecko-katolickich księgach metrykalnych z XVIII wieku* [w:] *Писемні пам'ятки: сучасне прочитання*, за ред. Г. Дидик-Меуш, Львів, s. 148–155.
- Rybak 1998 – Rybak A., *Dzieje Ziemi Chełmskiej. Kalendarium*, Chełm.
- RymNP – Rymut K., *Nazwiska Polaków. Słownik historyczno-etymologiczny*, t. I–II, Kraków 1999–2001.
- Rymut 2003a – Rymut K., *Apelatywy onimiczne i ich miejsce w systemie języka* [w:] *Szkice onomastyczne i historycznojęzykowe*, Kraków, s. 13–16.
- Rymut 2003b – Rymut K., *Pogranicze polsko-ukraińskie w świetle nazw miejscowych* [w:] *Szkice onomastyczne i historycznojęzykowe*, Kraków, s. 192–196.

- Rzetelska-Feleszko 2006 – Rzetelska-Feleszko E., *W świecie nazw własnych*, Warszawa–Kraków.
- SEM – *Słownik etymologiczno-motywacyjny staropolskich nazw osobowych*, cz. 1, *Odapelatywne nazwy osobowe*, opr. A. Cieślikowa, przy współudziale J. Szymowej i K. Rymuta, Kraków 2000; cz. 2, *Nazwy osobowe pochodzenia chrześcijańskiego*, opr. M. Malec, Kraków 1995; cz. 3, *Odmiejscowe nazwy osobowe*, opr. Z. Kaleta, przy współudziale E. Supranowicz i J. Szymowej oraz cz. 4, *Nazwy osobowe pochodzące od etników*, opr. E. Supranowicz, Kraków 1997; cz. 5, *Nazwy osobowe pochodzenia niemieckiego*, opr. Z. Klimek, Kraków 1997; cz. 6, *Nazwy heraldyczne*, opr. M. Bobowska-Kowalska, Kraków 1995; cz. 7, *Suplement. Rozwiązanie licznych zagadek staropolskiej antroponimii*, red. A. Cieślikowa, Kraków 2002.
- Serczyk 1990 – Serczyk W.A., *Historia Ukrainy*, Wrocław–Warszawa–Kraków 1990.
- SG – *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, pod red. F. Sulimierskiego, B. Chlebowskiego i W. Walewskiego, t. I–XV, Warszawa 1880–1902.
- Sieradzki 2013 – Sieradzki A., *Poznańskie derywaty nazwiskowe XVI–XVIII wieku*, Poznań.
- SJP – *Słownik Języka Polskiego PWN*, pod red. M. Szymczaka, t. I–III, wyd. I, Warszawa 1996.
- Skrzypek 1962 – Skrzypek J., *Studia nad pierwotnym pograniczem polsko-ruskim w rejonie Wołynia i Grodów Czerwieńskich*, Warszawa.
- SSNO – *Słownik staropolskich nazw osobowych*, t. I–VII, pod red. W. Taszyckiego (t. XVII – Suplement pod red. M. Malec), Wrocław 1965–1987.
- Stankowa 1961 – Stankowa M., *Materiały do dziejów Chełma, Ziemi Chełmskiej i powiatu w Wojewódzkim Archiwum Państwowym w Lublinie* [w:] *Ziemia chełmska: materiały z sesji naukowej historyków odbytej 21 VI 1959 r.*, pod red. J. Willaume, Lublin, s. 134–140.
- Szady 2009 – Szady B., *Wspólnoty wyznaniowe w Chełmie do końca XVIII wieku* [w:] *Chełm nieznanym. Ludzie. Miejsca. Wydarzenia*, pod red. M. Karwatońskiej, Chełm, s. 289–302.
- Szczygieł 1989 – Szczygieł R., *Lokacje miast w Polsce w XVI wieku*, Lublin.
- Szczygieł 2006 – Szczygieł R., *Lokacja miasta na prawie niemieckim i jego dzieje do końca XV wieku* [w:] *Dzieje Hrubieszowa*, pod red. R. Szczygła, Hrubieszów, s. 87–103.

- Szulowska 1992 – Szulowska W., *Imiennictwo dawnej ziemi halickiej i lwowskiej*, Warszawa.
- Szulowska 1994 – Szulowska W., *Losy derywatów z sufiksem *-ę (-ęta, -enię) w antroponimii polskiej i ukraińskiej* [w:] *Uwarunkowania i przyczyny zmian językowych*, „Język na Pograniczach”, nr 11, Warszawa, s. 171–177.
- Szulowska 2000 – Szulowska W., *Nazwiska na -ic/-icz wśród studentów Akademii Zamojskiej (1595–1781)* [w:] *Kontakty językowe polszczyzny na pograniczu wschodnim*, pod red. E. Wolnicz-Pawłowskiej, W. Szulowskiej, Warszawa, s. 239–245.
- Szulowska 2004 – Szulowska W., *Dawna antroponimia Mazowska (XV–XVII w.)*, Olsztyn.
- Teodorowicz 2015 – Teodorowicz K., *Uwagi o mikrotoponimii powiatu hrubieszowskiego (na podstawie badań przeprowadzonych w gminie Trzeszczany* [w:] *Pogranicza słowiańskie w opisach językoznawczych. W 110 rocznicę urodzin Profesora Władysława Kuraszewicza (1905–1997)*, pod red. F. Czyżewskiego, M. Olejnika, A. Pihan-Kijasowej, Lublin–Włodawa, s. 287–290.
- Ternes 1999a – Ternes J., *Inwentarz starostwa chełmskiego z roku 1608*, „Rocznik Chełmski”, t. 5, s. 79–98.
- Ternes 1999b – Ternes J., *Sejmik chełmski wobec miast i mieszczaństwa (1587–1668)*, „Res Historica”, t. 17, Lublin, s. 55–62.
- Tragiczna w skutkach Unia Brzeska 1596*, zesp. red. Warsonofiusz (Doroszkiewicz) i in., Hajnówka–Lublin 2016.
- Trojanowska 1996 – Trojanowska M., *Źródła do dziejów Chełma od XV do XX wieku w zasobie Archiwum Państwowego w Lublinie*, cz. 1, „Rocznik Chełmski”, t. 2, Chełm, s. 11–49.
- Trojanowska 1997 – Trojanowska M., *Źródła do dziejów Chełma od XV do XX wieku w zasobie Archiwum Państwowego w Lublinie*, cz. 2, „Rocznik Chełmski”, t. 3, Chełm, s. 393–436.
- Trojanowska 2003 – Trojanowska M., *Chełmski Konsystorz Greckokatolicki [1525] 1596–1875 [1905]. Inwentarz analityczny archiwum*, Warszawa.
- Unia Brzeska. Geneza, dzieje i konsekwencje w kulturze narodów słowiańskich*, pod red. R. Łuznego, F. Ziejki, A. Kępińskiego, Kraków 1994.
- Urzednicy województwa bełskiego i ziemi chełmskiej w XIV–XVIII wieku: spisy*, opr. H. Gmiterek, R. Szczygieł, Kórnik 1992 (*Urzednicy dawnej Rzeczypospolitej XII–XVIII wieku*, pod red. A. Gąsiorowskiego, t. 3, z. 2.).

- Walczak 1988 – Walczak B., *Z dziejów pewnego stereotypu nazewniczego („szlacheckie” nazwiska na -ski, -cki) [w:] Onomastyka w dydaktyce szkolnej i społecznej. Materiały z IV Konferencji Onomastycznej, pod red. E. Brezy, Szczecin, s. 275–281.*
- Warchoń 1964 – Warchoń S., *Nazwy miast Lubelszczyzny, Lublin.*
- Warchoń S. 1985 – Warchoń S., *Les noms de famille hybrides polono-ukrainiens des habitants de Hrubieszów et de Przemyśl [w:] Der Eigename in Sprache und Gesellschaft, Leipzig, s. 251–262.*
- Warchoń 1986 – Warchoń S., *O derywacji hybridalnej [w:] Formacje hybridalne w językach słowiańskich, pod red. S. Warchoła, „Rozprawy Slawistyczne”, 1, Lublin, s. 107–122.*
- Wawryniuk 2002 – Wawryniuk A., *Leksykon miejscowości powiatu chełmskiego, Chełm.*
- Wiśniewska 1994 – Wiśniewska H., *Kulturalna polszczyzna XVII wieku. Na przykładzie Zamościa, Lublin.*
- Wiśniewska 1996 – Wiśniewska H., *Ludzie i zdarzenia w barokowym Zamościu, Lublin.*
- Wiśniewska 2000 – Wiśniewska H., *Nazwy żeńskie (niewiast) w XVII wieku, „Studia historycznojęzykowe”, t. III, pod red. K. Rymuta, W.R. Rzepki, Kraków, s. 291–302.*
- Witusik 1978 – Witusik A.A., *O Zamościu, Zamoyskich i Akademii Zamojskiej, Lublin.*
- Wolnicz-Pawłowska 1978 – Wolnicz-Pawłowska E., *Osiemnastowieczne imiennictwo ukraińskie w dawnym województwie ruskim, Wrocław.*
- Wolnicz-Pawłowska 1986a – Wolnicz-Pawłowska, *Dawne łemkowskie nazwy kobiece na tle antroponimii sąsiednich gwar, „Onomastica”, XXX, s. 133–141.*
- Wolnicz-Pawłowska 1986b – Wolnicz-Pawłowska E., *Z dawnej antroponimii łemkowskiej. Nazwy kobiet z sufiksem -anka [w:] Nazwy własne a wyrazy pospolite w języku i tekście, pod red. H. Borka, S. Kochmana, Opole, s. 251–258.*
- Wolnicz-Pawłowska 1993 – Wolnicz-Pawłowska E., *Antroponimia łemkowska na tle polskim i słowackim, Warszawa.*
- Wolnicz-Pawłowska 1998 – Wolnicz-Pawłowska E., *Pogranicze wschodnie [w:] Polskie nazwy własne. Encyklopedia, pod red. E. Rzetelskiej-Feleszko, wyd. I Warszawa–Kraków, wyd. II uzupełnione, Warszawa–Kraków 2005, s. 453–466.*

- Wolnicz-Pawłowska 2010 – Wolnicz-Pawłowska E., *Czy istnieje polskie nazwisko mieszczańskie?* [w:] *Miasto w perspektywie onomastyki i historii*, pod red. I. Sarnowskiej-Giefing i M. Graf, Poznań, s. 269–278.
- AP – Wolnicz-Pawłowska E., Szulowska W., *Antroponimia polska na kresach południowo-wschodnich XV–XIX wiek*, Warszawa 1998.
- Wójtowicz 1986 – Wójtowicz M., *Древнерусская антропонимия XIV–XV вв. Северо-Восточная Русь*, Poznań.
- Wykazy osób z akt parafialnych Diecezji Łuckiej do 1945 r.*, opr. W.W. Żurek, t. I–VIII, Lublin 2004–2012.
- Zahajkiewicz 1996 – Zahajkiewicz M., *Kościół łaciński w Chełmie w okresie przedrozbiorowym* [w:] *Chełm i Chełmskie w dziejach*, pod red. R. Szczygła, Chełm.
- Zakrzewska-Dubasowa 1965 – Zakrzewska-Dubasowa M., *Ormianie zamojscy i ich rola w wymianie handlowej i kulturalnej ze Wschodem*, Lublin.
- Zakrzewska-Dubasowa 1982 – Zakrzewska-Dubasowa M., *Ormianie w dawnej Polsce*, Lublin.
- Zaręba 1966 – Zaręba A., *Formy nazwisk żon i dzieci w dialektach języka polskiego*, cz. I, „Onomastica”, XI, s. 320–344.
- Zaręba 1967 – Zaręba A., *Formy nazwisk żon i dzieci w dialektach języka polskiego*, cz. II, „Onomastica”, XII, s. 232–275.
- Zimmer 1993 – Zimmer B., *Miasta ziemi chełmskiej od XIII do poł. XIX w. w zarysie*, Lublin.
- Złotkowski 1999 – Złotkowski P., *Nazwy osobowe szlachty podlaskiej z formantem -icz, -owicz, -ewicz w XV–XVII wieku* [w:] *Nazewnictwo na pograniczach etniczno-językowych*, „Studia Sławistyczne”, 1, pod red. Z. Abramowicz, L. Dacewicz, Białystok, s. 343–349.
- Złotkowski 2015 – Złotkowski P., *XVI- i XVII-wieczne antroponimy przedstawicieli warstwy szlacheckiej ziemi bielskiej z formantem -uk, -(cz)uk* [w:] *Pogranicza słowiańskie w opisach językoznawczych. W 110 rocznicę urodzin Profesora Władysława Kuraszkiewicza (1905–1997)*, pod red. F. Czyżewskiego, M. Olejnika, A. Pihan-Kijasowej, Lublin–Włodawa, s. 315–327.
- Złotkowski 2017 – Złotkowski P., *Antroponimia historyczna mieszczan i chłopów Brańska i okolic w ujęciu statycznym i dynamicznym*, Lublin.

- Аркушин 1997 – Аркушин Г., *Деякі діалектизми в мові переселенців з Холмищини* [в:] *Ze studiów nad gwarami wschodniostowiańskimi w Polsce*, pod red. F. Czyżewskiego, M. Łesiowa, „Rozprawy Slawistyczne”, 12, Lublin, s. 33–38.
- АУМ – *Атлас української мови*, ред. кол. І. Г. Матвіяс, Я. В. Закревська та ін., т. I–III, Київ 1984–2001.
- Близнюк 1997 – Близнюк Б., *Сучасні гуцульські прізвища в історичному розвитку*, Львів.
- Власенко–Бойчун 1984 – Власенко–Бойчун А., *Огляд назвознавчих праць І. Франка* [в:] *Onomastic Works*, Munich–Denver–Miami Beach, с. 105–117.
- Волинські грамоти XVI ст., упор. В. Задорожний, А. Матвієнко, Київ 1995.
- Грушевський 1907 – Грушевський М., *Історія України–Русі*, т. 4–5, Київ–Львів.
- Гумецька 1954 – Гумецька Л., *Жіночі особові назви в українській актовій мові XIV–XV ст.*, „Наук. Зап. Інст. Сусп. Наук. Львівського філіалу АН УРСР, т. 3 Дослідження з мови та літератури”, с. 116–122.
- Демчук 1988 – Демчук М., *Слов’янські автохтонні особові власні імена в побуті українців XIV–XVII ст.*, Київ.
- Денисюк, Денисюк 2003 – Денисюк В., Денисюк О., *Ратнівська земля: історико-краєзнавчий нарис*, Луцьк.
- Історія українського селянства*. Нариси в 2-х томах, т. 1, Київ 2006.
- Керста 1984 – Керста Р., *Українська антропонімія XVI ст. Чоловічі іменування*, Київ.
- Керста 1995 – Керста Р., *Українсько-польські взаємовпливи в антропонімії* [в:] *Badania dialektów i onomastyki na pograniczu polsko-wschodniostowiańskim*, pod red. M. Kondratiuka, с. 337–343, Białystok.
- Кордуба 1941 – Кордуба М., *Історія Холмищини і Підляшшя*, Краків.
- Корнилович 1925 – Корнилович М., *Огляд народніх родових прізвищ на Холмищині і Підляшші*, „Етнографічний вісник”, № 2, с. 113–123.
- Купчинський 2004 – Купчинський О., *Акти та документи Галицько-Волинського князівства XIII – першої половини XIV століть*, Львів.
- Лесів 1997 – Лесів М., *Українські говірки у Польщі*, Варшава.
- Медвідь–Пахомова 1999 – Медвідь–Пахомова С., *Еволюція антропонімних формул у слов’янських мовах*, Ужгород.

- Мойсієнко 2006 – Мойсієнко В., *Фонетична система українських поліських говорів у XVI–XVII ст.*, Житомир.
- Морошкин 1867 – Морошкин М., *Славянский именовослов или собрание славянских личных имен в алфавитном порядке*, С.–Петербург.
- Осташ 2004 – Осташ Н., *Словник діалектної лексики переселенців із Холмщини* [в:] „Діалектологічні студії 4: Школи, постаті, проблеми”, за ред. П. Гриценка, Н. Хобзей, Львів, с. 355–378.
- Осташ 2007а – Осташ Н., *Особливості мовлення українців з Холмщини* [в:] „Україна – Польща: історична спадщина і суспільна свідомість”, вип. 2 : депортації 1944–1951, Львів, с. 254–284.
- Осташ 2009 – Осташ Н., *Холмські вуличні прізвиська: минуле і сучасне*, „Діалектологічні студії. 8: Говори південно-західного наріччя”, відп. ред. П. Гриценко, Н. Хобзей, Львів, с.159–173.
- Осташ 2013 – Осташ Н., *Про деякі фонетичні явища в холмських говірках* [в:] „Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Філологічні науки. Мовознавство”, № 1 (250), Луцьк, с. 85–89.
- Осташ 2013а – Осташ Н., *Із спостережень над фонетичними особливостями говірки села Березна на Холмщині* [в:] „Філологічний вісник Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини”, вип. 4, Умань, с. 89–101.
- Осташ 2014 – Осташ Н., *Із спостережень над деякими морфологічними особливостями холмських говірок* [в:] „Філологічний вісник Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини”, вип. 5, Умань, с. 44–50.
- Осташ, Осташ 1994 – Осташ Н., Осташ Р., *Власні особові імена в антропонімії Холмщини* [в:] *Проблеми регіональної ономастики. Тези доп. і повід. наук. семінару*, відп. ред. І. Железняк, Київ, с. 38–39.
- Осташ, Осташ 2002а – Осташ Н., Осташ Р., *Прізвиська переселенців із Холмщини в антропонімічному просторі України*, „Студії з ономастики та етимології”, відп. ред. О. Карпенко, Київ, с. 159–174.
- Осташ, Осташ 2007 – Осташ Н., Осташ Р., *Холмські прізвиська в антропонімічному просторі України*, „Волинь філологічна : текст і контекст. Західнополіський діалект у загальноукраїнському та всеслов'янському контекстах” – збірник наук. праць, упор. Г. Аркушин, вип. 4, Луцьк, с. 250–258.

- Площанский 1899 – Площанский В., *Прошлое Холмской Руси: по архивным документам XV–XVIII в. и др. источникам*, т. 1–2, Вильна 1899–1901.
- Реєстр – *Реєстр Війська Запорозького 1649 року*, опр. О. Тодійчук, Київ 1995.
- Розов 1928 – Розов В., *Українські грамоти. XIV і перша половина XV в.*, т. 1, Київ.
- Сенів 1980 – Сенів М., *Основні способи й засоби ідентифікації жінки в писемних пам'ятках української мови XIV–XVIII ст.* [в:] *З історії української лексикології*, за ред. Д. Гринчишина, Київ, с. 160–200.
- Сенив 1986 – Сенив М., *Украинская антропонимия XIV–XVIII вв (женские именованья)*, автореф. дисс. ... канд. фил. наук, Ужгород.
- Сидорук 2007 – Сидорук Т., *Соціально-економічний розвиток Ратненського староства у XVI–XVII ст. (1500–1674 рр.)*, автореф. дис. ... канд. іст. наук, Запоріжжя.
- Сидорук 2009 – Сидорук Т., *Ратнівщина в середині XIV – наприкінці XVIII ст.*, „Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки”, 22, с. 204–211.
- ССМ – *Словник староукраїнської мови XIV–XV ст.*, за ред. Л. Гумецької, І. Гринчишина, т. I–II, Київ 1977–1978.
- СУМ – *Словник української мови*, за ред. А. Бурячка та ін., т. I–XI, Київ 1970–1980.
- СУМ XVI–XVII – *Словник української мови XVI–XVII ст.*, за ред. Д. Гринчишина та ін., вип. 1–16 [до Л], Львів 1994–2013.
- Теодорович 1893 – Теодорович Н. И., *Город Владимир Волынской губернии в связи с историей Волынской иерархии: исторический очерк: в пам'ять девятисотлетнего юбилея Волынской епархии 992–1892*, Почаев.
- ТСУІ – Трійняк І., *Словник українських імен*, Київ 2005.
- Франко 1906 – Франко І., *Причинки до української ономастики*, НТШ, Львів.
- Франко 1957 – Франко І., *Наввознавчі праці*, Winnipeg.
- Франчук 1990 – Франчук В., *Системний характер найменування в давньоруському княжому роді* [в:] *Шоста республіканська ономастична конференція*, ч. I, Одеса, с. 87–88.
- Чучка 2002a – Чучка П., *Антропонимія I – Імена* [в:] *Słowiańska onomastyka. Encyklopedia*, pod red. E. Rzetelskiej-Feleszko, A. Cieślukowej, t. I, Warszawa–Kraków, s. 335–339.

- Чучка 2002b – Чучка П., *Антропонімія II – Прізвища* [в:] *Słowiańska onomastyka. Encyklopedia*, pod red. E. Rzetelskiej-Feleszko, A. Cieślukowej, t. I, Warszawa–Kraków, s. 429–435.
- Чучка 2009 – Чучка П., *Давньослов'янські особові імена, засвідчені південнокарпатськими українськими онімами*, „*Studia Slavistica*”, t. 9, Ужгород, s. 83–90.
- Чучка 2011 – Чучка П., *Слов'янські особові імена українців, Історико-етимологічний словник українців*, Ужгород.
- Ящук 2008 – Ящук Л., *Антропонімія Житомирищини XVI–XVII ст.*, автореф. дис. ... канд. філ. наук, Київ.

LITERATURA POMOCNICZA

- Abramowicz 1999 – Abramowicz Z., *Imiona szlacheckie na polsko-wschodniosłowiańskim pograniczu w XVI w.* [w:] *Nazewnictwo pogranicza Polski*, pod red. A. Belchnerowskiej, J. Ignatowicz-Skowrońskiej, Szczecin, s. 7–24.
- AGWB – *Atlas gwar wschodniosłowiańskich Białostoczczyzny*, t. I–III pod red. Stanisława Glinki, oprac. przez zespół Instytutu Słowianoznawstwa PAN w składzie: Stanisław Glinka [et al.], od t. IV pod red. Ireny Maryniakowej, oprac. przez zespół Instytutu Sławistyki PAN w składzie M. Czurak [et al.], Warszawa 1980 i n.
- Akademia Zamojska w dziejach i życiu miasta*, pod red. R. Szczygła, A. Urbańskiego, Zamość 1996.
- Antroponimia Polski od XVI do końca XVIII wieku*, pod red. A. Cieślukowej, od t. II przy współpracy K. Skowronek, t. I [A–G], t. II [H–Ma], t. III [Mc–Pi], t. IV [Pl–St], t. V [St–U], Kraków 2007–2015.
- Antroponimia słowiańska*, pod red. E. Wolnicz-Pawłowskiej, J. Dumy, Warszawa 1996.
- Bendza 1987 – Bendza M., *Tendencje unijne względem Cerkwi prawosławnej w Rzeczypospolitej w latach 1674–1686*, Warszawa.
- Bogucka 1998 – Bogucka M., *Białogłowa w dawnej Polsce*, Warszawa.
- Bogucka, Samsonowicz 1986 – Bogucka M., Samsonowicz H., *Dzieje miast i mieszczaństwa w Polsce przedrozbiorowej*, Wrocław.
- Borek, Szumska 1976 – Borek H., Szumska U., *Nazwiska mieszkańców Bytomia od końca XVI wieku do roku 1740*, Warszawa.

- Bubak 1970–1971 – Bubak J., *Nazwiska ludności dawnego starostwa nowotar-
skiego*, cz. 1–2, Wrocław.
- Bubak 1994 – Bubak J., *Analiza językowa nazwisk Łemków z zachodniej Łemkowsz-
czyzny* [w:] *Łemkowie w historii i kulturze Karpat*, cz. 2, pod red. J. Czaj-
kowskiego, Sanok, s. 353–368.
- Buczyński 1967 – Buczyński M., *Wschodniosłowiańskie wpływy językowe
w gwarze wsi Huszcza, pow. Biała Podlaska*, „*Annales UMCS*”, sectio F,
vol. XXII, 10, Lublin, s. 223–256.
- Buczyński 1989 – Buczyński M., *Interferencje językowe na różnych obszarach
Słowiańszczyzny*, pod red. S. Warchoła, „*Rozprawy Slawistyczne*”, 4,
Lublin, s. 69–86.
- Budziszewska 1989 – Budziszewska W., *Imiona ochronne Słowian bałkańskich,
„Onomastica”*, XXXIV, s. 237–244.
- Budzyński 1990 – Budzyński Z., *Bibliografia dziejów Rusi Czerwonej (1340–
1772)*, t. I, Rzeszów.
- Bystroń 1936 – Bystroń J. S., *Nazwiska polskie*, Lwów–Warszawa.
- Charewiczowa 2002 – Charewiczowa Ł., *Kobieta w dawnej Polsce. Do okresu
rozbiorów*, Poznań.
- Cieślikowa 1990 – Cieślikowa A., *Staropolskie odapelatywne nazwy osobowe.
Proces onimizacji*, Wrocław–Warszawa–Kraków.
- Cieślikowa 1991 – Cieślikowa A., *Derywacja paradygmatyczna w staropolskiej
antroponimii*, Kraków.
- Cieślikowa 1994 – Cieślikowa A., *W sprawie sufiksu -ota w antroponimii,
„Zeszyty Naukowe Wydziału Humanistycznego Uniwersytetu Gdań-
skiego, Prace Językoznawcze”*, 19–20, s. 93–96.
- Cieślikowa 1996 – Cieślikowa A., *Metody w onomastycznych badaniach różnych
kategorii nazw własnych*, „*Onomastica*”, XLI, s. 5–17.
- Cieślikowa 1998 – Cieślikowa A., *Przezwiśka* [w:] *Polskie nazwy własne. Encyklo-
pedia*, pod red. E. Rzetelskiej-Feleszko, Warszawa–Kraków, s. 119–134.
- Cieślikowa 2003 – Cieślikowa A., *O współczesnych słowotwórczych anali-
zach onomastycznych* [w:] *Metodologia badań onomastycznych*, pod red.
M. Biolik, Olsztyn, s. 50–57.
- Cieślikowa, Malec 1999 – Cieślikowa A., Malec M., *Kryteria włączania nazwisk
z ziem pogranicznych do opracowania antroponimii Polski XVI do XVIII w.,
„Studia Slawistyczne 1. Nazewnictwo na pograniczach etniczno-języ-
kowych”*, pod red. Z. Abramowicz, L. Dacewicz, Białystok, s. 68–73.

- Czyżewski 2006 – Czyżewski F., *Uwagi o antroponimii pogranicza polsko-ukraińskiego* [w:] *Spotkania polsko-ukraińskie : język – kultura – literatura*, pod red. H. Pelcowej, s. 171–191.
- Dacewicz 1989 – Dacewicz L., *Nazwiska w osiemnastowiecznych księgach metrykalnych parafii mielnickich, „Białostoczczyzna”, 4, Białystok, s. 8–11.*
- Dacewicz 2001 – Dacewicz L., *Antroponimia Białegostoku w XVII–XVIII wieku*, Białystok.
- Dacewicz 2004 – Dacewicz L., *Proces kształtowania się nazwiska szlacheckiego w kontekście pogranicza etniczno-kulturowego (na przykładzie woj. podlaskiego w XVI w.)* [w:] *Pogranicza. Kontakty kulturowe, literackie, językowe*, pod red. L. Dacewicz, B.E. Dworakowskiej, „*Studia Slawistyczne*”, 7, Białystok, s. 155–160.
- Dacewicz 2005 – Dacewicz L., *Trzyelementowe zestawienia antroponimiczne w nazewnictwie szlacheckim dawnego polsko-litewsko-wschodniostowiańskiego pogranicza, „Onomastica”, L, s. 315–336.*
- Dacewicz 2012 – Dacewicz L., *Antroponimia tatarów litewsko-polskich w przekroju historycznym*, Białystok.
- Dederko 1997 – Dederko M., *Działalność gospodarcza szlachty chełmskiej w XVI i XVII wieku, „Rocznik Chełmski”, t. 3, s. 81–96.*
- Dzieje Lubelszczyzny*, t. VI. *Między Wschodem a Zachodem*, cz. IV. *Zjawiska językowe na pograniczu polsko-ruskim*, pod red. J. Bartmińskiego i M. Łesiowa, Lublin 1992.
- Frąckiewicz 2016 – Frąckiewicz M.K., *Niektóre nazwiska mieszczan łomżyńskich w perspektywie historycznej (XV–XIX w.)* [w:] *Archiwa w nauce. Nauka w archiwach*, pod red. D.K. Rembiszewskiej, K.K. Szamryka, Łomżyńskie Towarzystwo Naukowe im. Wagów, Białystok–Łomża, s. 137–182.
- Fiszbak 1997 – Fiszbak J., *Metryki kościelne jako źródło badań procesów nazwiskotwórczych, „Studia i Materiały Polonistyczne”, t. 3, Piotrków Tryb., s. 133–144.*
- Fross, Sowa 1997 – Fross H., Sowa F., *Twoje imię. Przewodnik onomastyczno-hagiograficzny*, wyd. III, t. I–VI, Kraków 1997–2007.
- Gajl 2003 – Gajl T., *Herby szlacheckie Rzeczypospolitej Obojga Narodów*, Gdańsk.
- Gala 1992 – Gala S., *Polskie nazwy osobowe z podstawowym -l-/-ł- w części sufiksalnej*, Łódź.
- Gottschald 1954 – Gottschald M., *Deutsche Namenkunde. Unsere Familiennamen nach ihrer Entstehung und Bedeutung*, Berlin.

- Gmina Wola Uhruska na tle Euroregionu Bug. *Język i kultura*, pod red. F. Czyżewskiego, Wola Uhruska 2003.
- Górak 1992 – Górak J., *Materiały do historii kultury materialnej Zamojszczyzny*, Zamość.
- Gruszka 2001 – Gruszka A., *Ziemia chełmska w polityce wschodniej Kazimierza Wielkiego*, „Rocznik Chełmski”, t. 7, s. 31–46.
- Gruszka 2008 – Gruszka A., *Handel miasta Chełma w trzeciej ćwierci XVI wieku*, „Rocznik Chełmski”, t. 12, s. 59–6.
- Gurba 1991 – Gurba J., *Okolice Włodawy w prahistorii i średniowieczu* [w:] *Dzieje Włodawy*, pod red. E. Olszewskiego, R. Szczygła, Lublin.
- Gurba 1995 – Gurba J., *Archeologia ziemi chełmskiej*, „Rocznik Chełmski”, t. 1, s. 319–327.
- Hertel 1980 – Hertel J., *Imiennictwo dynastii piastowskiej we wcześniejszym średniowieczu*, Warszawa–Poznań–Toruń.
- Hrynkiewicz-Adamskich 2011a – Hrynkiewicz-Adamskich B., *Refleksy słowiańskiego kodu kulturowego w staroruskich nazwach osobowych nawiązujących do świata roślin*, „Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis 90. Studia Russologica”, IV, s. 77–84.
- Hrynkiewicz-Adamskich 2011b – Hrynkiewicz-Adamskich B., *Słowiańskie nazwy osobowe – vocem magicæ?*, „Onomastica Slavogermanica”, XXX, s. 185–204.
- Huk 1999b – Huk I., *Osobliwości leksykalne polskiej gwary wsi Zagroda koło Chełma*, „Warszawskie Zeszyty Ukrainoznawcze”, 8–9, Warszawa, s. 416–423.
- Huk-Mytnik 2007 – Huk-Mytnik I., *Nazwy zawodów w antroponimii dawnego Wołynia (XVI–XVII wiek)*, „Rozprawy Komisji Językowej”, t. LII, Łódź.
- Huk 2011 – Huk I., *Personal names of members of the Gediminid dynasty in old Ukraine*, [in:] *Atti del XXII Congresso Internazionale di Scienze Onomastiche Pisa, 28 agosto – 4 settembre 2005*, pod red. M. Arcamone, Pisa, p. 157–172.
- Idziakowski 1985 – Idziakowski E., *Sądownictwo kościelne na terenie diecezji lubelskiej (1790–1985)*, Lublin.
- Jop 2003 – Jop R., *Środowisko urzędnicze kancelarii grodzkich w Chełmie, Lublinie i Krasnymstawie w drugiej połowie XVII wieku*, Lublin.
- Kaleta 1991 – Kaleta Z., *Ewolucja nazwisk słowiańskich: studium teoretyczno-porównawcze*, Kraków.

- Kaleta 1996 – Kaleta Z., *Świat ludzkich wartości odzwierciedlony w nazwach osób (Semantyka imion staropolskich z członami -mir, -mysł, -staw na tle indoeuropejskim)* „Slavia Occidentalis”, 53, s. 7–14.
- Kaleta 1997 – Kaleta Z., *Świat ludzkich wartości odzwierciedlony w nazwach własnych osób (Imiona staropolskie z członem dobr(o)- na tle indoeuropejskim i wartości w nich wyrażane)*, „Slavia Occidentalis”, 54, s. 29–38.
- Kaleta 2003 – Kaleta Z., *Wartości i antywartości w staropolskich odapelatywnych nazwach osób [w:] Nazwy własne a kultura. Polska i inne kraje słowiańskie*, pod red. Z. Kalety, Warszawa.
- Karpiński 1995 – Karpiński A., *Kobieta w mieście polskim w drugiej połowie XVII wieku*, Warszawa.
- Karpluk 1957 – Karpluk M., *Z badań nad polskim nazewnictwem osobowym XV i początków XVI wieku*, „Onomastica”, III, s. 179–187, 381–392.
- Karpluk 1961 – Karpluk M., *Słowiańskie imiona kobiece*, Wrocław.
- Kawałko 2009 – Kawałko M.J., *O historii Deputtycz i innych dóbr do Uhra należących. Cz. 1: (Od połowy wieku XV do roku 1698)*, „Rocznik Chełmski”, t. 13, s. 87–138.
- Klisiewicz 1985 – Klisiewicz E., *Nazwiska mieszkańców parafii Rudawa k. Krakowa w rozwoju historycznym (na podstawie Ksiąg metrykalnych z lat 1570–1897)*, „Studia Językoznawcze”, X, s. 7–39.
- Kolberg 1890 – Kolberg O., *Chełmskie, Obraz etnograficzny*, t. 1–2, Kraków 1890–1891; reedycja: *Dziela wszystkie*, t. 33–34, Warszawa 1964.
- Kondratiuk 1974 – Kondratiuk M., *Nazwy miejscowe południowo-wschodniej Białostoczczyzny*, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk.
- Kondratiuk 2011 – Kondratiuk M., *Współczesne nazwiska mieszkańców Białostoczczyzny pochodzenia wschodniosłowiańskiego*, „Studia Wschodniosłowiańskie”, 11, s. 219–237.
- Kościuk 2006 – Kościuk A., *Gwara nadbużańskich wsi Dubienka, Rogatka i Uchańka : (na podstawie badań terenowych z lat 2000–2006 [w:] Spotkania polsko-ukraińskie : język – kultura – literatura*, pod red. H. Pelcowej, s. 111–127.
- Koter 1997 – Koter M., *Kresy państwowe – geneza i właściwości w świetle doświadczeń geografii politycznej [w:] Kresy – pojęcie i rzeczywistość*, pod red. K. Handke, Warszawa, s. 9–52.
- Kowalik-Kaleta 1981 – Kowalik-Kaleta Z., *Staropolskie nazwy osobowe motywowane przez nazwy miejscowe*, Wrocław.

- Kreja 2001 – Kreja B., *Słowotwórstwo polskich nazwisk. Struktury sufiksalne*, Kraków.
- LPŽ – *Lietuvių pavardžių žodynas*, red. A. Vanagas, t. I–II, Vilnius 1985–1989.
- Łaskiewicz 1998 – Łaskiewicz M., *Dziedzictwo czy towar? Szlachecki handel ziemią w powiecie chełmskim w II połowie XVII wieku*, Lublin.
- Łesiów 1978 – Łesiów M., *Polsko-ukraińskie oboczności leksykalne w gwarach z pogranicza*, „Z Polskich Studiów Sławistycznych”, seria 5, „Językoznawstwo”, Warszawa, s. 279–286.
- Łesiów 1997 – Łesiów M., *Historia badań nad gwarami ukraińskimi na ziemiach współczesnej Polski [w:] Ze studiów nad gwarami wschodniostowiańskimi w Polsce*, pod red. F. Czyżewskiego, Michała Łesiowa, „Rozprawy Sławistyczne”, 12, Lublin, s. 13–32.
- Łesiów 2000 – Łesiów M., *Z antroponimii „kresowej” na pograniczu językowo-etnicznym [w:] Studia Linguistica in Honorem Stanisłai Stachowski*, pod red. E. Mańczak-Wohlfeld, Kraków, s. 79–95.
- Łosowski 2004 – Łosowski J., *Kancelaria grodzka chełmska od XV do XVIII wieku. Studium o urzędzie, dokumentacji, jej formach i roli w życiu społeczeństwa staropolskiego*, Lublin 2004.
- Magda-Czekaj 2009 – Magda-Czekaj M., *Wzajemne wpływy systemów nazewnicznych wschodniostowiańskiego i zachodniostowiańskiego (polskiego) od XIV do XVIII wieku [w:] Polsko-białoruskie związki językowe, literackie, historyczne i kulturowe*, XI, pod red. M. Kondratiuka, B. Siegenia, Białystok, s. 205–214.
- Magda-Czekaj 2010 – Magda-Czekaj M., *Nazwiska na -owic(z) z wybranych miast Polski od XVI do XVIII wieku [w:] Miasto w perspektywie onomastyki i historii*, pod red. I. Sarnowskiej-Giefing i M. Graf, Poznań, s. 187–196.
- Malec 1962 – Malec M., *Staropolskie imiona dwuczłonowe męskie z przyrostkami zdrabniającymi*, „Onomastica”, VII, z. 1–2.
- Malec 1971 – Malec M., *Budowa morfologiczna staropolskich złożonych imion osobowych*, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk.
- Malec 1974 – Malec M., *Dwuczłonowe przezwiska i przydomki staropolskie*, „Onomastica”, XIX, s. 191–238.
- Malec 1975 – Malec M., *Staropolskie nazwy osobowe z negacją „nie” oraz z przyimkami „b(i)ez, brzez, przez”*, „Polonica”, 1, s. 259–307.
- Malec 1977 – Malec M., *Staropolskie bezsufiksalne nazwy osobowe z prepozycjami i negacją*, cz. I, „Onomastica” XXII, s. 51–77.

- Malec 1978 – Malec M., *Staropolskie bezsufiksalne nazwy osobowe z prepozycjami i negacją*, cz. II, „*Onomastica*”, XXIII, s. 183–213.
- Malec 1982 – Malec M., *Staropolskie skrócone nazwy osobowe od imion dwuczłonowych*, Wrocław.
- Malec 1998a – Malec M., *Nazwy indywidualne. Imiona* [w:] *Polskie nazwy własne. Encyklopedia*, pod red. E. Rzetelskiej-Feleszko, Warszawa–Kraków, s. 97–118.
- Malec 1998b – Malec M., *Początki słowiańskich imion w formie imiesłowów biernych* [w:] *Prasłowiańszczyzna i jej rozpad*, pod red. J. Ruska, W. Borysia, Warszawa, s. 305–312.
- Markiewicz 2004 – Markiewicz M., *Historia Polski 1492–1795*, Kraków.
- Matuszewski 1975 – Matuszewski J., *Polskie nazwisko szlacheckie*, Łódź.
- Metodologia badań onomastycznych*, pod red. M. Biolik, Olsztyn 2003.
- Miasto w perspektywie onomastyki i historii*, pod red. I. Sarnowskiej-Giefing i M. Graf, Poznań 2010.
- Milewski 1969 – Milewski T., *Indoeuropejskie imiona osobowe*, Wrocław–Warszawa–Kraków.
- Mrózek 2000 – Mrózek R., *Współczesna lingwistyka a sfera onimiczna języka* [w:] *Onomastyka polska a nowe kierunki językoznawcze. Księga jubileuszowa w 70. rocznicę urodzin Profesor Marii Malec*, pod red. M. Czachrowskiej i Ł.M. Szewczyk, Bydgoszcz, s. 31–40.
- Mrózek 2003 – Mrózek R., *Metodologiczno-terminologiczne aspekty rozwoju onomastyki* [w:] *Metodologia badań onomastycznych*, pod red. M. Biolik, Olsztyn, s. 11–19.
- Mrózek 2004 – Mrózek R., *Nazwy własne jako przedmiot badawczy onomastyki* [w:] *Nazwy własne w języku, kulturze i komunikacji społecznej*, pod red. R. Mrózka, Katowice, s. 9–19.
- Mrózek 2010 – Mrózek R., *Systemowość a gramatyczność onimicznej sfery językowej* [w:] *Symbolae grammaticae in honorem Bogusłai Dunaj*, pod red. R. Przybylskiej, J. Kaśia i K. Sikory, Kraków, s. 409–417.
- Nazwy własne a kultura. Polska i inne kraje słowiańskie*, pod red. Z. Kalety, Warszawa 2003.
- Nazwy własne w języku, kulturze i komunikacji społecznej*, pod red. R. Mrózka, Katowice 2004.
- Niedźwiedź, Niedźwiedź, Kalisz, Panasiewicz 2010 – Niedźwiedź E., Niedźwiedź J., Kalisz J., Panasiewicz J., *Dzieje miejscowości gminy Hrubieszów*, Hrubieszów–Zamość.

- Olejniki 2003 – Olejnik M., *Nazwy terenowe gminy Wola Uhruska* [w:] *Gmina Wola Uhruska na tle Euroregionu Bug : język i kultura*, pod red. F. Czyżewskiego, Wola Uhruska, s. 211–233.
- Olejniki 2009 – Olejnik M., *Mikrotoponimia na pograniczu polsko-ukraińskim* [w:] *Mnohovarnost a specifičnost onomastyki*, Ostrava–Praga 2010, s. 381–388.
- Pakszys 1995 – Pakszys T., *Imiennictwo dynastii Rurykowiczów*, „Rozprawy Sławistyczne”, 10, Lublin, s. 87–94.
- Pluskota 2000 – Pluskota T., *Imiona chrześcijańskie w nazewnictwie miejscowym ziem ruskich Rzeczypospolitej od XVI do XVIII wieku*, „Studia z Filologii Polskiej i Słowiańskiej”, t. 36, Warszawa, s. 219–231.
- Polska encyklopedia szlachecka*, pod red. S.J. Starykonia-Kasprzyckiego, t. I–XII, Warszawa 1935–1938.
- Polskie nazwy własne. Encyklopedia*, pod red. E. Rzetelskiej-Feleszko, wyd. I, Warszawa–Kraków 1998, wyd. II uzupełnione, Warszawa–Kraków 2005.
- Przeszłość, terażniejszość i przyszłość polskiej onomastyki*, pod red. R. Łobodzińskiej, Wrocław 2003.
- Ptaśnik 1949 – Ptaśnik J., *Miasta i mieszczaństwo w dawnej Polsce*, Warszawa.
- Pyszko 1999 – Pyszko S., *Zarys dziejów oświaty na ziemi chełmskiej od w. XV do 1815 r.*, „Rocznik Chełmski”, t. 5, s. 61–78.
- Rieger 1981 – Rieger J., *Problemy charakterystyki słowotwórczej systemu antroponimicznego (na przykładzie antroponimii wschodniostowiańskiej)* [w:] *Ćetrta jugoslovyanska onomastična konferenca*, Ljubljana, s. 459–465.
- Rudnicka-Fira 2003 – Rudnicka-Fira E., *Nazwiska odzawodowe krakowian w średniopolszczyźnie* [w:] *Metodologia badań onomastycznych*, pod red. M. Biolik, s. 205–215, Olsztyn.
- Rudolf-Ziółkowska 2003 – Rudolf-Ziółkowska E., *Uwagi o dwudziestowiecznej antroponimii Polaków na Kresach południowo-wschodnich* [w:] *Metodologia badań onomastycznych*, pod red. M. Biolik, Olsztyn, s. 175–187.
- Rutkiewicz-Hanczewska 2013 – Rutkiewicz-Hanczewska M., *Genologia onimiczna. Nazwa własna w płaszczyźnie motywacyjno-komunikatywnej*, Poznań.
- Rymut 1982 – Rymut K., *Граница или переходная область между nomen proprium i nomen appellativum* [w:] *Proceedings of the 13th International Congress of Onomastic Sciences*, Cracow 1978, vol. 1–2, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego” DLXV, „Prace Językoznawcze”, 69, Warszawa–Kraków, s. 335–339.

- Rymut 1998a – Rymut K., *Nazwiska* [w:] *Polskie nazwy własne. Encyklopedia*, pod red. E. Rzetelskiej-Feleszko, wyd. I, Warszawa–Kraków 1998, wyd. II uzupełnione, Warszawa–Kraków 2005, s. 156–159.
- Rymut 1998b – Rymut K., *Nazwy heraldyczne* [w:] *Polskie nazwy własne. Encyklopedia*, pod red. E. Rzetelskiej-Feleszko, wyd. I, Warszawa–Kraków 1998, wyd. II uzupełnione, Warszawa–Kraków 2005, s. 161–171.
- Rymut 2003c – Rymut K., *Co to jest nazwa obca? Nazwa obca – nazwa rodzima (na materiale nazw miejscowych Małopolski)* [w:] *Szkice onomastyczne i historycznojęzykowe*, Kraków, s. 22–28; 29–33.
- Sajewicz 2012 – Sajewicz M., *Jednozęłskowe formy skróconych imion osobowych używanych na Podlasiu wschodnim w XVI–XVII wieku*, „Acta Albaruthenica”, 12, Warszawa, s. 173–181.
- Sajewicz 2013 – Sajewicz M., *Nazwiska patronimiczne z formantem -uk w powiecie hajnowskim na Białostoczczyźnie na tle ogólnopolskim*, Lublin.
- Sąsiedztwo. Osadnictwo na pograniczu etnicznym polsko-ukraińskim w czasach nowożytnych*, pod red. J. Półciwarka, Rzeszów 1997.
- Siwik 2010 – Siwik J., *Encyklopedia nazwisk i przydomków szlacheckich*, Warszawa.
- Skoczylas 2008 – Skoczylas I., *Sobory eparchii chełmskiej XVII wieku. Program religijny Slavia Unita w Rzeczypospolitej*, seria: „Studia i materiały do dziejów chrześcijaństwa wschodniego w Rzeczypospolitej”, t. 4, pod red. J. Kłoczowskiego i A. Gila, Lublin.
- Skowronek 1995 – Skowronek K., *Imiona dwuczłonowe motywujące współczesne nazwiska polskie*, „Onomastica”, XL, s. 73–100.
- Skulina 1973 – Skulina T., *Staroruskie imiennictwo osobowe*, t. I–II, Wrocław 1973–1974.
- Skulina 1989 – Skulina T., *O ustalaniu się nazwisk mieszczzańskich i chłopskich w Wielkopolsce w XVII wieku*, „Onomastica”, XXXIII, s. 183–208.
- Słowiańska onomastyka. Encyklopedia*, pod red. E. Rzetelskiej-Feleszko, A. Cieślukowej przy współudziale J. Dumy, t. I–II, Warszawa–Kraków 2002–2003.
- Słowiańskie composita antroponimiczne*, pod red. S. Warchoła, „Rozprawy Sławistyczne”, 16, Lublin 2000.
- Słownik nazwisk mieszkańców Poznania XVI–XVIII wieku*, red. nauk. I. Sarnowska-Gieging, t. I–II, Poznań 2011–2014.
- Sochaniewicz 1924–1925 – Sochaniewicz K., *Ze studiów nad rozsiadaniem szlachty w ziemi chełmskiej. Smokowie – Ślepowrony w XV i XVI wieku na*

- Chełmszczyźnie, przybyłszy z Mazowsza, „Rocznik Towarzystwa Heraldycznego we Lwowie”*, t. 7, s. 175–196.
- Spis imion prawosławnych w brzmieniu polskim i staro-słowiańskim*, Warszawa 1937.
- Spotkania polsko-ukraińskie: język – kultura – literatura*, pod red. H. Pelcowej, Chełm 2006.
- Strumiński 1996 – Strumiński B., *Skład narodowościowy elity wczesnoruskiej odbity w imionach osobowych [w:] Antroponimia słowiańska*, pod red. E. Wolnicz-Pawłowskiej, J. Dumy, Warszawa, s. 309–313.
- Studia z dziejów kontaktów polsko-ormiańskich*, pod red. M. Zakrzewskiej-Dubasowej, Lublin 1993.
- Systemy onomastyczne w słowiańskich gwarach mieszanych i przejściowych*, pod red. S. Warchoła, „Rozprawy Sławistyczne”, 7, Lublin 1993.
- Szachałaj 2003 – Szachałaj J., *Historia parafii pw. Św. Jana Chrzciciela w Uhrusku (w świetle Wizytacji generalnej z 1799) [w:] Gmina Wola Uhruska na tle Euroregionu Bug. Język i kultura*, pod red. F. Czyżewskiego, Wola Uhruska, s. 53–59.
- Szulowska 1992 – Szulowska W., *Nazwy osobowe mieszczan Trembowli i Zbaraża w XVII w. [w:] Między Wschodem a Zachodem, cz. IV. Zjawiska językowe na pograniczu polsko-ruskim*, pod red. J. Bartmińskiego i M. Łesiowa, Lublin, s. 175–181.
- Szulowska 1995 – Szulowska W., *Antroponimia chłopska na Ukrainie prawobrzeżnej w XVII wieku*, „Studia z Filologii Polskiej i Słowiańskiej”, t. 32, s. 273–284, Warszawa.
- Szulowska 2008 – Szulowska W., *Antroponimia profesorów i uczniów Liceum Krzemienieckiego z 1824 roku [w:] Studia Linguistica in honorem Edvardi Breza*, Bydgoszcz, pod red. E. Laskowskiej, M. Jaracz, s. 244–250.
- Szulowska 2014 – Szulowska W., *Nazwiska z sufiksem -(ow)ic(z)/-(ew)ic(z) w parafii św. Wojciecha w Poznaniu (XVII–XVIII wiek)*, „Poznańskie spotkania językoznawcze”, nr 27, s. 173–180.
- Šramek 1988 – Šramek R., *Teorie onomastyki a píaszczyzny nominacji propriálnej [w:] Onomastyka – Dialektologia – Stylistyka*, „Zeszyty Naukowe WSP. Językoznawstwo”, XI, s. 19–31.
- Taszycki 1924 – Taszycki W., *Polskie nazwy osobowe*, Kraków–Warszawa–Lublin–Łódź–Poznań–Zakopane–Wilno.

- Taszycki 1925 (1958) – Taszycki W., *Najdawniejsze polskie imiona osobowe*, Kraków; przedruk: „Rozprawy i Studia Polonistyczne”, I, Wrocław, s. 32–148.
- Ternes 2004 – Ternes J., *Sejmik chełmski za Wazów (1587–1668)*, Lublin.
- Tichoniuk 1988 – Tichoniuk B., *Antroponimia południowej Białostoczczyzny w XVI wieku*, Opole.
- Tichoniuk 2000 – Tichoniuk B., *Imiona i ich formy na pograniczu polsko-białoruskim od XVI wieku do roku 1839*, Zielona Góra.
- Umińska-Tytoń 2006 – Umińska-Tytoń E., *Imiona chrzestne w polskich rodach arystokratycznych* [w:] *Manuscula Linguistica in honorem Alexandrae Cieślakowa oblata*, pod red. K. Rymuta, K. Skowronek, B. Czopek-Kopciuch, M. Malec, Kraków, s. 473–492.
- Uruski 1904 – Uruski S., *Rodzina. Herbarz szlachty polskiej*, t. I–XV, Warszawa 1904–1938.
- Walczak 2004 – Walczak B., *Dzieje języka a nazwy własne* [w:] *Nazwy własne w języku, kulturze i komunikacji społecznej*, pod red. R. Mrózka, Katowice, s. 39–41.
- Walczak 2015 – Walczak B., *Pogranicze polsko-wschodniosłowiańskie od średniowiecza do dziś* [w:] *Pogranicza słowiańskie w opisach językoznawczych. W 110 rocznicę urodzin Profesora Władysława Kuraszkiewicza (1905–1997)*, pod red. F. Czyżewskiego, M. Olejnika, A. Pihan-Kijasowej, Lublin–Włodawa, s. 149–158.
- Walczak, Walczak 1999 – Walczak B., Walczak M., *Przydomki władców słowiańskich (na tle porównawczym)* [w:] *Przezviska i przydomki w językach słowiańskich*, cz. 2, pod red. S. Warchoła, „Rozprawy Sławistyczne”, 15, Lublin, s. 239–254.
- Warchoń 1991 – Warchoń S., *Uwagi w sprawie genezy i funkcji formantu *-itjo w nazwach własnych osobowych i apelatywnych*, „Zeszyty Naukowe WSP. Językoznawstwo”, XIII, s. 313–320.
- Warchoń 1995 – Warchoń S., *W sprawie nazw: „Ziemia Chełmska, Chełmskie, Chełmszczyzna*, „Rocznik Chełmski”, t. 1, s. 9–18.
- Warchoń 1997a – Warchoń S., *Wschodniosłowiańskie elementy językowe w polskiej wyspowej gwarze wsi Łabunie w województwie zamojskim* [w:] *Ze studiów nad gwarami wschodniosłowiańskimi w Polsce*, pod red. F. Czyżewskiego, M. Łesiowa, „Rozprawy Sławistyczne”, 12, Lublin, s. 213–225.
- Warchoń 1997b – Warchoń S., *Nazwiska z końcowym o- w Lublinie w XVII wieku i ich naturalny związek ze średniowieczną tradycją onimiczną* [w:]

- Komunikacja w przestrzeni nazw własnych i pospolitych. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Robertowi Mrózkowi*, pod red. I. Łuc i M. Pogłodek, Katowice, s. 363–372.
- Warchoń 1999 – Warchoń S., *Nazwiska prymarne motywowane apelatywami pochodzenia wschodniosłowiańskiego na Lubelszczyźnie (problematyka wybrana)* [w:] *Nazewnictwo na pograniczach etniczno-językowych*, pod red. Z. Abramowicz, L. Dacewicz, „*Studia Slawistyczne*”, 1, Białystok, s. 336–339.
- Wawryniuk 2010 – Wawryniuk A., *Powiat włodawski. Historia, historia, geografia, gospodarka, polityka. Monografia miejscowości*, Włodawa.
- Wawryniuk 2012 – Wawryniuk A., *Gmina Wola Uhruska, powiat włodawski, historia, geografia, gospodarka, polityka*, Chełm–Wola Uhruska.
- Wiatrowski 1957 – Wiatrowski A., *Dzieje Hrubieszowa, Zamość*.
- Wolnicz-Pawłowska 1992 – Wolnicz-Pawłowska E., *Z dawnej antroponimii ziemi sanockiej* [w:] *Dzieje Lubelszczyzny*, t. VI, cz. 4, *Zjawiska językowe na pograniczu polsko-ruskim*, pod red. J. Bartmińskiego, M. Łesiowa, Lublin, s. 183–189.
- Wolnicz-Pawłowska 1994 – Wolnicz-Pawłowska E., *Polonizacja nazw osobowych w miasteczku Smorgonie od początku XVII do połowy XVIII wieku* [w:] *Uwarunkowania i przyczyny zmian językowych*, pod red. E. Wrocławskiej, „*Język na Pograniczach*”, nr 11, Warszawa, s. 189–196.
- Wolnicz-Pawłowska 1996a – Wolnicz-Pawłowska E., *Łemkowskie imiona kobiece*, „*Studia z Filologii Polskiej i Słowiańskiej*”, t. 33, Warszawa, s. 275–295.
- Wolnicz-Pawłowska 1996b – Wolnicz-Pawłowska E., *Antroponimia polska na Kresach południowo-wschodnich (Zarys problematyki)* [w:] *Antroponimia słowiańska*, pod red. E. Wolnicz-Pawłowskiej i J. Dumy, Warszawa, s. 347–352.
- Wolnicz-Pawłowska 2006 – Wolnicz-Pawłowska E., *Pamięć przeszłości, projekcja przyszłości w nazwach własnych*, „*Rozprawy Komisji Językowej Łódzkiego Towarzystwa Naukowego*”, LI, s. 363–374.
- Wolnicz-Pawłowska 2012 – Wolnicz-Pawłowska E., *Przezwiśka osób z otoczenia księcia mazowieckiego Siemowita IV* [w:] *Komunikacja w przestrzeni nazw własnych i pospolitych. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Robertowi Mrózkowi*, pod red. I. Łuc i M. Pogłodek, Katowice, s. 373–388.
- Wyczański 1997 – Wyczański A., *Uwarstwienie społeczne w Polsce XVI wieku*, Wrocław.
- Wyczański 2001 – Wyczański A., *Szlachta polska XVI wieku*, Warszawa.

- Vincenz 1970 – Vincenz A., *Traité d'anthroponymie houtzoule*, München.
Z badań nad polsko-ukraińskimi powiązaniem językowymi, pod red. D. Buczki, M. Łesiowa, Lublin 2003.
- Zienkiewicz 1997 – Zienkiewicz L., *Formy z lepentetycznym w słownictwie ukraińskiej gwary Dratowa* [w:] *Ze studiów nad gwarami wschodniosłowiańskimi w Polsce*, pod red. F. Czyżewskiego, M. Łesiowa, „Rozprawy Slawistyczne”, 12, Lublin, s. 39–44.
- Złotkowski 2007 – Złotkowski P., *Kształtowanie się nazwisk szlachty ziemi bielskiej* [w:] *Z badań nad językiem i kulturą Słowian*, pod red. P. Sotirova, P. Złotkowskiego, Lublin, s. 75–85.
- Żabska 1977 – Żabska B., *Nazwiska polskie typu dopełniaczowego*, Wrocław.
- Бачинський, Гром, Цибульський 1997 – Бачинський В. М., Гром В. М., Цибульський В. І., *Волинь у XVI–XVIII століттях*, Київ.
- Белей 2010 – Белей Л., *Українські імена колись і тепер*, Київ.
- Бондалетов 1983 – Бондалетов В., *Русская ономастика*, Москва.
- Бучко 1999 – Бучко Г., *Слов'янські відкомполитні імена в основах українських прізвищ*, „Acta onomastica”, XL, с. 14–21.
- Бучко 2000 – Бучко Г., *Давньоукраїнські комполитні імена в основах ойконімів України*, „Rozprawy Slawistyczne”, 16, Lublin, s. 59–76.
- Бучко 2003 – Бучко Г., *Способи творення українських прізвищ (морфологічний спосіб)*, „Наукові Записки. Мовознавство”, ч. 2, Тернопіль, с. 22–27.
- Вирста 2007 – Вирста Н., *Слов'янські автохтонні власні імена в основах прізвищ Покуття* „Науковий вісник Чернівецького університету”, вип. 354–355, Чернівці 2007, с. 119–123.
- Гумецька 1952 – Гумецька Л., *Нариси з історії української мови. Словотворча будова чоловічих особових назв в українській актовій мові XIV–XV ст.*, „Мовознавство”, т. 10, с. 98–119.
- Гумецька 1958 – Гумецька Л., *Нарис словотворчої системи української актовій мови XIV–XV ст.*, Київ.
- Гумецька 1962 – Гумецька Л., *Ономастичний формант -ят- в українській мові*, „Слов'янське мовознавство”, № 4, с. 18–24.
- Давньоруська ономастична спадщина в східнослов'янських мовах*, відп. ред. В. Німчук, Київ 1986.

- Демчук 1985 – Демчук М., *Праслов'янські елементи відкомпозитного походження в українській антропонімії XIV–XVII ст.*, „Українська історична та діалектна лексика”, Київ, с. 106–113.
- Демчук 2003 – Демчук М., *Роль християнства у запровадженні особових власних імен та пов'язані з ними народні вірування*, „Народознавчі зошити”, Львів, с. 98–102.
- Дзендзелівський 1996 – Дзендзелівський Й., *Українське і слов'янське мовознавство*, Львів.
- Железняк 1998 – Железняк І., *Семантичні параметри слов'янських антропонімних етимонів*, „Слов'янська ономастика. Зб. наук. праць на честь 70-річчя д.ф.н., професора П. П. Чучки”, Ужгород, с. 95–105.
- Железняк 2003 – Железняк І., *Світоглядний код слов'янської антропонімної лексики*, „Актуальні питання антропоніміки”, Київ, с. 76–88.
- Зазуляк 2011 – Зазуляк Ю., *Словянська антропоніміка (вибрані статті)*, відп. ред. В. Шульгач, Київ.
- Енциклопедія українознавства*, за ред. В. Кубійовича, т. I–XI, Львів 1993–2003.
- Єфименко 2003 – Єфименко І., *Українські прізвищеві назви XVI ст.*, Київ.
- Історія української культури*, за ред. Я. Ісаєвича, т. II, Київ 2001.
- Карпенко 2006 – Карпенко О., *Проблематика когнітивної ономастики: монографія*, Одеса.
- Компан 1963 – Компан О., *Міста України в другій половині XVII ст.*, Київ.
- Кононенко 2012 – Кононенко І., *Українська та польська мови: контрастивне дослідження*, Warszawa.
- Корнилович 1930 – Корнилович М., *Народна родова ономастика на Волині наприкінці XVIII і в 1-ій пол. XIX ст.*, „Етнографічний вісник”, № 9, с. 127–137.
- Котляр 1985 – Котляр Н., *Формирование территории и возникновение городов галицко-волынской Руси*, Киев.
- Кравченко 2004 – Кравченко Л., О., *Прізвища Лубеничини*, Київ.
- Кровицька 2002 – Кровицька О., *Назви осіб в українській мовній традиції XVI–XVIII ст. Семантика і словотвір*, Львів.
- Купчинська 2016 – Купчинська З., *Стратиграфія архаїчної ойконімії України*, Львів.

- Купчинський 1980 – Купчинський О., *Давні східнословянські композитні імена мотивовані ойконімами на -*itji [в:] З історії української лексикології*, за ред. Д. Гринчишина, Київ, с. 213–247.
- Литвинова, Успенский 2004 – Литвинова А. Ф., Успенский Ф. Б., *Глава из истории выбора имен у Рюриковичей: князья-тезки и их патрональные святые*, „Вопросы ономастики”, № 2, с. 14–32.
- Литвинчук 2006 – Литвинчук Л., *Прізвищеві назви Житомирищини XVI століття з суфіксом -ов-ич/-ев-ич*, „Студії з ономастики та етимології”, Київ, с. 76–88.
- Масенко 1990 – Масенко Л., *Українські імена і прізвища*, Київ.
- Медвідь 1998 – Медвідь С., *Язичницьке світосприймання і слов'янські антропонімні традиції*, „Слов'янська ономастика”, Ужгород, с. 156–162.
- Медвідь–Пахомова 1999 – Медвідь–Пахомова С., *Вплив язичницького світогляду на давньословянську антропонімію [в:] Ідеї слов'янської єдності та суспільна думка на Закарпатті в XIX–XX*. Ужгород, с. 219–224.
- Медвідь–Пахомова 2003а – Медвідь–Пахомова С., *Екстралінгвальні фактори в розвитку слов'янських антропосистем*, Ужгород.
- Медвідь–Пахомова 2003б – Медвідь–Пахомова С., *Слов'янська антропонімія і церква*, „Наук. Зап. Тернопільського ДПУ ім. В. Гнатюка. Серія: Мовознавство. Ономастика”, Тернопіль, с. 38–41.
- Медвідь–Пахомова 2009 – Медвідь–Пахомова С., *Одноимення братів і сестер: причини та мотиви*, „Studia Slavica”, 9, Ужгород, с. 62–68.
- Мельник 1998 – Мельник Г., *Посесивні прізвища на -ів в антропонімії Покуття*, „Слов'янська ономастика”, Ужгород, с. 163–165.
- Міжетнічні зв'язки в українській антропонімії XVII ст. [Реєстри війська запорозького 1649 р. і мовно-літературні контакти], Київ 1989.
- Никонов 1969 – Никонов В., *Русская адаптация иноязычных личных имен*, „Ономастика”, Москва, с. 54–79.
- Осташ 1995а – Осташ Р., *До походження прізвищевих назв Реєстру (спроба етимологічного словника) [в:] Реєстр Війська Запорозького 1649 року*, гол. упор. О. Годійчук, Київ, с. 517–567.
- Осташ 1995б – Осташ Р., *Чоловічі слов'янські автохтонні імена в козацькій антропонімії [в:] Українська історична та діалектна лексика*, Київ, с. 132–137.

- Осташ 2002 – Осташ Р., *Власні особові імена з однофонеминими суфіксами в українській антропонімії середини XVII століття*, „Linguistica slavica”, Київ.
- Осташ 2003 – Осташ Р., *Суфікс -ко в українській антропонімії першої половини XVII ст.: лінгвогеографічний погляд*, „Мова в часі і просторі. Діалектологічні студії”, № 1, Львів, с. 84–101.
- Осташ 2005а – Осташ Р., *Українські особові імена середини XVII століття як об'єкт лексикографії*. 2 [в:] *Слово і доля*, Львів, с. 97–121.
- Осташ 2005б – Осташ Р., *Українські особові імена середини XVII століття як об'єкт лексикографії*. 3, „Студії з ономастики та етимології”, Київ, с. 120–144.
- Осташ 2008 – Осташ Р., *Українські особові імена середини XVII століття як об'єкт лексикографії*. 4, 6, „Традиції і модерн. Діалектологічні студії”, № 7, Львів, с. 227–300.
- Панцьо 1995 – Панцьо С., *Антропонімія давньої Лемківщини*, Тернопіль.
- Панцьо 1998 – Панцьо С., *Прізвища на -ський в антропонімії Лемківщини*, „Слов'янська ономастика”, Ужгород, с. 180–187.
- Панчук 2001 – Панчук Г., *Антропонімія Опілля*, Тернопіль.
- Пастернак 1968 – Пастернак Є., *Нарис історії Холмищини і Підляшшя*, Вінніпег 1968.
- Пахомова 2004 – Пахомова С., *Рефлекси язичницьких традицій в словянській антропосистемі*, „Студії з ономастики та етимології”, Київ, с. 139–146.
- Пахомова 2005 – Пахомова С., *Антропонімічні засоби вираження віку людини в допрізвищевий період*, „Студії з ономастики та етимології”, Київ, с. 145–152.
- Пахомова 2007 – Пахомова С., *Табу на ім'я як рушій розвитку антропосистеми*, „Студії з ономастики та етимології”, Київ, с. 231–234.
- Пахомова 2009 – Пахомова С., *Однoймення братів і сестер: причини і мотиви*, „Ономастика. Антропоніміка. Studia Slavistica”, випуск 9, Ужгород, с. 62–68.
- Пура 1984–1990 – Пура Я., *Сучасні прізвища Рівненщини*, ч. I–V, Рівне.
- Редько 1965 – Редько Ю., *Географія основних типів українських прізвищ*, „Питання ономастики” (Матеріали II Республіканської наради з питань ономастики), Київ, с. 77–84.
- Редько 1966 – Редько Ю., *Сучасні українські прізвища*, Київ.

- Редько 2007 – Редько Ю., *Словник сучасних українських прізвищ у двох томах*, т. I–II, Львів.
- Рульова 2004 – Рульова Н., *Антропонімія Західного Поділля кінця XVIII–XX ст.* автореф. дис. ... канд. іст. наук, Івано–Франківськ.
- СБГ – *Словник бойківських говірок*, М. Онишкевич, ч. 1–2, Київ 1984.
- Семчишин 1993 – Семчишин М., *Тисяча років української культури*, Київ.
- Сенів 1985 – Сенів М., *Особові власні імена церковнохристиянського походження (український жіночий іменник XIV – початку XIX ст.)* [в:] *Українська історична та діалектна лексика*, Київ.
- Сидорук 2004 – Сидорук Т., *Ратне в XVI – першій половині XVII ст.* [в:] *Минуле і сучасне Волині та Полісся : історія сіл і міст західного Полісся. Маневиччина : матеріали XIII Волин. наук. іст.-краєзн. конф., Луцьк*, с. 234–238.
- Сидорук 2006а – Сидорук Т., *Релігійне життя в Ратненському старостві за люстраціями XVI–XVII ст.* [в:] *Минуле і сучасне Волині та Полісся. Олика і Радзівіли в історії Волині та України : матеріали XVIII Волин. наук.-практ. іст.-краєзн. конф., Луцьк*, с. 183–184.
- Сидорук 2006б – Сидорук Т., *Територіальна структура сільської округи Ратненського староства в XVI–XVII ст.* [в:] *Минуле і сучасне Волині та Полісся. Камінь-Каширський в історії Волині та України : матеріали XX Волин. обл. наук.-практ. іст.-краєзн. конф., Луцьк*, с. 182–184.
- Склярєнко 2012 – Склярєнко О., Склярєнко О., *Типологічна ономастика, книга 1. Лексико-семантичні особливості онімного простору*, Одеса.
- Склярєнко 2013 – Склярєнко О., Склярєнко О., *Типологічна ономастика, книга 2. Ономастичний словотвір у типологічному ракурсі*, Одеса.
- Словник варіантів власних імен північно-західної України*, упорядник Г. Аркушин, Луцьк 2009.
- Словник прізвищ північно-західної України*, упорядник Г. Аркушин, Луцьк 2009, т. I–III.
- Словник прізвищ північно-західної України та суміжних земель*, упорядник Г. Аркушин, Луцьк 2013.
- Словник української ономастичної термінології*, уклад. Д. Бучко, Н. Ткачова, Харків 2012.
- Українська ономастика*, відп. ред. І. Железняк, Київ 1998.
- Українська ономастика: бібліографічний покажчик*, відп. ред. С. Вербич, Київ 2013.
- Унбегаун 1989 – Унбегаун Б., *Русские фамилии*, Москва.

- Фаріон 2001 – Фаріон І., *Українські прізвищеві назви прикарпатської Львівщини кін. XVIII – поч. XIX ст. з етимологічним словником*, Львів.
- Франчук 1965 – Франчук В., *Українські особові назви XVII ст., „Питання ономастики“*, с. 252–256.
- Худаш 1977 – Худаш М., *З історії української антропонімії*, Київ.
- Худаш 1980 – Худаш М., *До питання класифікації українських прізвищевих назв XIV–XVIII ст.* [в:] „З історії української лексикології“, за ред. Д. Гринчишина, Київ, с. 96–159.
- Худаш 1995а– Худаш М., *Складні особові назви середини XVII ст., Питання історії української мови*, Київ, с. 158–175.
- Худаш 1995б – Худаш М., *Українські карпатські і прикарпатські назви населених пунктів (Утворення від слов'янських автохтонних відкомпонентних скорочених особових власних імен)*, Київ.
- Худаш 2004 – Худаш М., *Українські карпатські і прикарпатські назви населених пунктів*, Львів.
- Худаш 2007 – Худаш М., *До питання про язичницькі мотиви в ономастиці України, „Студії з ономастики та етимології“*, Київ, с. 207–304.
- Чучка 1983 – Чучка П., *Історія власних назв* [в:] *Історія української мови. Лексика і фразеологія*, Київ, с. 592–620.
- Чучка 1984 – Чучка П., *Патроніми та їх місце в лексичній системі мови, „Мовознавство“*, № 6, с. 49–56.
- Чучка 1990 – Чучка П., *Давньоруські особові імена і сучасні прізвища українців* [в:] *Давньоруська ономастична спадщина східнослов'янських мов*, Київ, с. 133–139.
- Чучка 2003 – Чучка П., *Слов'янські автохтонні імена, гідні реабілітації, „Українська мова“*, № 4, с. 97–106.
- Чучка 2005а – Чучка П., *Прізвища закарпатських українців. Історико-етимологічний словник*, Львів.
- Чучка 2005б – Чучка П., *Призабуті імена українців* [в:] *Актуальні питання антропоніміки*, відп. ред. І. Єфименко, Київ, с. 243–250.
- Шеремета 2002 – Шеремета С., *Антропонімія північної Тернопільщини*, автореф. дис. ... канд. філ. наук, Івано-Франківськ.
- Шульгач 2005 – Шульгач В., *Реконструктивні можливості антропонімії* [в:] *Актуальні питання антропоніміки*, відп. ред. І. Єфименко, Київ, с. 251–258.
- Шульгач 2008 – Шульгач В., *Нариси з праслов'янської антропонімії*, ч. I, Київ.

- Шульгач 2015 – Шульгач В., *Нариси з праслов'янської антропонімії*, ч. II, Київ.
- Шульгач 2017 – Шульгач В., *Нариси з праслов'янської антропонімії*, ч. III, Київ.

SPIS TREŚCI

WPROWADZENIE	9
1. Zarys historii ziemi chełmskiej	9
2. Stan badań	41
3. Cel i zakres opracowania. Ustalenia metodologiczne	50
4. Baza źródłowa	54
I. IMIONA	59
1. Słownik imion męskich	59
2. Słownik imion kobiet	129
II. OKREŚLENIA POIMIENNE	142
1. Określenia poimienne odnoszące się do mężczyzn	142
A. Szlachta	142
A.1. Określenia odmiejscowe	142
A.2. Nazwiska odetniczne	148
A.3. Nazwiska zależnościowe	148
A.4. Nazwiska odapelatywne	153
A.5. Nazwiska heraldyczne	157
A.6. Nazwiska obcego pochodzenia	158
B. Mieszczanie i chłopci	158
B.1. Nazwiska odmiejscowe	158
B.2. Nazwiska odetniczne	162
B.3. Nazwiska zależnościowe	163
B.4. Nazwiska odapelatywne	181
B.5. Nazwiska odzawodowe	190
B.6. Nazwiska modelowe	198
B.7. Nazwiska obcego pochodzenia	199

C. Podsumowanie	200
C.1. Szlachta ukraińska	200
C.2. Szlachta polska	203
C.3. Mieszczanie i chłopci ukraińscy	206
C.4. Mieszczanie i chłopci polscy	212
2. Określenia poimienne odnoszące się do kobiet	217
A. Typy określeń kobiet	218
A.1. Patronimika córek	218
A.2. Formacje odmęzowskie	221
B. Podsumowanie	230
III. SPOSOBY IDENTYFIKACJI	232
1. Sposoby identyfikacji mężczyzn	232
A. Szlachta	232
B. Mieszczanie i chłopci	237
2. Sposoby identyfikacji kobiet	241
IV. WPŁYWY MIĘDZYJĘZYKOWE W ANTROPONIMII ZIEMI CHEŁMSKIEJ W ŚWIETLE KONTAKTÓW POLSKO-UKRAIŃSKICH	245
UWAGI KOŃCOWE	258
SUMMARY	267
SKRÓTY	276
LITERATURA	277

Pani dr hab. Irena Mytnik, Autorka recenzowanej monografii, jest dobrze znana nie tylko w polskim i słowiańskim środowisku onomastycznym, ale także na szerszym forum międzynarodowym, jako badacz problematyki antropimicznej na polsko-ukraińskim pograniczu językowym i kulturowym [...]. Monografia jest jednolitym metodologicznie, jasnym i wyczerpującym opisem pewnej stosunkowo słabo zbadanej grupy nazw własnych. Praca zawiera ponadto duży materiał archiwalny, mający ważne walory dokumentacyjne dla regionu. Poprzez walory poznawcze i metodologiczne recenzowana praca lokuje się wśród 25% najlepszych, znanych mi książek z tego zakresu.

Z recenzji wydawniczej prof. Ewy Wolnicz-Pawłowskiej

Recenzowana monografia *Imiennictwo ziemi chełmskiej w XVI-XVII wieku*, autorstwa Ireny Mytnik, stanowi ważną pozycję w zakresie badań onomastycznych doby średniopolskiej. Wartość recenzowanej monografii postrzegam w dwóch wymiarach: dokumentacyjnym, faktograficznym, – dotyczy opisu nazw własnych XVI i XVII wieku używanych przez zróżnicowanych etnicznie, wyznaniowo, językowo i stanowo mieszkańców historycznej ziemi chełmskiej. Już sam materiał wydobyty ze źródeł rękopiśmiennych i prac drukowanych stanowi wartość, wzbogacając dotychczasowe zbiory onomastyki słowiańskiej, szczególnie pogranicza polsko-ukraińskiego. Drugim wymiarem, który można uznać za pierwszorzędny, jest nowatorska propozycja metodologiczna, nie tylko zgłoszona, lecz konsekwentnie w pracy realizowana, dotycząca antropimów ukraińskich i antropimów polskich ziemi chełmskiej. Koncepcja Autorki zasadza się na paralelnym opisie XVI i XVII w. Tak zaprojektowane i konsekwentnie przeprowadzone postępowanie badawcze pozwoliło pokazać podobieństwa i różnice zestawianych zbiorów antropimicznych. Obraz ukazanych systemów onomastycznych ma perspektywę dynamiczną, i to stanowi także o atucie pracy. Podkreślę, wartość pracy tkwi w pełnym postrzeganiu złożonej rzeczywistości pogranicza przez Badaczkę – związaną swoją biografią z tym obszarem.

Z recenzji wydawniczej prof. Feliksa Czyżewskiego